CSINGIZ AJTMATOV

Az évszázadnál hosszabb ez a nap

Forditotta

Rab Zsuzsa

Csingiz Ajtmatov

Az évszázadnál hosszabb ez a nap

Regény

Európa Könyvkiadó
Budapest 1982

Чингиз Айтматов

И дольше века длится день

Фрунзе. «Кыргызстан» 1981

Hungarian translation © Rab Zsuzsa, 1982

Köztudott dolog: a munkaszeretet az emberi értékek egyik változhatatlan mércéje.

Ebben az értelemben Edigej Dzsangeldin, vagy Förgeteges Edigej, ahogy az őt ismerő emberek nevezik, igazi munkás a javából. Azok közül való, akiken, mint mondják, nyugszik a föld. Amennyire meg tudom ítélni, a legerősebb szálak fűzik korához, és ez a leglényegesebb vonása – korának gyermeke.

Éppen ezért volt fontos a számomra, hogy amikor a regényben érintett problémákkal foglalkoztam, az ő sorsán, a frontkatona, a vasúti munkás sorsán keresztül lássam meg a világot. Erre törekedtem, amennyire tőlem telt. Förgeteges Edigej – ez az én állásfoglalásom a szocialista realizmus alapvető elvéről, amelynek tanulmányozása során a legfőbb alak a munkás ember volt és maradt.

De távol legyen tőlem, hogy abszolutizáljam „a dolgozó" fogalmát csak azért, mert „egyszerű, természetes ember", szorgalmasan szántja a földet vagy legelteti a jószágot. Az örökkévaló és a mulandó összeütközésében a dolgozó ember annyira érdekes és fontos, amennyire személyiség, amekkora a szellemi teherbíró képessége, amilyen mértékben koncentrálódik benne a kor, amelyben él. Ezért igyekeztem Förgeteges Edigejt állítani a számomra modern világrend, az engem izgató problémák középpontjába.

Förgeteges Edigej nemcsak természeténél, hanem munkakörénél fogva is dolgozó ember. Szorgalmas lelkű. A szorgalmas lelkű ember olyan kérdéseket vet fel magában, amelyekre másoknál mindig készen áll a vá-

lasz, mert lustán végeznek mindenféle munkát, még akkor is, ha jól végzik el, és csak a szükségleteiknek élnek.

A szorgalmas lelkű embereket mintha valamiféle testvériség fűzné össze – mindig képesek felismerni és megérteni egymást, vagy legalábbis elgondolkodni, ha nem értik meg a másikat. Korunk annyi táplálékot ad nekik a gondolkodáshoz, mint soha egyetlen kor sem. Az emberi emlékezet lánca a földről már felér a világűrbe.

A XX. század végének legtragikusabb ellentmondása az, hogy az emberi géniusz határtalan, de az imperializmus szülte politikai, ideológiai, faji korlátok miatt lehetetlen a realizálása.

Napjainkban, amikor nem csupán megszületnek a technikai lehetőségek a világűrbe való biztos kijutáshoz, de amikor az emberiség gazdasági és élettani szükségletei parancsolón követelik is e lehetőségek megvalósítását, a népek közötti korlátok felégetését – az anyagi tartalékok és a fegyverkezési versenyre irányuló szellemi energia fecsérlése a legszörnyűbb bűn az ember ellen.

Haladó politika ma csak a nemzetközi feszültség enyhítésére irányuló törekvés lehet. Nincs ma felelősebb feladat a világon.

Ha az emberiség nem tanul meg békében élni, elpusztul. A kölcsönös bizalmatlanság, konfrontáció légköre az egyik legveszedelmesebb fenyegetője az emberiség nyugodt és boldog életének.

Az emberek lehetnek türelmesek egymáshoz, de nem tudnak egyformán gondolkodni, s közben megmaradni embernek, megőrizve emberi erényeiket. Ősidőktől fogva mind a mai napig kíséri a nagyhatalmi, imperialista, hegemonikus ambíciókat az a vágy, hogy az embert megfosszák egyéniségétől.

Az ember, ha nem emlékezik múltjára, amelynek segítségével újra meghatározhatja helyét a világban, az ember, aki nélkülözi népének és más népeknek történelmi tapasztalatait, kívül marad a történelmi perspektíván, és csak a mának képes élni.

Elég felidézni Kína „kulturális forradalmát", a nép tudatával való manipulációt, amelynek dialektikája az élet bonyolultságát a Mao úgynevezett vörös könyveiből vett néhány idézetre szűkítette, az ősi hagyományokat őrző nép sorsát a kínai vezetés mai, hegemonisztikus politikájának hátterével, elég ennyi, hogy meggyőződjünk ezeknek a jelenségeknek összefüggéseiről. Ha paradoxonnak hangzik is, más jelenségek is összekapcsolódnak: a múlt megtagadása – vagy meghamisítása – és az önelégült, fennhéjázó sovinizmus, amely szükségét érzi, hogy kínai falat emeljen maga köré, mert csak azon belül éltetheti a mítoszt egy nép uralmáról valamennyi többi nép felett.

Mint korábbi munkáimban, ezúttal is mondákra és mítoszokra támaszkodom, a hagyományokra, mint tapasztalatra, amelyeket a jövendő nemzedékeknek kell örökül hagynunk. Ugyanakkor, írói gyakorlatomban először, fantasztikumhoz is folyamodom. Sem ez, sem az nem öncélú számomra, csupán a gondolkodás módszere, a valóság megismerésének és előadásának egyik metódusa.

Természetesen a világunkon kívüli civilizációval kapcsolatos eseményeknek, s mindannak, ami azokból kifolyólag történik, semmiféle reális alapjuk nincs. A valóságban sehol a világon nem léteznek sárga homoki és nevadai rakétakilövő állomások. Az egész „kozmológiai" históriát azzal az egyetlen céllal találtam ki, hogy paradoxális és hiperbolizált formában kiélezzem a föld népét fenyegető potenciális veszélyhelyzetet.

Ami a fantasztikum jelentőségét illeti, már Dosztojevszkij azt írta: „A fantasztikusnak annyira kell érintkeznie a reálissal, hogy már majdnem hihető legyen." Dosztojevszkij pontosan fogalmazta meg a fantasztikum szabályát. Valóban, az ókori mitológia, Gogol, Bulgakov vagy Marquez fantasztikus realizmusa, a scifi – minden különbözőségük ellenére éppen azzal meggyőzők, hogy a realizmus határát súrolják. A fantasztikus felnagyítja a reális némelyik oldalát, és betartva a „játékszabályokat", filozófiai általánosításokkal ábrázolja azt, igyekezve a végsőkig feltárni az általa kiválasztott vonások fejlődésének erőforrását.

A fantasztikum – metaforája az életnek, amely váratlan, új látószögből láttatja magát. A metaforák különösen fontossá váltak korunkban, nem csupán azért, mert új tudományos-technikai eredmények törtek be a tegnapi fantasztikumba, inkább azért, mert fantasztikus maga a világ, amelyben élünk, mert gazdasági, politikai, ideológiai, faji ellentmondások hasogatják szét.

Ezért azt szeretném, ha regényem sárga homoki metaforái még egyszer emlékeztetnének a dolgozó emberre és felelősségére földünk sorsáért...

Testem helyett vegyétek ezt a könyvet,
ezt a néhány igét lelkem helyett...

Grigor Narekaci: *Fájdalmak könyve* X. sz.

I

Nagy türelem kellett a zsákmányszerzéshez ezekben a kiszáradt vízmosásokban, megkopaszodott horhosokban. Az egerésző, éhes nőstény róka, követve az apró rágcsálók szédítően összevissza tekeredző, sietős nyomait, hol lázas gyorsasággal kotort ki egy-egy ürgelyukat, hol kivárta, hogy a régi vízmosás hordaléka alatt lapuló parányi ugróegér végre kiszökkenjen a szabad térre, ahol egy szempillantás alatt földhöz lapíthatja – az egerésző, éhes nőstény róka messziről, lassan és kitartón közeledett a vasúti pálya felé, ahhoz a sztyeppen egyenletesen húzódó, sötétlő töltéshez, amely csábította is, ijesztette is egyszerre, amelyen hol ebbe, hol abba az irányba, súlyosan reszkettetve körül a földet, dübörgő vonatok vágtattak, s a szél terelte füsttel és korommal erős és ingerlő szagokat hagytak maguk után.

Estére a róka a távíróoszlopok közelében egy kis szárazér aljába húzódott, száraz lósóska sűrű és magas kis szigetére, s fakóvörös gombolyaggá kuporodva össze a sötétvörös, felmagzott szárak között, türelmesen várta az éjszakát, idegesen hegyezve-sunyva a fülét, szakadatlanul figyelte az alacsonyan járó szél vékony hangú sivítását az érdesen zizegő, holt füvek között. Egyhangúan zümmögtek a távíróoszlopok is. Tőlük

azonban nem félt a róka. Az oszlopok mindig egy helyben állnak, nem tudják üldözőbe venni.

Az időről időre átrobogó vonatok fülsiketítő lármájától azonban minden alkalommal riadtan megremegett s még kisebbre gombolyodott össze. A morajló talaj egész törékeny kis testével, minden bordájával megéreztette a földrengető súly szörnyeteg erejét, a szerelvények vágtájának dühét, de félelmét és az idegen szagoktól való undorát legyőzve, mégis ott maradt a szárazér fenekén, várta a maga óráját, amikor majd az éjszaka leszálltával nyugalmasabbak lesznek az utak. Nagyon ritkán merészkedett ide, csak az éhség legvégső szükségében.

A vonatok közötti szünetekben váratlan csend szakadt a sztyeppre, mint kőomlás után, s ebben a tökéletes csendben a róka elkapott a levegőből valami óvatosságra késztető, érthetetlen, magas hangot, a hang senkihez sem tartozott, alig hallhatón kóválygott a sötétedő sztyepp fölött. A légáramlatok játéka volt, időváltozást jósolt. A kis állat ösztönösen megérezte ezt, és kétségbeesetten mozdulatlanná dermedt, szeretett volna hangosan szűkölni, csaholni valami egyetemes baj zavaros előérzetében. De éhsége még a természetnek ezt a figyelmeztető jeladását is elnyomta.

Futástól elgyötört talpa kis párnáit nyalogatva csak halkan vinnyogott.

Azokban a napokban már hidegek voltak az esték, küszöbön állt az ősz. Éjjelente gyorsan lehűlt a talaj, és hajnalra sziksófehér, gyorsan olvadó dér lepte be a sztyeppet. Ínséges, örömtelen idő következett a sztyepp vadjaira. Az a kevés vad, ami nyáron tartózkodott ezen a vidéken, eltűnt, ki hova, az egyik melegebb tájra, a másik az üregébe, a harmadik a homokba ásta magát télire. Most minden nőstény róka élelem után járt, loholt a pusztán, egészen magányosan, mintha

csak kihalt volna a rókanemzetség a földről. Az idei ifjú nemzedék már felcseperedett és szétfutott, ki erre, ki arra, s még messze volt a párzásidő, amikor a rókák mindenünnen összesereglenek télidőn az új találkozások kedvéért, amikor a kanok olyan erővel vetik magukat a küzdelmekbe, amilyet a világ teremtése óta követel az élet.

Amikor leszállt az éjszaka, a nőstény róka kiókodott a szárazérből. Várt, fülelt, aztán a vasúti töltéshez lopakodott, nesztelenül átsurrant rajta, egyik oldaláról a másikra. Talált valami hulladékot, amit az utasok hajítottak ki a vonat ablakából. Sokáig kellett futnia a töltés tövében, megszaglásznia mindenféle ingerlően és undorítóan szagló tárgyat, míg rá nem bukkant valami némileg ehetőre. A vonatok egész útvonala tele volt szórva papírcafatokkal, gyűrött újságokkal, törött üvegekkel, cigarettacsikkekkel, elgörbült konzervdobozokkal és egyéb haszontalan szeméttel. Különösen büdös volt egy épen maradt üvegcse szájából szivárgó parfüm – egészen kótyagos lett tőle. Kétszer is megszédült a feje, és attól fogva óvakodott a szeszes levegő belélegzésétől. Prüsszentett, és nyomban félreszökkent.

Olyasmit, amire szüksége lett volna, aminek kedvéért, félelmén felülkerekedve, olyan sokáig készülődött, még véletlenül sem talált. Abban a reményben, hogy mégis sikerül valami élelmet felkutatnia, fáradhatatlanul loholt a töltés mentén, minduntalan átkanyarodva hol erre, hol arra az oldalára.

Aztán egyszer csak megtorpant futtában, úgy maradt a levegőben mellső lába, mintha valami hirtelen megbénította volna. A magasan álló, fátyolos hold gyér fényében elmosódottan, úgy állt a sínek között, moccanatlanul, mint egy kísértet. Az óvatosságra intő távoli zengés nem hallgatott el. Egyelőre még nagyon

messze volt. Farkát még mindig a levegőbe meresztve, a róka bizonytalanul lépett egyik lábáról a másikra, arra készülve, hogy eltűnjön az útból. Ehelyett azonban hirtelen vágtára fogta, ide-oda iramodott a töltésen, még mindig remélve, hogy talál valamit, amin eltengődhet. A szimata azt súgta: mindjárt rátalál valamire, bár messziről feltartóztathatatlanul közeledett, egyre erősödőn, fenyegetőn a vascsörömpölés és a száz meg száz kerék dübörgése. A róka csupán egy perc töredékéig késlekedett, de ennyi is elég volt, hogy eszeveszett pillangóként libbenjen és bukfencezzen egyet, amikor a kanyarból hirtelen rápásztázott az egymás mögé kapcsolt mozdonyok közeli és távolabbi fénye, amikor az erős fényszórók, beviláğítva és elvakítva az előttük fekvő tájat, egy pillanatra kifehérítették a sztyeppet, könyörtelenül leleplezve halott kopárságát. A vonat megsemmisítőn robogott a síneken. Csípős füstszag és por szállongott a levegőben, szélroham támadt.

A róka villámgyorsan félreugrott, hátra-hátralesett, és rémülten lapult a földhöz. A szörnyeteg, száguldó tüzeivel, még sokáig dübörgött és vágtatott, még sokáig mennydörögtek a kerekei. A róka felszökkent és megint futásnak eredt, loholt, ahogy csak inai bírták...

Aztán kifújta magát, és megint húzni kezdte valami oda, a vasúti töltés felé, ahol éhségét csillapíthatta volna. De előtte, a pályatesten, megint tüzek fénylettek fel, a mozdonypár újra hosszú teherszerelvényt vonszolt.

Az anyaróka akkor körjáratra indult a sztyeppen, úgy határozva, hogy olyan helyen közelíti meg a töltést, ahol nem járnak vonatok...

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Éjféltájban valaki megállás nélkül és kitartón közeledett feléje, az őrbódé irányába, eleinte egyenest a talpfákon, később, az első szembejövő vonat megjelenése után, legurult a töltés aljára, s úgy tört előre, mint a hóförgetegben, két kezével védekezve a gyorstehervonat alól kitörő por és szél ellen (a gyorstehert, zöld úton, betűvel jelölt szerelvény követte – különleges rendeltetésű vonat, amely később egy szárnyvonalon a Szári-Özek–I zárt zónájában ment, ott külön vasúti szolgálat van, amely a rakétakilövő állomás felé irányította, egyszóval azért borította ponyva az egész szerelvényt, azért állt katonai őrség a pőrekocsikon).

Edigej rögtön kitalálta, hogy a felesége siet hozzá, hogy nem akármiért siet, valami egészen komoly oka van rá. Kiderült, jól sejtette. De szolgálatban volt, nem mozdulhatott a helyéről, amíg el nem haladt az utolsó vagon, nyitott peronján a kocsikísérővel. Intettek egymásnak a lámpával, jelezve, hogy az úton minden rendben, és Edigej, félig süketen a tömör zajtól, csak akkor fordult odaérő feleségéhez:

– Mi a baj?

Az asszony aggodalmasan pillantott rá és ajkát mozgatta. Edigej nem hallotta, de megértette – előre tudta.

– Gyerünk innen a szélből. – Az őrházba vezette a feleségét.

De mielőtt még az asszony szájából hallotta volna, amit már maga is sejtett, abban a pillanatban egészen más dolog döbbentette meg. Bár már régebben is ész-

revette, hogy közeleg az öregség, de most elnézve, ahogy a gyors járás után kapkodva szedi a levegőt, ahogy erőlködve zihál és sípol a melle, s ahogy közben természetellenesen magasra húzódik lesoványodott válla, megsajdult a szíve az asszonyért. A fehérre meszelt kis vasúti őrház erős villanyfényében hirtelen élességgel fedezte fel a már soha többé el nem simítható ráncokat Ükübala kékesen megsötétedett arcán (pedig valamikor feszes-barnás bőre volt, olyan árnyalatú, mint az érett búzaszem, s a szemében mindig fekete tűz égett), aztán ez a csorba száj, amely újra figyelmeztette, hogy még az elvirágzott asszonynak sem kell fogatlanul járnia (rég be kellett volna vinnie az állomásra, hogy afféle fémfogakat csináljanak neki, olyan van most mindenkinek, öregnek, fiatalnak), s minderre ráadásul a már hófehérre őszült hajfürtök, amelyek a lecsúszott kendő alól előbújva körüllengték az arcát – mindez fájdalmasan összeszorította a szívét. „Hej, de megöregedtél, szegény" – s valamiféle bűntudat sajgásával szánta meg a lelke mélyén. S ettől még inkább eltelt néma hálával, egyszerre mindenért, mindazért, amit hosszú éveken át együtt megértek, s különösen azért, hogy ideszaladt éjnek idején, az elágazás legtávolabbi pontjára, megbecsülésből és kötelességből, mert tudta, mennyire fontos ez Edigejnek, idefutott, hogy hírül hozza a szerencsétlen, vén Kazangap halálát, a sivár sárviskóban meghalt, magányos remetéét, mert megértette, hogy a világon egyedül Edigej veszi a szívére a mindenkitől elhagyott ember vesztét, bár sem testvére, sem komája nem volt a megboldogult.

– Ülj le, fújd ki magad – mondta Edigej, amikor az őrházba léptek.

– Ülj le te is – mondta az asszony.

Leültek.

– Mi történt?

– Kazangap meghalt.

– Mikor?

– Most néztem be hozzá – mi van vele, gondoltam, hátha kell neki valami. Látom, világos van, ott ül a helyén, csak a szakálla mered olyan furcsán fölfelé. Bemegyek. Kazake, mondom, Kazake, hoznék egy kis forró teát, de az már... – Elcsuklott a hangja, könnyek buggyantak elő kivörösödött és elvékonyodott szemhéja alól, felzokogott, aztán csöndesen sírni kezdett. – Hát ilyen vége lett. Micsoda ember volt! És úgy halt meg, még az sem volt, aki a szemét lefogja – kesergett Ükübala sírva. – Ki gondolta volna! Így hal meg egy ember... Azt akarta mondani, mint a kutya az útszélen, de elhallgatott, hiszen nem kellett magyarázat, minden világos volt.

Hallgatta a feleségét Förgeteges Edigej, így hívták a környéken, mivel a háborúból hazatérve Förgeteges-Boranli kitérőállomáson szolgált. Komoran ült a lócán, nehéz görcsös gyökérkezét a térdén nyugtatva. Alaposan elzsírosodott és viseltes vasutas-tányérsapkája ellenzője beárnyékolta a szemét. Ugyan mire gondolt?

– Most mit csinálunk? – szólalt meg az asszony.

Edigej fölemelte a fejét, keserű mosollyal nézett rá.

– Hogy mit csinálunk? Hát mit szoktak csinálni ilyenkor? Eltemetjük. – Felkelt, mint aki már határozott. – Te, asszony, menj haza minél hamarább. És most hallgass rám.

– Hallgatok.

– Keltsd fel Öszpant. Ne törődj vele, hogy állomásfőnök, nem fontos, a halál előtt mindenki egyenlő. Mondd meg neki, hogy Kazangap meghalt. Negyvennégy esztendeig szolgált egy helyen. Öszpan talán még meg sem született, amikor Kazangap itt elkezdte, Szári-Özeken, ahová még a kutya se jött volna szolgálni, a

világ minden pénzéért sem. Mennyi vonat haladt el itt az életében – nincs annyi hajszál a fejemen... Hát gondolja meg. Így mondd neki. Aztán... még ide hallgass.

– Hallgatok.

– Ébressz fel sorra mindenkit. Zörgesd meg az ablakokat. Mennyien vagyunk itt, nyolc ház, az ujjaimon meg tudom számolni... Mindenkit verj fel. Senki se aludjék ma, amikor ilyen ember halt meg. Verj fel mindenkit!

– Aztán ha szidnak?

– A mi dolgunk, hogy mindenkinek hírt adjunk, aztán hadd szidjanak. Mondd meg, hogy én parancsoltam neked. Legyen az emberben lelkiismeret! Várj!

– Mit akarsz még?

– Először az ügyeleteshez szaladj, ma Sajmerden van szolgálatban, ő a diszpécser. Vidd meg a hírt neki, és mondd, gondolkozzék rajta, hogyan legyen. Hátha talál valakit, aki most engem helyettesítene. Akármi van, üzenje meg. Megértetted, így mondd meg neki!

– Megmondom, megmondom! – felelte Ükübala, aztán észbe kapott, mintha hirtelen most jutna csak eszébe a legfontosabb, amit megbocsáthatatlan módon elfelejtett. – Hát a gyerekei! Ugye! Hiszen legelőször őket kell értesíteni, hogy is lehetne másképp? Az apjuk halt meg...

Edigej e szavakra hirtelen rideggé vált, összevonta szemöldökét, és még jobban elkomorodott. Nem válaszolt.

– Akármilyenek is, mégiscsak a gyerekei – folytatta Ükübala mentegető hangon, tudva, hogy Edigejnek ezt kellemetlen hallgatnia.

– Tudom, tudom – legyintett az ember. – Én talán nem gondolkodom? Éppen az a bökkenő, hogy nem

temethetjük el nélkülük, bár, ha rajtam múlna, a közelébe se engedném őket!

– Az nem a mi dolgunk, Edigej. Jöjjenek ide és temessék el ők az apjukat. Mert aztán majd beszélnek, egész életünkben hallgathatjuk...

– Én talán útjukat állom? Jöjjenek.

– És ha a fia nem ér ide addigra a városból?

– Ideér, ha akar. Tegnapelőtt, amikor az állomáson jártam, magam kopogtattam le neki egy táviratot, hogy így meg így áll a dolog, apád halálán van. Mi kell több? Okosnak tartja magát, hát ennyiből érthet.

– No, ha így, akkor hát jól van – fogadta el az asszony tétován Edigej érveit, de folytatva a maga aggodalmas gondolatait, hozzáfűzte: – Jó lenne, ha a felesége is jönne, mégiscsak az apósát temetik, nem akárkit.

– Ezt már döntsék el maguk. Nem taknyos gyerekek, mi nem parancsolhatunk nekik.

– Hát igaz, persze – hagyta helyben, még mindig kétkedőn, Ükübala.

Elhallgattak.

– No, ne vesztegesd az időt, eredj – juttatta eszébe a dolgát Edigej.

Az asszonynak azonban még volt mondanivalója.

– A lánya meg, a szerencsétlen Ajzada, az állomáson van az urával, azzal a korhellyel, aki ki se józanodik, meg a gyerekeivel – neki is ide kell érni a temetésre.

Edigej önkéntelenül elmosolyodott, megveregette a felesége vállát.

– No, most már mindenki helyett te nyugtalankodol? Ajzada egy kőhajításra van, kora reggel majd elszalad valaki az állomásra és szól neki. Ideér, persze. Egyet érts meg, asszony: nem sok hasznát tudjuk venni sem Ajzadának, Szabidzsannak meg még úgy sem, hiába a fia, hiába férfi. Majd meglátod, eljönnek, s csak téblábolnak, állnak, mint idegen vendégek, eltemetni

meg mi fogjuk az apjukat, ez már így lesz... Eredj, és tedd, amit mondtam.

Az asszony elindult, aztán bizonytalanul megállt, újra továbbment. Akkor maga Edigej kiáltott utána:

– El ne felejtsd: legeslegelőször a szolgálatoshoz menj, Sajmerdenhez, küldjön ide valakit helyettem, majd ledolgozom. Puszta házban fekszik a halott, nincs mellette senki, hogy lehet ezt... Így mondd meg neki.

Az asszony bólintott és elindult. Közben a vonalszakasz kapcsolótábláján hunyorogni kezdett a piros fényű lámpa – új szerelvény közeledik Förgeteges-Boranli kitérőállomás felé. A szolgálatos vezényszavára tartalék vágányra kell irányítani, hogy átengedje a szembejövő vonatot, amely szintén közeledett már a kitérőhöz az ellenkező oldalról. A szokásos manőver. Amíg a vonatok továbbhaladtak a maguk vágányán, Edigej el-elnézett a pálya mentén távolodó Ükübala után, mintha elfelejtett volna még valamit a lelkére kötni. Persze lett is volna mit mondania, hiszen sok tennivalójuk van a temetés előtt, nem juthatott minden egyszerre eszébe, de nemcsak azért tekingetett utána, hanem mert csak most figyelt fel keserűen arra, menynyire megvénült, meggörbedt az asszony az utóbbi időben, s ez most különösen szembeszökő volt a bágyadt pálya menti világítás sárgás ködében.

„Hát a vállunkra telepedett az öregség – tűnődött. – Megértük – öregember, öregasszony!" És bár egészség dolgában nem bánt vele mostohán az isten, erős is volt még, de éveinek száma nem kevés – hatvan meg egy esztendőcske, hatvanegy éves volt már. „Nicsak, két év múlva már nyugdíjba tessékelhetnek" – mondta magában enyhe gúnnyal. De tudta, hogy az nem megy olyan hamar, s hogy nem könnyű a helyébe embert találni erre a vidékre – pályaőr és szerelőmunkás, sőt

még váltókezelő is volt alkalmanként, amikor valaki megbetegedett vagy szabadságra ment. Hacsak nem csábít valakit a távolságért és a vízhiányért járó fizetéspótlék. De aligha. Nemigen akad ilyen a mostani fiatalok között.

Ahhoz, hogy valaki a szári-özeki elágazásnál éljen, bátorság kell, mert különben elpusztul. A sztyepp óriási, az ember meg kicsi. A sztyepp részvétlen, mindegy neki, rosszul vagy jól megy az ember sora, fogadja el olyannak, amilyen, az embernek azonban nem mindegy, hogy s mint él a világon, tépődik, gyötrődik, úgy érzi, hogy valahol másutt, más emberek között több szerencséje volna, ide csak a sors tévedéséből került... És ettől elveszíti magát a sztyepp hatalmas és kérlelhetetlen színe előtt, kimerül a lelke, mint az akkumulátor Sajmerden oldalkocsis motorkerékpárján. Az folyton kíméli a járművét, sem maga nem jár rajta, sem másnak nem adja oda. Ott áll hát a motor tétlenül, nem használják, ahogy kellene, hát kimerült az ereje. Így van az ember is a szári-özeki elágazásnál: ha nem lát munkához, nem gyökerezik meg a sztyeppen, nem tud belenőni – nehezen bírja ki. Emberek, akik elhaladóban kinéznek a vonatból, a fejükhöz kapnak: úristen, hogy lehet itt élni?! Körös-körül csak sztyepp meg tevék! Pedig hát így élnek, kinek meddig futja a türelméből. Három évig, nagy nehezen ha négyig, aztán vége: elszámol, és már megy is, minél messzebbre...

Förgeteges-Boranliban csak ketten vertek gyökeret egész életükre: Kazangap meg ő, Förgeteges Edigej. Pedig de sokan megfordultak itt közben! Magát nehezen ítéli meg az ember, ő csak úgy élt, hogy nem adta meg magát, de Kazangap nem azért dolgozott itt negyvennégy évig, mert ostobább volt másoknál. Egy tucat más emberért nem adta volna Edigej az egy Kazangapot... De Kazangap nincs többé, nincs Kazangap...

A vonatok szétváltak, egyik kelet felé ment, a másik nyugat felé. Egy időre elnéptelenedett Förgeteges-Boranli kitérőállomás. És körös-körül egyszerre minden levetette a leplét – a csillagok a sötét égen mintha tisztábban, élesebb fénnyel ragyogtak volna, a szél fürgébben csavargott a töltésen, a talpfákon, a halkan zengő-csattogó sínek közötti kavicson.

Edigej nem ment be az őrházba. Egy oszlopnak támaszkodva töprenkedett. Messze előtte, a pályán túl, a pusztán legelésző tevék halvány körvonalait fedezte fel. Ott álltak a hold alatt, mozdulatlanul várták az éjszakát. Edigej meglátta köztük a maga nagy fejű, kétpúpú teherhordóját – talán a legerősebb volt a száriózeki tevék között, gyors járású, és őróla nevezték el Förgeteges Karanarnak. Edigej büszke volt jószága rendkívüli erejére, bár nem volt könnyű bánni vele, mert teveborjú korában nem herélte ki, később pedig már nem nyúlt hozzá.

Egyéb másnapi tennivalói között eszébe jutott Edigejnek, hogy reggel jó korán haza kell hajtania és felnyergelnie Karanart. Hiszen azon mennek majd a temetésre. És még mindenféle elintéznivaló járt a fejében.

A kitérőállomás körül még nyugodtan aludtak az emberek. A pálya egyik oldalán lakó kisszámú vasúti személyzet, egyforma nyeregtetős, palával födött házaikban, hat ilyen előre gyártott elemekből rakott ház, amelyet a vasút építtetett, aztán még Edigej maga tákolta háza, és a megboldogult Kazangap sárviskója, meg különféle kemencék, melléképületek, nádsövények a jószágnak és egyéb alkalmatosságok, középütt a szélmalom, amely egyúttal már univerzális elektromos szivattyú, s minden eshetőségre számítva, a kéziszivattyú – ez már az utóbbi években került ide –, íme, az egész kis Förgeteges-Boranli telep.

Akár a nagy állomások a nagy Szári-Özeken, a Sárga Homokon végig, olyan a kis összekötő láncszem a többi elágazás, állomás, csomópont, város érhálózathoz hasonlóan ágas-bogas rendszerében... Ott áll, a maga teljes őszinteségében, nyitva a világ minden szele előtt, különösen a téli szélnek kitárulkozva, amikor a szári-özeki förgetegek valóságos hódombokat tapasztanak az ablakokra, a pályán pedig tömör, fagyos hóbuckákat emelnek... Azért is nevezték el ezt a sztyeppi elágazást Boranli-Burannijnak, ezért visel kétnyelvű feliratot: Boranli - kazahul, Burannij, Förgeteges - oroszul.

Edigejnek eszébe jutott, hogy mielőtt megjelentek a pályatesten a különféle hókotrók – amelyek vízsugarakként lövellik kétfelé a havat, meg amelyek görbe kotrópajzsokkal terelik félre, meg a többiek –, Kazangappal együtt kellett viaskodnia a hóakadályokkal, valóságos élethalálharcot vívniuk. Mintha csak tegnap lett volna. Ötvenegyben, ötvenkettőben – micsoda ádáz telek voltak! Talán csak a fronton fordult úgy a sora, amikor az emberélet egyszeri dologra kellett – egy rohamra, egy gránáthajításra a tank alá... Így volt sokszor itt is. Ha nem tört is az életére senki. De bezzeg maga nyűtte az életét. Hány hótorlaszt hánytak el kézi erővel, cipelték a havat saroglyán, még zsákokban is felfelé, ott a hetes kilométerkőnél, ahol a mélybe vezet a vasúti pálya, egy kettévágott dombon keresztül, és minden alkalommal úgy hitték, hogy ez az utolsó összecsapás a hóörvénnyel, s hogy ezért még az életüket is odaadnák az ördögnek gondolkodás nélkül, csak ne hallják, hogyan bömbölnek a sztyeppen a mozdonyok – utat!

De azok a havak elolvadtak, azok a vonatok elvágtattak, azok az esztendők elrepültek... Most már senkinek semmi köze azokhoz. Hol volt, hol nem volt.

A mostani vasutasok csak futó vendégek itt, lármás alakok – ellenőrző-szerelő brigádok, ezek nemcsak hogy nem hiszik, nem értik, de nem fér a fejükbe sem, hogy lehetett ez: hófúvások, a vágányok mellett meg néhány ember lapáttal! Mesebeszéd! Némelyik még az arcába is nevet: ugyan minek kellett az, ennyi gyötrelmet vállalni, pusztítani magukat, mi az ördögnek! Mi ugyan nem vállalnánk semmi pénzért! Anyámasszony katonái voltatok, mért nem kerekedtetek föl, s álltatok odább, a legrosszabb esetben valami építkezésre, vagy akárhová, ahol minden úgy van, ahogy kell. Ennyit ledolgoztatok – ennyi jár érte. Ha meg hajtás van, talpra mindenki, s követeljétek a túlórát... „Bolondnak néztek benneteket, öregek, bolondan is haltok meg!"

Amikor efféle „átértékelők" vetődtek oda, Kazangap rájuk sem hederített, mintha nem is rá tartoznának a szavaik, csak gúnyosan mosolygott, mintha tudna magában valamit, többet, azok számára fel nem foghatót. Edigej azonban nem állhatta meg szó nélkül, sokszor felfortyant, vitatkozott, csak magának szerzett mérget vele.

Pedig egymás között beszélgettek néha Kazangappal olyasmiről, amin most csak röhécselnek ezek a jöttment alakok az ellenőrző-szerelő vagonokban, s még sok minden másról, a régebbi esztendőkben is, amikor ezek a nagyokosok még pendelyben szaladgáltak, ők pedig azon törték a fejüket, hogy s mint legyenek, amennyire az értelmükből futotta, aztán pedig másról sem esett köztük szó, márpedig elég idejük volt azoktól a nagy napoktól, negyvenöttől fogva, különösen azután, hogy Kazangap nyugdíjba ment, de valami nem volt rendjén: a városba költözött a fiához, aztán vagy három hónap múlva visszatért. Meghánytak-vetettek akkor sok mindent, hogy s mint van a világban. Bölcs ember volt Kazangap. Van miért emlékezni

rá... És Edigej hirtelen teljes világossággal, s belényilalló, éles fájdalommal döbbent rá, hogy mostantól fogva már csak emlékezni lehet rá...

Az őrbódéba sietett, mert meghallotta, hogy kapcsolást jelezve kattan a távbeszélő. Sustorgott, sziszegett az átkozott készülék, mint a hóvihar, mielőtt hangot adott volna.

– Edike, halló, Edike – hallatszott rekedten a szolgálatos Sajmerden hangja –, hallasz engem? Válaszolj!

– Hallak!

– Hallasz?

– Igen, hallak!

– Hogyan?

– Mintha a túlvilágról beszélnél!

– Mért a túlvilágról?

– Hát csak!

– Á-á... Szóval hát, az öreg Kazangap, izé!

– Mit izé?

– Meghalt, szóval. – Sajmerden igyekezett megtalálni az alkalomhoz illő szót. – Hát hogy is mondjam? Szóval bevégezte, izé, na, dicső útját.

– Be – felelte kurtán Edigej. „Mekkora barom – gondolta –, még a halálról sem tud emberi módon szólni."

Sajmerden egy pillanatra elnémult. A mikrofon még jobban megtelt zörejjel, nyikorgással, ziháló lélegzettel. Aztán újra Sajmerden rekedt hangja:

– Edike, hallod, pajtás, izé, ne bolondíts már meg! Ha meghalt, hát most már mit lehet tenni... Emberem nincs. Minek is kellene ott ülnöd mellette? A halott, izé, attól nem támad fel, úgy gondolom...

– Én meg úgy gondolom, hogy nincs benned egy szikra értelem se! – háborgott Edigej. – Mi az, hogy ne bolondítsalak meg? Te csak második éve vagy itt, de mi harminc évig dolgoztunk együtt. Gondold csak el.

Köztünk halt meg egy ember, hát csak nem hagyhatjuk magára, holtan, a puszta házban.

– Aztán honnan tudná az, hogy izé, hogy maga van, vagy nincs maga?

– Elég, ha mi tudjuk!

– No, jól van, izé, ne lármázz, öreg, ne lármázz!

– Én csak megmagyarázom neked.

– De hát mit akarsz? Mondom, hogy nincs emberem. Mit csinálnál ott, hiszen éjszaka van!

– Imádkozom. Ellátom a halott körül a tisztességadást. Végigmondom az imádságokat.

– Az imádságokat? Te, Förgeteges Edigej?

– Igen, én. Tudom az imádságokat.

– Nesze neked – hatvanéves az izé, a szovjethatalom!

– Ugyan mi köze ennek a szovjethatalomhoz! A halottakért az idők kezdete óta imádkozni szokás. Hiszen ember halt meg, nem barom!

– No jól van, izé, imádkozzál, csak ne lármázz. Elküldök a Hosszú Edilbájért, ha hajlandó, izé, akkor majd helyettesít téged... De most siess, a száztizenhetes közeledik, tereld a kettes tartalék vágányra.

Sajmerden ezzel bevégezte a beszélgetést, kattant a telefon kikapcsológombja. Edigej a váltóhoz sietett, végezte, amit kellett, s azt forgatta a fejében, vajon hajlandó-e Edilbáj, eljön-e. Reménykedett: mégiscsak van az emberekben lelkiismeret, amikor látta, hogy ittott kivilágosodnak az ablakok a házakban. Felugattak a kutyák. A felesége riasztja, ébreszti, szökkenti talpra a boranliakat.

Közben a száztizenhetes bejárt a tartalék vágányra. A másik irányból olajtartály-szerelvény érkezett – csupa tartálykocsi. Találkoztak – az egyik keletnek tartott, a másik nyugatnak.

Éjjel két óra volt már. Az égen kigyúltak a csillagok,

mindegyik külön magának világított. A hold is tisztább fénnyel ragyogott, Szári-Özek felett valami lassanként beléáradó, fokozódó erővel telt meg. A csillagos ég alatt pedig messze elnyúlt a végtelenbe Szári-Özek, a Sárga Homok, csak a tevék sziluettjei – köztük a kétpúpú óriás, Förgeteges Karanar – meg a közeli pihenőhelyek körvonalai derengtek halványan, a vasúti töltésen innen és túl minden egyéb beleolvadt az éjszaka végtelenjébe. Nem aludt a szél sem, egyre ott fütyörészett, sziszergett a szemétdomb körül.

Edigej hol bement, hol újra kifordult az őrházikóból, várta, nem bukkan-e fel valahol a pálya mellett Edilbáj. Akkor pillantott meg nem messze valami kis állatot. A nőstény róka volt. Szeme zöldes fényben játszott, hunyorgott. Csüggedten álldogált a távíróoszlop tövében, nem tudta magát elszánni sem arra, hogy közeledjék, sem arra, hogy elfusson.

– Hát te mit akarsz itt! – mormogta Edigej, és tréfásan megfenyegette az ujjával. A róka nem ijedt meg. – No nézd csak! Majd adok én! – és toppantott.

A róka elugrott, és feléje fordulva leült. Áthatón és fájdalmasan nézett, Edigejnek úgy rémlett, nem vette le a szemét vagy róla, vagy valamiről ott mellette. Mi csábíthatta ide, miért termett itt? A villanyfény vonzotta, vagy az éhség űzte errefelé? Edigej furcsállotta a viselkedését. Miért ne vágna hozzá egy követ, ha már a zsákmány maga kéredzkedik a kezébe? Edigej egy nagyobbacska kő után tapogatott a földön. Célzott, meglendítette a karját, aztán leeresztette. A követ leejtette a lába elé. Még a verejték is kiverte. Csak az kellett volna! Mi nem jut néha az ember eszébe! Micsoda ördögi gondolat! Agyon akarta dobni a rókát, amikor hirtelen eszébe jutott, mit mesélt egyszer valaki, az egyik jöttment, vagy a fotográfus, akivel az istenről szokott beszélgetni, vagy másvalaki, megvan, Szabid-

zsan, hogy a fene vinné el, ő beszélt folyton mindenféle csuda dolgokról, csak hogy elképessze a többieket. Szabidzsan, Kazangap fia, ő beszélt arról, hogy a lélek másik testbe költözik a halál után.

No, megtanították a semmirekellő fecsegőjét! Úgy ránézésre egészen rendes fickónak látszott. Mindent tudott, mindent hallott, csakhogy nem sok haszon volt az egészből. Tanították, tanították, internátusokba, főiskolákra íratták, mégsem lett valamirevaló ember belőle. Szeretett dicsekedni, inni, nagy mestere volt a pohárköszöntőknek, de a tetteknek nemigen. Egyszóval afféle hólyag, nem is lehetett egy napon említeni Kazangappal, pedig hát oklevéllel hivalkodott. Nem, nem ütött az apjára, messze esett az alma a fájától. De vigye el az ördög, olyan, amilyen.

Szóval ő mesélte egyszer, hogy Indiában azt a tanítást hirdetik, hogy ha az ember meghal, a lelke valamilyen élőlénybe költözik, akármilyenbe, akár egy hangyába. És hiszik azt is, hogy valamikor, még születése előtt, minden ember madár volt, vadállat vagy bogár. Azért nagy bűn náluk megölni akármilyen állatot, még kígyót is, a kobrát, ha útjukba akad, nem bántják, meghajolnak előtte és kitérnek az útjából.

Miféle csudák vannak a világon! Hogy igaz-e ez az egész, ki tudja. Nagy a világ, s az embernek nem adatott meg mindent tudnia. De hát mégis eszébe jutott, amikor követ akart vágni a rókához: hátha mától fogva Kazangap lelke lakik benne! Hátha a róka testébe költözve tért vissza Kazangap a legjobb barátjához, mert halála után üres, sivár, szomorú volt neki a sárviskó? „Sehogy sem tudom kiverni a fejemből! – korholta magát szégyenkezve. – Hogy is juthat ilyesmi az ember eszébe? Phű! Meghibbantam vénségemre!"

Mégis: odaóvakodott a rókához, s mintha az érthetné, így szólt hozzá:

– Eredj, nem itt a te helyed, eridj a sztyeppre. Hallod? Menj, menj. De ne arra – ott kutyák vannak. Eredj isten hírével, menj a sztyeppedre.

A róka megfordult és elügetett. Kétszer-háromszor visszanézett, aztán eltűnt a sötétben.

Közben a kitérőállomásra megérkezett az újabb vasúti szerelvény. A vonat dübörögve lassított, magával hozva a haladás derengő homályát – a vagonok fölött szállongó port. Amikor megállt, az üresjáratban fojtottan morajló mozdonyból kinézett a masiniszta:

– Hé, Edike, Förgeteges, asszalam-alejkum!

– Alekim-asszalam!

Edigej hátrahajtotta a fejét, hogy szemügyre vegye, ki lehet az. Ezen az útvonalon valamennyien ismerték egymást. Ismerős legény volt ez is. Vele üzent hát Kumbelbe, a csomópontra, ahol Ajzada lakott, hogy meghalt az apja. A mozdonyvezető, Kazangap emléke iránti tiszteletből, vállalta a feladatot, annál is inkább, mivel Kumbelben brigádváltás van, ezért még azt is megígérte, hogy visszafelé elhozza Ajzadát és családját, ha addigra elkészülnek.

Megbízható ember volt. Edigej szinte megkönnyebbülést érzett. Egy dolgot tehát már elintézett.

Néhány perc múlva továbbindult a vonat, s Edigej, elbúcsúzva a masinisztától, látta, hogy egy hórihorgas alak közeledik feléje a pálya szélén, a gyorsuló szerelvény mellett. Megismerte: Edilbáj.

Amíg Edigej átadta a műszakot, amíg Hosszú Edilbájjal megtárgyalták a történteket, sóhajtozva elemlegették Kazangapot. Förgeteges-Boranliba még egypár vonat futott be és indult tovább mindkét irányba. És amikor mindezeket a dolgokat elintézte és hazafelé indult, csak akkor jutott végre Edigej eszébe, hogy az es-

te elfelejtette a feleségének megemlíteni, vagy inkább megtanácskozni vele, mitévők legyenek, hogyan üzenjék meg a maguk lányainak és vőinek az öreg Kazangap halála hírét. Edigej két asszony lánya egészen másfelé lakott – Kizil-Orda mellett. Az idősebbik rizstermelő szovhozban dolgozik, az ura traktoros. A fiatalabbik először a kazalini állomás mellett lakott, aztán családjával együtt közelebb költözött a nővéréhez, ugyanabba a szovhozba, ahol sofőr a férje. Kazangap nem rokonuk ugyan, de a temetésén mégis mindenképpen ott kell lenniük, mert Edigej tudta, hogy az öreg kedvesebb volt nekik, mint akármelyik rokonuk. Itt születtek a lányai Förgeteges-Boranliban. Itt nődögéltek, jártak iskolába, a kumbeli állomás internátusában, ahová felváltva hol maga Edigej, hol Kazangap szállította őket. Visszaemlékezett a kislányaira. Eszébe jutott, ahogy vakációra érkezve, vagy vakációból visszatérve, tevehátra ültette őket. Elöl a kisebbik lány, az apa középen, mögötte a nagyobbik – így utaztak hárman. Három óra hosszat, télen még tovább is lendületesen ügetett velük Karanar Förgeteges-Boranliról Kumbelig. Amikor pedig Edigej nem ért rá, Kazangap hozta vagy vitte a gyerekeket. Második apjuk volt. Edigej úgy határozott, hogy reggel táviratozik a lányainak, aztán, ahogy tudnak... De legalább tudják meg, hogy az öreg Kazangap nincs többé...

Aztán, mentében, arra gondolt, hogy reggel legelső dolgaként behajtja a legelőről Karanart, nagy szükség lesz rá. Meghalni nem könnyű dolog, de nem könnyű ezen a világon megadni a halottnak a végső tisztességet sem... Mindig kiderül, hogy ez sincs, az sincs, mindent sietve kell beszerezni, a szemfödéltől kezdve a torhoz szükséges tűzifáig.

Ebben a pillanatban megrengett a levegő, ahogy néha a fronton, távoli robbanás nagy erejű léghulláma

csapta meg, és lába alatt megremegett a föld. És meglátta maga előtt, messze a sztyeppen, arra, amerre tudomása szerint volt, a szári-özeki rakétakilövő állomást, valami tömör láng röppent az égre, és tűzörvénynyé terjedt szét a magasban. Edigej megdöbbent – rakéta emelkedett a világűrbe. Sohasem látott még ilyet. Tudta, mint mindenki a környéken, hogy létezik a Szári-Özek–1 nevű rakétaállomás, vagy negyven kilométerre innen, vagy még kevesebbre, tudta, hogy Togrek-Tam állomásról külön vasútvonalat vezettek oda, még azt is mondogatták, hogy ott nagy város épült a sztyeppen, nagy áruházakkal, eleget hallott róla a rádióban, beszélgetés közben, olvasott az újságokban az űrhajósokról, az űrrepülésekről. Mindez valahol a közelben történt, legalábbis a műkedvelő hangversenyen a járási székhelyen, ahol Szabidzsan lakott – márpedig ez a város jóval messzebb volt, másfél napi vonatút –, a gyerekkórus arról énekelt egy kis dalt, hogy ők a világ legboldogabb gyerekei, mert az űrhajósok az ő földjükről szállnak fel, de mivel a rakétaállomás környéke zárt terület volt, Edigej, aki pedig nem lakott olyan messze tőle, kénytelen volt beérni azzal, amit máshonnan hallott és tudott meg róla. És most először láthatta a saját szemével, milyen sebesen tör felfelé a tomboló lángok között a sötét, csillagos magasságba az űrrakéta, vibráló fénycsóvákkal világítva be a környéket. Edigej egészen magánkívül volt: vajon csakugyan ember ül abban a hatalmas tűzben? Egyedül vagy ketten vannak? És ő, aki állandóan itt lakott, miért nem látta eddig sohasem a kilövés pillanatát, pedig hányszor repültek már fel az űrbe, a számát se tudja. Lehet, hogy azokat az űrhajókat nappal lőtték fel. Napfényben, ilyen távolságról, aligha látni belőle valamit is. Ez vajon mért éjszaka vágott neki? Talán sietős volt, vagy így kell? És lehet, hogy a földről éjszaka indul el, de

rögtön nappalba kerül? Szabidzsan egyszer elmondta, mintha maga is ott lett volna, hogy a világűrben félóránként váltakozik a nappal és az éjszaka. Ki kell majd faggatni Szabidzsant. Az mindent tud. Nagyon szeret jól értesült, fontos embernek látszani. Akárhogy is, a járási székhelyen dolgozik. Csak ne hencegne annyira! Minek? Az ember legyen annyi, amennyi. „Ezzel meg ezzel voltam együtt, nagy emberrel, mondtam neki ezt meg ezt." Hosszú Edilbáj pedig elmondta: egyszer járt nála a munkahelyén. Szabidzsan, azt mondja, nem csinál mást, mint hogy a telefonoktól a dolgozószoba ajtajához szaladgál, csak annyit mond: „Igenis, Aldzsapar Kaharmanovics! Igenis, Aldzsapar Kaharmanovics! Rögvest, Aldzsapar Kaharmanovics!" Az meg, azt mondja, csak ül a szobájában és mindenféle gombokat nyomogat. Így hát nem is tudtak beszélgetni... Hát ilyen fontos ember ez, azt mondja, a mi boranli kis földink. Eh, ördög vigye, akármilyen... Csak Kazangapért kár. Hiszen nagyon szenvedett a fia miatt. Utolsó napjáig nem mondott semmi rosszat róla. Még be is költözött a városba a fiához meg a menyéhez, ők maguk hívták, vitték is el, aztán mire végződött... No de ez már másik história...

Ilyen gondolatokkal bandukolt Edigej ezen a késő éjszakán, elkísérve szemével az űrrakétát, egészen az eltűnéséig. Sokáig figyelte a csodát. És amikor a tüzes hajó, egyre kisebbedve, zsugorodva belemerült a fekete végtelenbe, és kicsi fehér ködgomollyá változott, fejét csóválgatva ment tovább. Különös, ellentmondó érzések töltötték el. A látványtól fellelkesült, de azt is megértette, hogy számára ez idegen dolog, csodálkozást és félelmet kelt benne. Eközben hirtelen eszébe jutott a vasúti pályánál látott róka. Mit érezhetett az, amikor

feltámadt előtte a puszta sztyeppen az az égi tűzörvény? Biztosan azt sem tudta, hová bújjon...

Ő maga, Förgeteges Edigej, az űrrakéta éjszakai fellövésének szemtanúja, nem sejthette, de honnan is tudhatta volna, hogy rendkívüli kényszerfellövése volt az annak az űrhajónak s benne az űrhajósnak – ünnepélyes külsőségek, újságírók és jelentések nélkül, a feltételesen „Trambulin"-nak nevezett űrpályán már másfél éve keringő, amerikai–szovjet űrpáros „Paritás" űrállomásán történt rendkívüli esemény következtében. Honnan tudhatta volna Edigej mindezt? Nem sejtette azt sem, hogy ez az esemény őt is érinti, az életét, és nem csupán azért, mert az ember és az emberiség elválaszthatatlan kapcsolatba kerül az űrhajózás egyetemes jelentőségével, hanem a legvalóságosabb és legközvetlenebb módon. Azt pedig még kevésbé sejtette, és nem tudta elképzelni sem, hogy nem sokkal a Szári-Özekből felbocsátott űrhajó startja után a földgolyó másik pontján, Nevadában, ugyanilyen feladattal repül fel a világűrbe egy amerikai űrhajó, ugyanarra a „Paritás" űrállomásra tart, ugyanarra a „Trambulin" nevű űrpályára, csak fordított rendben.

Az űrhajókat a „Konvenció" nevű tudományos-kutató repülőgép-anyahajóról érkezett sürgős parancsra indították a kozmoszba. A „Konvenció" a „Demiurgosz"-program egyesült szovjet–amerikai irányítóközpont úszóbázisa volt.

A „Konvenció" anyahajó állandó helyén tartózkodott, a Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre, olyan négyszögben, amely egyforma távolságra volt San Franciscótól és Vlagyivosztoktól. Az egyesült irányítóközpont – az EIK – eközben feszülten figyelte a két űrhajó útját a „Trambulin" űrpálya felé. Egyelőre minden szerencsésen ment. A „Paritás"-komplexummal való összekapcsolási manőver következett. Rop-

pant bonyolult feladat volt, az összekapcsolásnak nem fokozatosan, bizonyos időközökben kellett végbemennie, hanem egyszerre, az űrállomást két oldalról megközelítve, tökéletes szinkronban.

A „Paritás" már több mint tizenkét órája nem reagált a „Konvenció" egyesült irányítóközpontjának jelzéseire, s nem válaszolt a feléje tartó, összekapcsolódni készülő űrhajók szignáljaira sem... Ki kellett deríteni, mi történt a „Paritás" személyzetével...

II

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Förgeteges-Boranli kitérőállomástól legalább harminc kilométerre volt – a vasútvonaltól eltávolodva – Ana-Bejit, a najmán törzs temetője, az is csak úgy, ha egyenesen, toronyiránt haladtak a Sárga Homokon. Aki pedig nem kockáztatja, hogy véletlenül eltévedjen a sztyeppen, az jobban teszi, ha azon a kitaposott úton halad, amely végigkíséri a vasútvonalat, de akkor hosszabb az út a temetőig. Alapos kerülőt kell tenni a Küjszükajszi-laposnál kezdődő kanyarig, hogy Ana-Bejitig jusson az ember. Más választás nincs. Így hát a legjobb esetben is harminc verszt az út oda, és ugyanannyi vissza. De magán Edigejen kívül egyetlen boranli lakos sem tudta pontosan, hogyan lehet eljutni oda,

bár hallani hallottak már az ősi Bejitről, amelyről mindenféle históriát meséltek, igazat vagy nem, de maguk sohasem jártak ott. Nem hozta úgy a szükség. Hosszú évek óta ez volt az első eset Förgeteges-Boranliban, a nyolc házból álló kis vasút menti településen, hogy meghalt egy ember és el kellett temetni. Néhány éve, amikor egy kislány egy óra alatt meghalt fulladásban, a szülei az Urál vidékére vitték eltemetni, a szülőföldjükre. Kazangap felesége, Bükej anyó pedig Kumbelben nyugodott, az állomás melletti temetőben – az ottani kórházban halt meg néhány évvel ezelőtt, hát úgy határoztak akkor, ott temetik el az állomásnál. Nem lett volna értelme a halottat Förgeteges-Boranliba szállítani. Kumbel a legnagyobb állomás Szári-Özeken, méghozzá a lánya, Ajzada is ott él, meg a veje, akármilyen semmirekellő korhely, mégiscsak a családhoz tartozik. Majd gondozzák a kis sírt, azt mondták. De akkor még élt Kazangap, ő maga döntötte el, hogyan cselekedjék.

Most azonban gondolkodtak-töprenkedtek, mitévők is legyenek.

Edigej azonban kitartott a maga elgondolása mellett.

– Hagyjátok ezt a dzsigithez nem illő beszédet – próbálta észre téríteni a fiatalokat. – Ilyen embert Ana-Bejitben kell eltemetnünk, ott, ahol az ősei nyugosznak. Ahogy a megboldogult meghagyta nekünk. Ne a szót csépeljük most, hanem cselekedjünk, készülődjünk. Hosszú út áll előttünk. Holnap jókor reggel elindulunk...

Mindenki megértette: Edigejnek joga van dönteni. Hát ebben maradtak. Szabidzsan ugyan megpróbált ellenvetést tenni. Egy alkalmi tehervonattal aznap érkezett, a személyvonatok itt nem álltak meg. Az, hogy megérkezett apja temetésére, bár azt sem tudta, él-e

még vagy meghalt, de már maga az, hogy eljött, meghatotta, sőt megörvendeztette Edigejt. Voltak percek, amikor összeölelkeztek és sírtak, eggyé válva a közös gyászban és keserűségben. Edigej később csodálkozott magán. Szabidzsant a mellére ölelve és sírva, nem tudott uralkodni magán, zokogva hajtogatta: „De jó, hogy eljöttél, édes fiam, de jó, hogy eljöttél!" – mintha az, hogy eljött, feltámaszthatná Kazangapot. Hogy is fakadt fel így a sírás Edigejben, maga sem értette, sohasem történt vele ilyen. Sokáig sírtak az udvaron, Kazangap elárvult sárviskója ajtajában. Valami nagyon megindította Edigejt. Eszébe jutott, hogy Szabidzsan a szeme előtt nőtt fel, kicsi gyerek volt, apja legkedvesebbje, aztán elvitték Kumbelbe, a vasutasgyerekek bentlakásos iskolájába tanulni, s amint egy kis szabad idejük volt, elmentek meglátogatni – hol egy arra haladó szerelvényen, hol teveháton. Hogy van ott a diákotthonban, nem bántotta-e valaki, nem művelt-e valami tilalmas dolgot, hogy tanul, mit mondanak róla a tanítói... Vakáció után pedig hányszor vitték, bundába bagyulálva, teveháton, a behavazott sztyeppen, fagyban, hóförgetegben, hogy el ne késsen az iskolából!

Hej, soha vissza nem térő napok! Elúsztak, szétfoszlottak, mint az álom. Íme, felnőtt ember áll előtte, aki csak halványan emlékeztet arra a bámész szemű, mosolygós kisgyerekre; most szemüveget hord, lapított kalapot, viseltes nyakkendőt. A járási székhelyen dolgozik, és nagyon szeretne fontosnak látszani, nagy embernek, pedig az élet ravasz dolog, nem olyan könnyű az élre kerülni, mint ahogy ő maga is gyakran panaszolta, ha nincs jó pártfogója, ismeretsége vagy atyafisága, ő pedig kicsoda – valami Kazangapnak a fia, valami Förgeteges-Boranli kitérőállomásról. Micsoda balszerencse! De most már ilyen apja sincs, a legszür-

kébb apa is, ha él, ezerszer többet ér, mint egy dicsőséges halott, de most már ilyen sincs...

Aztán elapadtak a könnyei. Beszélgetni kezdtek, dologhoz láttak. És akkor derült ki, hogy Kazangap kedves fiacskája, a mindentudó, nem tisztességgel eltemetni jött az apját, hanem csak gyorsan elkaparni úgy, ahogy lerázni a gondot, aztán már sietni is vissza. Meg is mondta – minek, azt mondja, olyan messzire elcipelni, Ana-Bejitbe, van elég hely körös-körül –, a néptelen Szári-Özek sztyepp a küszöbtől a világ végéig ér. Hiszen megáshatják a sírt valahol nem messze, akármelyik kis dombon, a vasútvonal mentén, nyugodjék ott az öreg pályaőr, és hallgassa, hogyan futnak a vonatok a nyílt pályán, amely mellett egész életében dolgozott. Még a régi mondást is felemlítette: akkor nem jár vissza a halott, ha gyorsan elföldelik. Minek halogatni, minek bölcselkedni, nem mindegy, hol nyugszik az ember? Az ilyen dolog minél gyorsabban megy, annál jobb.

Így okoskodott, s közben mintha mentegetőzött volna, hogy sürgős és fontos elintéznivalók várják a munkahelyén, nagyon kevés az ideje, hiszen nem kell magyarázni, a főnökei nem törődnek vele, közel vagy messze van a temető, neki meghagyták, hogy ekkor és ekkor ott legyen a munkahelyén, és kész. A főnökség az főnökség, és a város az város...

Edigej magában vén bolondnak szidta magát. Szégyellte és sajnálta, hogy zokogott, meghatódva rajta, hogy eljött ez az alak, még ha a megboldogult Kazangap fia is. Edigej felkelt – vagy öten ültek a fal mellett, a padoknak befogott öreg talpfákon –, és nem kevés erőfeszítésébe került, hogy uralkodjék magán, s ne mondjon mások füle hallatára, ilyen napon, valami sértőt. Kímélte Kazangap emlékét. Csak annyit mondott:

– Hely az van, persze, mindenütt, amennyi csak kell. De az emberek, isten tudja, miért, mégsem kaparják el a szeretteiket akárhol. Oka van ennek biztosan. Hiszen a földet nem sajnálja senki. – Elhallgatott, a boranlibeliek is némán hallgattak. – Döntsétek el, gondolkozzatok, én elmegyek, utánanézek, hogy állnak a dolgok.

És elment, elborult, ellenséges arccal, távolabb a bűntől. Szemöldöke egyetlen vonallá futott össze. Nyers volt és heves – azért is hívták Förgetegesnek, mert természete hasonló volt a förgeteghez. Most is, ha négyszemközt lett volna Szabidzsannal, odavágta volna a szégyentelen képébe, amit megérdemel. Úgy, hogy egész életében megemlegesse! De nem akart az asszonylocsogásba beleszólni. Az asszonyok most sugdosódnak, háborognak – úgy jött, azt mondják, az apja temetésére, mintha vendégségbe jött volna. Üres kézzel, üres zsebbel. Legalább egy csomag teát hozott volna, egyébről nem is szólva. De meg a felesége is, az a városi meny, megtisztelhette volna az apósát, eljöhetett volna, hogy elsirassa, meggyászolja a holtat, ahogy illik. Nincs abban se szégyen, se lelkiismeret. Amikor még élt az öreg és módos volt – egypár fejős tevéje volt és vagy másfél tucat birkája, bárányа –, akkor bezzeg jó volt! Akkor bezzeg járt a nyakára, amíg csak el nem adatott vele mindent. Elvitte magához az öregembert, magukhoz vette, úgy látszott, aztán bútort vettek, meg autót is a tetejibe, utána meg már fölösleges lett az öreg. Most persze az orrát se dugja ide. Az asszonyok már-már lármát csaptak, de Edigej nem engedte.

– Ne merjétek – mondta – a szátokat se kinyitni ilyen napon, ez különben sem a mi dolgunk, intézzék el ők maguk...

A legelő felé indult, ahol megbéklyózva álldogált a csordából behajtott, nagy ritkán, de dühösen horkoló tevéje, Förgeteges Karanar. Ha nem számítjuk, hogy

hetente kétszer bejött a tevecsordával teleinni magát a vízszivattyú kútjához, egész héten éjjel-nappal teljes szabadságban kószálhatott. Elvadult a gonosztevő, azért fejezi ki most elégedetlenségét – bőszen feltátva hosszú fogú pofáját, fel-felordított: a régi história, megint rabság, ahhoz pedig nem könnyű hozzászokni.

Edigej a Szabidzsannal folytatott beszélgetés boszszúságával indult feléje. Bár tudta előre, hogy így lesz. Csakugyan így történt: Szabidzsan szívességet tett nekik azzal, hogy eljött tulajdon apja temetésére. Számára ez teher, amit minél előbb le kell dobni. Edigej nem fecsérelte rá a szót, nem volt érdemes, hiszen így is, úgy is magának kell intéznie mindent, meg aztán a szomszédok sem maradtak tétlenek. Mindenki, aki nem volt szolgálatban, segített a másnapi temetés és tor előkészítésében. Az asszonyok, házról házra járva, edényeket kértek kölcsön, szamovárokat tisztogattak, tésztát gyúrtak és már elkezdték a kenyérsütést, a férfiak vizet hordtak, kiszolgált, öreg talpfákat fűrészeltek fel tűzifának – a tüzelő a kopár sztyeppen mindig éppen olyan elsőrendű szükséglet, mint a víz. Szabidzsan itt csak útban volt, elvonta az embereket a munkától, a száját jártatta erről meg arról, hogy kinek mi a beosztása a járásban, kit váltottak le, kit léptettek elő. De az, hogy a felesége nem jött el az apósa temetésére, egy cseppet sem feszélyezte. Csodálatos, igazán! A feleségének ugye valami konferenciája van, amelyen külföldi vendégek vesznek részt. Az unokákról szó sem esik. Azok ott a tanulmányi eredményért és a hiányzás ellen küzdenek, hogy bizonyítványt kapjanak, legalább olyat, hogy főiskolára iratkozhassanak. „Micsoda emberek vannak mostanában, micsoda nép! – háborgott magában Edigej. – Minden fontosabb nekik a világon, mint a halál!" És ez nem hagyta nyugton: „Ha a halál sem-

mi nekik, akkor az életnek sincs értéke előttük. Mi értelme is volna, minek és hogyan élnek ott?"

Edigej haragosan kiáltott Karanarra:

– Mit ordítasz, te krokodil? Mit üvöltesz az égre? Mintha bizony meghallana az isten! – Krokodilnak csak a legvégső esetben szidta Edigej a tevéjét, amikor már végképp kijött a béketűrésből. Erre vetődött utasemberek találták ki ezt a nevet Förgeteges Karanarra, hosszú fogai és ádáz természete miatt. – Addig üvölts, te krokodil, amíg ki nem verem minden fogadat!

A tevét fel kellett nyergelni, és Edigej, mielőtt munkához látott, egy kicsit arrább ment és megenyhült. Elgyönyörködött a tevéjében. Karanar szép volt és hatalmas erejű. A fejét kézzel fel nem érte Edigej, pedig elég termetes volt. Nagy ügyesen lehajtotta a teve nyakát, és ostora nyelével verve az állat bütykös térdét, szigorú hangon fegyelmezve, engedelmességre kényszerítette. A teve, harsányan tiltakozva bár, de mégis alávetette magát gazdája akaratának, s amikor végre, lábát maga alá húzva, elfeküdt a homokon, lecsillapodott. Edigej pedig munkához látott.

A tevét felnyergelni, úgy, ahogy kell – nagy munka, olyan, mint házat építeni. A nyerget minden alkalommal másképp kell felerősíteni, ehhez ügyesség kell és erő is, nem kevés, különösen, ha ilyen hatalmas tevét kell megnyergelni, mint Karanar.

Karanarnak, azaz Fekete Tevének, nem ok nélkül hívták. Bozontos, fekete feje, marjáig érő, erős, fekete szakálla, alul fekete bozótos nyaklebenye, amely sűrű, vad sörényként a térdéig lógott – a hím legszebb ékessége –, rugalmas kettős púpja, mint két fekete torony, magaslott a hátán. És, mindennek betetőzéseképpen, kurta farkának fekete vége. A többi – a nyaka, marja, oldala, lába, hasa – világos volt, halvány gesztenyeszínű fajta. Így volt szép Förgeteges Karanar, így volt

nagyszerű – termetre is, fajtára is. És éppen akkoriban volt a legszebb férfikorban: a harmadik ikszet töltötte be Karanar.

A tevék sokáig élnek. Talán azért hoznak utódot a világra csak az ötödik évüktől fogva, s csak kétévenként, és méhük gyümölcsét minden emlős közül ők hordják a leghosszabb ideig – tizenkét hónapig. A teveborjút, s ez nagyon fontos, csak egy-másfél éves korában engedik ki a legelőre, hogy óvják a meghűléstől, a sztyeppi huzatos széltől, aztán nődögél, napról napra, s akkor már nem fenyegeti semmi – sem éhség, sem hőség, sem vízhiány...

Edigej szakértő volt ebben a dologban – mindig jól tartotta Förgeteges Karanart. Az egészség és erő legelső jele: kettős fekete púpja vastaréjként magasodott a hátán. Valamikor Kazangap ajándékozta neki még pirinyó szopós korában, pihés volt, mint a kiskacsa, azokban az első években, amikor Edigej visszatért a háborúból, és munkába állt Förgeteges-Boranli kitérőállomáson. De fiatal volt akkor maga is! Álmában sem gondolta, hogy deres fejű koráig szolgál itt. Néha elnézi azokat a régi fényképeket, és nem hisz a szemének. Alaposan megváltozott – csupa dér a haja. Még a szemöldöke is megfehéredett. Persze az arca is más lett. A teste ugyan nem nehezedett el, mint némelyeké az ő korában. Valahogy magától történt minden: előbb bajuszt növesztett, aztán szakállt eresztett. Most már nem is tudna meglenni szakáll nélkül, mintha meztelenül járna. Történelemnyi idő múlt el szinte azóta.

Most is, miközben felnyergelte a földön fekvő Karanart, hol hangjával, hol karlendülettel fegyelmezve, az rá-rávicsorgott, morgott, mint az oroszlán, és forgatta hosszú nyakán bozontos fejét – Edigej a munka végzé-

se közben megint felidézte, mi is volt, hogy is volt azokban az években. És megéledt a lelke...

Sokáig vesződött, feltette, eligazgatta a szerszámot. Most, mielőtt a nyerget felerősítette volna, a legszebb ünnepi takaróját terítette Karanarra, régi mívű, színes, hosszú rojtos, szőnyegmintás tevetakaróját. Nem is tudta az idejét, mikor díszítette fel utoljára Karanart ezzel a ritka szép szerszámmal, amelyet Ükübala féltve őrzött. De ez az alkalom most megköveteli.

Amikor Förgeteges Karanart megnyergelte, talpra állította az állatot, és nagyon elégedett volt vele. Még tulajdon munkájára is büszke volt. Karanar tekintélyt parancsoló és méltóságos látvány volt a bojtos takaróval és a két púpja közé mesterien felerősített nyereggel. Hadd gyönyörködjenek csak benne a fiatalok, különösen Szabidzsan, hadd értsék meg: egy tisztességben élt ember temetése nem teher, nem nyűg, hanem jelentős, bár fájdalmas esemény, és kijár neki az illendő tisztességadás. Van, akinek a temetésén zenekar játszik, zászlókat visznek, a másiknál a levegőbe lőnek, a harmadik után virágot szórnak és koszorúkat visznek...

Ő pedig, Förgeteges Edigej, holnap reggel a bojtos takaróval felékesített Karanar hátán vezeti a menetet Ana-Bejitbe, elkíséri Kazangapot utolsó és örök nyugvóhelyére... És egész úton rá gondol majd, miközben áthalad a hatalmas és sívó Sárga Homokon. És a róla szőtt gondolatok közben adja át testét a földnek a törzsi temetőben, ahogy ebben megállapodtak. Igen, ez volt köztük a megállapodás. Hosszú-e az út vagy rövid, őt attól senki el nem tántoríthatja, hogy Kazangap akaratát teljesítse, senki, még a megboldogult édes fia sem...

Hadd tudja mindenki, hogy ennek így kell lennie, s hogy ezért nyergelte meg, ezért ékesítette fel Karanart.

Lássa mindenki. Edigej kantáron vezette el a tevét a

legelőről valamennyi ház előtt, és Kazangap sárviskója előtt kötötte meg. Hadd lássák! Ő, Förgeteges Edigej, nem vonja vissza a szavát. De nem került sor a bizonyítására. Miközben a felszerszámozással foglalatoskodott, Hosszú Edilbáj egy alkalmas pillanatban félrehívta Szabidzsant:

– Gyere az árnyékba, beszéljük meg ezt a dolgot.

Nem tartott sokáig. Edilbáj nem csűrte-csavarta, rátért egyenesen:

– Ide hallgass, Szabidzsan, köszönd meg az istennek, hogy ilyen ember van a világon, mint Förgeteges Edigej, apád barátja. Ne akadályozd, hogy úgy temessük el apádat, ahogy illik. Ha sietsz, mi nem tartóztatunk. Majd vetek én helyetted is egy marok földet utána!

– Az én apám, hát én tudom, hogy... – kezdte volna Szabidzsan, de Edilbáj a szavába vágott:

– Az apád a tied, csak te nem hasonlítasz magadhoz.

– Te aztán jól megmondtad – hátrált meg Szabidzsan. – No, jól van, ne pörlekedjünk ilyen napon... Legyen Ana-Bejit, nekem nem számít, csak éppen azt gondoltam, nagyon messze van.

Erről több szót nem is ejtettek. És amikor Edigej, miután közszemlére tette Karanart, visszatért, és azt mondta a boranliaknak: „Hagyjátok abba a dzsigithez nem illő beszédet. Ilyen embert az Ana-Bejiten kell eltemetni!" – akkor már nem ellenkezett senki, némán beleegyeztek...

Annak a napnak estéjét és éjszakáját együtt töltötték, szomszédok módjára, a halott házának udvarán, szerencsére az idő is kedvezett. A nappali hőséget a homokpuszta ősz eleji, csípős hűvössége váltotta fel. Hatalmas, borongós, szélcsendes némaság ereszkedett a világra. Már alkonyatkor megnyúzták és kizsigerelték a másnapi torra levágott birkát. Most csak teázgattak

a füstölgő szamovárok mellett, és elbeszélgettek erről-arról... A temetésnek majd minden előkészületével végeztek, most már csak a reggelt kellett megvárniuk, hogy indulhassanak Ana-Bejitre. Csendesen és megbékélten folydogáltak ezek az esti órák, ahogy illik egy igen öreg ember halálakor, minek is fájdalmasan jajveszékelni...

Förgeteges-Boranli kitérőállomás előtt pedig, mint máskor, jöttek-mentek a vonatok – összetalálkoztak a keletről meg a nyugatról érkezők és szétváltak, egyik nyugatra, a másik keletre...

Így telt az az este az ana-bejiti út előtt, s minden rendben lett volna, ha egy kellemetlen dolog nem történik. Egy arra tartó tehervonaton megérkezett apja temetésére Ajzada is az urával. És amikor Kazangap lánya hangos zokogással adta tudtul megjelenését, az asszonyok körülvették, és ők is sírtak-jajgattak vele. Különösen Ükübala vette a szívére, együtt gyötrődött Ajzadával. Sajnálta nagyon. Hangosan sírtak, jajveszékeltek. Edigej csillapítani próbálta Ajzadát: – Nem tehetünk semmit, nem halhatunk a halott után, meg kell békélni a sorssal. – De Ajzada nem tudott vigasztalódni.

Van ez így sokszor – apja halála ürügy volt számára, hogy jól kisírja magát, mindenki előtt kitárja a szívét, kiontsa mindazt, amit régóta nem tudott nyíltan szavakba önteni. Miközben hangosan zokogott, kócosan és dagadt arccal, halott apját szólogatta, asszony módra a maga rosszul sikerült életét panaszolta keservesen, hogy őt senki meg nem érti, senki nem jó hozzá, hogy fiatal korában elrontotta az életét – a férje iszákos, gyerekei reggeltől estig az állomáson tekeregnek felügyelet nélkül, apai szigorúság nélkül, azért lettek huligánok, holnap talán már banditák, majd vonatokat fosztogatnak, a legidősebbik is rákapott az ivásra, már a rend-

őrség is kint járt, figyelmeztették őt – hamarosan az ügyészség elé kerül a dolog! De mit tehet ő egyedül, amikor azok hatan vannak! Az apjuknak meg minden mindegy...

Annak csakugyan minden mindegy volt, magába roskadva, bambán ült, szomorún és magányosan, hiszen mégiscsak az apósa temetésére jött, szótlanul szívogatta silány, büdös cigarettáját. Nem először hallgatta ezt végig. Tudta: kiabál a fehérnép, kiabál, aztán úgyis belefárad... De akkor, egészen fölöslegesen, beleavatkozott Ajzada bátyja, Szabidzsan. Akkor kezdődött még csak. Szabidzsan pirongatni kezdte a húgát: ki látott már ilyet, micsoda modor ez, minek jött – az apját temetni, vagy magára szégyent hozni? Hát így illik elsiratni egy kazah nőnek a mindenki által tisztelt apját? Hiszen a kazah asszonyok híres siratói legendákká, énekekké váltak, száz meg száz éve élnek az utódok ajkán. Azoktól a siratóktól épp csak a halottak nem támadtak fel, de körös-körül mindenkinek szakadt a könnye. A halottnak megadatott a tisztesség, és minden érdeme felhatolt az égig. Így sirattak a régi aszszonyok! Ő meg? Micsoda szánalmas panaszkodásba kezdett, hogy ilyen meg olyan rossz a sora!

Ajzada mintha csak erre várt volna. Újult erővel és dühvel kiáltozott: – Ó de jó, hogy akadt egy ilyen okos és tanult ember! Előbb a feleségedet tanítanád móresre! Neki mondd előbb ezeket a szép szavakat! Miért nem jött el, és miért nem mutatta be nekünk azt a híres, nagy siratást? Pedig neki aztán volna mit letörleszteni az apánknak, mert ő, a bestia, meg te, te alávaló pipogya, kifosztottátok, megraboltátok az öregembert, jó, hogy a bőrét le nem húztátok! Az én uram, akármilyen iszákos, de itt van, de a te nagyokos feleséged, az hol maradt?

Szabidzsan akkor a húga férjére kezdett ordítozni,

hogy Ajzadát elnémítsa, de az hirtelen nekibőszült és Szabidzsan torkának ugrott.

A boranliaknak nagy nehezen sikerült lecsillapítaniuk a magukból kikelt rokonokat. Kínos és szégyenletes volt mindenkinek a jelenet. Edigej nagyon elcsüggedt. Tudta, mennyit érnek, de ilyen fordulatra nem számított. Hirtelen támadt haraggal roppant szigorúan figyelmeztette őket: – Ha nem tisztelitek egymást, legalább apátok emlékét ne gyalázzátok meg, különben nem nézek semmit, és megtiltom, hogy itt maradjatok, aztán vessetek magatokra...

Igen, ilyen csúf história esett meg a temetés előtti estén. Edigej komor volt, mint a viharfelhő. Megint feszülten összerándult a szemöldöke mogorva homlokán, megint efféle kérdések gyötörték: kire ütöttek ezek a gyerekek és miért váltak ilyenekké? Hát erről álmodoztak Kazangappal, amikor hőben-fagyban vitték őket a kumbeli internátusba, hogy tanuljanak, ember legyen belőlük, hogy ne maradjanak ott fagykolódni egész életükben valamelyik szári-özeki kitérőállomáson, hogy ne átkozzák aztán a sorsukat: a szüleink, lám, nem gondoskodtak rólunk. Aztán minden a visszájára fordult... Miért, mi akadályozta őket abban, hogy emberek legyenek, hogy ne undorodjék tőlük a lélek?

Megint Hosszú Edilbáj segítette ki, egyszerű emberi tapintatával, nagyot könnyítve azon az estén Edigej helyzetén. Ő aztán értette, mi mehet végbe Edigejben. A meghalt szülő gyerekei mindig a legfőbb személyek a temetéseken, a világ már így van berendezve. Azokkal semmit sem lehet tenni, azokat nem lehet elküldeni, akármilyen szégyentelenül és hitványul viselkednek. Edilbáj, hogy valahogy elsimítsa a valamennyiüket elkomorító csetepatét a két testvér között, házába invitálta a férfiakat. – Csak nem számláljuk itt az udvaron

a csillagokat, gyerünk teázni, majd nálam elüldögélünk...

Hosszú Edilbáj házában Edigej mintha egy másik világba csöppent volna. Azelőtt is át-átjött ide mint szomszéd, és minden alkalommal jóleső érzés fogta el, örömmel telt meg a szíve Edilbáj családja láttán. Ma különösen szeretett volna minél tovább itt időzni – szükségét érezte, mintha itt, ebben a házban akarná kiapadt erejét visszanyerni.

Hosszú Edilbáj ugyanolyan vasúti alkalmazott volt, mint mások, a fizetése sem több, úgy élt, mint a többiek, a kétszoba-konyhás előre gyártott elemekből épült, palatetős ház felében, mégis: egészen más volt itt az élet – tiszta, barátságos, világos. Még a tea is, ugyanaz a tea, amit mások is ittak, kristálytiszta lépes méznek látszott Edilbáj szilkéjében. A felesége maga is takaros, a háznak is jó gazdasszonya, a gyerekei meg amilyeneknek lenniük kell... Élnek, ameddig tudnak, itt, a Sárga Homokon, gondolta Edigej, aztán majd elmennek oda, ahol jobb. Nagy kár lesz értük, ha egyszer szétrepülnek.

Edigej még a tornácon levetette szurkosvászon csizmáját, ott ült a belső szobában, maga alá húzva harisnyás lábát, most érezte először ezen a napon, hogy fáradt és éhes. Hátát a deszkafalhoz döntötte, hallgatott. Az alacsony kerek asztalt, halkan beszélgetve erről-arról, a többi vendég vette körül.

Később igazi beszélgetés kerekedett, különös beszélgetés. Edigej már elfelejtette a múlt éjjel fellőtt űrhajót. De most hozzáértő emberek olyasmit mondtak, amitől gondolkodóba esett. Nem mintha felfedezett volna magának valamit, csupán elámult rajta, ahogy a dolgot megítélik, s azon is, hogy ő milyen tudatlan ebben. De nem tett magának szemrehányást érte – számára ezek az űrutazások, amelyek annyira érdekeltek min-

denkit, nagyon távoli, majdnem mágikus, roppant távoli és idegen dolgok voltak. Ezért feszült figyelemmel és tisztelettel hallgatta az egészet, mint valami személytelen, hatalmas akarat megnyilvánulását, amelyet ő legjobb esetben csak tudomásul venni jogosult. A világűrbe távozó űrhajó látványa azonban megrendítette és elragadta. Éppen erről folyt a szó Hosszú Edilbáj házában.

Eleinte üldögéltek, és *subat*-ot, tevetejből erjesztett kumiszt iddogáltak. A subat kitűnő volt, hűvös, habos, enyhén mámorító. A jövevény ellenőrző-szerelő pályamunkások néha alaposan felöntöttek belőle, elnevezték szári-özeki sörnek. A meleg harapnivaló mellé vodka is akadt ebben a házban. Efféle alkalmakkor Förgeteges Edigej nem szokta visszautasítani, iddogált a társaság kedvéért, ezúttal mégsem ivott, ezzel, úgy képzelte, értésére adja a többieknek is, hogy nem tanácsos nagyon belemelegedni – nehéz nap áll előttük, hosszú út. Nyugtalanította, hogy mások, különösen Szabidzsan, igen nekiereszkednek, a vodkát subattal öblítették le. A subat meg a vodka jól megfér egymással, akár a jó pár ló, szépen járnak, ha egymás mellé fogják őket – emelik az ember hangulatát. Ez azonban ma nem helyénvaló. De hogy lehet ráparancsolni felnőtt emberekre, hogy ne igyanak? Maguknak kell tudniuk a mértéket. Az legalább megnyugtatta, hogy Ajzada férje egyelőre tartózkodott a vodkától, az alkoholistának már kevéstől is keresztben áll a szeme, de ez csak subatot ivott, úgy látszik, mégiscsak megértette, hogy az apósa temetésén részeg ködben tántorogni – az már sok lenne. De hogy mikor elégeli meg a tartózkodást, annak csak a jóisten a tudója.

Így üldögéltek, erről-arról beszélgetve, amikor Edilbáj, subattal kínálgatva vendégeit – végtelen hosszú karja úgy nyúlt ki és tört meg könyékben, mint a kot-

rógép markolókarja –, váratlanul megemlítette, miközben Edigejnek nyújtotta a poharat az asztal túlsó szélére:

– Képzeld, Edike, tegnap éjjel, amikor felváltottalak, alighogy elmentél, egyszer csak megrázkódott a levegő, úgyhogy beletántorultam. Felnézek, hát egy rakétát lőttek fel az égbe az űrállomásról. Óriási volt! Akár egy kémény! Nem láttad?

– Hogyne láttam volna! Még a szám is tátva maradt. Micsoda erő! Csupa lobogó láng volt, s csak ment, föl, föl, se vége, se hossza! Félelem fogott el. Mióta élek itt, de még nem láttam ehhez foghatót.

– Én is először láttam a tulajdon szememmel – ismerte be Edilbáj.

– No, ha te is először, akkor az olyan termetűek, mint mi, még úgy se láthatták – kockáztatott meg Szabidzsan egy tréfás célzást Edilbáj termetére.

Hosszú Edilbáj csak futó mosollyal nyugtázta.

– Ugyan, nem rólam van szó – legyintett. – Nézem, és nem hiszek a szememnek: tömör tűzoszlop zúg a magasban. No, gondolom, megint felszállt valaki a világűrbe. Szerencsés utat! És gyorsan csavargatni kezdem a táskarádiómat, azt mindig viszem magammal. Biztosan jelenti most a rádió, mondom. Ilyenkor egyenest a rakétaállomásról szokták jelenteni. És a bemondó örömében mintha röpgyűlésen szólalna fel. Az embernek a bőre is borsódzik. Nagyon szerettem volna tudni, Edike, ki volt az, kit láttam személyesen felszállni. De csak nem tudtam meg.

– Miért nem? – kérdezte mindenkit megelőzve, csodálkozóan Szabidzsan, miközben sokatjelentően és fontoskodva rántotta fel a szemöldökét. Már fejébe szállt az ital. Izzadni kezdett és vörösödni.

– Nem tudom. Nem jelentettek semmit. Végig nyit-

va tartottam a „Majak"-omat, de egy szót sem szóltak róla...

– Lehetetlen! Itt valami nincs rendjén! – kételkedett kihívóan Szabidzsan, gyorsan leöblítve subattal az újabb korty vodkát. – Minden felszállás a világűrbe – világesemény... Érted? Ez a mi presztízsünk a tudományban és a politikában!

– Nem tudom az okát. Külön meghallgattam az utolsó híreket is, meg a lapszemlét...

– Hm! – csóválgatta a fejét Szabidzsan. – Ha a helyemen volnék, szolgálatban, én bizony tudnám. Boszszantó, az ördög vigye el. De lehet, hogy itt valami nincs rendjén!

– Ki tudja, rendjén van, nincs rendjén, csak nekem, biz' isten, rosszul esett – jelentette ki őszintén Edilbáj. – Nekem ő mintha az én űrhajósom volna. A szemem előtt repült fel. Még az is lehet, gondoltam, hogy a mi fiaink közül repült fel valaki. Az lett volna csak az öröm! Megeshet, hogy találkozunk valahol, jólesett volna...

Szabidzsan, valami sejtelem izgalmában, sietve a szavába vágott:

– Á-á, én értem! Pilóta nélküli űrhajót bocsátottak fel. Biztosan valami kísérlet.

– Hogy érted?

– Szóval kísérleti variáns volt. Érted, próba. Pilóta nélküli szállítmány ment fel, hogy összekapcsolódjék az űrhajóval, vagy hogy kiérjen az űrpályára, és egyelőre még nem tudni, hogyan sikerül. Ha minden sikeresen megy végbe, majd csak akkor jelenti a rádió és közlik az újságok. Ha meg nem, akkor lehet, hogy nem is informálnak róla. Ez egyszerű tudományos kísérlet.

– Én meg azt gondoltam – Edilbáj töprengőn vakarta meg a homlokát –, hogy élő ember repült fel.

Mindenki elhallgatott, az embereknek némi csaló-

dást okozott Szabidzsan magyarázata, s talán itt meg is rekedt volna a beszélgetés, ha Edigej véletlenül nem tereli új mederbe:

– Akkor hát, ha jól értettem, dzsigitek, ember nélküli rakéta szállt fel az űrbe. Ki vezeti hát?

– Hogy ki? – csapta össze a kezét döbbenten Szabidzsan, és diadalmas pillantást vetett a tudatlan Edigejre. – Ott, Edike, minden rádión keresztül történik. A föld vezényszavára, az irányítóközpontból. Mindent rádió irányít. Érted? Még ha benne ül is az űrhajós, akkor is rádió irányítja a rakéta röptét. Az űrhajósnak külön engedélyt kell kérnie, ha maga akar csinálni valamit... Ez, édes öregem, nem olyan ám, mint a Karanar hátán utazni a homokon, ott minden nagyon bonyolult...

– Lám csak, mik vannak! – mormolta Edigej.

Förgeteges Edigej magát a rádiós vezénylés elvét sem értette. Az ő fogalmai szerint a rádió – szavak, hangok, amelyek nagy távolságokból szállnak az éterben. De hogy lehet ilyen módon egy lelketlen tárgyat irányítani? Ha a tárgy belsejében ember ül, az más: az teljesíti a parancsokat – ezt tedd, azt tedd. Edigej szeretett volna minderről tudakozódni, de úgy döntött, hogy nem érdemes. A lelke valahogy tiltakozott ellene. Hallgatott. Szabidzsan nagyon is leereszkedőn fitogtatta ismereteit. Mintha azt mondaná: lám, nem tudtok semmit, s még engem tartotok semmirekellőnek, a vő is, ez az utolsó alkoholista, aki nekem ugrott, hogy megfojtson, pedig mindannyiótoknál többet értek az efféle dolgokhoz. „Vigyen el az ördög – gondolta Edigej. – Hiszen azért taníttattunk egész életedben. Hát csak többet kell tudnod legalább valamivel, mint minekünk, tanulatlanoknak!" És még azt is gondolta Förgeteges Edigej: „Mi történik, ha az ilyen ember hatalomhoz jut – hiszen ez felfal mindenkit, arra kényszerí-

ti a beosztottjait, hogy mindentudóknak tettessék magukat, másféléket nem tűr meg. Egyelőre csak szalajtják ide-oda, s máris hogy szeretné, ha mindenki őt bámulná, legalább itt a Homokon..."

Szabidzsan, úgy látszik, csakugyan azt tűzte ki célul, hogy végképp elámítsa, lehengerelje a boranliakat, talán hogy így emelje tulajdon értékét a szemükben a húga, a sógora, meg a közte támadt szégyenletes botrány után. Agyonbeszélte őket, el akarta terelni a figyelmüket. Ezért mesélt nekik hihetetlen csodákról, a tudomány vívmányairól, közben egyre-másra nyelegette a vodkát, fél kortyot, aztán megint fél kortyot, és mindig subattal öblítette le. Ettől még jobban tűzbe jött, és olyan hihetetlen dolgokat állított, hogy a szegény boranliak már nem tudták, mit hihetnek el neki, mit nem.

– Gondoljátok csak el – mondta, szemüvegét villogtatva, és gyulladt szemét, bűvölő tekintetét körbehordozta az embereken –, mi, ha értelmünk van, a legszerencsésebbek vagyunk az emberiség történelmében. Te például, Edike, aki most a legöregebb vagy köztünk. Te tudod, Edike, hogy volt régen és hogy most. Mért mondom ezt? Azelőtt az emberek hittek az istenekben. Az ókori Görögországban, azt mondják, fenn éltek az istenek az Olümposz hegyén. De miféle istenek voltak azok! Ostobák! Mit tudtak azok? Arról voltak híresek, hogy folyton civakodtak egymással, de az emberi életmódot nem tudták megváltoztatni, nem is volt eszükben. Nem is léteztek azok az istenek. Mítosz az egész. Mese. A mi isteneink azonban itt élnek mellettünk, itt például, a rakétakilövő állomáson, a mi száriózeki földünkön, amire büszkék lehetünk az egész világ előtt. Nem látja őket egyikünk sem, nem ismerjük őket, de így is van rendjén, mire való volna, hogy minden jöttment Mirkinbáj-Sijkimbáj odadugja eléjük a kezét: adj' isten, hogy vagy? Te például, Edike, csodál-

kozol: hogyan irányítják rádió segítségével az űrrakétát. Pedig az már semmiség, túlhaladott szakasz! Az csak apparatúra, a gépek úgy működnek, ahogy beprogramozták őket. De eljön az idő, amikor rádió segítségével irányítják az embereket is, mint azokat az automatákat. Értitek – az embereket, mindenkit külön, kicsitől a nagyig. Már vannak ilyen tudományos adatok. A tudomány, magasabb érdekekből kiindulva, ezt is kivívta.

– Várj csak, várj. Amint valamiről szó van, rögtön a magasabb érdekek! – vágott a szavába Hosszú Edilbáj. – Inkább azt mondd meg, mert az nem megy a fejembe: szóval akkor mindenkinek egy kis rádiót kell majd magánál hordania, olyasfélét, mint a táskarádió, hogy foghassa a vezényszót? Hiszen ez már mindenütt van!

– Micsoda értetlen vagy! Hát arról beszélek? Az semmi, az csak gyerekjáték. Senkinek nem kell magával hordani semmit. Akár meztelenül járhat. Csak a láthatatlan rádióhullámok – az úgynevezett bioáramok – hatnak szakadatlanul rád, a tudatodra. És hová bújhatsz előlük?

– Szóval így...

– Hát mit gondoltál? Az ember mindent a központi programozás szerint csinál. Azt hiszi, hogy úgy él, úgy cselekszik, ahogy akar, pedig valójában felsőbb utasítás szerint. S mindent szigorú rendben. Ha az kell, hogy énekelj – jeladás – és énekelsz. Ha táncolnod kell – jeladás – táncolsz. Ha az kell, hogy dolgozz – dolgozol, de még hogyan! A tolvajlás, a garázdaság, a bűnözés – minden elfelejtődik, csak régi könyvekben lehet majd olvasni róluk. Mert az ember viselkedését pontosan kiszámítják előre – minden tettét, minden gondolatát, minden kívánságát. A világon például most demográfiai robbanás van, vagyis nagyon elszaporodtak az emberek, nincs mivel élelmezni őket. Mit kell csinál-

ni? Csökkenteni kell a szaporodást. A feleségeddel csak akkor lesz dolgod, ha a jeladás, a társadalom érdekéből kiindulva, azt vezényli.

– Felsőbb érdekekből? – pontosította, nem minden gúny nélkül, Hosszú Edilbáj.

– Hát persze, az államérdekek mindenek felett valók.

– És ha én ezek nélkül az érdekek nélkül akarom azt a feleségemmel?

– Edilbáj, öregem, nem mégy semmire. Még csak eszedbe sem jut. Mutathatják neked a leggyönyörűbb nőt, rá se pillantasz. Mert a negatív bioáramokat kapcsolják be. Úgy, hogy ebben a dologban is teljes rendet teremtenek. Biztos lehetsz benne. Vagy vegyük például a háborút. Minden jelzés szerint történik. Ha tűzbe kell – ugrasz a tűzbe, ha ejtőernyővel kell ugranod – egy szempillantás műve, ha atomaknával kell a tank elé vetődni – megvan, egy perc alatt. Miért? – kérdezitek tőlem. Mert bekapcsolják a rettenthetetlen bátorság bioáramát – és kész, nincs az emberben egy csepp félelem... Úgy ám!

– Ó, hogy még hazudni se rühellsz! Locsogsz összevissza. Mire tanítottak ennyi esztendeig? – ámult el őszintén Edilbáj.

Az üldögélők nyíltan nevettek, fészkelődtek, a fejüket csóválgatták, hogy ej, mit össze nem hord a fickó, de azért csak hallgatták tovább, csupa ördöngös dolgot zagyvál, de érdekeset, sosem hallottat, bár látta mindenki, hogy már alaposan felöntött a garatra, miközben apránként iddogálta a vodkát a subattal, hát csak fecsegjen, mit kívánjanak tőle? Hallott valamit harangozni, de hogy abból mi az igazság, mi a hazugság, nem érdemes rajta a fejüket törni. Igen, csakhogy Edigejt hirtelen igazi félelem szállta meg – nem károg hiába ez a mi fecsegőnk, nyugtalankodott, hiszen ezt olvasta, vagy fél füllel hallotta, hiszen ez röptében kap-

ja el a híreket, ha valahol nincs rendben valami. És ha csakugyan léteznek olyan emberek, ráadásul nagy tudósok, akik arra szomjaznak, hogy istenekként irányítsanak bennünket?...

Szabidzsanból pedig ömlött a szó feltartóztathatatlanul, mivel még hallgatták. A bepárásodott szemüveg mögött kitágult a szembogara, mint a macskáé a sötétben, és egyre csak kortyolgatta hol a vodkát, hol a subatot. Most éppen arról mesélt, élénken hadonászva, hogy van az óceánban valami Bermuda-háromszög, ahol titokzatos módon eltűnnek a hajók, és senki sem tudja, hová lesznek a felette elszálló repülőgépek.

– Nálunk a járási székhelyen valaki mindenáron külföldre akart utazni. És mi történt, mit gondoltok! A vesztébe rohant. Másokon átgázolva, elrepült valahová az óceánon túlra, vagy Uruguayba, vagy Paraguayba – vissza se jött. Pontosan a Bermuda-háromszög felett a repülőgép eltűnt, mintha sose lett volna. Egyszerűen semmivé lett, és kész! Azért mondom, barátaim, minek kérni valakit, megszerezni az engedélyt, félrelökni valakit, megvagyunk mi a nélkül a Bermuda-háromszög nélkül, éljünk a magunk földjén, a magunk egészségében. Igyunk mindnyájunk egészségére!

„No, kezdődik! – káromkodott magában Edigej. – Mindjárt eszébe jut a legkedvesebb szövege. Hej, micsoda istencsapás! Amint inni kezd, elszakítja a kötőféket!" Így is történt.

– Igyunk mindnyájunk egészségére! – ismételte Szabidzsan, és tekintetét végighordozta a körben ülőkön, tétova és zavaros volt a szeme, de még mindig azon igyekezett, hogy sokat jelentő méltóságot erőltessen az arcára. – Mert a mi egészségünk: az ország legnagyobb kincse. Tehát a mi egészségünk – állami érték. Úgy bizony! Nem akárkik vagyunk mi, hanem állami emberek! És még azt akarom mondani...

Förgeteges Edigej hirtelen felállt, nem várta meg, amíg Szabidzsan befejezi pohárköszöntőjét. Kifordult a házból. A sötét tornácon csörömpölve – üres vödörbe vagy valami másba botlott –, mentében felrántotta szurkosvászon csizmáját, amely addigra kihűlt a szabad levegőn, és keserűen, dühödten indult hazafelé. „Hej, szegény Kazangap! – nyögte hangtalanul, bajuszát rágva haragjában. – Mi ez – ennek a halál sem halál, a bánat sem bánat? Ül, iddogál, mint egy esti mulatságon, mintha mi sem történt volna! Kitalálta magának ezt a cifra szöveget – az állami egészségről, s elmondja minden alkalommal. No, csak adja isten, hogy holnap minden úgy menjen végbe, ahogy illik, aztán ha majd eltemetjük és megüljük az első tort, utána rögtön kereket old, megszabadulunk tőle, kinek kell ő itt, és neki ki kell közülünk?!"

Hanem, úgy látszik, alaposan elüldögélt Hosszú Edilbáj házában. Éjfélre járt az idő. Edigej teli tüdővel szívta be az éjszakai homokvidék meghűvösödött levegőjét. Másnapra is napfényes, száraz, eléggé forró idő igérkezett, mint rendesen. Mindig ilyen itt az időjárás. Nappal hőség van, éjszaka hideg, szinte dideregtető. Azért is olyan kopár a sztyepp körös-körül – a növényeknek nehéz alkalmazkodniuk. Nappal kinyújtóznak a nap felé, nedvességre szomjaznak, éjjel meg hideg veri őket. Így hát csak olyan növény marad meg itt, amelyik ezt kibírja. A mindenféle tüskebokor, az üröm, és a szárazerek árterein, foltokban, a különféle perje, amit kaszálni lehet. Jelizarov geológus, Förgeteges Edigej réges-régi barátja, néha elmondta, sőt ilyen térképeket is rajzolt, hogy itt valamikor gazdag füvellők voltak, az éghajlat is más volt, háromszor ennyi eső esett. No, világos dolog, hogy ettől az élet is más volt. Csordák, ménesek, nyájak barangoltak a Sárga Homokon. Régen lehetett ez, talán még azelőtt, hogy

megjelentek itt a legádázabb jövevények, a zsuanzsuanok, akiknek nyoma veszett a századokban, csak a hírük maradt fenn. Különben hogy férhetett el a Sárga Homokon annyi ember! Nemhiába mondta Jelizarov: a Sárga Homok – a sztyepp históriájának elfelejtett könyve... Azt tartotta, hogy az ana-bejiti temető története sem véletlen. Más tudós emberek csak azt ismerik el történelemnek, amit papírra leírtak. És ha azokban az időkben még nem is írtak könyveket?

Edigejnek, miközben a kitérőállomáson áthaladó vonatok zakatolását hallgatta, különös analógiaképpen eszébe jutottak az Aral-tenger szélviharai. Annak partján született, nőtt fel és élt egészen a háborúig. Kazangap is arali kazah volt. Azért is barátkoztak össze, miután a vasúthoz kerültek, és sokat búslakodtak a homokon a tengerük után, majd nem sokkal Kazangap halála előtt, tavasszal, el is utaztak ketten az Aralhoz, az öreg, mint kiderült, búcsúzkodni ment a tengeréhez. De bár ne mentek volna! Csak csalódást hozott az út. A tenger mintha elment volna. Eltűnik, kiszárad az Aral. Vagy tíz kilométert utaztak a hajdani mederben, a csupasz, homokos agyagon, míg elérték a víz szélét. Ott azt mondta Kazangap: „Amennyit a föld ér, az Aral is ért annyit. Most lassan ez is kiszárad, akár az emberi élet." És még annyit mondott: „Az Ana-Bejitben temess el, Edigej. A tengerrel ez az utolsó találkozásom!"...

Förgeteges Edigej letörölte ruhája ujjával a szemébe toluló könnyeket, köhintett, nehogy torkában maradjon a fájdalmas rekedtség, és elindult Kazangap sárviskója felé, ahol ott ült, megadni a végtisztességet, ahogy illik, Ajzada, Ükübala, és néhány asszony velük. Dolgát félbehagyva tért be hol az egyik, hol a másik boranli asszony, hogy együtt legyen a többivel, és segítsen ebben-abban, ha kell.

A karám mellett elhaladva Edigej megállt egy percre a földbe ásott tuskó mellett, amelynél útra készen, felnyergelve és bojtos takaródíszében ott várakozott Förgeteges Karanar. A teve a holdfényben óriásnak látszott, hatalmasnak és háborítatlannak, mint egy elefánt. Edigej nem tudta megállni, hogy meg ne lapogassa az oldalát.

– Remek jószág vagy!

Csak a küszöb előtt jutott eszébe Edigejnek, maga sem tudta, miről, az előző éjszaka. A vasúti töltésnél felbukkant sztyeppi róka, s hogy ő végül nem merte megdobni a kővel, aztán ahogy, hazafelé tartva, meglátta a messzeségben a fekete végtelenbe fellőtt tüzes hajót...

III

Ebben az órában a Csendes-óceánon, annak északi szélességi körein, reggel volt már, reggel nyolc óra. Vakító verőfény ömlött szét apadhatatlan forrásként a beláthatatlanul derengő szélcsendes víz fölött. Az égen és a vízen kívül semmi más nem létezett ezekben a térségekben. Mégis éppen itt, a „Konvenció" repülőgép-anyahajó fedélzetén játszódott le az a világraszóló drámа, amelyről az űrhajó fedélzetén kívül egyelőre senki nem tudott, s amely a világűr meghódítása történetében egyedülálló eset volt. Az amerikai–szovjet „Paritás" űrállomáson történt.

A „Konvenció" repülőgép-anyahajó – a „Demiurgosz" nevű közös planetológiai program EIK-jének tudományos-stratégiai törzse – emiatt azonnal megszakította összeköttetését a környező világgal, de állandó tartózkodási helyét a Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre, nem változtatta meg, ellenkezőleg, még

pontosabban betájolta magát körzetében, légvonalban szigorúan egyforma távolságra Vlagyivosztoktól és San Franciscótól.

Magán a tudományos kutatóhajón ugyancsak változások történtek. A program amerikai és szovjet közös főirányítóinak utasítására a kozmikus összeköttetés mindkét ügyeletes operátorát – az egyik szovjet, a másik amerikai –, akik a „Paritás"-on történt rendkívüli események információját vették, ideiglenesen, de szigorúan elkülönítették, nehogy a történtek kiszivároghassanak...

A „Konvenció" legénységének első fokú készültséget rendeltek el, bár az anyahajó nem volt hadászati rendeltetésű, felfegyverezve sem volt, az ENSZ külön határozata alapján nemzetközi védettséget élvezett. Ez volt a világ egyetlen nem katonai rendeltetésű repülőgép-anyahajója.

Ötperces eltéréssel délelőtt tizenegy órára várták a „Konvenció"-ra mindkét fél felelős bizottságát, amelynek feltétel nélkül joga volt rendkívüli határozatokat hozni és gyakorlati intézkedéseket tenni, ha azokat államuk és az egész világ biztonsága érdekében szükségesnek tartja.

A „Konvenció" repülőgép-anyahajó tehát abban az órában az Aleut-szigetektől délre, a nyílt tengeren tartózkodott, szigorúan egyforma távolságra Vlagyivosztoktól és San Franciscótól. Ez a helykiválasztás nem volt véletlen. Soha még ilyen nyilvánvalón nem igazolódott a „Demiurgosz"-program alkotóinak kezdettől megnyilvánuló előrelátása, hiszen még a tartózkodási helye is az anyahajónak, amelyen a közösen kidolgozott planetológiai kutatások terve megszületett, a teljes egyenjogúságot fejezte ki, az abszolút paritás elvét ebben az egyedülálló nemzetközi tudományos-technikai együttműködésben.

A „Konvenció" anyahajó egész berendezésével, fölszerelésével, energetikai tartalékaival egyenlő részben a két fél tulajdona, tehát a résztvevő államok kooperatív hajója volt. Közvetlen és egy időben működő rádió-, telefon- és televízió-összeköttetése volt a nevadai és a sárga homoki űrrepülőtérrel. Az anyahajó nyolc – mindkét fél részéről négy-négy – sugárhajtású repülőgép bázisa volt, ezek a gépek látták el a szárazfölddel naponta összeköttetésben lévő EIK igényelte szállításokat. A „Konvenció"-nak két egyenrangú kapitánya volt, egy szovjet és egy amerikai: az 1–2 kapitány, és a 2–1 kapitány – a váltás kezdetétől mindkettő parancsnok. A hajó egész személyzete ennek megfelelően duplázódott: egyenrangú kapitányhelyettesek, navigációs tisztek, gépészek, elektrotechnikusok, matrózok, stewardok...

Ugyanilyen rendszer szerint épült fel a „Konvenció"-n az EIK tudományos-technikai személyzetének struktúrája. A program tudományos irányítóitól kezdve – legfőbb paritás-planetológus 1–2 és 2–1 – valamennyi szakterület tudományos munkatársáig ennek megfelelően duplázódott, egyenrangú volt mindkét fél részéről. Azért is nevezték el a földgolyótól mindeddig legtávolabb levő „Trambulin" űrpályán tartózkodó űrállomást „Paritás"-nak, hogy a földi kölcsönös kapcsolat és egyenlőség lényegét fejezzék ki vele.

Mindezt természetesen a tudományos, diplomáciai és adminisztratív intézmények nagy és sokrétű előkészítő munkája előzte meg mindkét államban. Sok év kellett, amíg a két fél, számtalan találkozón és tanácskozáson, megegyezett a „Demiurgosz"-program minden általános és részletes kérdésében.

A „Demiurgosz"-program a század kozmológiai problémáinak kolosszális feladatát tűzte maga elé – az X bolygó tanulmányozását azzal a céllal, hogy felhasz-

nálja ásványi tartalékait, amelyek földi fogalmak szerint elképzelhetetlen belső energiákat rejtenek magukban. A száz meg száz tonna X talaj, amely szinte szabadon hever a csillagtest felszínén, megfelelő feldolgozás után annyi belső energiát szabadíthat fel, ami, átalakított formájában, mint elektromosság és hő, egy teljes évre elegendő egész Európának. Ilyennek bizonyult az X anyagának energetikai természete, a bolygóé, amely a galaktika különleges feltételei között, a hosszan tartó planetáris fejlődés hatására, sok milliárd év folyamán keletkezett. Erről tanúskodnak az X bolygó felszínéről kozmikus készülékekkel nemegyszer lehozott talajminták, erről beszéltek a naprendszerünk e vörös bolygójára néhány rövid leszállást végrehajtott expedíciók eredményei.

Az X bolygó meghódítása tervének döntő tényezője az volt – ami hiányzott a tudomány felfedezte minden más bolygóról, a holdat és a Venust is beleértve –, hogy a látszólag kopár X bolygó mélyeiben szabadon áramlott a víz. Vitathatatlan jelenlétét fúrópróbák bizonyították. A tudósok számításai szerint az X felszíne alatt több kilométer mély vízréteg rejtőzhet, amelyet a lejjebb fekvő hideg és köves talajréteg változatlan állaga tart.

Az X bolygónak éppen ez a roppant vízmennyisége biztosította a „Demiurgosz"-program reális voltát. A víz ebben az esetben nem csupán nedvességforrás volt, hanem alapvető anyaga is olyan egyéb anyagok szintézisre hozatalának, amelyek szükségesek más bolygó feltételei között az emberi szervezet normális működéséhez, mindenekelőtt a lélegzéshez. Azonkívül a víz termelési szempontból alapvető szerepet játszott az X talaj kezdeti flotációjának technológiájában, mielőtt a talajt a transzkozmikus konténerekbe rakják.

Megtárgyalták azt a kérdést, hol kell kivonni az

X energiát: a kozmoszban, az űrállomásokon, hogy aztán földszinkronpályákon továbbítsák a földre, vagy pedig magán a földön. Ennek eldöntésére volt még idő.

Már folytak az előkészületek egy talajfúrókból és hidrológusokból álló csoport hosszan tartó expedíciójának útra indítására. A csoportnak az volt a feladata, hogy az X bolygó mélyeiből állandó és önműködő irányítással vízvezeték-rendszerbe terelje az áramló vizet. A „Paritás" űrállomás, az alpinista terminológiát használva, volt a legfőbb bázistábor az X bolygóhoz vezető úton. A „Paritás"-on már felszerelték a szükséges szerkezeteket a kikötéshez, a kirakodáshoz és a szállító „csónakok" berakásához, amelyek majd az X és a „Paritás" között közlekednek. Idővel, a blokkok végleges kiépítése után, a „Paritás"-on több mint száz ember férhet majd el rendkívül kényelmes körülmények között, és állandóan venni tudja a földről közvetített televíziós adásokat is.

Ebben a nagyarányú kozmikus vállalkozásban az X bolygó vizének feltárása és elemzése az első aktusa lett volna egy olyan termelői tevékenységnek, amit először valósít meg az ember bolygója határain kívül.

És ez a nap közelgett. Minden afelé haladt...

A sárga homoki és a nevadai űrrepülőtéren az X bolygón végzendő hidrotechnikai művelet utolsó előkészületei folytak. A „Trambulin" űrpályán tartózkodó „Paritás" kész volt fogadni és az X bolygóra továbbítani a kozmikus szűzföld feltörőinek első operatív csoportját.

Korunk emberisége lényegében földön kívüli civilizációjának forrásvidékére ért...

És abban a pillanatban, mielőtt az első hidrológuscsoport leszállása az X bolygóra az űrpáros segítségével megvalósulhatott volna, a „Paritás" hosszú idő óta ott tartózkodó személyzete nyomtalanul eltűnt...

Egyszer csak nem feleltek többé semmiféle jeladásra – sem a földdel való rádió-összeköttetés megadott időpontjában, sem más időben. Nyomasztó élmény volt – az adókon, amelyek állandóan jelezték az űrállomás tartózkodási helyét, és a mozgását helyesbítő csatornán kívül nem működött semmiféle rádiós-televíziós kapcsolási rendszer.

Telt az idő. A „Paritás" nem válaszolt semmilyen felszólításra. A „Konvenció"-n nőttön-nőtt az aggodalom. Találgatásokba és feltételezésekbe merültek. Mi történhetett az űrpárossal? Mi lehet az oka hallgatásuknak? Nem betegedtek-e meg, nem kaptak-e mérgezést valami alkalmatlan tápláléktól? Egyáltalán: élnek-e?

Akkor a végső eszközhöz folyamodtak – jelt adtak az űrállomás közös tűzriadó-rendszerének bekapcsolására. Ennek a félelmetes akciónak sem volt semmilyen visszhangja.

A „Demiurgosz"-programot komoly veszedelem fenyegette. Akkor a „Konvenció" EIK-je felhasználta utolsó lehetőségét a körülmények kiderítésére. Soron kívül felküldtek két űrhajót a nevadai és a sárga homoki űrrepülőtérről, fedélzetükön egy-egy űrhajóssal, hogy a „Paritás"-sal összekapcsolódjanak.

A szinkronban történt összekapcsolódás után, ami önmagában is rendkívül nehéz művelet volt, a „Paritás"-ba behatoló két ellenőrző űrhajós első jelentése megdöbbentő volt: végigjártak minden szektort, minden laboratóriumot, valamennyi emeletet, felkutattak minden zugot, de az űrpárost nem találták az űrállomás fedélzetén. Nem lelték őket – sem élve, sem holtan...

Ez a lehetőség eddig meg sem fordult a fejében senkinek. Minden képzelet erőtlen annak megfejtéséhez, mi is történt, hová tűnt hirtelen a több mint három hó-

napja az űrállomáson tartózkodó két ember, aki mindeddig pontosan teljesítette a rábízott feladatokat. El csak nem párologtak! Sem a nyílt világűrbe nem vetették ki magukat!

A „Paritás" átkutatásának idején közvetlen rádió- és televízió-összeköttetés létesült a „Konvenció"-val, a két irányító, a legfőbb paritás-planetológusok közvetlen részvételével. Az EIK számtalan képernyőjén tisztán látszott, amint az ellenőrző űrhajósok beszélgetnek egymással, a súlytalanság állapotában úszkálva bejárják az űrállomás valamennyi blokkját és helyiségét. Átkutatták az űrállomás minden talpalatnyi helyét, közben jelentéseket küldtek megfigyeléseikről. Ezt a beszélgetést magnetofonszalagra rögzítették:

„Paritás": Figyelnek? Az űrállomáson nincs senki. Senkit sem találunk.

„Konvenció": Nincsenek-e törött tárgyak, amelyek erőszakos behatolásról tanúskodnak?

„Paritás": Nincsenek. Minden olyan, amilyennek lennie kell. Minden rendben, minden a helyén.

„Konvenció": Vérnyomokat nem láttak?

„Paritás": Nem, sehol.

„Konvenció": Hol és milyen állapotban van az űrpáros személyes holmija?

„Paritás": Úgy látjuk, minden a helyén van.

„Konvenció": De mégis?

„Paritás": Az a benyomásunk, mintha az imént még itt lettek volna. Könyveik, órájuk, lemezjátszójuk, minden egyéb tárgyuk a maga helyén.

„Konvenció": Rendben. Nem hagytak-e valami feljegyzést a falon vagy papíron?

„Paritás": Nem tűnt fel semmi ilyesmi. Habár... várjanak csak! A szolgálati napló valami hosszú bejegyzésnél van nyitva. Hogy a lap ne lebegjen a súlyta-

lanság állapotában, csíptetővel a helyére erősítették és kinyitva a belépő felé fordították.

„Konvenció": Olvassák!

„Paritás": Mindjárt megpróbáljuk. Két szöveg, egymás mellett két oszlopban, angol és orosz nyelven.

„Konvenció": Olvassák már, mit késlekednek!

„Paritás": A címe: „Üzenet a földlakókhoz." Zárójelben: magyarázó feljegyzés.

„Konvenció": Stop. Ne olvassák. A kapcsolatot megszakítjuk. Várjanak. Egy idő múlva újra hívjuk magukat. Legyenek készenlétben.

„Paritás": Oké!

Itt félbeszakították a párbeszédet az űrállomás és az EIK között. A „Demiurgosz"-program legfőbb irányítói, miután egymással tanácskoztak, a két paritás-operátoron kívül mindenkit megkértek, hogy hagyják el a kozmikus összeköttetés blokkját. Csak ezután teremtették meg újra a kétoldali kapcsolatot. Íme a szöveg, amelyet az űrpáros hagyott hátra a „Trambulin" űrpályán:

„Tisztelt kollégák, mivel rendkívüli körülmények között hagyjuk el a »Paritás« űrállomást, bizonytalan vagy talán végtelenül hosszú időre – mindez példa nélkül álló vállalkozásunk egész sor tényezőjétől függ –, feltétlen kötelességünknek tartjuk, hogy cselekedetünk motívumait megmagyarázzuk.

Nagyon jól tudjuk, hogy tettünk, kétségtelenül, nemcsak hogy váratlan, hanem természetesen megengedhetetlen is az elemi fegyelem szempontjából. Azonban egy rendkívüli tény, amellyel kozmikus űrállomásunkon találkoztunk, s amelyhez foghatót még elképzelni sem lehet az emberiség egész kultúrtörténetében, azt a reményt táplálja bennünk, hogy legalább megértésre számíthatunk...

Egy idő óta a kozmikus környezetből és jelentős

mértékben magából a rengeteg zajjal és zavarással telített földi ionoszférából érkező megszámlálhatatlan mennyiségű rádióimpulzus között rendszeresen jelentkezett egy rövidhullámú rádiójelzés egészen keskeny sávon, ezért jól foghatón; mindig egy időpontban és szabályos időközökben. Eleinte nem méltattuk különösebb figyelemre. De továbbra is kitartón jelt adott magáról, rendszeresen kilépett a világmindenség szigorúan meghatározott pontjáról, és minden jel arra vall, hogy következetesen a mi űrállomásunk felé orientálódik. Most már határozottan tudjuk: ezek a mesterségesen irányított rádióhullámok már korábban, jóval a mi váltásunk előtt érkeztek az éterbe; a mi váltásunk már a harmadik, hiszen a »Paritás« már több mint másfél éve tartózkodik a »Trambulin« űrpályán a távoli világűrben. Nehéz volna megmagyarázni, miért, talán csak puszta véletlenségből keltette fel a mi figyelmünket elsőnek a világmindenségből érkezett jelzés. Akárhogy is, mi figyelni kezdtünk rá, rögzítettük, tanulmányoztuk e jelenség természetét, és lassanként egyre inkább meggyőződtünk róla, hogy mesterséges eredetű.

Ezzel a gondolattal azonban nem egyhamar barátkoztunk meg. Egész idő alatt kétségeink voltak. Hogyan állapíthattuk volna meg egy földön kívüli civilizáció létezését pusztán egy – mint feltételeztük – olyan mesterséges tényre támaszkodva, mint ez a világmindenség ismeretlen mélységeiből származó rádiójelzés? Az a körülmény támogatott bennünket, hogy a tudomány minden eddigi, nemegyszer minimális feladatokat kitűzött próbálkozása – hogy legalább valami jelét találja az életnek, akár a legegyszerűbb formában, akár a legtávolabbi bolygón –, mint köztudomású, lehangolóan eredménytelen maradt. A földön kívüli értelem kutatását céltalannak tartották, később egyszerűen irreálisnak, utópiának, mivel a kozmikus térségek

kutatása folyamán minden újabb lépéssel, még elméleti síkon is, egyre kevesebb lett az esély, ha nem akarjuk azt mondani, hogy gyakorlatilag a nullával lett egyenlő. Nem mertünk hangot adni sejtelmeinknek. Nem szándékoztuk kétségbe vonni azt az általánosan megállapított eszmét, hogy szerves élet, mint biológiai jelenség, egyedül, kizárólagosan csak a Föld nevű bolygón létezik. Nem tartottuk magunkra nézve kötelezőnek, hogy közöljük ez irányú kétségeinket, mivel munkakörünkbe az űrpályán nem tartoztak ilyen természetű megfigyelések. Őszintén megvallva, mindezen kívül nem akartunk úgy járni, mint az az űrhajós, aki repülés közben egyszer tehénbőgésről álmodott, folyóparti rétről és rajta legelésző csordáról, s attól fogva ráragasztották a »tehenes űrhajós« gúnynevet.

Amikor még egyszer és végképp bebizonyosodott, hogy a világmindenségben a földön kívül is vannak értelmes lények, már elkéstünk. Tudatunk óriási ugrását éltük át, olyan fordulatot, amely átalakította elképzeléseinket a világrendről, s hirtelen felfedeztük, hogy egészen más kategóriákban kezdünk gondolkodni, mint azelőtt. A világmindenség struktúrájának minőségileg új értelmezése, egy új lakott térség felfedezése, a szellemi energia újabb hatalmas gócának létezése arra a következtetésre juttatott bennünket, hogy egy ideig feltétlenül tartózkodnunk kell felfedezésünk közlésétől a földlakókkal, mivel új fogalmakból kiindulva gondolunk a földre. Magának a mai társadalomnak érdekében határoztunk így.

Most a dolog lényegéről. Hogyan is történt.

Kíváncsiságból egy ízben elhatároztuk, hogy irányított rádiójelzéssel válaszolunk, körülbelül ugyanolyan időközökben, a mindenségnek arra a pontjára irányítva jelzésünket, ahonnan állandóan szabályos és titokzatos rádióimpulzusok érkeztek hozzánk. Csoda tör-

tént! Jelzésünket azonnal vették! Fogták és vették! Vették és megértették! Válaszul vevősávunkon megszólalt még egy jelzés az előző mellett, aztán megint egy – üdvözlő trió volt, három szinkronikus rádiójelzés a világegyetemből, több óráig egyfolytában, mint valami győzelmi induló, ujjongó hírt adva arról, hogy galaktikánkon kívül is léteznek még értelmes lények, s a legfejlettebb képességük van roppant messzeségből kapcsolatot teremteni magukhoz hasonló lényekkel. A kozmikus biológiáról alkotott elképzeléseink, az idő, a tér, a távolság rendszeréről szerzett eddigi ismereteink forradalma volt ez... Valóban, nem egyedül volnánk már a mindenségben, nem vagyunk magányosak a világegyetem felfoghatatlan, kihalt végtelenségében, s az emberi tapasztalat a földön nem egyedüli szellemi érték a mindenségben?

Hogy a földön kívüli civilizáció felfedezésének reális voltát ellenőrizzük, irányított rádiójelzést küldtünk a földgolyó tömegének képletéről, arról, hogy miből keletkezett és min nyugszik mai életünk. Válaszul megkaptuk rejtjeles adásunk megfejtését és az ő részükről bolygójuk tömegének nagyjából ugyanilyen képletét. Ebből azt a következtetést vontuk le, hogy az a lakott bolygó meglehetősen nagy méretű, és teljesen elfogadható vonzóerővel rendelkezik.

Így cseréltük ki első ismereteinket a fizikai törvényekről, így léptünk először érintkezésbe földön kívüli értelmes lényekkel.

A más bolygóbeliek aktív partnereknek bizonyultak kapcsolataink elmélyítésében és az egymáshoz való közeledésben. Igyekezetüknek köszönhetően kapcsolatunk hamarosan új tartalommal telt meg. Nemsokára megtudtuk, hogy olyan repülőkészülékekkel rendelkeznek, amelyeknek sebessége a fény sebességével egyenlő. Mindezt az értesülést, s még sok minden mást

is, annak köszönhettük, hogy először matematikai és kémiai képletekkel cserélhettük ki gondolatainkat, majd értésünkre adták, hogy beszélni is tudnak. Kiderült, hogy már sok éve, amióta a földlakók, a nehézkedési erőt legyőzve, kiléptek a világűrbe és ott megkezdték hosszas tartózkodásukat, egy nagy hatóerejű audio-asztronómiai készülékkel, amely nagy távolságból kihallgatja galaktikánkat, tanulmányozzák nyelveinket. Fogva a kozmosz és a föld közötti rendszeres rádióadásokat, összehasonlítás és elemzés útján meg tudták fejteni szavaink és mondataink értelmét. Erről magunk győződtünk meg, amikor angol és orosz nyelven próbáltak velünk szót érteni. Számunkra ez újabb hihetetlen és elképesztő felfedezés volt...

Most pedig a legfontosabbról. Elszántuk magunkat, hogy meglátogatjuk a földön kívüli civilizációnak ezt a bolygóját. Erdő Öle – körülbelül így betűztük ki bolygójuk rejtjeles nevét. Az Erdő Öle lakói maguk hívtak bennünket, ez az ő eszméjük volt. És mi, józan akaratunkból, rászántuk magunkat a látogatásra. Elmagyarázták nekünk, hogy a fény sebességével haladó repülőkészülékük huszonhat-huszonhét óra alatt éri el űrállomásunkat. Az Erdő Ölének lakói kötelezik magukat, hogy ugyanennyi idő alatt vissza is szállítanak bennünket, amikor csak akarjuk. Amikor az összekapcsolódás módszereiről kérdeztük őket, azt felelték, hogy az nem probléma, mert az erdő öli repülőkészülékek akármilyen alakzatú és szerkezetű tárggyal össze tudnak kapcsolódni. Ez alighanem az elektromágneses összekapcsolódás egy sajátossága. Úgy határoztunk, számunkra a legjobb, ha az ő repülőkészülékük csatlakozik a mi világűrbe vezető folyosónkhoz, amelyen aztán átmehetünk hozzájuk az űrállomásunkról. Ugyanilyen módon szándékozunk visszatérni, természetesen, ha sikerrel végződik utazásunk az Erdő Ölére.

Itt hagyjuk hát a »Paritás« fedélzetén üzenetünket, ha úgy tetszik, magyarázó feljegyzésünket, nyílt levelünket, felhívásunkat... Nem ez a lényeg... Eléggé józanul fel tudjuk fogni, mire készülünk, és a felelősségnek mekkora terhét vesszük magunkra. Felismertük, hogy a sorsnak úgy tetszett: éppen nekünk kínálja az egyedülálló lehetőséget, hogy az emberiségnek ilyen szolgálatot tegyünk, amelynél nagyobbat el sem tudunk képzelni...

A legkínzóbb azonban az volt számunkra, hogy le kellett győznünk kötelességérzetünket, kötődésünket, végül is a fegyelmet... Azt, amit régi hagyományok, törvények, az erkölcs társadalmi normái neveltek mindegyikünkbe. Elhagyjuk a »Paritás« fedélzetét, és nem azért nem adtuk tudtukra, az EIK vezetőinek tudtára, és senkinek a földlakók közül, nem azért nem jelentettük célunkat és feladatunkat, mintha lekicsinyelnénk a föld társadalmi életének szabályait. A legsúlyosabb töprengések tárgya volt ez közöttünk. Kénytelenek voltunk így cselekedni, mert nem volt nehéz elképzelni, milyen hangulatok, ellentmondások, szenvedélyek lobbannának fel, amint megmozdulnának azok az erők, amelyek még egy plusz hokigólban is a politikai győzelmet látják, és államrendszerük fölényét. Sajnos, nagyon is jól ismerjük földi valóságunkat! Ki kezeskedhet róla, hogy a kapcsolatteremtés lehetősége egy földön kívüli civilizációval nem lesz-e újabb ürügy a földlakók világméretű viszálykodására?

A földön nehéz vagy majdnem lehetetlen az embernek kivonnia magát a politikai harcból. De hosszú – soknapos és -hetes – tartózkodásunk alatt a távoli kozmoszban, ahonnan a földgolyó nem látszik nagyobbnak egy autókeréknél, fájdalommal és tehetetlen bosszúsággal azt gondoljuk: a társadalmat az esztelenségig, a kétségbeesésig hajszoló jelenlegi energetikai

válság, amely némelyik államban azt a kívánságot kelti, hogy az atombombához nyúljon – mindez csupán nagyarányú technikai probléma volna, ha azok az államok megegyeznének, ami fontosabb...

Bár tartottunk attól, hogy megháborítjuk, bonyolítjuk a földlakók enélkül is veszélyekkel terhes helyzetét, azt a példátlan felelősséget merészeltük magunkra vállalni, hogy meggyőződésünk és lelkiismeretünk szavára az egész emberi nem nevében kiálljunk a földön kívüli értelem hordozói elé. Reméljük, belső meggyőződésünk, hogy méltóképpen teljesítjük önkéntes misszionkat.

Végül még valamit. Töprengéseink, kétségeink és habozásunk közben alapos gondot okozott, hogy ne tegyünk kárt a »Demiurgosz«-programban, az emberiség geokozmikus történetének e hatalmas jelentőségű kezdeményezésében, amelyet államaink hosszú évek kölcsönös bizalmatlanságának légkörében, az együttműködés apálya-dagálya eredményeképpen kínlódtak ki. Az értelem mégis diadalmaskodott – és mi lelkiismeretesen szolgáltuk közös ügyünket, ahogy erőnktől és képességeinktől telt. De összevetve egyik feladatunkat a másikkal, s nem óhajtva, hogy a »Demiurgosz«-programot a fentebb említett veszedelmek megpróbáltatásai fenyegessék – egy időre elhagyjuk a »Paritás« fedélzetét, hogy visszatérve jelenthessük az emberiségnek az Erdő Öle bolygón tett látogatásunk eredményeit. Ha pedig örökre nyomunk vész, vagy ha fölötteseink méltatlannak találnak bennünket arra, hogy folytathassuk műszakunkat a »Paritás«-on, nem lesz olyan nehéz pótolni bennünket. Mindig akadnak megfelelő fiúk, akik legalább olyan jól megállják a helyüket, mint mi.

Eltávozunk az ismeretlenbe. Tudásszomjunk vezet, az ember ősidőktől meglévő tudásszomja és álma,

hogy más világokon magához hasonló értelmes lényeket fedezzen fel, az értelmet párosítsa az értelemmel. De nem tudja senki, mit rejt a földön kívüli civilizáció – jót vagy rosszat az emberiség számára? Igyekszünk tárgyilagosak lenni ítéleteinkben. Ha pedig úgy érezzük, hogy felfedezésünk valami fenyegető, megsemmisítő veszedelmet zúdít földünkre, esküszünk, úgy rendelkezünk magunkkal, hogy semmiféle bajt ne hárítsunk a földre.

Még egyszer, legutoljára, búcsúzunk. Illuminátorainkon látjuk messziről a földet. Úgy tündöklik, mint egy sugárzó briliáns a roppant tér fekete tengerében. Gyönyörű a föld, hihetetlen, páratlan halványkékségében, s olyan törékenynek látszik, mint egy csecsemő feje. Úgy tűnik fel innen, hogy a földön élő valamennyi ember nővérünk, fivérünk, akik nélkül magunkat sem tudjuk elképzelni, bár tudjuk, hogy ez egyáltalán nem így van a földön...

Elbúcsúzunk a földgolyótól. Néhány óra múlva elhagyjuk a »Trambulin« űrpályát, s akkor majd a föld eltűnik a szemünk elől, nem látjuk többé. Az Erdő Öle bolygó lakói már útban vannak. Űrpályánk felé közelednek. Hamarosan megérkeznek. Már csak egészen kevés idő van hátra. Várunk.

Még ennyit. Családunknak levelet hagyunk. Nagyon kérünk mindenkit, aki ebben illetékes, továbbítsa a címzetteknek leveleinket...

P. S. Útbaigazítás azoknak, akik a helyünkre érkeznek majd a »Paritás«-ra. Munkanaplónkban jelöltük az adó-vevő csatornát és a rádióhullámok időpontjait, ezek segítségével léptünk kapcsolatba a más bolygóbeliekkel. Szükség esetén ezen a csatornán jelentkezünk és adjuk át közléseinket. Amennyire ki tudtuk deríteni az Erdő Öle bolygóbeliek rádióközléseiből, az összeköttetés legkényelmesebb és egyetlen módja – az űrál-

lomás fedélzeti rendszere, mivel a mindenségből közvetlenül a földre irányuló rádiójelzések legyőzhetetlen akadályba, a föld környezetét erősen ionizáló szférába ütközve nem juthatnak el annak felszínére.

Ennyi. Búcsúzunk. Itt az indulás ideje.

Levelünk hiteles szövege két nyelven – angolul és oroszul – íródott.

Űrhajós 1–2.
Űrhajós 2–1.

A »Paritás« űrállomás fedélzete, harmadik váltás, 94. nap."

Pontosan a megadott időben, a távol-keleti időszámítás szerint tizenegy órakor, a „Konvenció" repülőgép-anyahajó fedélzetére egymás után leereszkedett a két reaktív repülőgép, fedélzetén a szovjet–amerikai különbizottsággal.

A bizottság tagjait szigorú protokoll szerint fogadták. Rögtön közölték velük, hogy csak félórás ebédszünet lesz. Nyomban ebéd után a bizottság tagjait az operatív kajütbe kérik, a „Paritás" űrállomáson történt példa nélkül álló eseménnyel kapcsolatos rendkívüli tanácskozásra.

A tanácskozás, alighogy elkezdődött, hirtelen félbeszakadt. A „Paritás"-on lévő ellenőrző űrhajósok leadták a „Konvenció"-n tartózkodó EIK-nek az első jelentést, amely az 1–2 és a 2–1 űrpárostól érkezett a szomszédos galaktikából, az Erdő Öle bolygóról.

IV

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Szó, ami szó, a najmánok törzsi temetője, Ana-Bejit, nem egy kőhajítás – harminc verszt, az is csak úgy, ha nyílegyenest halad folyton az ember, nem téve kitérőt a Sárga Homokon.

Förgeteges Edigej aznap korán talpon volt. Nem is igen aludt. Hajnaltájban szunnyadt csak el rövidke időre. Addig folyton dolga volt – megadta a végtisztességet a halott Kazangapnak. Ezt rendesen a temetés előtt végzik, mielőtt kiviszik a házból az elhunytat, a közös ima, a *dzsanaza* előtt, a halott házában. Most pedig mindezt éjszaka kellett elvégezni, közvetlenül a temetés előtt, hogy kora reggel késedelem nélkül útnak indulhassanak. Maga tett meg mindent, amit kellett, ha nem számítjuk, hogy a halottmosáshoz Hosszú Edilbáj hozta a felmelegített vizet. Edilbáj egy kicsit félt a halottól, igyekezett félrehúzódni. Szorongás fogta el. Edigej, mintegy véletlenül, azt mondta neki:

– Nézd csak meg jól, Edilbáj. Lesz még az életben dolgod a halállal. Ha emberek születnek, el is kell temetni őket.

– Hiszen értem – felelte tétován Edilbáj.

– Hát erről van szó. Mondjuk például, holnap én halok meg. Hát nem akad senki, aki nekem megadja a végtisztességet? Csak úgy elkapartok valami gödörbe?

– Ugyan mért halna meg! – szeppent meg Edilbáj, odavilágítva a lámpással, s igyekezve, hogy megszokja a halott közelségét. – Maga nélkül nagyon unalmas lenne itt. Éljen inkább. A gödör várhat.

A végső útra készítés vagy másfél óráig tartott. Edigej végül is elégedett volt. Lemosta a halottat, ahogy illik, kezét-lábát egyenesre igazította és úgy helyezte el, ahogy kell, kiszabta a halotti leplet és a vásznat nem sajnálva, belebónyálta Kazangapot annak rendjemódja szerint. Közben megmutatta Edilbájnak, hogyan kell kiszabni a leplet. Aztán magát hozta rendbe. Simára borotválkozott, a bajuszát is megigazgatta. Olyan volt a bajusza is, mint a szemöldöke, sűrű, erős növésű. Épp csak ősz szálak akadtak benne. Megderesedett. Nem felejtette el Edigej katonai érmeit, rendjeleit meg az élmunkásjelvényeit sem, kitűzte valamennyit a kiskabátjára, a másnapra készülve.

Így telt el az éjszaka. És egyre csodálkozott magán Förgeteges Edigej – milyen egyszerűen és nyugodtan végzett el mindent. Ha valaki előre mondta volna neki, nem hiszi el, hogy ilyen fájdalmas tennivalók is a kezéhez állnak. Ez volt hát a sors könyvében megírva, hogy ő temesse el Kazangapot. Ezt mérték ki neki.

Hát igen. Ki gondolta volna ezt, amikor először látták meg egymást Kumbel állomásán? Edigejt, miután légnyomást kapott, negyvennégy végén szerelték le. Aki ránézett, nem látott semmi különöset – keze-lába ép, feje is a nyakán, de az a fej mintha nem a sajátja lett volna. Zúgott a füle, mintha szakadatlan szél fújt volna benne. Néhány lépés után megtántorodott, szédült, émelygett. Elöntötte az izzadság, hol hideg, hol forró verejték szakadt róla. A nyelve néha nem engedelmeskedett – nagy munka volt egyetlen szó kimondása is. Alaposan megrázta egy német lövedék légnyomása. Megölni nem ölte meg, de az ilyen életben sincs sok

öröm. Egészen elcsüggedt akkor Edigej. Szemre fiatal volt, egészséges, de mihez fog, mire lesz jó, ha hazatér az Aral-tenger partjára? Szerencsére jó orvosa volt. Nem is gyógyította, inkább vizsgálgatta, meghallgatta, figyelte; emlékszik rá, mintha tegnap látta volna – vörösesszőke, tagbaszakadt férfi volt, fehér köpenyben és sapkában, fénylő szemű, nagy orrú ember, vidáman rácsapott a vállára, nevetgélt.

– Tudod, öcsém – mondta –, a háborúnak egykettőre vége, különben hamarosan visszaküldenélek, harcolj még egy kicsit. No de már elég volt. Majd csak megérjük valahogy a győzelmet nélküled is. Csak ne ess kétségbe – egy év múlva, vagy még előbb is, rendben lesz minden, egészséges leszel, mint a bika. Én mondom neked, emlékezz majd rá. Most meg szedelőzködj, eredj a szülőföldedre. És ne búsulj. Az ilyenek, mint te, száz évig élnek...

Az ám, jól mondta az a vörös doktor. Úgy is lett. Igaz, könnyű azt mondani – egy év. De amikor kilépett a kórházból gyűrött kis köpenyében, batyuval a hátán, s mindenesetre mankóval, aztán nekivágott a városnak: mintha vadon rengetegbe került volna. Zúgott a feje, a lába remegett, szeme előtt sötétség. És ki törődött vele az állomásokon, a vonatokon – tömérdek volt a nép, aki bírta, marta, felmászott, őt meg félrelökték. Mégis hazajutott, hazavánszorgott. Egy jó hónap vándorlás után egy éjszaka Aralszk állomásán állt meg a vonat. „Ötszázhetes vidám vonat" – így hívták azt a „dicső" szerelvényt, ne adja isten soha senkinek, hogy ilyen vonaton legyen kénytelen utazni...

De akkor örült annak is. A sötétben úgy ereszkedett le a vagonból, mint valami hegyről, fejvesztetten megállt, az orráig sem látott, csak az állomásépület felől pislákolt feléje egy-két fénypont. Szeles idő volt. Ez a szél fogadta. Az ismerős, drága arali szél! Tengerillat

csapott az arcába. Akkoriban még közel volt, ott csobogott a vasúti pálya mellett. Most már távcsővel sem látni onnan...

Elszorult a torka – ázott üröm alig érezhető illata áradt a sztyepp felől – az Aralon túli térségeken az újra ébredező tavasz szaga. Hát újra a szülőföld tájain!

Edigej jól ismerte az állomást, mellette a kis települést az Aral-tenger partján, görbe utácskáit. Csizmájára sárkolonc tapadt. Ismerősökhöz indult, hogy megháljon náluk, aztán reggel továbbmenjen a maga halászauljába, Dzsangeldibe, amely jó messze volt még. Maga sem vette észre, hogy egy kis utca kivezette a település szélére, egészen a partig. Nem tudta megállni, odament a víz szélére. Megállt a homok tocsogó sávján. A sötétség lepte tengert csak a sustorgó cikornyákként támadó, majd nyomban eltűnő hullámtarajok bágyadt csillámlásából lehetett sejteni. A hold már hajnal előtti volt – magányos foltként fehérlett egy felhő mögött a magasban.

Hát találkoztak mégis.

– Megjöttem, Aral – suttogta Edigej.

Aztán leült a kőre, rágyújtott, pedig a doktorok nagyon nem tanácsolták neki a dohányzást a légnyomása után. Később abba is hagyta ezt az ártalmas dolgot. De akkor nyugtalanság fogta el – mit számít a dohányfüst, ha azt sem látja tisztán, hogyan él ezután. A tengert járni – ahhoz erős kéz kell, erős derék, főképpen pedig erős fej, hogy ne szédüljön a lapos fenekű dereglyén. Hivatásos halász volt, mielőtt a frontra vitték, hát most micsoda? Rokkant, nem rokkant, semmire sem jó. Mindenekelőtt a feje nem való a halászmesterségre, az világos.

Edigej már fel akart cihelődni, amikor valahonnan egy fehér kutya termett a parton. A víz szélén ügetett. Néha megállt, ügybuzgón szimatolta a nedves homo-

kot. Edigej magához csalogatta. A kutya bizalommal közeledett, megállt mellette, a farkát csóválta. Edigej megveregette bozontos nyakát.

– Honnan jöttél, mi? Honnan futsz? Hogy hívnak? Arsztan? Dzsolbarsz? Boribaszár?[1] Á-á, értem, halat keresel a parton. No, derék, derék! Csak a tenger nem mindig hajít ám a lábad elé döglött halat! No de hát mit tehetsz? Futnod kell. Azért vagy ilyen ösztövér. Én meg, barátom, hazafelé tartok. Königsberg alól. Nem értem el egészen addig a városig, mert végtére úgy megnyomott egy lövedék, hogy épp hogy életben maradtam. Most meg gondolkozom, találgatom, hogyan legyen tovább. Mit nézel úgy? Nincs semmim, ami neked való. Érmek, medáliák. A háború, barátom, ínség, amerre nézel. Talán sajnálnám tőled?... Várj, van itt egy kis kandiscukor, a kisfiamnak viszem, már futkosó alighanem...

Edigej nem volt rest, kioldozta félig üres kenyérzsákját, amelyben egy újságcafatba csomagolt maroknyi kandiscukor volt, a feleségének egy kendő, kéz alatt vette az egyik állomáson, amelyen áthaladt, meg egypár darab szappan, azt is úgy vette, üzérektől. Még egypár kincstári fehérnemű volt a zsákban, derékszíj, tábori sapka, egy tartalék katonaing, nadrág – ennyi volt az egész motyó

A kutya kinyalta a markából a kandiscukrot, ropogtatta, csóválta a farkát, és figyelmesen, hűségesen nézett rá, reménytől felragyogó szemmel.

– No de most már isten áldjon.

Edigej felkelt és elindult a part mentén. Úgy döntött, hogy most már nem zavar fel senkit az állomáson, közel a hajnal, késedelem nélkül el kell jutnia auljába, Dzsangeldibe.

1 Oroszlán, tigris, juhászkutya

Végig a tenger partján haladva, csak délutánra érkezett a falujába. Légnyomása előtt két óra alatt megfutotta ezt a távolságot. Otthon sújtott le rá a rettenetes hír – kisfia régen nincs már az élők sorában. Féléves volt a kicsi, amikor Edigejt behívták. És – irgalmatlan sors – meghalt tizenegy hónapos korában. Megkapta a vörös betegséget, a kanyarót, s nem bírta ki a belső forróságot, elégett, megszakadt. Az apjának nem írták meg a frontra. Hová is írtak volna és minek? A háborúban anélkül is keserű a kenyér. Majd ha élve visszatér, megtudja, elsiratja, meggyászolja, okoskodtak a maguk módján a rokonok, és azt tanácsolták Ükübalánnak, hogy ne írja meg a hírt. Fiatalok még, mondták, majd vége lesz a háborúnak, ád még gyereket az isten. „Egy ágacska letörött – nem baj, az a fontos, hogy ép maradt a platánfa törzse." És volt még egy megfontolás, amelyet nem mondtak ki hangosan, de azért mindenki értette: ha történik valami, hiszen a háború az háború, ha golyó találja, hát legalább azzal a reménységgel búcsúzzék utolsó percében a kerek világtól, hogy – maradt egy kis hajtása odahaza, aki tovább élteti a nemzetséget...

Ükübala mindenért magát gyötörte. Zokogva ölelte hazatért urát. Hiszen reménységgel és kiapadhatatlan fájdalommal várta ezt a napot, önkínzó várakozással emésztette magát. Elmondta, sűrű könnyek között, hogy az öregasszonyok rögtön figyelmeztették: vörös betegsége van a kisgyereknek, alattomos dolog ez, jó melegen be kell bónyálni a gyermeket tűzött teveszőr takaróba, és teljes sötétségben tartani, s közben állandóan jeges vízzel itatni, akkor aztán, ha isten engedi, s ha kibírja a forróságot, megmarad. Ő meg, szerencsétlen boldogtalan, nem hallgatott az aulbeli öregasszonyokra. Szekeret kért a szomszédoktól és bevitte a gyermeket az állomásra, a doktornőhöz. De mire azon

a rázós szekéren Aralszkba értek, már késő volt. Elégett az úton a kisfiú. A doktornő szidta, mint a bokrot. Kellett neked, azt mondja, az öregasszonyokra hallgatni...

Ilyen hírek várták Edigejt otthon, alighogy átlépte a küszöböt. Kővé dermedt, szinte megfeketedett annak az órának bánatától. Sohasem hitte volna azelőtt, hogy ilyen erővel töri le a szomorúság egy aprócska gyermek miatt, elsőszülött fia miatt, akit alig dajkálhatott. És ettől még fájdalmasabban érezte át veszteségét. Sehogy sem tudta elfelejteni azt a fogatlan, bizakodó, fénylő csecsemőmosolyt, amelynek felidézésekor sokáig sajgott a szíve.

Ezzel kezdődött. Edigej torkig lett az auljával. Valamikor itt, az agyagos parti dombvonulaton, vagy félszáz porta volt. Az Aral halát dolgozta fel az artyel. Ebből éltek. Most pedig csak egy tucatnyi sárviskó állt a meredek part alatt. Férfi egy sem – egytől egyig elsodorta őket a háború. Az öregeket meg a kicsinyeket is meg tudja számlálni az ujjain. Sokan szétszéledtek az állattenyésztő kolhozfalukba, hogy éhen ne vesszenek. Az artyel feloszlott. Nem volt, aki kimenjen a tengerre.

Ükübala is elmehetett volna az övéihez, sztyeppi törzsből származott. Érte is eljöttek a rokonai, magukkal akarták vinni. Kivárod nálunk, mondták, a szűk esztendőket, aztán majd ha Edigej hazajön a frontról, nem tart vissza senki, visszamehetsz a halászfaludba, Dzsangeldibe. Ükübala azonban kereken visszautasította: – Megvárom az uramat. A kisfiamat elvesztettem. Ha Edigej élve hazajön, legalább a feleségét találja a helyén. Nem vagyok itt egyedül, vannak öregek meg gyerekek, segítek nekik, együtt majd csak boldogulunk.

Helyesen cselekedett. De Edigej már az első napokban azt mondogatta, hogy nem bír tétlenül üldögélni

itt a tenger partján. Ebben igaza is volt. Ükübala rokonai, akik eljöttek, hogy viszontlássák Edigejt, felajánlották, hogy költözzenek hozzájuk. Elterelgeted majd, mondták, a nyájakat a sztyeppen. Aztán majd, ha jobban leszel, más munka után nézhetsz, addig meg legelteted a jószágot... Edigej megköszönte, de nem fogadta el. Értette, hogy a terhükre lenne. Egy-két napig vendégeskedni az asszony rokonainál még megjárja. De aztán, ha nem vagy munkás ember, kinek kellesz?

Akkor határozták el Ükübalával, hogy megpróbálkoznak a vasútnál. Gondolták, majd csak akad megfelelő munka Edigejnek – alkalmazzák őrnek vagy sorompónyitogatónak. Csak segítenek egy rokkant frontharcoson!

Ezzel indultak útnak tavasszal. Fiatalok voltak, egyelőre nem kötötte őket semmi. Az első időkben különböző állomásokon háltak. Megfelelő munkát azonban nem sikerült találni. Lakásra még kevesebb reményük volt. Ilyen-olyan szállásokon laktak, különféle alkalmi munkákat vállaltak a vasútnál. Ükübala segítette ki akkoriban – egészséges volt és fiatal, ő vállalta a munkák nehezét. Edigej, mint egészségesnek látszó férfi, vagonkirakást vállalt, de Ükübala végezte a munkát.

Így kerültek egyszer, már a tavasz közepén, Kumbelbe, a nagy vasúti csomópontra. Szenet raktak ki. A vagonokat egy tartalék vágányon egyenesen a fűtőház hátsó udvarára terelték. Ott előbb a földre zúdították a szenet, hogy a vagonokat mielőbb kiürítsék, aztán targoncán felhordták, akkora halmokba, mint egy ház. Egész télre való tartalék volt. Mértéktelenül nehéz, poros, piszkos munka volt. De élni kellett. Edigej lapátolta a szenet a talicskára, Ükübala pedig feltolta a talicskát a pallón, ott kiborította a szenet, újra lejött. Edigej újra megrakta a talicskát, Ükübala pedig, min-

den erejét megfeszítve, mint az igásló, görgette fel a nem asszonynak való terhet. Ráadásul mind erősebben sütött a nap, hőség volt, és Edigej a forróságtól meg a szálló szénportól szédült, émelygett. Érezte, hogyan apad az ereje. Szeretett volna elnyúlni a földön, akár egy szénrakáson, és soha többé nem kelni fel. De a legjobban az emésztette, hogy feleségének kell fulladoznia a fekete porban, helyette elvégeznie, amit neki kellett volna. Gyötrelem volt ránézni az asszonyára. Tetőtől talpig fekete szénpor, csak a szeme fehére meg a fogai világítottak. Csatakos volt a verejéktől. A szénfekete izzadság piszkos patakokban csordogált végig a nyakán, mellén, hátán. Engedné-e neki ezt a munkát, ha a régi erőben volna? Egy tucat vagonból kirakná ezt az átkozott szenet, csak ne látná felesége kínlódását.

Amikor elnéptelenedett halászauljukból, Dzsangeldiből felkerekedtek, abban bíztak, hogy Edigej, mint sebesült frontkatona, talál valami alkalmas munkát magának, csak eggyel nem számoltak: ilyen frontkatonákkal telis-tele volt minden. És valamennyiüknek újra bele kellett illeszkedni az életbe. Edigej még nem panaszkodhatott: keze-lába megvolt. De hány nyomorék – lába vesztett, karja vesztett, mankós, falábú – hányódott akkoriban a vasutak körül! Hosszú éjszakákon, amikor tanyát vertek valamelyik túlzsúfolt, büdös állomási helyiség sarkában, s várták az éjszaka végét, Ükübala, előre bűnbocsánatért esdekelve, néma hálaadását küldte az égbe azért, hogy a férje mellette lehet, hogy azt nem nyomorította meg a háború annyira, hogy rettenetes és kilátástalan legyen az élet. Mert mindaz, amit az állomásokon látott, eltöltötte rémülettel és fájdalommal. Összetört és félhalott, kar nélküli, láb nélküli emberek, agyonnyűtt katonaköpenyben és mindenféle rongyokban, kerekes zsámollyal a faruk alatt, mankóval, vakvezetővel, otthontalanul és nyug-

hatatlanul vándoroltak vonatról vonatra, állomásról állomásra, bezúdultak a restikbe és büfékbe, részeg ordítozással és sírással reszkettették meg az ember lelkét... Mi várt rájuk, mindegyikükre, mivel lehetett kárpótolni a semmivel nem kárpótolhatót? És pusztán azért, hogy ez a csapás elkerülte őt, hiszen őrá is lesújthatott volna, azért, hogy a férje, ha légnyomásosan is, de nem nyomorékul, visszatért, Ükübala kész volt végigdolgozni az egész világot, a legnehezebb munkát elvégezni. Ezért nem zúgolódott, nem adta meg magát, s még csak jelét sem mutatta a fáradtságnak, amikor alig vonszolta a lábát, amikor, úgy rémlett, minden türelemnek vége szakad.

De Edigejnek ettől nem volt könnyebb. Tennie kellett valamit, hogy valamiképp beleilleszkedjék az életbe. Örökké csak nem vándorolhatnak. És egyre gyakrabban tolult a fejébe a gondolat: mi lenne, ha istenhozzádot mondana, útnak eredne valamelyik városba, és ott zöld ágra vergődnének? Csak az egészsége térne vissza, csak megszabadulhatna ettől az átkozott légnyomástól. Akkor kiverekedhetne valamit, helytállhatna magáért. Fordulhatna a sorsa a városban, persze, így is, úgy is, lehet, hogy idővel beilleszkedne és városi emberek lehetnének, mint mások annyian, de a sors másképp is dönthet. Igen, közbe is szólt a sors, mert hogy is lehetne másképp nevezni azt az esetet...

Azokban a napokban, amikor Kumbel állomásán kínlódtak a szénkirakással, a fűtőház szenes udvarán egyszer csak egy kazah jelent meg teveháton, biztosan a sztyeppről jött valami dologban. Legalábbis úgy látszott. A jövevény megbéklyózta a tevéjét, otthagyta a közelben, hadd legelésszen, maga pedig, aggodalmasan hátra-hátranézve, elindult, hóna alatt egy üres zsákkal.

– Hé, öcsém – szólt oda Edigejnek elmenőben –,

légy olyan jó, nézz rá a tevémre, hogy a gyerekek ne bántsák. Olyan csúf szokásuk van – ingerlik, verik az állatot. Mulatságból még el is oldozhatják. Mindjárt jövök, nem maradok oda sokáig.

– Menj csak, menj, ügyelek rá – ígérte meg Edigej, miközben a szenet lapátolta, és egy verejtéktől elnehezült, fekete ronggyal letörülte izzadságát.

Arcáról szakadatlanul ömlött a veríték. Edigej úgyis ott toporgott, a talicskát rakva, a szénhalom körül, hát nem került fáradságába, hogy munka közben oda-odanézzen, nehogy az állomás körüli rongyos gyerekhad bántsa a tevét. Egyszer-kétszer látta már, mit művelnek – úgy felbosszantották az állatot, hogy az dühödten visszaordított rájuk, köpködött, még utánuk is eredt. Azok meg éppen ebben lelték kedvüket, mint a vadászó ősemberek, vad rikkantásokkal vették körül az állatot, kövekkel hajigálták, botokkal ütötték. Kapott szegény teve, amíg a gazdája vissza nem tért...

Ezúttal is, mintha csak ezt lesték volna, egész sereg lármás, rongyos kölyök termett elő valahonnan. Futball-labdát kergettek. És a labdát teljes erőből a megbéklyózott tevének rugdalták. A teve ment előlük, azok meg az oldalán pufogtatták a labdát, versenyezve, ki rúgja erősebben, ügyesebben. Aki talált, ujjongott, mintha gólt lőtt volna...

– Hé, ti, takarodjatok innen, ne szemtelenkedjetek! – rázta meg feléjük a lapátját Edigej. – Mert majd adok nektek mindjárt!

A gyerekek visszazúdultak, mert azt hitték, hogy ő a teve gazdája, vagy mert túlságosan ijesztő volt a szénkirakó arca, hátha még részeg is ráadásul, akkor nem lesz jó vége, hát továbbszaladtak, a labdát rugdalva. Nem tudhatták, hogy büntetlenül ingerelhették volna a tevét, ahogy csak jólesik. Edigej csak a látszat kedvéért fenyegette meg őket a lapátjával, valójában olyan

állapotban, amilyenben akkor volt, sohasem érhette volna utol őket. Minden lapát szén, amit a taligába dobott, nagy erőfeszítésébe került. Sohasem gondolta, hogy ilyen gyötrelmes, ilyen megalázó gyengének, betegnek, semmire sem valónak lenni. Feje folytonosan szédült. Kínozta az izzadás is. Kimerült, erejét vesztette Edigej, zihált a szénportól, fekete, kegyetlen nedvesség ült a mellére. Ükübala folyton azon igyekezett, hogy magára vállalja a munka nehezét, hogy az embere kifújhassa magát, félreülhessen, azalatt maga rakta meg a talicskát és tolta felfelé a halom tetejére. Edigej azonban nem tudta nyugodtan nézni, ahogy töri magát, újra felkelt és tántorogva munkához látott...

Az az ember, aki megkérte, hogy ügyeljen a tevéjére, hamarosan visszatért, terüvel a vállán. Elhelyezte málháját, s már indulásra készült, de még előbb odament Edigejhez, hogy szót váltson vele. Valahogy magától indult meg köztük a szó. Ez az ember nem volt más, mint Kazangap Förgeteges-Boranli kitérőállomásról...

Kiderült, hogy földik. Kazangap elmondta, hogy ő is az egyik Aral-parti aulból származik. Ez gyorsan összemelegítette őket.

Akkor még egyikük sem gondolt arra, hogy ez a találkozás meghatározza Edigej és Ükübala egész jövendő életét. Kazangap csupán arra akarta rávenni őket, hogy tartsanak vele Förgeteges-Boranli kitérőállomásra, éljenek és dolgozzanak ott. Vannak olyanfajta emberek, akik az ismeretség első pillanatától rokonszenvet keltenek. Kazangapban nem volt semmi különös, ellenkezőleg, az egyszerűsége vallott az emberre, aki a bölcsességét súlyos leckék árán szerezte. Úgy szemre a leghétköznapibb kazah volt, régóta viselt, napszítta ruhájában, amely a számára legkényelmesebb formát öltötte fel. Kecskeirha nadrágja is gyakorlati célt szolgált

– teveháton utazásra a legalkalmasabb. De értékét is tudta a holmijának – aránylag új, kimenőkre tartogatott vasutas-tányérsapka díszítette nagy fejét, a sok éve hordott krómbőr csizma gondosan talpalva és sok helyen szurkos fonallal megjavítva. Hogy tősgyökeres sztyepplakó, munkás ember, az meglátszott az égető naptól és a folytonos széltől cserzett, barna arcán és érdes, inas kezén. A munkában idő előtt meggörnyedt, öles válla lelógott, s ettől a nyaka hosszúnak látszott, nyújtottnak, mint a gúnáré, pedig középtermetű volt csak. A csodálatos a szeme volt – barna, mindent értő, figyelmes, mosolygós, a hunyorgástól sugárban szétfutó ráncok sugaraival.

Kazangap akkor már a negyvenedik éve felé közelgett. De lehet, hogy azért látszott annyinak, mert rövidre nyírt kefebajusza és kurta barna szakálla érett külsőt kölcsönzött neki. Mindenekelőtt azonban megfontolt beszédével keltett bizalmat. Ükübala nyomban eltelt tisztelettel ez iránt az ember iránt. Helyénvaló volt minden szava. Okos dolgokat mondott. Ha egyszer, mondta, ilyen baj van, ha a légnyomás még bent ül a testében, akkor minek rongálja az egészségét? Én, azt mondja, rögtön észrevettem, Edigej, hogy meghaladja az erődet ez a munka. Nem erősödtél még meg az ilyesmihez. Alig húzod a lábadat. Könnyebb munkát kell most választanod, szabad levegőn, fölözetlen tejet innod, amennyi csak beléd fér. Nálunk például, a kitérőállomáson, nagy szükség van pályamunkásokra. Az új főnök folyton azt hajtogatja: te idevaló ember vagy, toborozz megfelelő embereket. De hol találok ilyeneket? Mindenki a háborúban van. Aki pedig megharcolta a magáét, annak épp elég munkája akad más helyeken. Persze nálunk sem mennyország az élet. Nehéz helyen vagyunk – körül a Sárga Homok, se ember, se víz. Ciszternában hozzák az egy hétre való vizet. Néha

még fennakadások is vannak a vízszállításban. Ilyen is előfordul. Akkor a sztyeppre kell menni, távoli kutakra, tömlőkben szállítani – aki reggel elmegy, csak estére tér vissza. Mégis, mondta Kazangap, jobb a Sárga Homokon, a magunk isten háta mögötti zugában, mint így hányódni-vetődni, kínlódni. Lesz tető a fejetek fölött, lesz állandó munkátok, megtanítunk, megmutatjuk, mit hogyan kell csinálni, még egy kis háztáji gazdaságot is be lehet rendezni. A szorgalmatoktól függ. Ketten, azt mondja, könnyen megkeresitek az élést. Az egészséged ott majd helyreáll, aztán elválik: ha elunjátok, kerestek jobb helyet...

Így beszélt Kazangap. Edigej töprenkedett-gondolkodott, végül ráállt. És még aznap útnak indultak Kazangappal a Sárga Homokra, Förgeteges-Boranli kitérőállomásra, hiszen Edigej meg Ükübala útra készülődéséhez nem kellett sok idő akkoriban. Összeszedték a kis motyójukat, és nekivágtak. Mit kockáztattak akkor – elhatározták, hogy újabb helyen próbálnak szerencsét. Aztán, mint később megmutatkozott, az lett a sorsuk.

Edigejnek egész életére emlékezetébe vésődött az az út a Sárga Homokon, Kumbeltől Förgeteges-Boranlig. Eleinte a vasúti pálya mentén haladtak, de lassanként eltértek mellőle, hepehupás vidéken folytatták útjukat. Ahogy Kazangap magyarázta, így vagy tíz kilométert levágtak, mert a vasúti pálya itt nagy ívet ír le, megkerüli a nagy *takir* – a valamikori sós tó – kiszáradt medrét. A takir medréből máig is fel-feltör a sós ingovány nedvessége. A sós síkság minden tavasszal felébredt, elmocsarasodott, fellágyult, nehezen járhatóvá vált, nyárra aztán megint belepte a szilárd, fehér sóréteg, és megkeményedett, mint a kő, egészen a következő tavaszig. Azt, hogy itt valaha jókora sós tó terült el, Kazangap a Sárga Homok geológusa, Jelizarov

szavaival mondta el, akivel később Förgeteges Edigej is meleg barátságot kötött. Okos ember volt.

Edigej, akkor még nem Förgeteges Edigej, csupán egy helybeli vasúti munkás útjába vetődött arali kazah, rendezetlen életű, sebesült frontharcos, rábízva magát Kazangapra, elindult a feleségével munkát és révet keresni az ismeretlen Förgeteges-Boranli kitérőállomásra, nem is sejtve még, hogy ott marad egész életére.

A Sárga Homok tavaszonként rövid időre kizöldülő, beláthatatlan térségei szinte letaglózták Edigejt. Az Aral-tó körül is sok a sztyepp meg a síkság, csak maga az Usztyurti-plató mekkora, de ekkora puszta völgységet először látott életében. Mint később megértette, csak az tudott négyszemközt maradni a homokvidék némaságával, aki össze tudta mérni a puszta nagyságát tulajdon lelkével. Igen, a Sárga Homok hatalmas, de az ember eleven gondolata azt is át tudja fogni. Jelizarov bölcs volt, meg tudta magyarázni azt, ami rejtve érlelődött a homályos találgatásokban.

Ki tudja, hogy érezte volna magát Edigej és Ükübala, amint egyre mélyebbre hatoltak a homokvidékbe, ha nincs velük a magabiztosan előttük lépkedő, tevéjét száron vezető Kazangap. Edigej, mindenféle málha között, a teve hátán ült. Ükübalának kellett volna, persze, fent ülnie, nem neki, Kazangap azonban, de főképp maga Ükübala, kérték, majdnemhogy kényszerítették Edigejt, hogy ő cihelődjék fel a tevére: „Mi egészségesek vagyunk, de neked most még kímélned kell az erődet, ne vitatkozz, ne tarts fel bennünket, nagy út van még előttünk..." A teve fiatal volt még, gyenge a nagy terühöz, azért ketten mellette lépkedtek, a harmadik meg rajta. Edigej mostani Karanarján nyugodtan elhelyezkedhettek volna mind a hárman, és sokkal gyorsabban – három és fél, négy órai fürge, rö-

vid ügetéssel – megérkeztek volna. De akkor csak késő éjszakára értek Förgeteges-Boranliba.

Észrevétlen tették meg az utat, beszélgetés és az ismeretlen vidék szemlélése közepett. Kazangap elmondta az úton, hogy s mint élnek errefelé, elbeszélte, hogy került ide a Szári-Özekre, a Sárga Homok vidékére, a vasúthoz. Nem volt még idős, harminchat múlt abban az évben, a háború vége előtt. Aral menti kazah családból származott. Aulja, Besagacs, a parton haladva harminc kilométerre volt Dzsangelditől. És bár Kazangap már régen elkerült onnan, sok év telt el azóta, egyszer sem látogatott el Besagacsba. Megvolt rá az oka. Apját, mint elbeszélte, a kulákság mint osztály felszámolásakor kitelepítették, s az, nemsokára visszatérőben a száműzetésből, meghalt az úton. Utólag derült ki, hogy egyáltalán nem volt kulák, hogy valami elhajlás áldozata lett, hogy fölöslegesen, azaz tévesen bántak el ilyen kurtán a magafajta középparaszttal. Visszavonták a vádat, de már későn. Családja – bátyjai, nővérei – szétszéledt addigra, ki hova, csak el a szem elől. Azóta sincsenek, mintha a föld nyelte volna el őket. Kazangapot, az akkor fiatal legényt, a túlbuzgó aktivisták egyre nógatták, hogy szólaljon fel a gyűléseken, ítélje el apját, jelentse ki mindenki füle hallatára, hogy lelkesen támogatja az irányvonalat, hogy apját igazságosan ítélték el, mint idegen elemet, hogy az ilyen apát megtagadja, s hogy az efféle osztályellenségnek, mint az apja, nincs helye a földön, és akárhol van, halált érdemel.

Kazangapnak nagyon távoli vidéken kellett meghúzódnia, hogy ezt a szégyent elkerülje. Kerek hat esztendeig dolgozott Betpak-Dalban – a Szamarkand vidéki Ínség Sztyeppen. Az évszázadokon keresztül érintetlen szűzföldet akkoriban kezdték gyapot alá betörni. Mint a falat kenyér, úgy kellett az ember. Barakkokban lak-

tak, árkokat ástak. Kazangap volt kubikos, volt traktoros, volt brigádvezető, Kazangap dicsérő oklevelet kapott jó munkájáért, ott is házasodott meg. Az Ínség Sztyeppre akkoriban a szélrózsa minden irányából sereglettek a jó kereset reményében az emberek. Híva vidékéről a karakalpak Bükej is ott talált munkát, bátyja családjával együtt, a betpak-dali munkahelyen. A sors akaratából találkoztak. Betpak-Dalban kötöttek házasságot, és úgy döntöttek, hogy Kazangap hazájába térnek vissza, az Aral-tenger partjára, a maguk földjére, a maguk atyafisága közé. Csakhogy nem gondolták alaposan végig. Sokáig utaztak, át-átszálltak, „makszim"-okon[2] döcögtek, aztán egy újabb átszállóhelyen, Kumbelben, Kazangap véletlenül összetalálkozott arali földijeivel, s szavaikból megértette, hogy nem érdemes Besagacsba visszatérnie. Megtudta, hogy ott ugyanazok az elhajlók vették kezükbe a dolgok irányítását. Ha pedig így van, Kazangap úgy határozott, hogy nem tér vissza többé az auljába. Nem mintha tartania kellett volna valamitől, hiszen most már magától Üzbegisztántól volt dicsérő oklevele. De nem kívánta látni azokat az embereket, akik az ő megalázásával diadalmaskodtak. Azóta azok tisztára mosták a kezüket, de ő hogyan köszönthetné mindazok után nyugodtan őket, hogyan vághatna olyan arcot, mintha mi sem történt volna!

Kazangap nem szívesen emlékezett erre, és nem értette, hogy rajta kívül mindenki más már régen el is felejtette. A Sárga Homokra érkezése óta eltelt hosszúhosszú évek folyamán csupán kétszer éreztette, hogy ő nem felejt. Egyszer a fia bosszantotta fel nagyon, másodszor Edigej követett el ügyetlen tréfát.

Szabidzsan egyik hazalátogatásakor együtt teáztak,

2 Így nevezték akkoriban a személyvonatokat.

beszélgettek, hallgatták a városbeli újságokat. Szabidzsan többek között nevetgélve újságolta, hogy azok a kazahok meg kirgizek, akik a kollektivizálás éveiben Hszingcsiangba mentek, újabban hazaszállingóznak. Kína ott alaposan megnyomorgatta őket a kommunákban – otthon tilos volt enni az embereknek, naponta csak háromszor ehettek a közös tálból, nagyjának-aprajának sorba kellett állni a csajkájával. A kínaiak úgy móresre tanították őket, hogy most menekülnek, mintha kígyó csípte volna őket, odahagyva még a javaikat is. A lábukhoz borulnak, csak hogy engedjék őket vissza.

– Mi jó van itt? – komorodott el Kazangap, és megremegett a szája dühében. Efféle nagyon ritkán fordult elő vele, annyira ritkán, vagy szinte soha nem beszélt ilyen hangon a fiával, akit istenített, taníttatott, semmiben nem mondott ellent neki, abban a hitben, hogy nagy ember lesz belőle. – Mit gúnyolódol rajtuk? – folytatta tompa hangon, egyre feszültebben a fejébe toluló vértől. – Mit csúfolod az emberi nyomorúságot?

– Hát hogy beszéljek róla? – feleselt Szabidzsan.

– Úgy mondom, ahogy van.

Az apja nem felelt semmit, eltolta maga elől a teásszilkét. Hallgatása már elviselhetetlenné vált.

– Különben is, kire haragudjak? – szólalt meg újra Szabidzsan, csodálkozón megvonva a vállát. – Nem értem. Kérdezem még egyszer: kire haragudjak? Az időre – az megfoghatatlan. A hatalomra – nincs jogom.

– Tudod, Szabidzsan, az én dolgom – az enyém, annyi, amennyit elbírok. Én mások dolgába nem avatkozom. De jegyezd meg, fiam, azt gondolom, benőtt már a fejed lágya, hát jegyezd meg, amit mondok. Egyedül az istenre nem haragudhatunk – ha elküldi a halált, azt jelenti, hogy életünk határára értünk, hiszen azért születtünk. De minden egyebet számon lehet és

számon is kell kérni a földön! – Kazangap felállt, és nem pillantva senkire, haragosan, némán kifordult a házból, elment valahová...

A másik alkalommal, sok évvel később, a kumbeli kitérő után, amikor már meggyökereztek Förgeteges-Boranliban, amikor már gyerekeik születtek és cseperedtek, a jószágot este a karámba terelve, tavasz felé, Edigej így tréfált a bárányokkal megszaporodott juhokat nézve:

– Meggazdagodtunk mi ketten, Kazake, ideje, hogy újra kuláknak nyilvánítsanak bennünket!

Kazangap metsző pillantást vetett rá, még a bajsza is kefévé tüskésedett.

– Beszélj, de vess féket a nyelvedre!

– Ugyan, hát nem érted a tréfát, vagy mi?

– Ezzel nem tréfál az ember.

– Hagyd már, Kazake. Száz év telt el azóta...

– Éppen ez az. Ha a javaidat elveszik – azt még kibírod, megmaradsz. De a lelked úgy marad, összetaposva, azt nem simíthatod ki semmivel...

Attól a naptól, amikor Kumbelből a Sárga Homokon átvágva, Förgeteges-Boranli felé tartottak, még nagyon messze volt ez a beszélgetés. És senki nem tudta még, hogyan és mivel végződik megérkezésük Förgeteges-Boranli kitérőállomásra, meddig lesz ott maradásuk, gyökeret vernek-e, vagy újra nyakukba veszik a világot. A megélhetésről folyt a beszéd, és Edigej közben azt tudakolta, hogyan lehet, hogy Kazangap nem került a frontra, vagy talán valami betegség miatt szuperálták ki?

– Nem, hál' istennek egészséges vagyok – felelte Kazangap –, nem találták semmi bajomat, és harcoltam is volna, azt hiszem, nem rosszabbul másoknál. De akkor minden másképp fordult...

Miután Kazangap úgy határozott, hogy nem tér

vissza Besagacsba, ott rekedtek Kumbel állomáson, mert nem volt hová lenniük. Újra az Ínség Sztyepp – túlságosan messze volt, meg minek is, nem volt már érdemes akkor elmenni onnét. Az Aralt megint csak elvetették. Az állomásfőnök, a jó lélek, észrevette a jó szándékú házaspárt, kifaggatta őket, honnan jöttek és mihez akarnak fogni, aztán elküldte Kazangapot és Bükejt a Förgeteges-Boranliig közlekedő átmenő teherforgalomhoz. Ott, mondta, szükség van emberekre, maguk éppen alkalmas házaspár. Írt néhány sort a kitérőállomás főnökének. És Kazangap nem csalódott. Akármilyen nehéznek bizonyult a munkahely még az Ínség Sztyepphez mérten is – ott sok volt a nép, forrt a munka –, akármilyen félelmetes volt a víztelen Sárga Homokon, lassanként azért megszokták, gyökeret vertek és élni kezdtek. Kínnal-bajjal, de a maguk gazdái lettek. Mindkettőjüket vasúti munkásnak sorolták be a terelővágányokhoz, bár végezniük kellett mindenfajta munkát, ami csak adódott a kitérőállomáson. Voltaképpen így kezdődött Kazangap és fiatal felesége, Bükej együttes élete, a Sárga Homok néptelen Förgeteges-Boranli állomásán. Igaz, hogy akkoriban, miután egy kis pénzt összekapartak, kétszer is fel akartak kerekedni, elmenni valami más helyre, közelebb az állomáshoz vagy a városhoz, de akkor kitört a háború.

És vonultak a szerelvények Förgeteges-Boranlin keresztül: nyugatra katonákkal, keletre kitelepítettekkel, nyugatra kenyérrel, keletre sebesültekkel. Még az olyan isten háta mögötti feltételes megállóhelyen is, mint Förgeteges-Boranli, rögtön érezhető volt, mekkorát fordult az élet kereke...

Egymás nyomában bőgtek a mozdonyok, zöld szemafort követelve, az ellenkező irányból ugyanannyi mozdonysíp... A talpfák nem bírták a megterhelést, a sínek meggörbedtek és idő előtt elnyüvődtek, deformá-

lódtak a túlzsúfolt vagonok súlya alatt. Alighogy kijavították a pályát az egyik szakaszon, sürgős javítás vált szükségessé a másikon...

És ennek nem volt se vége, se hossza – honnan is gyűjtötték ezt a megszámlálhatatlan sereget, hogy szerelvény szerelvény után vágtatott a frontra, éjjel és nappal, hetekig, hónapokig, aztán évekig, évekig. És mind nyugat felé – arra, ahol világok vívtak élethalálharcot...

Nemsokára sor került Kazangapra is. Követelte őt a háború. Kumbelből küldték el neki a behívót: jelentkezzék a gyűjtőhelyen. Az állomásfőnök a fejéhez kapott, felnyögött – elviszik a legjobb vasutasát, így is csak másfelen voltak Förgeteges-Boranli kitérőállomáson. De mit tehetett, ki hallgatta volna meg, ha elmondja, hogy a kitérőállomás átbocsátóképessége nem gumiból van... A mozdonyok ott bömbölnek a szemaforok előtt... Kinevetik, ha azt mondja, hogy sürgősen szüksége van még egy tartalék vágányra. Kinek van most ilyenre ideje – Moszkva előtt az ellenség...

Már küszöbön volt az első háborús tél, a korai, sietve sötétedő, ködös, vacogtató tél. Azt a reggelt megelőző éjjel havazott. Éjszaka kezdődött. Először gyéres porhó hullott, aztán sűrűn, kitartón omlott a hó. A Sárga Homok nagy némaságát a síkon, a lapályokban, a völgyekben égi tiszta, tömött, fehér takaró lepte be, ameddig a szem ellátott. És rögtön megmozdultak, először csak a még meg nem ülepedett porhóval játszadozva, a Sárga Homok szelei. Még csak süldő szelek voltak, erejüket próbálgatták, később majd felviharzanak, süvítenek, hatalmas hóviharokat kavarnak. És mi lesz akkor a vasúti pálya vékonyka fonalával, amely mint a halántékon az ér, úgy vonul végig látóhatártól látóhatárig, a nagy Sárga Homok középvidékén? Az ér

még lüktetett – mentek, mentek a vonatok, egyik erre, másik arra...

Azon a reggelen indult Kazangap a frontra. Egyedül vágott neki, kísérő nélkül. Amikor a házból kiléptek, Bükej megállt, azt mondta, szédül a feje a havazástól. Kazangap kikapta a bebugyolált gyermeket a karjából. Ajzada már megszületett akkor. És elindultak, talán utoljára hagyták ott lábuk nyomát a hóban. De nem az asszony kísérte az urát – Kazangap vezette el végül is a feleségét az őrházikóba, mielőtt felült volna egy Kumbelbe tartó tehervonatra. Bükej maradt a váltóőr a férje helyett. Ott búcsúztak el. Mindazt, amit mondhattak volna egymásnak, már elmondták, elsírták az éjszaka. A mozdony már gőzfelhőben állt. A masiniszta sürgette, hívta Kazangapot. És ő alighogy felkapaszkodott melléje, a mozdony hosszan sípolt, egyre növekvő sebességgel áthaladt a kereszteződésen s a váltón, ahol, szabad utat adva neki, ott állt Bükej, szorosra kötött kendőjében, derékszíjjal, férficsizmában, egyik kezében a kis zászlóval, másikban a gyermekével. Utoljára intettek egymásnak... Aztán minden elsuhant – az arca, a tekintete, a keze, a szemafor...

A vonat már vágtatott, felverve dübörgésével a Sárga Homok teljes fehérségét, amely némán úszott szemközt vele, és némán száguldott el kétoldalt, mint egy fehér álom. A szél besüvített a mozdonyba, belevegyítve a kazán elégett salakjának kiirthatatlan szagába az elsőszülött, friss sztyeppi hó illatát... Kazangap igyekezett minél tovább tartani a tüdejében a Sárga Homok térségeinek ezt a téli illatát, s ráébredt, hogy mostantól fogva nem közömbös neki ez a föld...

Kumbelben már folyt a behívottak útnak indítása. Mindenkit felsorakoztattak, névsorolvasást tartottak, és szétosztották az embereket a vagonokba. És akkor furcsa dolog történt. Amikor Kazangap elindult az

oszlopával a vonat felé, a katonai parancsnokság valamelyik tagja utánaszaladt.

– Aszanbajev Kazangap! Melyikőtök Aszanbajev? Kilépni a sorból! Gyere utánam!

Kazangap úgy tett, ahogy parancsolták.

– Én vagyok Aszanbajev!

– Az irataidat!... Helyes. Te vagy. Most pedig utánam.

Visszamentek az állomásépületbe, ahol a gyűjtőhely volt. Az az ember ott azt mondta neki:

– No, Aszanbajev, most fogd magad és menj haza. Eredj. Megértetted?

– Megértettem – felelte Kazangap, bár nem értett semmit.

– Akkor hát mozgás, ne téblábolj itt. Szabad vagy.

Kazangap fejvesztetten álldogált a kísérők és indulók zsongó tömegében. Eleinte még örült is a dolgok ilyen fordulatának, de aztán egyszer csak tűrhetetlenül melege lett egy, a tudata mélyén támadt sejtelemtől. Ahá, most már érti. Utat tört magának az embersűrűben a parancsnok ajtaja felé.

– Hová te, hová tolakszol? – kiáltottak rá azok, akik szintén a parancsnokhoz akartak bejutni.

– Sürgős dolgom van! Elmegy a szerelvény, sürgős! – És átverekedte magát.

A dohányfüsttől kéklő ködű szobában, telefonok, papírok és köréje sereglett emberek között egy őszülő, rekedt férfi emelte fel elkínzott arcát az iratok közül, amikor Kazangap odafurakodott hozzá.

– Mit akarsz, milyen ügyben?

– Tiltakozom.

– Mi ellen tiltakozol?

– Az apámat felmentették, mint elhajlás áldozatát. Nem volt kulák. Nézze meg az iratokat! Felmentették, mint középparasztot.

– Várj csak, várj! Mit akarsz tulajdonképpen?

– Ha azért nem vesznek be, az nem igazság.

– Ide hallgass, ne hordj össze hetet-havat. Kulák, középparaszt – kinek mi gondja már vele! Honnan csöppentél ide? Ki vagy te?

– Aszanbajev, Förgeteges-Boranli kitérőállomásról.

A parancsnok a listát nézegette.

– Kezdted volna ezzel. Csak megkevered itt az ember fejét. Középparaszt, szegényparaszt, kulák! Felmentést kaptál! Tévedésből hívtak be. Maga Sztálin elvtárs adott parancsot – a vasutasokat nem szabad behívni, mindenki marad a helyén. No, ne zavarj itt, eredj az állomásodra és dolgozz...

Valahol az úton érte őket az alkonyat, nem messze Förgeteges-Boranlitól. Most újra a vasútvonal felé tértek, már hallatszott a két irányba elfutó vonatok sípolása, már a vagonsorokat is látni lehetett. Messziről játék vonatoknak látszottak a Sárga Homok közepén. A nap lassan kihunyt mögöttük, kivilágította, de be is árnyékolta körös-körül a tiszta völgyeket és halmokat, s ezzel együtt a föld felett láthatatlanul megszületett az alkonyat, lassanként elsötétítve és megtelítve a levegőt mély kékséggel és a téli nyirkosság maradványait még őrző, tavaszi föld hűlő illatával.

– Ott a mi Boranlink! – mutatta Kazangap a tevén ülő Edigejnek és a mellette szaporázó Ükübalának. – Nem hosszú már odáig az út, hamar odaérünk, ha isten segél. Ott majd pihenhettek.

Előttük, ahol a vasúti pálya alig észrevehetően kanyarodott, a puszta síkságon néhány házikó állt, a tartalék vágányon pedig a szemafor szabad jelzésére várakozott egy áthaladó szerelvény. Távolabb és körös-kö-

rül sík mező, függőleges falú szárazvölgyek – méretlen, néma tér, sztyepp és sztyepp...

Edigejnek elcsüggedt a szíve – maga is tengervidéki sztyepplakó volt, megszokta az Aral melléki pusztaságokat, de ilyenre nem volt elkészülve. Az örökké változó, kék tengertől, amelynek partján felnőtt, a víz nélküli halott vidékre! Hogy lehet itt élni?

Ükübala, ott lépkedve mellette, rátette a kezét Edigej lábára, és úgy ment néhány lépést. Edigej megértette. „Semmi baj – mondta ezzel Ükübala –, a fontos az, hogy meggyógyulj. Addig is élünk, aztán meglátjuk..."

Így közeledtek a felé a hely felé, amelyen, mint később kiderült, hosszú esztendők sora várt rájuk – egész hátralevő életük.

Nemsokára kihunyt a nap, már sötétben érkeztek meg Förgeteges-Boranliba, abban az órában, amikor éles és tiszta fénnyel ragyogott ki a csillagok sokasága a Sárga Homok egén.

Néhány napig Kazangapnál laktak. Aztán különváltak. Kaptak egy szobát a vasúti munkások akkori barakkjában, s ezzel elkezdődött életük az új helyen.

Minden baj, gond és a Sárga Homoknak különösen az első időkben nyomasztó kihaltsága mellett két dolog használt Edigejnek: a levegő és a tevetej. A levegő őstisztaságú volt, keresve sem lehetett volna találni még egy ilyen érintetlen világot, tejről pedig Kazangap gondoskodott, két tevetehene közül az egyiket odaadta nekik fejésre.

– Megtanácskoztuk az asszonnyal – mondta –, nekünk elég a tejünk, ti meg vigyétek el és fejjétek a Fehérfejűt. Fiatal tehén, jól tejel, most ellett másodszor. Ti gondozzátok, s a haszna is a tiétek. Csak vigyázzatok, hogy a szopós borjának is jusson elég. A tiétek, így határoztunk a feleségemmel – ezt én adom neked,

Edigej, az önállósodáshoz, kezdetnek. Ha jól gondozod – egész csordát sokasíthat neked. Ha meg egyszer úgy határoztok, hogy elmentek innen – eladod, pénzed lesz belőle.

A Fehérfejű borjacskája – fekete fejű, parányi, apró sötét púpjaival – mindössze másfél hete született. Meghatóan nagy szemű kis állat volt – óriási, dülledt, nedves szemében gyermeki kedvesség és kíváncsiság fénylett. Néha mulatságos ugrándozásba kezdett, szaladgált, pajkoskodott az anyja mellett, s amikor egyedül maradt a kis karámban, majdnem emberi, panaszos hangon hívogatta az anyját. Ki gondolta volna – ő volt a jövendő Förgeteges Karanar.[3] Az a fáradhatatlan, hatalmas állat, amely idővel a környék híressége lesz. Förgeteges Edigej életének sok eseménye kapcsolódik majd hozzá. De akkoriban a szopós borjúra még folytonosan ügyelni kellett. Edigej nagyon megszerette. Minden szabad idejében vele vesződött. Értett a tevéhez régebben is, még az Aralnál, és most jó hasznát vette tudományának. Télre a kis Karanar észrevehetően megnőtt, akkor a hidegek beálltával varrtak neki egy meleg takarót, amely a hasán gombolódott. Roppant mulatságos volt abban a takaróban – csak a feje, nyaka, négy lába meg a két púpja maradt ki belőle. Ebben az öltözetben járt egész télen és a tavasz elején – egész napokon át a sztyeppen, a szabad ég alatt.

Annak az évnek telére Edigej érezte, hogy lassanként visszanyeri régi erejét. Észre sem vette, mikor szűnt meg a szédülése. Fülzúgása is észrevétlenül múlt el, s most már a verejték sem öntötte el munka közben. Tél derekán pedig, a nagy hófúvások idején, amikor minden embert hómunkára mozgósítottak, már egyenlőként tudott dolgozni a többiekkel. Aztán annyira

3 Jelentése: fekete bika.

megerősödött, hiszen fiatal volt, és természettől fogva szívós, hogy még azt is elfelejtette, hogy nemrég még kínnal-bajjal élt, s alig vonszolta a lábát. A vörös szakállú doktor jóslata beteljesedett.

Derűs perceiben Edigej a teveborjút becézgette, átölelte a nyakát, és így tréfált vele:

– Majdnemhogy tejtestvérek vagyunk mi ketten. Lám csak, te mekkorára nőttél a Fehérfejű tején, én pedig alighanem megszabadultam a légnyomás-nyavalyámtól. Adja isten, hogy örökre. A különbség csak annyi köztünk, hogy te szoptad a tejet anyád tőgyéből, én pedig kifejtem és subatot készítettem belőle.

Sok év múlva, amikor Förgeteges Karanar akkora hírnévre tett szert a Sárga Homokon, hogy még emberek is jöttek valahonnan, csak hogy lefényképezzék, ez pedig akkor volt, amikor már elfelejtették a háborút, a gyerekek tanultak, amikor a kitérőállomásnak saját vízszivattyúja lett és ezzel véglegesen megszűnt a vízhiány, Edigej pedig már felépítette bádogtetejű házát – egyszóval, amikor annyi nélkülözés és nyomorúság után végre újra emberhez méltó, rendes medrébe tért vissza az élet, akkor történt egy beszélgetés, amire Edigej később sokáig visszaemlékezett.

A fotoriporterek érkezése – így mutatkoztak be – természetesen ritka, ha ugyan nem egyedülálló esemény volt Förgeteges-Boranli történetében. A fürge, beszédes fotoriporterek, hárman voltak, nem fukarkodtak az ígéretekkel – azért jöttünk, hogy valamennyi újságban és képeslapban közzétegyük Förgeteges Karanar és gazdái képét. A lárma és sürgés-forgás nemigen tetszett Karanarnak: ingerülten ordítozott, fogait csikorgatta, és hozzáférhetetlen magasra emelte a fejét, hogy békén hagyják. A jövevényeknek minduntalan arra kellett kérniük Edigejt, hogy csillapítsa le a tevét, most így, most úgy fordítsa. Edigej pedig, a maga ré-

széről, minden alkalommal odahívta a gyerekeket, asszonyokat, magát Kazangapot is, hogy ne egyedül őt fényképezzék a tevével, hanem mindnyájukat, úgy gondolta, hogy úgy jobb lesz. A fotósok szívesen beleegyeztek ebbe is, különböző fényképezőgépeket csettegtettek. Mindennek a koronája az volt, amikor Förgeteges Karanarra fölült minden gyerek, kettő a nyakára, s még öt ember a hátára, középen maga Edigej, mutatva, hogy lám, micsoda erős teveóriás! Volt lárma és vigasság! De a fotoriporterek később megvallották, hogy nekik maga a teve a fontos, emberek nélkül. Hát csak tessék, nem is kell kérdezni.

A fotósok akkor Karanart vették célba, fényképezték oldalról, elölről, közelről, távolról, ahogy tudták, majd Edigej és Kazangap segítségével méricskélni kezdték – megmérték a marja magasságát, szélességét, bokái kerületét, testhosszát, s miközben mindezt feljegyezték, lelkendeztek:

– Pompás bakterián! Kitűnően működtek a gének! A bakterián klasszikus típusa. Micsoda erős a marja, kiváló exteriőr!

Edigejnek, persze, hízelgett a dicsérő szó, de meg kellett kérdeznie, mit jelentenek azok a számára érthetetlen szavak, például a „bakterián". Megtudta, hogy így nevezi a tudomány a kétpúpú tevék ősi fajtáját.

– Szóval ez is bakterián?

– Ritka tiszta fajta. Valóságos gyémánt.

– És minek mérték meg mindenét?

– Tudományos adatokhoz.

Ami az újságokat és képeslapokat illeti, a jövevények, természetesen, port hintettek a nagyobb fontosság kedvéért a boranliak szemébe, de egy fél év múlva, ragjegyes küldeményként, elküldték a zootechnikai fakultás tevetenyészeti szakkönyvét, amelynek borítólapján ott ékeskedett a klasszikus bakterián – Förgete-

ges Karanar. Küldtek egy egész halom fényképet, köztük színeseket is. Még a fényképekből is meg lehetett ítélni: örömteli, boldog idők voltak azok. A háború utáni évek gondjai, bajai feledésbe merültek, a gyerekek még nem nőttek ki a gyermeki korból, a felnőttek mind éltek-virultak, s az öregség még a hegyeken túl rejtőzködött.

Azon a napon Edigej bárányt vágott a vendégeinek, és dicső lakomát csapott Boranli minden lakosának tiszteletére. Bőséggel jutott mindenkinek subat, vodka és mindenféle jó falat. Akkor érkezett a kitérőállomásra a faluszövetkezet mozgóáruháza, s a vagon mindent szállított, ami szemnek-szájnak ingere. Csak pénz legyen elég. Mindenféle rákok, fekete és vörös kaviár, ezerfajta hal, konyak, felvágott, cukorka, és a többi és a többi. De minek kellett, amikor megvolt minden? Alig-alig vásároltak. Minek fölöslegeset venni? Ez a mozgóáruház már régen eltűnt a vasútvonalról...

De akkor nagyszerű lakomát csaptak, még Förgeteges Karanar egészségére is ittak. Akkor derült ki a beszélgetésekből, hogy a jövevények Jelizarovtól hallották Karanar hírét. Jelizarov mondta el nekik, hogy él a Sárga Homokon egy barátja, Förgeteges Edigej, s hogy ő a világ legszebb tevéjének, Förgeteges Karanarnak a gazdája! Jelizarov! Nagyszerű ember, alapos ismerője a Sárga Homoknak, tudós ember... Amikor Jelizarov Förgeteges-Boranliba érkezett, s leültek hármasban Kazangappal, egész éjszakákon át folyt köztük a szó...

Ez után a beszélgetés után mondták el a vendégeknek, hol Kazangap, hol Edigej, folytatva és kiegészítve egymás szavait, a Sárga Homok mondáját az itteni tevefajta ősanyjáról, a híres fehér fejű Akmajáról és nem kevésbé híres gazdasszonyáról, Najmán-Anáról, aki Ana-Bejit temetőjében nyugszik. Hát innen származ-

tatja családfáját Förgeteges Karanar! A boranliak azt remélték, hogy talán valamelyik újság közli majd ezt a réges-régi históriát. A vendégek érdeklődéssel végighallgatták, de úgy vélték, hogy ez alighanem valami nemzedékről nemzedékre szálló, helybeli legenda. Pedig Jelizarovnak más volt a véleménye. Azt tartotta, hogy Akmaja legendája azt tükrözi, ami volt, vagyis, ahogy kifejezte magát, a történelmi valóságot. Szeretett ilyen történeteket hallgatni, maga is alapos ismerője volt az elmúlt idők sztyeppi hagyományainak...

Estére járt már, amikor a vendégektől elbúcsúztak. Edigej elégedett volt és büszke. Azért is szólt meggondolatlanul. Hiszen mégiscsak ivott a vendégekkel. De hát amit kimondott, azt kimondta.

– No, Kazake, valld meg – fordult Kazangaphoz –, nem sajnálod-e, hogy bolond fejjel nekem ajándékoztad szopós borjú korában Karanart?

Kazangap fanyar mosollyal pillantott rá. Látszott, hogy nem várt ilyen szót. Kurta hallgatás után azt felelte:

– Hát persze, emberek vagyunk. De tudod, van ilyen törvény, amit még őseink tartottak: a jószág gazdája istentől rendelt. Ez a dolog istentől való. Így rendeltetett. Karanar csakis a tiéd kellett legyen, és csakis te lehettél a gazdája. Ha más keze alá kerül, ki tudja, mivé lett volna, talán meg sem marad, elpusztul, vagy isten tudja, mi történhetett volna vele. Lezuhan a szakadékba. A tiéd kellett hogy legyen. Hiszen voltak nekem azelőtt is tevéim, nem is rosszak. Ugyanattól az anyától, a Fehérfejűtől, amelyiktől a te Karanarod való. Neked ő az egyetlenegy volt, ajándék... Adja isten, hogy száz évig szolgáljon. Csak: kár, hogy így gondolkodol...

– Hát bocsáss meg, bocsáss meg, Kazake – röstellte el magát Edigej, bánva már, hogy ilyen ostobán szólt.

És Kazangap, beszélgetésük folytatásaképpen, elmondta neki megfigyeléseit. A monda szerint Akmaja, az aranyszőrű ősanya, hét borjat ellett – négy üszőt és három bikaborjút. És azóta minden anya világos szőrű, fehér fejű üszőt ellik, és fekete fejű, barna szőrű fajta bikaborjút. Azért született Karanar is ilyennek. Fehér fejű anyától fekete teve. Ez a legelső ismertetőjele, hogy Akmajától származik, pedig azóta ki tudja, hány év telt el, kétszáz, háromszáz, ötszáz vagy még több, Akmaja sárga homoki nemzetsége azonban nem fajzott el. Időnként aztán születik olyan természetfölötti lény, mint Förgeteges Karanar. Edigejnek egyszerűen szerencséje volt. Az ő parasztszerencséje, hogy megszületett Karanar, és az ő kezére jutott...

Amikor elérkezett az ideje, hogy csináljanak valamit Karanarral – vagy heréljék ki, vagy béklyóban tartsák, mivel szörnyű vadság szállta meg, nem engedett magához senkit, elnyargalt, több napra eltűnt –, Kazangap kereken megmondta Edigejnek, amikor az tanácsot kért tőle:

– A te dolgod. Ha nyugodtan akarsz élni – heréld ki. De ha jó hírt-nevet akarsz – ne bántsd. Hanem akkor magad vállald a felelősséget, ha valami történik. Ha van elég erőd és türelmed, várj – lázadozik három évig, aztán olyan lesz, mint a kezes bárány.

Edigej nem bántotta Förgeteges Karanart. Nem vitte rá a lélek, hogy ráemelje a kezét. Meghagyta bikának. Bár voltak olyan percek, amikor vért izzadt emiatt.

V

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Reggelre mindennel elkészültek, Kazangap szorosan nemezbe pólyált és gyapjúpánttal átkötözött, beburkolt fejű tetemét traktoros vontatóra fektették, amelynek alját előzőleg fűrészporral, forgáccsal és egy réteg tiszta szénával bélelték ki. Nem késlekedhettek sokat az indulással, hogy estefelé, öt-hat óránál nem később, visszaérhessenek a temetőből. Harminc kilométer oda, ugyanannyi vissza, s még maga a temetési szertartás – úgy számítják, hogy a halotti tort csak valamikor este hat óra körül tudják megülni. Úgy indultak útnak, hogy legyen még idejük a torra. Mindennel készen voltak már. Förgeteges Edigej, a még este felnyergelt és díszbe öltöztetett Karanar kantárját fogva, siettette az embereket. Örökké késlekednek. Ő maga, bár egész éjjel nem aludt, frissnek látszott, körültekintő volt, épp csak az arca volt egy kissé megviselt. A simára borotválkozott, deres bajszú és deres szemöldökű Edigej a legjobb öltözetét viselte: krómbőr csizmát, buggyos pamutbársony lovaglónadrágot, fehér inge fölött fekete kiskabátot, fején az ünnepi vasutas-tányérsapkája. Mellén ott ragyogott valamennyi háborús rendjele, medáliája, még az ötéves tervek rohammunkás-jelvényei is. Mindez jól illett és tekintélyes külsőt kölcsön-

zött neki. Ilyennek is kellett festenie Förgeteges Edigejnek Kazangap temetésén.

A halott búcsúztatásához Boranli apraja-nagyja összesereglett. A vontató körül tolongtak, várták az indulást. Az asszonyok szünet nélkül sírtak. Valahogy magától történt, hogy Förgeteges Edigej így szólt az egybegyűltekhez:

– Mi most elindulunk az Ana-Bejitbe, a Sárga Homok legtiszteltebb, ősi temetőjébe. A boldogult Kazangap-ata megérdemli ezt a tisztességet. Maga hagyta meg, hogy oda temessük. – Gondolkozott, mit mondjon még, aztán így folytatta: – Lám, elfogyott a víz meg a só, ami születésétől fogva kiméretett neki. Ez az ember kerek negyvennégy évig szolgált a mi kitérőállomásunkon. Mondhatnám – egész életében. Amikor elkezdte itt a szolgálatot, még vízszivattyú sem volt. Tartályban hozták ide az egy hétre való vizet. Nem volt hókotró, sem egyéb gép, ami ma már van. Még traktor sem volt, amin most temetni visszük. A vonatok mégis mentek, és mindig nyitva volt előttük a pálya. Kazangap becsülettel szolgálta le idejét Förgeteges-Boranliban. Jó ember volt. Tudjátok valamennyien. Most pedig elindulunk. Nincs mivel és nincs miért eljönni mindnyájatoknak. A pályát sem hagyhatjuk itt. Hatan megyünk eltemetni őt. Megteszünk mindent, ahogy kell. Várjatok bennünket és készüljetek, ha visszatérünk, valamennyien megüljük a tort az emlékére, a gyermekei nevében hívlak meg benneteket, itt vannak – a fia meg a lánya...

Bár Edigej nem is gondolt rá, mégis afféle kis gyászgyülekezet verődött köréje. Ezzel útnak indultak. A boranlibeliek egy darabig kísérték a vontatót, aztán ott maradtak, kis csoportban, a házakon túl. Egy ideig még hallatszott hangos sírásuk – Ajzada és Ükübala jajveszékelt utánuk.

És amikor elhaltak mögöttük a jajszavak, és ők hatan egyre távolodtak a vasútvonaltól, mind messzebb a Sárga Homokon, Förgeteges Edigej megkönnyebbülten sóhajtott fel. Végre magukban voltak, és ő tudta, mit kell tenni.

A nap már fölemelkedett a látóhatár fölé, gazdagon és vigasztalón öntötte el fényével a Sárga Homok térségeit. Most még hűvös volt a sztyeppen, és semmilyen külső körülmény nem nehezítette haladásukat. Az egész kerek világon csak két királysas lebegett otthonosan és elérhetetlenül a magasban, és néha egy-egy pacsirta rebbent föl a lábuk alól, zavart csiviteléssel és szárnyát rebbegetve. „Hamarosan ezek is elköltöznek. Az első hóval csapatokba gyűlnek és elrepülnek" – jegyezte meg magában Edigej, elképzelve egy pillanatra a hulló havat és a hófátyolban eltűnő madárkákat. És erről valamiképpen megint az a töltésnél felbukkant éjszakai róka jutott eszébe. Lopva még körül is nézett - nem lopakodik-e valahol utánuk. És megint eszébe ötlött a tüzes rakéta, amely azon az éjszakán felszállt a Sárga Homok fölé, a világűrbe. Elcsodálkozott a maga különös gondolatain, mégis arra kényszerítette magát, hogy elfeledje. Nem ezen illő az eszét jártatni most, ilyen órában, még ha hosszú is az út...

Förgeteges Edigej, Karanarján trónolva, az élen haladt, mutatva az utat az Ana-Bejit felé. A teve lendületesen ügetett vele, egyre jobban beleszokva a haladás úti ritmusába. Értő ember szemében Karanarnak különösen szép járása volt. Feje a büszke hajlású nyakán mintha hullámok között úszna, majdnem mozdulatlan maradt, hosszú, száraz inú lába, miközben fáradhatatlanul rótta az utat, szinte hasította a levegőt. Edigej szilárdan, kényelmesen, biztosan ült a púpjai között. Elégedett volt a tevéjével, hogy nem kellett neki nógatás, könnyedén és érzékenyen fogta fel gazdája jelzése-

it. Edigej mellén menet közben halkan csörögtek az érdemrendek és medáliák, s visszaverték a nap sugarait. De ez a tevét nem zavarta.

Mögöttük haladt a „Belarusz" kerekes kotrógép meg a traktoros vontató. A sofőrfülkében a fiatal traktoros, Kalibek mellett Szabidzsan ült. Előző nap alaposan felöntött a garatra, mindenféle dajkamesékkel szórakoztatta a boranliakat, rádióval irányítható emberekről és egyéb butaságokról locsogott, most lehangolt volt és szótlan. Ide-oda zöttyent a feje. Edigej attól tartott, hogy összetörik a szemüvege. A vontatón, Kazangap teste mellett, Ajzada férje búslakodott. Hunyorgott a napfényben, és időnként körülszemlélődött. Ez a semmirevaló alkoholista ezúttal a legjobb oldaláról mutatkozott be. Egy kortyot sem ivott. Igyekezett mindenben segíteni, s a halott kivitelekor különösen buzgólkodott, amikor vállra vették. Amikor Edigej felajánlotta neki, hogy maga mögé veszi a teve hátára, visszautasította. – Nem – mondta –, én majd az apósom mellett ülök, el akarom kísérni elejétől végig. – Ezt Edigej is helyeselte a többi boranlibelivel együtt. És amikor elindultak, a vontatóban ülve tartotta a holttestet körülfonó nemezpaszományt, és mindenkinél hangosabban jajveszékelt. „Hátha éppen most tér észre ez az ember, és abbahagyja az ivást! Milyen boldog lenne Ajzada és a gyerekek!" – reménykedett még Edigej is.

Ezt a kicsiny és különös menetet a kihalt sztyeppen, amelyet a bojtos lepelbe öltöztetett teve utasa vezetett, a „Belarusz" kerekes kotrógép zárta le. Edilbáj és Dzsumagali ült a vezetőfülkében. A kormánynál a négerfekete, zömök Dzsumagali. Többnyire különféle pályamunkákhoz vezette ezt a masinát. Förgeteges-Boranliba nem is olyan régen vetődött, s még nehéz lett volna megmondani, sokáig marad-e ott. Mellette,

jó fejjel föléje tornyosodva, Hosszú Edilbáj ült. Egész úton élénken beszélgettek valamiről.

Meg kell hagyni, a kitérőállomás főnöke, Öszpan, az állomás minden technikai eszközét felvonultatta a temetésre. A fiatal főnök helyesen gondolkodott: ha olyan messzire mennek, s még kézi erővel ássák meg a sírt, aligha érnek vissza estére, hiszen nagyon mély gödröt kell ásni, és, muzulmán szokás szerint, oldalsó mélyedéssel.

Förgeteges Edigejnek eleinte némi gondot okozott az ajánlata. A fejében sem fordult meg, hogy valakinek eszébe juthat nem kézzel, hanem kotrógép segítségével ásni meg a sírt. Homlokát ráncolva, elgondolkodva, kétségekkel ült Öszpannal szemben a beszélgetés közben. Öszpan azonban megtalálta a kivezető utat, így győzögette az öreget:

– Hallgass rám, Edike. Hogy semmi zavar ne legyen, kezdjétek először kézzel ásni a sírt. Mondjuk, az első néhány ásónyomra. A kotrógép aztán egykettőre befejezi. A Sárga Homok földje összeszáradt, kőkemény, ezt ti is tudjátok. A kotrógép kimélyíti, amennyire kell, aztán a végén megint kézzel igazítjátok el, hogy úgy mondjam, tetőzitek be a munkát. Időt is megtakarítottok, s a tisztességnek is eleget tesztek...

És most, egyre messzebbre vonulva a Sárga Homokon, Edigej nagyon ésszerűnek és alkalmasnak találta Öszpan tanácsát. Még csodálkozott is, miért nem jutott ez neki magának eszébe. Igen, így cselekesznek, ha isten segedelmével elérnek az Ana-Bejitbe. Így is kell: kiválasztanak a temetőben egy alkalmas helyet, ahol a halottat fejjel az örök kábakő felé fektethetik, ünnepélyes kezdetnek csákánnyal meg ásóval törik fel a földet – a szerszámokat magukkal viszik a vontatón –, amikor aztán egy kicsit kimélyítik, jöhet a kotrógép, megássa a sírt, az oldalsó mélyedést is, a *kazanak*-ot, majd

kézi erővel fejezik be a síri ágyat. Így gyorsabb is lesz, biztosabb is.

Ezzel a céllal haladtak előre a Sárga Homokon, hol libasorban a szélhordta homok taraján, hol széles völgyekben tűnve el, vagy megint pontosan kirajzolódva a sík messzeségben – elöl Förgeteges Edigej a tevéjén, utána a traktoros vontató, azt követve, mint egy nagy bogár, a szögletes és nagy karú „Belarusz" kotrógép, elején a bulldózerrögzítéssel, hátul a forgatható markolókanállal.

Edigej utoljára még visszanézett a mögötte eltűnő kitérőállomásra, és, nagy csodálkozására, csak most vette észre a fontoskodva mellettük loholó Dzsolbarszot, rőtes szőrű kutyáját. Mikor ügyeskedte ki, hogy hozzájuk csatlakozzék? Nesze neked! Amikor Förgeteges-Boranliból elindultak, mintha még nem látta volna. Ha tudja, hogy efféle dolgon töri a fejét, láncra köti a ravaszdit! Amint észreveszi, hogy Edigej Karanaron készül valahova, kilesi az alkalmat és útitársnak szegődik. Most is mintha a föld alól termett volna elő. Isten neki, gondolta Edigej. Visszakergetni most már késő, meg nem is érdemes időt vesztegetni egy kutyára. Loholjon csak. És Dzsolbarsz, mintha csak megsejtette volna gazdája gondolatait, megelőzte a traktort és felzárkózott Karanar mellé, kissé előtte és oldalvást szaladt. Edigej megfenyegette a korbácsa nyelével. A kutya a fülét se billentette. Mintha azt mondaná: elkéstél a fenyegetőzéssel! Igaz, mit is vétett ez a kutya, hogy ne engedhesse ilyen dolog közelébe? A széles mellű, bozontos, erős nyakú, vágott fülű, okos, nyugodt tekintetű, vörös szőrű Dzsolbarsz kutya a maga módján szép volt és figyelemre méltó.

Az Ana-Bejit felé vezető úton különféle gondolatok környékezték Edigejt. Miközben elnézte, hogyan emelkedik a nap a látóhatár fölé, mérve az idő folyását,

egyre ugyanazt idézte fel, a hajdani életet. Emlékezett azokra a napokra, amikor még Kazangappal együtt fiatal volt és erős, s ha úgy hozta a sorja, a legelső állandó munkások voltak a kitérőállomáson, mások nem sokat időztek Förgeteges-Boranlin, ahogy jöttek, tovább is álltak. Kazangappal még magukat kifújni sem értek rá, mert ha akarták, ha nem, semmivel sem törődve, el kellett végezniük a kitérőállomáson minden munkát, amire csak szükség volt. Most már kínos ezt mások előtt emlegetni – a fiatalok kinevetik: vén bolondok, egész életükben csak az igát húzták. És miért? Az ám, csakugyan, miért? Úgy látszik, volt miért.

Egyszer, hófúvásban, két nap és két éjjel küszködtek megállás nélkül, hogy a pályát megtisztogassák a hótól. Éjszakára odavittek egy mozdonyt, hogy annak a fényszórója világítson nekik. A hó meg csak szakadt és söpörte a szél. Mire az egyik oldalon elhányták, a másikon már újabb hótorlasz támadt. És hideg volt, az, hogy hideg, nem is szó rá: arcuk-kezük felpüffedt. Föl-másztak a mozdonyba öt percre melegedni – aztán megint az a veszett munka a Sárga Homokon. Magát a mozdonyt is behordta már a hó, a kerekénél is följebb. Három újonnan érkezett munkás még aznap éjszaka továbbállt. Szidták-gyalázták az életet a Sárga Homokon, elmondták mindennek. Nem fegyencek vagyunk mi, azt mondták, a börtönben, még ott is hagyják, hogy kialudja magát az ember. Azzal felszedelődzködtek, és reggel, amikor elindult a vonat, visszafüttyentettek búcsúzóul:

– Hé, ti kergék, lócsöcs a markotokba!

De abban a hófúvásban nem azért verekedtek össze Kazangappal, mert azok a jöttment fiatalok megugatták őket. Igen, ilyen is megesett. Éjszakára már alig bírták a munkát. Porhó hullott, a szél minden oldalról belekapaszkodott, mint a dühödt kutya. Nem volt ho-

vá rejtőzni a szél elől. A mozdony gőzt eregetett, és csak ködöt csinált. A fényszórók alig tudták átfúrni a sötétséget. Amikor azok hárman elmentek, ők maradtak ott Kazangappal, és teveháton próbálták elszállítani a havat. Egy pár tevét fogtak be. Az állatok nem akartak menni, ők is fáztak és szédültek a hóörvényekben. Az út két szélén mellig ért a hó. Kazangap a szájuknál fogva vonszolta a tevéket, hogy kövessék, Edigej pedig korbáccsal biztatta hátulról a nehezen vonszolt állatokat. Így küszködtek éjfélig. Aztán a tevék lerogytak a hóra, nem moccantak, ha agyonverték volna őket, akkor se, végképp elhagyta őket az erejük. Mitévők legyenek? Abba kell hagyni a munkát, amíg az idő meg nem csöndesedik. Álltak, a mozdony mellé húzódva a szél elől.

– Elég, Kazake, másszunk fel a mozdonyra, ott majd meglátjuk, hogy fordul az időjárás – mondta Edigej, egymáshoz csapkodva összefagyott karmantyúit.

– Az idő olyan lesz, amilyen volt. A mi munkánk: szabaddá tenni a pályát. Gyerünk az ásókkal, nincs jogunk vesztegelni.

– Mi az, mi talán nem vagyunk emberek?

– Nem, farkasok vagyunk és egyéb vadállatok – az odúinkba rejtőzünk.

– Te, te féreg! – dühödött meg Edigej. – Tőled megdögölhet az ember, de te is itt döglesz meg! – És belevágott az arcába.

No, összeakaszkodtak, szétverték egymás képét. Még szerencse, hogy a fűtő leugrott a mozdonyról és időben szétválasztotta őket.

Ilyen volt hát Kazangap. Manapság már hiába keresel ilyen embereket. Nincsenek ma már kazangapok. Az utolsót most viszik a temetőbe. Föld alá kell rejteni a megboldogultat, elmondani fölötte a búcsúszavakat – azzal vége!

Förgeteges Edigej, miközben mindezt végiggondolta, a félig elfeledett imádságokat ismételgette magában, hogy felidézze a szavak ősi rendjét, helyreállítsa emlékezetében az istenhez forduló gondolatok egymásutánját, hiszen egyedül ő, az ismeretlen és láthatatlan, tudja összebékíteni az emberi tudatban a kezdet és a vég, az élet és halál összebékíthetetlenségét. Bizonyára erre valók az imádságok. Hiszen az istenhez nem lehet felkiáltani, kérdőre vonni, miért így rendezted, hogy születünk és meghalunk. Így él az ember, mióta világ a világ, hogy bár ezzel nem ért egyet, belenyugszik. Az imádságok változatlanok kezdettől fogva, és ugyanazt mondják – ne zúgolódjatok hiába, vigasztalódjék az ember. De ezek az évezredek csiszolta szavak, amelyek az aranyöntetekhez hasonlítanak, az utolsó szavak utolsói, amelyeket az élő köteles a halott fölött mondani. Ez a szertartás rendje.

Még azon is eltűnődött, hogy függetlenül attól: van-e isten a világon, vagy nem létezik, az embernek többnyire akkor jut eszébe, amikor éppen úgy hozza kedve, habár nem illő így cselekedni. Azért mondatott meg bizonyára: a hitetlennek nem jut eszébe az isten, amíg a feje meg nem fájdul. Így van vagy másképp – az imádságokat mindenképpen tudni kell.

Elnézve fiatal útitársait a traktorokon, Förgeteges Edigej szívből bánkódott és sajnálta, hogy egyikük sem tudott semmiféle imádságot. Hogyan fogják ezek eltemetni egymást? Miféle kezdetet és véget összefoglaló szavakkal kísérik majd az ember távozását a nemlétbe? „Ég veled, pajtás, nem felejtünk!" Vagy másféle semmitmondó beszéddel?

Egyszer részt vett egy temetésen a járási székhelyen. Elámult Edigej: a temetőben úgy zajlott minden, mint valami értekezleten – a koporsóban fekvő halott előtt papírlapokról olvasták beszédüket a szónokok, s mind

ugyanazt mondta: mi volt az elhunyt beosztása, milyen posztokon és hogyan dolgozott, kinek szolgált és hogyan szolgált, aztán rázendített a zenekar és virágokkal árasztották el a sírt. Egyiküknek sem volt alkalma mondani valamit a halálról, ahogy mondva van az imádságokban, amelyek az emberi tudatban ősidőktől fogva a lét és nemlét váltakozását egyesítik, mintha előttük senki nem halt volna meg és utánuk sem halna meg soha senki. Szegények, halhatatlanok voltak! Így is jelentették ki, perbe szállva a nyilvánvalóval: „Elköltözött a halhatatlanságba!"

Edigej jól ismerte a környéket. Ráadásul Förgeteges Karanar hátának magasából, messziről látott mindent maga előtt. Igyekezett a Sárga Homokon az Ana-Bejit irányába haladni, minél egyenesebben, legfeljebb azért engedett meg kitérőt, hogy a traktorok kikerülhessék a kátyúkat.

Minden úgy ment, ahogy eltervezte. Se túl gyorsan, se túl lassan, megtették már az út egyharmadát... Förgeteges Karanar fáradhatatlan ügetéssel haladt előre, érzékenyen figyelte gazdája jelzéseit. Dübörögve követte őket a traktoros vontató, mögötte a „Belarusz" kotrógép.

Előttük azonban előre nem látott akadályok támadtak, amelyek, akármilyen valószínűtlenül hangzik, némi belső összefüggésben voltak a Sárga Homok rakétaállomásán történt eseményekkel...

A „Konvenció" repülőgép-anyahajó abban az órában a szokott helyén tartózkodott, a Csendes-óceánnak ugyanabban a körzetében, az Aleut-szigetektől délre, légvonalban szigorúan egyforma távolságra Vlagyivosztoktól és San Franciscótól.

Az óceánon nem változott az időjárás. A nap első felében továbbra is káprázatón ragyogott a nap a csil-

lámló, végtelen víztükör felett. Semmi nem jósolt a látóhatáron valamilyen légköri változást.

Magán az anyahajón valamennyi szolgálat teljes készültségben volt, a repülőegységtől egészen a belső elhárítás csoportjáig, bár erre a reális környezetben semmi konkrét ok nem szolgált. Az okok a kozmosz határain túl voltak.

A „Trambulin" űrpálya közvetítésével a „Konvenció" fedélzetére továbbított jelentések, az űrpáros jelentései az Erdő Öle bolygóról teljesen megzavarták az EIK vezetőit és a különbizottság tagjait. Zavaruk akkora volt, hogy először külön-külön tanácskozást indítványozott mindkét fél, hogy a helyzetet mindenekelőtt tulajdon érdekeikből és álláspontjukból kiindulva vitassák meg, s csak aztán gyűljenek össze közös tanácskozásra.

A világ még nem tudott az emberiség történetében egyedülálló felfedezésről, a földön kívüli civilizáció létezéséről az Erdő Öle bolygón. Még a két fél kormánya sem tudott egyelőre részleteket a további eseményekről, csak magáról a történtekről értesült, szigorú titoktartás mellett. Várták az illetékes bizottságok beleegyezését. A repülőgép-anyahajó egész területén első fokú készültséget rendeltek el – senki nem hagyhatta el a helyét, a repülőegységet is beleértve. Senki semmilyen okból nem távozhatott az anyahajóról, s egyetlen más hajó sem közelíthette meg ötven kilométeres körzetben. A körzet felett szálló repülőgépek megváltoztatták útirányukat, hogy az anyahajó tartózkodási helyét háromszáz kilométeren belül meg ne közelítsék.

A két fél közös tanácskozása tehát félbeszakadt, és mindkét bizottság a maga „Demiurgosz"-programirányítójával tárgyalta meg az 1–2 és a 2–1 űrpárosnak a tudomány számára ismeretlen Erdő Öle bolygóról küldött jelentéseit.

Felmérhetetlen asztronómiai távolságból érkeztek szavaik:

„Figyelem, figyelem!

Galaktikán kívüli adást továbbítunk a föld számára!

Lehetetlen megmagyarázni mindazt, aminek nincs földi neve. Bár sok a közös vonás.

Emberhez hasonló lények, ugyanolyan emberek, mint mi! Éljen a világevolúció! A fejlődés itt is kidolgozta a *hominid* modelljét, méghozzá univerzális elv szerint! Nagyszerű típusai ezek a más bolygóbeli hominideknek! Napsütötte barna a bőrük, hajuk halványkék, szemük lila vagy zöld, és pihés, fehér szempillájuk van.

Teljesen átlátszó szkafanderben pillantottuk meg őket, amikor űrállomásunkhoz csatlakoztak. A hajó tatjáról ránk mosolyogtak és áthívtak bennünket magukhoz.

És mi átléptünk egyik civilizációból a másikba.

Légcsavaros repülőeszközük levált űrállomásunkról, és a fény sebességével, amely egyáltalán nem volt érzékelhető a hajó belsejében, elindultunk, legyőzve az időt, a mindenségbe. Az első, amire felfigyeltünk, s ami váratlan megkönnyebbülés volt számunkra, a súlytalanság állapotának hiánya volt. Hogy ezt milyen módon érik el, egyelőre nem tudjuk magyarázatát adni. Orosz és angol szavakat keverve, kimondták az első mondatot: »Well come mi Csillagunkra!« Akkor értettük meg, hogy ha kellően figyelünk, ki tudjuk cserélni gondolatainkat. A magas termetű, mintegy két méter magas, halványkék hajú lények öten voltak, négy férfi és egy nő. Az utóbbi nem a termetével tűnt ki, hanem teljesen női formáival és világosabb bőrével. Az Erdő Öle halványkék hajú lakói eléggé sötét bőrűek, olyas-

félék, mint a mi északi arabjaink. Az első pillanattól fogva bizalmat éreztünk irántuk.

Közülük hárman a repülőkészülék pilótái, a negyedik férfi és a nő pedig a földi nyelvek ismerői. Rádióhullámok fogása útján tanulmányozták és rendszerezték a kozmoszban az angol és orosz szavakat, és földi szótári címszóanyagot állítottak össze. Találkozásunk pillanatáig több mint két és fél ezer szó és szakkifejezés jelentését tanulták meg. Ennek a nyelvi készletnek segítségével értettünk szót egymással. Ők maguk, természetesen, számunkra érthetetlen nyelven beszélnek, amelynek hangzása a spanyoléra emlékeztet.

Tizenegy órával az után, hogy a »Paritás«-ról elindultunk, kiértünk naprendszerünkből.

Ez az áttérés a magunk csillagrendszeréből egy másikba teljesen észrevétlenül történt, nem volt semmi különös jele. A mindenség anyaga mindenütt egyforma. De célunk felé tartva (úgy látszik, abban a pillanatban ilyen volt a más rendszerű testek helyzete és állapota), lassanként bíborvörös tűzfény támadt fel előttünk. A tűzfény nőttön-nőtt, és határtalan fénytérséggé tágult a messzeségben. Útközben már elhagytunk néhány bolygót – abban az órában sötét volt az egyik oldaluk, és fényes a másik. Napok és holdak serege suhant el mellettünk a belátható térségekben.

Mintha az éjszakából a nappalba száguldottunk volna. És egyszer csak – vakító, tiszta és parttalan fényességbe értünk, amely az eddig ismeretlen ég hatalmas és óriási napjából áradt.

– Galaktikánkban vagyunk! Ott fénylik mi Éltetőnk! Mindjárt látjuk Erdő Öle! – közölte a nyelvésznő.

Valóban, az új kozmikus térségek mérhetetlen magasságában megláttuk a számunkra ismeretlen napot, az Éltetőnek nevezett égitestet. Nagyságával és sugár-

zásának intenzitásával az Éltető túltesz a mi napunkon. Egyébként az itteni égitestnek éppen ez a sajátossága, valamint az, hogy az Erdő Öle bolygón huszonnyolc órából áll a nap, hajlamossá tesz bennünket arra, hogy megmagyarázzuk az itteni világ és a mienk közötti geobiológiai különbségek egész sorát.

De minderről majd legközelebb próbálunk jelentést küldeni, vagy ha majd visszatértünk a »Paritás«-ra, most csak futólag néhány fontos tájékoztatást. Az Erdő Öle bolygó a magasból a mi földünkre emlékeztet, ugyanolyan légköri felhők veszik körül. De közelebbről, öt-hatezer méterre a felszínétől – az Erdő Öle lakói panoráma-repülést végeztek a kedvünkért –, soha nem látott szépségű ez a látvány: hegyek, hegygerincek, dombok élénkzöld lepelben, köztük folyók, tengerek és tavak, a bolygó némelyik részén azonban, főleg a távol eső, sarki területeken, hatalmas, élettelen pusztaságok foltjai: ott porviharok tombolnak. De a legnagyobb hatást a városok és települések tették ránk. Ezek a konstruktőrök építette szigetek az Erdő Öle tájképében kivételesen magas színvonalú urbanizációról tanúskodnak. Még Manhattant sem lehet egy napon említeni azzal, amit ennek a bolygónak halványkék hajú lakói városépítésben véghezvittek.

Maguk az Erdő Öle-lakók, nézetünk szerint, a mindenség értelmes lényei között is különleges tünemények. A terhesség ideje tizenegy erdő öli hónap. Az életkor magas, bár ők maguk legfőbb társadalmi problémájuknak és létük értelmének az életkor meghosszabbítását tekintik. Átlagosan százharminc-százötven évig élnek, van, aki kétszáz évet is megér. A bolygó lakossága több mint tízmilliárd.

Képtelenek vagyunk most valamennyire is rendszerezni mindazt, ami a kékhajúak életformájával és civilizációjuk eredményeivel kapcsolatos. Ezért csak töre-

dékes jelentést adunk arról, ami ebben a világban a legjobban meglepett bennünket.

Értenek a napenergia, helyesebben az Éltető energiájának felhasználásához, nagy hatásfokú hő- és villamos energiává alakítják át, túlszárnyalva a mi hidrotechnikai módszereinket, és ami különösen fontos, a levegő nappali és éjszakai hőmérséklet-különbségből származó energiát szintézisbe tudják hozni.

Megtanulták szabályozni az éghajlatot. Amikor panoráma-repülést végeztünk a bolygó felett, a repülőkészülék sugarak segítségével egykettőre szétoszlatta a ködöt és a felhőket, ahol azok összetorlódtak. Megtudtuk, hogy a légtömegek mozgását és a tengerek, óceánok áramlását is befolyásolni tudják. Ezzel bolygójuk felszínén a csapadék és hőmérséklet rendszerét szabályozzák, sőt mi több, legyőzték a gravitációt, ez segíti őket bolygók közötti útjukon.

Azonban kolosszális probléma áll előttük, amivel tudomásunk szerint mi a földön még nem találkoztunk. Aszály nem sújtja őket, mert szabályozni tudják az éghajlatot. Egyelőre nem ismerik az élelmiszer-termelés deficitjét sem, ilyen népesség mellett, amely több mint kétszerese a föld lakosságának. A bolygó jelentős részén azonban lassanként alkalmatlan létkörülmények alakulnak ki. Az ilyen helyeken kihal minden élőlény. Ez a jelenség az úgynevezett belső kiszáradás. Panoráma-repülésünk idején Erdő Öle délkeleti részén porviharokat láttunk. A bolygó mélyeiben valamilyen fenyegető reakciók folytán – lehetséges, hogy a mi vulkanikus folyamatainknak rokonai, csak ezek talán a lassan terjedő sugárártalom valamilyen formái – a talaj elporlad, elveszíti struktúráját, kiég belőle minden talajképző anyag. Az Erdő Ölének ezen a részén akkora sivatag van, mint a Szahara, és ez évről évre, lépésről lépésre közelebb nyomul a halványkék hajú bolygóla-

kók élettere felé. Ez a legnagyobb csapás a számukra. Még nem tudják szabályozni a bolygó mélyében végbemenő folyamatokat. A belső kiszáradás e fenyegető jelensége elleni harcba bevetették a legjobb erőket, a tudományos és anyagi eszközök roppant sokaságát. Csillagrendszerükben nincs hold, de tudnak a mi holdunkról, és már meglátogatták. Feltételezik, hogy a mi holdunk valami hasonlót szenvedett el. Amikor ezt megtudtuk, kissé elgondolkoztunk – hiszen a hold nincs olyan messze a földtől. Felkészültünk-e a találkozásra? És milyen külső és belső következményei lehetnek? Nem gondolják-e az emberek, hogy intellektuális fejlődésüket milyen veszteség éri az örökös viszályok miatt a földön?

Az Erdő Öle tudományos köreiben jelenleg összplanetáris vita folyik: érdemes-e fokozni az erőfeszítést, hogy a belső kiszáradás titkát kideríteni próbálják, s tovább keressék az eszközöket e potenciális katasztrófa megakadályozásához, vagy pedig még időben keressenek a mindenségben egy új bolygót, amelynek életfeltételei megfelelők, és idővel tömegesen áttelepülni az új lakóhelyre azzal a céllal, hogy oda mentsék át és teremtsék újjá az erdő öli civilizációt. Egyelőre még nem világos, hová, melyik bolygóra irányítják tekintetüket. Mindenesetre mostani bolygójukon még évmilliókig élhetnek, meglepő, hogy már most gondolnak az annyira távoli jövőre, és olyan hévvel tevékenykednek, mintha ez a probléma közvetlenül a ma élő népességet fenyegetné. Egyikük fejében se fordult volna meg a hitvány kis gondolat: »És ha utánunk még a fűszál se hajt ki?!« Elszégyelltük magunkat, mert mi valami hasonlót gondoltunk, amikor megtudtuk, hogy a bolygó bruttótermelésének jelentős részét a belső kiszáradás megfékezésének programjára fordítják. Sok ezer kilométer hosszú barikádot próbálnak emelni az alattomo-

san közeledő sivatag egész határa mentén, mélyfúrásokkal olyan tartósan ható közömbösítőanyagot juttatnak a talajba, amely, mint feltételezik, kellően hat majd a bolygó atomreakciójára.

Természetes, hogy vannak társadalmi problémáik, kell is hogy legyenek – azok, amelyek öröktől fogva gyötrik a szellemet és hordják súlyos keresztjüket –, az erkölcsi és intellektuális rend problémái. Teljesen nyilvánvaló, hogy több mint tízmilliárd lakos közös élete nem folyik mindig simán, a jólétnek akármilyen fokát érték is el. De ami emellett a legcsodálatosabb – nem ismerik az államot, mint olyat, nem ismerik a fegyvereket, nem tudják, mi a háború. Nehezen tudnánk megmondani – lehet, hogy történelmi múltjukban voltak náluk is háborúk, állam is volt, pénz is, és mindaz, ami a társadalmi viszonyoknak ezzel a kategóriájával jár, de ebben a korszakban fogalmuk sincs az erőszak olyan intézményéről, mint az állam, s a harcnak olyan formájáról, mint a háború. Ha majd meg kell magyaráznunk a földön folyó szakadatlan háborúk lényegét, nem tartják-e a kérdések ilyen megoldását értelmetlen, sőt barbár módszernek?

Egész életüket teljesen más alapon szervezték meg, amely számunkra nem nagyon érthető, jóformán fel sem fogható, gondolkodásunk földi sztereotípiái folytán.

A kollektív planetáris tudatnak olyan színvonalát érték el, amely kategorikusan kizárja a háborút, mint a harc módszerét, ezért feltételezzük: a civilizációnak ez a formája minden valószínűség szerint a leghaladóbb az egész világegyetem elképzelt térségében. Lehet, hogy a tudományos fejlődésnek olyan fokára értek, ahol az idő és a tér humanizálása az értelmes lények élettevékenységének legfőbb értelme, s egyszersmind a

világ evolúciójának folytatása annak új, magasabb rendű, végtelen fázisában.

Nem szándékozunk összevetni össze nem vethető dolgokat. Idővel a mi földünkön lakó emberek is ilyen fokát érik el a haladásnak, és van mivel büszkélkednünk már ma is, mégsem tudunk szabadulni a nyomasztó gondolattól: mi történik, ha az emberiség a földön abban a tragikus eltévelyedésben leledzik, arról győzi meg magát, hogy a történelem nem más, mint a háborúk története? És ha a fejlődésnek ez az útja kezdettől fogva téves volt, zsákutca volt? Akkor hová vezet bennünket, mi felé megyünk? És ha így van, lesz-e ideje az emberiségnek bátran beismerni ezt, és kikerülni a teljes világösszeomlást? Mi, akik a sors akaratából első szemtanúi vagyunk a földön kívüli társadalmi életnek, vegyes érzésekkel vagyunk tele – féltjük a földlakók jövőjét, és reménykedünk, hiszen van példa a világon egy óriási közös otthonra, amelynek előrehaladása kívül van az ellentmondások háborúkkal megoldott formáin.

Az Erdő Öle lakói tudnak a világegyetemben tőlük roppant távol eső föld létezéséről. Vágyuk, hogy kapcsolatot teremtsenek vele, nem csupán természetes tudásszomjukból kifolyólag, hanem, mint feltételezik, mindenekelőtt az értelem diadaláért, a két civilizáció tapasztalatcseréje kedvéért, azért, hogy a mindenség értelmes lényei szellemi és lelki fejlődésének új korszaka kezdődhessék.

Mindennek sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint gondolnánk. Érdeklődésüket a földlakók iránt még az is táplálja, hogy az értelem e két ágának egyesülésében és közös erőfeszítésében látják legfőbb biztosítékát annak, hogy az élet a természetben vég nélkül folytatódjék, mivel minden energia elkerülhetetlenül degradálódik, és idővel minden bolygó pusztulás-

ra ítéltetik... Milliárd évekkel előre okoz gondot nekik a »világvége« problémája, s már most kidolgozzák a mindenség valamennyi élőlénye számára az új lakóbázis szervezésének kozmológiai terveit...

Mivel a fény sebességével haladó repülőkészülékekkel rendelkeznek, már most ellátogathatnának földünkre. De ezt a földlakók beleegyezése és meghívása nélkül nem akarják megtenni. Nem kívánnak hívatlan vendégekként betörni a földre. Emellett értésünkre adták, hogy már régóta keresik az alkalmat a megismerkedésre. Mióta a mi űrállomásaink az űrpályákon hosszan tartózkodó objektumok lettek, világossá vált előttük, hogy közeleg a találkozás órája, s hogy nekik kell kezdeményezniük. Gondosan felkészültek és várták az alkalmat. Ezt az alkalmat mi szolgáltattuk, mivel közbeeső közegben tartózkodtunk – az űrállomáson...

Megjelenésünk a bolygójukon, teljesen érthető módon, hihetetlen szenzációt keltett. Ebből az alkalomból bekapcsolták az éterbe a globális telekontaktus-rendszert, amit csak nagy ünnepeken szoktak. A körülöttünk fénylő levegőben mintha magunk mellett láttuk volna az arcokat és tárgyakat, amelyek pedig ezer meg ezer kilométerre voltak tőlünk, s ugyanakkor érintkezni is tudtunk, egymás arcába nézni, mosolyogni, kezet szorítani, beszélgetni, boldogan és lelkesen felkiáltani és nevetni, mintha közvetlen kapcsolatunk lett volna. Milyen szépek az erdő öliek és milyen különbözők, még kék hajuk is a sötétkéktől egészen az ultramarinig variálódik, az öregek, ahogy látjuk, ugyanúgy őszülnek, mint a mieink. Különfélék az antropológiai típusok is, mert különböző etnikai csoportokhoz tartoznak.

Minderről és még sok egyéb, nem kevésbé meglepő dologról majd a »Paritás«-ra vagy a földre való vissza-

térésünkkor számolunk be. Most pedig a legfontosabbról. Az Erdő Öle lakói arra kérnek bennünket, hogy a »Paritás« közvetítőrendszerén keresztül adjuk át üzenetüket: szeretnének bolygónkra látogatni, bármikor, amikor a földlakóknak megfelel. Addig is azt javasolják, hangoljuk össze a közbeeső bolygóközi állomás kiépítésének programját. Az állomás előbb az első előkészítő találkozások színhelye lenne, a továbbiakban pedig útba eső állandó bázisa a közös kutatásoknak. Megígértük, hogy ezt a javaslatot a földlakók tudomására hozzuk. Ezzel kapcsolatban azonban jobban nyugtalanít bennünket másvalami.

Felkészültünk-e mi, földlakók, a bolygók közötti találkozások ilyen módjára, eléggé érettek vagyunk-e hozzá, mint gondolkodó lények? A mi elkülönülésünk és létező ellentéteink közepette cselekedhetünk-e egységben, mint akik magunk bíztuk meg ezzel magunkat az egész emberi nem, az egész föld nevében? Kérjük önöket, hogy a vetélkedés újabb fellobbanását, a hamis elsőbbségért kitörő harcot elkerüljük, csakis az ENSZ-nek engedjék át e kérdés eldöntését. Kérjük, hogy emellett ne éljenek vissza a vétójoggal, lehetőleg ezúttal kivételesen mondjanak le erről a jogukról. Fájdalmas és nehéz nekünk a kozmosz végtelenségében ilyen dolgokon töprengeni, de elég jól ismerjük a földlakókat és ismerjük Föld nevű bolygónk lakóinak természetét.

Végül magunkról, még egyszer cselekedetünkről. Tudjuk, milyen értetlenséget keltett és utána milyen rendkívüli intézkedéseket eredményezett eltűnésünk az űrállomásról. Mélységesen sajnáljuk, hogy annyi riadalmat okoztunk. Azonban ez volt az az egyedülálló eset a világ gyakorlatában, amikor nem tudtunk, nem volt jogunk lemondani életünk legnagyobb ügyéről. Szigorú szabályzat szerint élő emberek vagyunk, mégis

kötelesek voltunk ilyen cél érdekében a szabályzat ellenére így cselekedni.

Terhelje ez a mi lelkiismeretünket, viseljük el a megérdemelt büntetést. De ezt egyelőre felejtsék el. Figyelem! A világegyetemből adtunk jelzést. Jelt adunk egy eddig ismeretlen csillagrendszerből – az Éltető égitest rendszeréből. A halványkék hajú erdő öliek korunk legmagasabb rendű civilizációjának teremtői. A velük való találkozás globális változást idézhet elő egész életünkben, az egész emberi nem sorsában. Rá merjük-e szánni magunkat, mindenekelőtt természetesen a föld érdekeit tartva szem előtt?...

A más bolygóbeliek nem fenyegetnek bennünket semmivel. Legalábbis úgy látjuk. De tapasztalataikat átvéve, nagy változásokat idézhetünk elő életünkben, a világ anyagi környezetéből való energiaszerzés módszerétől kezdve egészen a fegyverek, erőszak, háborúk nélküli élet megtanulásáig. Az utóbbit még hallani is furcsa lehet önöknek, de ünnepélyesen kijelentjük, hogy az Erdő Öle bolygó értelmes lényeinek élete így alakult, ilyen rejtett tökéletességet értek el, ők, akik éppen olyan geobiológiai tömeget népesítenek be, mint a föld. Mint a világegyetem magasrendűen civilizált gondolkodásmódú lényei, készek szellemi testvéreikkel, a földlakókkal kapcsolatba lépni, olyan formákban, amelyek megfelelnek majd mindkét fél igényeinek és rangjának.

Mi pedig, lelkesen és megrendülten a földön kívüli civilizáció felfedezésétől, arra vágyunk, hogy mielőbb visszatérhessünk és hírt adhassunk az embereknek mindarról, aminek tanúi voltunk a miénktől távol eső galaktikában, az Éltető égitest rendszerének egyik bolygóján.

Huszonnyolc óra, azaz pontosan egy nap múlva, a rádió-összeköttetés megadott időpontja után visszatér-

ni szándékozunk a »Paritás«-ra. Ott mindenben az EIK rendelkezésére állunk.

Addig is: a viszontlátásra! Mielőtt naprendszerünkbe visszaindulnánk, jelezzük a »Paritás«-ra való visszatérésünk időpontját.

Ezzel befejezzük első jelentésünket az Erdő Öle bolygóról. A közeli viszontlátásig. Nagyon kérjük, továbbítsák családunknak, hogy ne nyugtalankodjanak...

»Paritás« űrhajós 1–2.
»Paritás« űrhajós 2–1."

A „Konvenció" repülőgép-anyahajó fedélzetén a „Paritás" űrállomáson történt rendkívüli események kivizsgálására összehívott különbizottság külön-külön ülése azzal végződött, hogy a két bizottság teljes állományában felszállt az anyahajó fedélzetéről, hogy legfelsőbb hatóságaikkal konzultáljanak. Az egyik repülőgép San Francisco irányába indult az anyahajó fedélzetéről, a másik néhány perccel később ellenkező irányba, Vlagyivosztok felé.

A „Konvenció" anyahajó ott maradt állandó tartózkodási helyének körzetében a Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre... Az anyahajón első fokú készültség volt. Ki-ki végezte a maga munkáját, résen volt mindenki... És mindenki megőrizte a titkot...

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke...

Megtették már az út egyharmadát az Ana-Bejit felé. A nap, amely eleinte gyorsan emelkedett föl a látóhatár fölé, most mintha egy ponton állt volna a Sárga Homok fölött. Nappal lett tehát. Nappali forrón perzselt a nap.

Förgeteges Edigej, hol az órájára, hol a napra, hol az előttük elterülő nyílt pusztai völgyekre tekingetve úgy gondolta, hogy egyelőre minden a maga rendjén folyik. Mégis szorongott az élen, tevéje hátán; mögötte a traktoros vontató, amögött a „Belarusz" kerekes kotrógép, kissé oldalvást pedig a vörös Dzsolbarsz kutya ügetett.

„Úgy látszik, az ember feje egy pillanatra se tud meglenni gondolkodás nélkül. Így van már ez a bolond dolog berendezve – akár akarod, akár nem, egy gondolatból másik születik, s ez így megy vég nélkül, bizonyára halálig!" Ezt a csúfondáros megállapítást akkor tette magában Edigej, amikor azon kapta magát, hogy egész úton szakadatlanul gondolkodik ezen-azon. A gondolatok úgy követték egymást, mint a tengeren egyik hullám a másikat. Gyerekkorában órákon keresztül figyelte, ahogy az Aral-tengeren, szeles időben, a messzeségben futó, fehér hullámgörgetegek támadtak, ahogy sustorgó tarajjal közeledtek, hullámot teremtve a hullámból. Abban a mozgásban egyszerre történt a tenger élő testének születése, pusztulása, majd megint születése és enyészete. Akkor, kisfiú korában, szeretett volna sirállyá változni, és szállni a hullámok, a ragyogó vízgyöngyök felett, hogy láthassa a magasból, hogyan él a roppant víz.

Az ősz eleji Sárga Homok éles és szomorú nyitottsága, az ügető teve egyenletes ütemű topogása úti gondolatokat ébresztett Förgeteges Edigejben, s ő ellenállás nélkül átadta magát nekik, mivel hosszú út állt előtte, és haladásukat nem gátolta semmi. Karanar, mint

mindig, ha nagy távolságot tett meg, kihevült menet közben és erős mósuszillat áradt belőle. Ezt a szagot a teve nyaka és marja választja ki. „Nono – mosolygott magában elégedetten Edigej –, szóval csupa tajték vagy már! Hej, te, micsoda táltos vagy! Bolond vagy, bolond!"

Edigej felidézte a hajdani napokat is, a dolgokat és eseményeket, amikor Kazangap még erős és egészséges volt, s az emlékeknek erre a láncára hirtelen rázuhant egy régi keserű fájdalom. Nem segítettek az imádságok sem. Fennhangon mormolta őket újra meg újra, hogy elűzze, elterelje, lecsitítsa a vissza-visszatérő fájdalmat. De a lelke nem tudott megnyugodni. Elkomorodott, minden ok nélkül rá-rácsapott az amúgy is buzgón ügető teve oldalára, szemére húzta sapkaellenzőjét, és nem tekingetett többé vissza a nyomában haladó traktorokra. Jöjjenek csak utána, nem maradnak le. Mi közük is ezeknek, fiataloknak, zöldfülűeknek, ahhoz a régi históriához, amelyről még a feleségének sem ejtett egy szót sem, de amit Kazangap úgy ítélt meg, mint mindig, bölcsen és becsületesen. Abban a dologban csak ő ítélhetett, különben Edigej már rég itt hagyta volna Förgeteges-Boranli kitérőállomást...

Abban az évben, ötvenegyben, az esztendő végén, télen, egy család érkezett a kitérőállomásra. Ember, asszony, két gyerek – fiúk. A nagyobbik, Daul, ötéves lehetett, a kisebbik három. A kicsit Ermeknek hívták. Maga Abutalip Kuttubajev egykorú volt Edigejjel. Még a háború előtt, fiatal legényként, egy aul iskolájában tanítóskodott, negyvenegy nyarán aztán már az első napokban behívták és a frontra vitték. Zaripával, úgy látszik, már a háború végén, vagy mindjárt utána házasodott össze. Mielőtt idetelepültek, az asszony is tanítónő volt, alsó osztályokban tanított. Aztán a sors

idekényszerítette, idelökte őket a Sárga Homokra, Förgeteges-Boranliba.

Hogy nem jó dolgukban termettek itt a Sárga Homok isten háta mögötti vidékén, az rögtön világos volt. Abutalip és Zaripa más helyeken is találhatott volna munkát. De a körülményeik nyilván úgy alakultak, hogy más kilátásuk nem volt. A boranliak eleinte azt gondolták, úgysem maradnak sokáig, nem bírják, elmenekülnek, amerre látnak. Voltak elegen, akik jöttek és kereket oldottak Förgeteges-Boranliból. Ezen a véleményen volt ő, Edigej is, meg Kazangap is. Abutalip családjával mégis tisztelettel bántak már az első időktől fogva. Rendes, művelt emberek. Szegények. Akár mások, ők is mind a ketten dolgoztak – az ember is, az asszony is. Cipelték a hátukon a talpfákat, hófúvásban a pályát tisztogatták. Egyszóval mindent elvégeztek, amit a pályamunkásoknak kellett. Meg kell hagyni, rendes, becsületes, összetartó család volt, ha szerencsétlen is, mert Abutalip, mint megtudták, fogságban volt a németeknél. Addigra már úgy-ahogy lecsillapultak a háborús évek indulatai. A volt hadifoglyokkal már nem úgy bántak, mint árulókkal és ellenségekkel. Ami a boranliakat illeti, ők ugyan nem törték rajta a fejüket. Ha fogságban volt, hát ott volt, a háború győzelemmel végződött, s mit el nem kellett szenvedniük az embereknek ebben a rettenetes világfelfordulásban! Némelyek máig is úgy hányódnak-vetődnek a világban, mint a bolygó lelkek. A háború kísértete még itt lépked a sarkukban... Ezért a boranliak nem faggatták különösebben effélékről a jövevényeket, minek gyötörjék a lelküket, nyeltek azok biztosan amúgy is elég keserűséget.

Idővel aztán úgy alakult, hogy Edigej valahogy észrevétlenül összebarátkozott Abutalippal. Okos ember volt. Edigejt az vonzotta benne, hogy Abutalip a maga

siralmas helyzetében sem volt szánalmas. Méltósággal viselte sorsát és nem panaszolta. Számolt mindazzal, ami a világban volt. Úgy látszik, megértette, hogy ez a sors méretett ki neki. A feleségét, Zaripát, nyilván szintén ez a tudat hatotta át. Lelkükben megbékélve azzal, hogy elkerülhetetlenül fizetni kell, valami rendkívüli tapintatban, egymáshoz való ragaszkodásban találták meg életük értelmét. Mint Edigej később megértette, az éltette őket, ezzel védekeztek, kölcsönösen védve egymást és a gyerekeket az idők dühödt szeleitől. Különösen Abutalip. Egy napig sem bírt meglenni a családja nélkül. A gyerekek, a fiai – mindent ők jelentettek számára. Minden szabad percében velük foglalkozott. Írni-olvasni tanította őket, mindenféle mesét, találós kérdést gondolt ki nekik, maga kitalálta játékokat rendezett. Amikor a feleségével munkába ment, a gyerekeket eleinte magukra hagyta a barakkban. Ükübala ezt nem tudta nyugodtan nézni, átvitte a gyerekeket hozzájuk. A házban melegebb volt, s az ő életük addigra már sokkal kényelmesebb lett, mint az újonnan érkezetteké. Ez melegítette össze a két családot. Hiszen Edigejnek azokban az években szintén gyerekei nődögéltek, két kislánya éppen egykorú volt Abutalip fiaival.

Abutalip egyszer, amikor hazatért a munkából és átment a gyerekeiért, felajánlotta:

– Tudod mit, Edigej, tanítom egyúttal a két kislányodat is. Hiszen nem unalmamban vesződöm a fiaimmal. A gyerekek összebarátkoztak, együtt játszanak. Legyenek nappal nálatok, esténként meg nálunk. Miért mondom ezt? Itt, az isten háta mögött, tudjuk, szűkös az élet, hát annál inkább foglalkozni kell a gyerekekkel. Olyan idők következnek, hogy a tudást már kicsiny kortól fogva megkövetelik. Ma egy akkora emberkének, mint a kisujjam, annyit kell tudnia, amenyi-

nyit azelőtt egy megtermett legénynek. Különben nem tud elvergődni a magasabb műveltség megszerzéséig.

Abutalip igyekezetének értelmét Förgeteges Edigej megint csak később fogta fel, amikor már megtörtént a baj. Akkor értette meg, hogy Abutalip helyzetében ez volt az egyetlen, amit tulajdon erejéből tehetett a gyerekeiért a boranli körülmények között. Ahogy tudott, sietett minél többet átadni nekik magából, mintha csak így akarta volna belevésni magát az emlékezetükbe, újraélni a gyerekeiben. Esténként, amikor Abutalip hazatért a munkából, Zaripával együtt afféle óvoda-iskolát rögtönöztek fiaiknak és Edigej kislányainak. A gyerekek betűket, szótagokat tanultak, játszottak, rajzoltak, versenyezve, kinek sikerül jobban, hallgatták, amit a házaspár könyvekből olvasott nekik, még kis dalokat is tanultak együtt. Ez olyan szórakoztató volt, hogy Edigej néha maga is átment és figyelte, milyen pompásan megy a tanulás. Ükübala is sűrűn át-átszaladt, mintha valami dologban járna, de valójában azért, hogy megnézze leánykáit. Förgeteges Edigej elérzékenyedett. Ellágyult a lelke. Lám, mit jelent, ha valaki művelt ember, tanító! Gyönyörűség nézni, hogyan tudnak bánni a gyerekekkel, hogyan tudnak ők maguk is gyerekekké válni, amellett felnőttnek maradni. Az ilyen estéket Edigej igyekezett nem zavarni, csöndesen üldögélt, félrehúzódva. Amikor betoppant, a küszöbön levette a sapkáját:

– Jó estét! Megérkezett az ötödik óvodás.

Megszokták látogatásait a gyerekek is. Kislányai boldogok voltak. Apjuk jelenlétében nagyon igyekeztek. Edigej és Ükübala felváltva fűtötték a kályhát, hogy a gyereknépnek melegebb és barátságosabb legyen a barakk.

Ilyen család lelt otthonra abban az évben Förgete-

ges-Boranliban. De – furcsa – az ilyen embereknek többnyire nincs szerencséjük.

Abutalip baja az volt, hogy nemcsak hogy német fogságba esett, de szerencséjére vagy szerencsétlenségére, amikor fogolytársai egy csoportjával megszökött a dél-bajorországi koncentrációs táborból, negyvenháromban beállt a jugoszláv partizánok közé. A jugoszláv felszabadító hadsereg soraiban harcolt Abutalip a háború végéig. Ott sebesült meg, ott gyógyították meg. Jugoszláv katonai érdemrendekkel tüntették ki. Írtak róla a partizánújságokban, a fényképét is közölték. Ez sokat segített rajta, amikor az ügyét vizsgálták az ellenőrző-szűrő bizottságban negyvenötben, hazatérésekor. A tizenkettőből, akik a táborból megszöktek, négyen maradtak életben. Négyüknek még olyan értelemben is szerencséje volt, hogy a szovjet ellenőrző bizottság közvetlenül a jugoszláv felszabadító hadsereg alosztályának szálláshelyére érkezett, és a jugoszláv parancsnokok írásbeli véleményt adtak a volt szovjet hadifoglyok katonai és morális érdemeiről, részvételükről a fasisztákkal vívott partizánharcban.

Egyszóval a számos ellenőrzés, kihallgatás, szembesítés, várakozás, remény és kétség után vagy két hónappal Abutalip Kuttubajev jogsérelem nélkül térhetett vissza Kazahsztánjába, de azok nélkül az előjogok nélkül is, amelyek egy közönséges leszerelt katonának kijártak. Abutalip Kuttubajev nem vette zokon. A háború előtt földrajztanár volt, folytatta hát munkáját. Itt találkozott, a körzeti székhely iskolájában Zaripával, az alsó osztályok fiatal tanítónőjével. Vannak esetek, hogy két ember igazán megtalálja egymást, ritkán, de vannak. Az életben minden előfordul.

Akkoriban vonultak el zengve a győzelem első évei. A diadal és ujjongás után felsejlettek a levegőben a „hidegháború" első hópelyhei. Aztán mind sűrűbben hul-

lottak. És a világ különböző tájain, különböző érzékeny pontokon összepréselődtek a háború utáni tudat rugói...

Ez a rugó egyik földrajzórán felpattant. Előbb vagy utóbb, így vagy úgy, itt vagy másutt, de ennek meg kellett történnie. Ha nem vele, hát valaki mással, hasonló sorsúval.

Abutalip Kuttubajev, miközben az európai világrészről magyarázott a nyolcadikosoknak, felidézte, hogyan vitték őket a dél-bajorországi Alpokban, a koncentrációs táborból munkára egy kőfejtőbe, s hogyan sikerült onnan az őrséget lefegyverezve a jugoszláv partizánokhoz szökniük; elmondta, hogy a háború alatt bejárta fél Európát, járt az Adriai- és a Földközitenger partjain, jól ismeri a természetet, a helyi lakosság életét azokon a tájakon, s hogy mindezt lehetetlen egy földrajzkönyvben megírni. Úgy gondolta a tanító, hogy a szemtanú eleven megfigyeléseivel csak gazdagítja tantárgyát.

Mutatópálcája ide-oda járt a táblán kifeszített kékzöld-barna Európa-térképen, követte a hegyeket, síkságokat, folyókat, s minduntalan olyan helyeket érintett, amelyek még mindig visszajártak álmaiba, ahol napról napra, sok nyáron és télen keresztül folytak a harcok, és lehet, hogy azt a szemmel nem látható pontot is érintette pálcája, ahol a vére ömlött, amikor oldalról váratlanul sorozatot adott le rá egy ellenséges géppisztoly, s ő lassan legördült a lankán, vörösre festve vérével a füvet és a köveket, azzal a piros vérrel el lehetett volna árasztani az egész iskolai térképet; egy pillanatra még fel is rémlett előtte, ahogy a térképen végigömlik a piros vér, ahogy elszédült akkor és minden összemosódott, elsötétült a szeme előtt, ahogy eldőltek és rázuhantak a hegyek, s ő segítségért kiáltott lengyel barátjának, akivel előző nyáron együtt szöktek meg a

bajorországi kőtörőből: „Kazimir! Kazimir!" De az nem hallotta meg, mert csak hitte, hogy teli tüdőből kiált, a valóságban egy hang sem jött ki a torkán, s csak a partizánkórházban tért magához a vérátömlesztés után.

Miközben Európáról beszélt tanítványainak, Abutalip Kuttubajev maga is csodálkozott magán, hogy ilyen tárgyilagosan és kívülállón tud az átéltek után csupán arról beszélni, ami az iskolai földrajz keretei közé tartozik.

Akkor egy hirtelen fellendülő kéz az első padból szavát akasztotta:

– Agaj,[1] szóval fogságban volt?

Hidegen világító, kegyetlen szempár meredt rá. A kamasz, ahogy vigyázzban állt, fejét enyhén hátravetette, és a tanító egész életére megjegyezte valami okból épp a fogait, a fiú előreugró alsó fogsora elfedte a felsőt.

– Igen, miért?

– Akkor miért nem lőtte agyon magát?

– Minek kellett volna agyonlőnöm magamat? Hiszen amúgy is megsebesültem.

– Azért, mert van olyan parancs: megengedhetetlen, hogy a katona megadja magát az ellenségnek.

– Kinek a parancsa?

– Felsőbb parancs.

– Honnan tudod te ezt?

– Én mindent tudok. Mihozzánk járnak emberek Alma-Atából, még Moszkvából is voltak. Akkor hát nem teljesítette a felsőbb parancsot?

– Apád volt a háborúban?

– Nem, ő a mozgósítással foglalkozott.

1 Tanító.

– Akkor nehéz lesz szót értenünk. Csak annyit felelhetek neked, hogy más választásom nem volt.

– Akkor is végre kellett volna hajtania a parancsot.

– Te meg mit kötekedel? – kelt fel egy másik tanuló. – A tanítónk együtt harcolt a jugoszláv partizánokkal. Mit akarsz még?

– A parancsot mindenképpen végre kellett volna hajtania! – jelentette ki a kamasz ellentmondást nem tűrőn.

Az osztály akkor zúgni kezdett, megtört a síri csend: „Kellett volna!" „Nem kellett volna!" „Megtehette!" „Nem tehette!" „Igaz!" „Nem igaz!" A tanító öklével az asztalra vágott:

– Elég a lármából! Folytatjuk a földrajzórát! Akire tartozik, az tudja, hogyan harcoltam és mi történt velem. Most pedig térjünk vissza a térképünkhöz!

És az osztályból megint nem látta senki azt az alig észrevehető pontot a térképen, ahonnan most újra pásztázott a géppisztolysorozat, s a tábla előtt a mutatópálcát tartó tanító lassan legördült a lankán, elárasztva vérével Európa kék-zöld-barna térképét...

Néhány nap múlva behívták a kerületi oktatási osztályra. Kuttubajevnek ott, nem sok szót vesztegetve, azt javasolták, hogy adjon be kérelmet saját kívánságára való elbocsátása ügyében: egy volt hadifogolynak nincs erkölcsi joga a serdülő nemzedéket oktatni.

Abutalip Kuttubajevnek Zaripával és Daullal, elsőszülöttjével, másik körzetbe kellett települnie, távolabb a területi központtól. Egy községi iskolában kaptak állást. Már-már meggyökereztek, lakást is kaptak, a fiatal és értelmes Zaripa tanulmányi felelős lett. Akkor azonban lesújtottak rájuk a Jugoszláviával kapcsolatos, negyvennyolcas események. Abutalip Kuttubajevre most már nemcsak úgy tekintettek, mint volt hadifogolyra, hanem mint gyanús személyre is, aki

hosszú időt töltött Jugoszláviában. És bár bizonygatta, hogy ő csak partizánharcot folytatott jugoszláv elvtársaival, ezt nem vették figyelembe. Mindenki megértette, még együtt is éreztek vele, de senki sem mert ebben a dologban semmiféle felelősséget magára vállalni. Újra behívták a kerületi oktatási osztályra, újra megismétlődött a história a saját akaratából való elbocsátási kérelemmel...

Sokszor vándorolt még egyik helyről a másikra Abutalip Kuttubajev a családjával, míg ötvenegy végén, télvíz idején, a Sárga Homok Förgeteges-Boranli kitérőállomásán kötött ki...

Ötvenkettő nyara a szokottnál is rekkenőbb volt. A föld kiszikkadt és annyira átizzott, hogy még a Sárga Homok gyíkjai sem tudták, hová legyenek, az emberektől nem is tartva a küszöbökre iramodtak, csak hogy valahová elrejtőzzenek a perzselő nap elől – torkuk kétségbeesetten lüktetett, tátogva kapkodták a levegőt. A királysasok pedig, hűvöset keresve, mérhetetlen magasságokban lebegtek – szabad szemmel alig lehetett látni őket. Csak időnként adtak hírt magukról egy-egy magányos, éles rikoltással, aztán sokáig hallgattak a forró, hullámzó hőségpárában.

De a szolgálat szolgálat maradt. Mentek a vonatok keletről nyugatra és nyugatról keletre. Hány vonat találkozott és vált szét Förgeteges-Boranli állomásán! Semmilyen hőség nem befolyásolta a közlekedést a nagy állami vasútvonalon.

Minden folyt a maga rendjén. A vágányok mellett kesztyűben kellett dolgozni, puszta kézzel nem lehetett volna még a kőhöz sem nyúlni, nemhogy a vashoz. Mint a tüzes serpenyő, úgy izzott a nap a fejük fölött. A vizet, mint máskor is, tartályokban szállították, de

amíg az állomásra érkezett, majdnem felforrt. A ruha néhány nap alatt leégett az emberek válláról. Télen talán még a legádázabb hidegekben is könnyebb volt a Sárga Homokon az embereknek, mint ebben a hőségben.

Förgeteges Edigej azokban a napokban igyekezett lelket önteni Abutalipba.

– Nem mindig ilyen ám nálunk a nyár! Csakhát ez az idei év ilyen – mentegetőzött, mintha maga volna a hibás. – Még tizenöt-húsz ilyen erős nap, aztán megenyhül, alábbhagy a hőség. Megkínzott mindenkit az átkozott! Itt nálunk a Sárga Homokon nyár végén néha megfordul az idő. És utána, egészen télig, áldott ősz következik – kellemesen hűvös, a jószág olyankor szedi fel a zsírt. Úgy érzem – jelei is vannak –, ebben az esztendőben megint ilyen időfordulás lesz. Hát tűrjetek, mert szép őszünk lesz.

– Szóval kezeskedel érte? – mosolygott megértőn Abutalip.

– Mondhatnám, hogy majdnem.

– Ezt is köszönöm. Most mintha forró fürdőben ülnék. De nem magamért fáj a szívem. Mi kibírjuk Zaripával. Elviseltünk mi különbet is. Hanem a gyerekeket sajnálom... Nézni sem bírom...

A boranli gyerekek elcsigázottan sorvadoztak, arcuk beesett, és sehová sem lehetett őket elrejteni a fülledt, kimerítő hőség elől. Körös-körül egyetlen fa sem volt, sem egy kis patak, ami annyira kell a gyereknek. Tavasszal, amikor a Sárga Homok megelevenedett és rövid időre kizöldelltek körül a lapályok és pihenőhelyek, gyöngyéletük volt a gyerekeknek. Labdáztak, bújócskáztak, a sztyeppen nyargalásztak, ürgét kergettek. Öröm volt hallgatni messzire szálló rivalgásukat.

A nyár tönkretett mindent. A soha veszteg nem maradó gyerekeket elbágyasztotta a roppant hőség.

A házfalak tövébe húzódtak előle, csak akkor kukkantottak ki onnan, ha vonatok haladtak el előttük. Az volt a szórakozásuk: számolták, hány vonat ment el egyik irányba, hány a másikba, hány személy- és hány teherkocsi volt rajtuk. Amikor a személyvonatok a kitérőállomáson áthaladva lassítottak, a gyerekek azt hitték, megállnak, és lihegve, kis kezüket a szemük fölé ernyőzve utánuk eredtek, biztosan abban a naiv reményben, hogy valamelyiken kereket oldhatnak ebből a pokolból, és szívszorító látvány volt, mennyi irigységgel és nem gyermeki bánattal néztek a boranli kicsinyek a távolodó vonatok után. A vasúti kocsikban, amelyeknek keresztül-kasul tárva voltak az ablakaik, ajtajaik, az utasok is majd megfulladtak a fülledt hőségtől, a bűztől és a legyektől, de nekik legalább megvolt az a reményük, hogy néhány nap múlva hűvös folyók és zöld erdők között találják magukat.

Mindenkinek a gyerekekért fájt a szíve azon a nyáron, minden felnőttnek, apáknak és anyáknak, de hogy ez Abutalipnak mit jelentett, azt Zaripán kívül talán csak egyedül ő, Edigej értette. Éppen erről folyt első beszélgetésük Zaripával. Abból a beszélgetésből kiderült még egy és más a két ember sorsából.

Aznap a pályán dolgoztak, a zúzott követ újították fel a vágányok mentén. Széthányták a törmeléket, a talpfák és a sínek alatti hézagokba tömték, így erősítették meg a vibrációtól csúszó töltést. Ezt a munkát szakaszonként kellett végezni, az elhaladó vonatok közötti szünetekben. Hosszadalmas, és ebben a hőségben elcsigázó munka volt. Déltájban Abutalip fogta kiürült kannáját és elment, ahogy mondta, forró vízért a holtvágányra, s egyúttal megnézni, mit csinálnak a gyerekek.

Gyorsan lépkedett a talpfákon, nem törődött vele, hogy perzsel a nap. Sietett a gyerekeihez, egészen ma-

gánkívül volt. Meghatározhatatlan piszokszínű, fakó atlétatrikója lógott csontos vállán, fején roskadt szalmakalap, nadrágja lötyögött lesoványodott testén, lábán nyűtt munkásbakancs, fűző nélkül. Ment, talpa csattogott a talpfákon, nem törődve semmivel. Amikor megjelent mögötte a vonat, még csak hátra se nézett.

– Hé, Abutalip, menj le a vágányról! Mi az, megsüketültél? – ordított Edigej.

De az nem hallotta. Csak amikor sípolt a mozdony, ereszkedett le a töltés oldalán, de akkor sem nézett fel a mellette elvágtató szerelvényre. Azt sem látta, hogyan fenyegette meg öklével a mozdonyvezető.

A háborúban, a fogságban nem őszült meg ez az ember, persze fiatalabb is volt, tizenkilenc éves korában, alhadnagyként került a frontra. De azon a nyáron meglepte haját a dér. A sárga homoki dér. Amellett a kéretlen fehérség hol itt, hol ott villant meg sűrű, tömött üstökében, ellepte a halántékát is, megőszült a halánték a. Jobb időkben szép szál, tekintélyes férfi lett volna. Széles homlokú, sasorrú, nagy ádámcsutkájú; erős rajzú szájával, hosszúkás metszésű szemével, derék termetével csinos férfi. Zaripa néha keserűen tréfálkozott: „Nincs szerencséd, Abu, Othellót kellett volna játszanod a színpadon." Abutalip fanyarul mosolygott: „Akkor megfojtanálak, mint egy idióta, mire volna az jó neked!"

Edigejt komolyan nyugtalanította Abutalip lelassult reakciója a mögötte közelgő vonatra.

– Megmondhatnád neki, vigyázzon jobban – mondta, félig szemrehányóan, Zaripának. – A mozdonyvezető nem felelhet érte, a vágányok között járni nem szabad. De nem is erről van szó. Minek kockáztatni?

Zaripa mélyet sóhajtott, letörölte ruhája ujjával kihevült és megfeketült arcát.

– Féltem Abut.

– Miért?

– Féltem, Edike. Minek is takargassam előled. A vesztőhelyre menne a gyerekekért és értem. Amikor férjhez mentem hozzá, szüleim ellenére tettem. A bátyám kikelt magából, kiabált: „Egész életedben bánni fogod, te buta liba! Nem férjhez mégy, a szerencsétlenségbe mégy, a gyerekeid meg azoknak a gyerekei, még meg se születtek, már boldogtalanságra ítélték őket. A szerelmednek, ha helyén van az esze, nem családot kell alapítani, hanem felkötni magát. Ez a legjobb megoldás a számára!" Mi pedig a magunk feje után mentünk. Azt reméltük: ha egyszer vége a háborúnak, ugyan ki kérheti számon az eleveneket és holtakat? Igyekeztünk távol tartani magunkat, tőle is, a szüleimtől is. Utoljára, képzeld el, a bátyám maga írt beadványt, hogy ő figyelmeztetett engem, ellenezte a házasságunkat. És hogy semmi köze nincs hozzám, különösen pedig olyan személyhez, mint Abutalip Kuttubajev, aki hosszú időt töltött Jugoszláviában. No, utána aztán kezdődött újra az egész. Akárhová vetődünk, mindenütt ajtót mutatnak, most hát itt vagyunk, tovább nincs hová.

Elhallgatott és nekikeseredve kotorta tovább a zúzalékot a talpfák alá. Előttük újra feltűnt egy közelgő vonat. A lapátokat, a saroglyákat magukkal víve, lementek a pályáról.

Edigej érezte, hogy segítenie kell valamit, amikor emberek ilyen helyzetben vannak. De nem tudott változtatni semmin, a baj messze túláradt a Sárga Homok határain.

– Sok esztendeje élünk már itt. Ti is megszokjátok majd, alkalmazkodtok. Mert élni kell – mondta nyomatékosan, az asszony arcába nézve, és magában azt gondolta: „Úgy ám, keserű a Sárga Homok kenyere.

Amikor a télen idejöttek, fehér volt még az arca, most pedig mint a föld – jegyezte meg magában, sajnálva az asszony szemlátomást fakuló szépségét. – Milyen szép volt a haja is – most valósággal kiégett, a szempilláját leperzselte a nap. Véresre repedezett a szája. Nagyon rossz bőrben van. Nem szokott az ilyen élethez. Hanem bírja, nem hátrál meg. Hová is futamodna – két gyerekkel. Mindenképpen derék asszony..."

Eközben, felkavarva az égető, mozdulatlan levegőt, forró géppisztolysorozatként dübörgött el a vágányokon a szerelvény. Újra felmentek szerszámaikkal a töltésre, folytatni a munkát.

– Ide hallgass, Zaripa – mondta Edigej, azon igyekezve, hogy erőt öntsön valahogy az asszonyba, megbékítse a valósággal. – A gyerekeknek, persze, nehéz itt, nem vitatom. Magamnak is fáj a szívem, ha a kicsinyeinkre nézek. De ez a hőség nem áll úgy örökké, mint a cövek. Elmúlik. Aztán, ha meggondoljuk, nem egyedül vagytok itt a Sárga Homokon, emberek vannak körülöttetek, ha más nem, itt vagyunk mi. Minek most már emésztődni, ha egyszer így fordult az élet!

– Ezt mondom én is neki, Edike. Hiszen mindenképpen igyekszem, hogy ne ejtsek egy fölösleges szót. Tudom én jól, mit érezhet.

– Jól teszed. Erről akartam veled beszélni, Zaripa. Csak az alkalmat vártam. De hiszen magad is tudsz mindent. Csak hát szóba került. Bocsáss meg.

– Van, persze, amikor úgy érzem, nem bírom tovább. Magamat is sajnálom, őt is, a gyerekeket még jobban. Az uram nem vétkes semmiben, mégis bűnösnek érzi magát, amiért idehozott bennünket. De nem tud változtatni rajta. Bizony a mi vidékünkön, az Alatau hegyei és folyói között egészen más az élet, másféle az éghajlat is. Legalább nyárra odaküldenénk a gyerekeket. De kihez? Szüleink nincsenek, rég meghaltak.

A férfi- meg nőtestvérek, a rokonok... Őket sem ítélhetjük el, semmi szükségük rájuk. Azelőtt is kerültek bennünket, most meg különösen. Minek nekik a gyerekeink? Hát így kínlódunk, és félünk, hogy egész életünkre itt ragadunk, bár erről sohasem beszélünk hangosan. De látom, milyen nehéz neki... Hogy mi vár ránk, azt csak az isten tudja...

Nehéz hallgatás ereszkedett közéjük. Aztán többet nem tértek vissza erre a beszélgetésre. Dolgoztak, átengedték a vonatokat a pályán és újra munkához láttak. Mi mást tehettek volna? Hogyan lehetne még vigasztalni, segíteni őket a bajukban? „Világgá csak nem mehetnek – gondolta Edigej –, megélni megélnek, ketten dolgoznak. Innen aligha száműzi őket valaki, de kivezető útjuk sincs innen. Sem holnap nem lesz, sem holnapután."

Edigej maga is csodálkozott magán, mennyi sérelem és keserűség él benne ennek a családnak a sorsa miatt, mintha személyesen őrá tartozna a históriájuk. Kicsodák ők neki? Mondhatta volna azt is magának: ez nem az ő dolga, voltaképpen mi köze az egészhez? Kicsoda ő itt, hogy ítélkezzék, rendelkezzék nem rá tartozó dolgokban? Munkásember, sztyepplakó, amilyen számtalan van a világon, ő méltatlankodjék, ő zúgolódjék, háborgassa kérdésekkel a lelkiismeretét, mi igazságos és igazságtalan az életben? Hiszen ott, ahonnan mindez származik, bizonyosan ezerszer többet tudnak, mint ő, Förgeteges Edigej. Ott jobban látják a dolgot, mint ő itt a Sárga Homokon. Az ő gondja legyen-e? És mégsem tudott megnyugodni. Valamiképpen az asszonyért, Zaripáért fájt jobban a szíve. Elcsodálkoztatta és lenyűgözte hűsége, kitartása, kétségbeesett viaskodása a balsorssal. Olyan volt, mint a madár, amely szárnyával próbálja elfödözni fészkét a viharban. Más asszony sírdogált volna, sírdogált és megalázkodott

volna, fejet hajt az atyafiság előtt. Ő azonban a férjével egyenlőként fizetett a háborús múltért. És, mindennek ellenére, éppen ez a körülmény nyugtalanította Edigejt, hiszen ő maga semmivel sem tudta megvédeni sem a gyerekeit, sem az urát... Voltak aztán olyan pillanatok, amikor keservesen megbánta, hogy a sorsnak éppen Förgeteges-Boranliba kellett letelepítenie ezt a családot. Kellettek-e neki ezek a gyötrelmek? Ha nem ismeri őket, nem tud meg semmi ilyesmit, és él nyugodtan, mint azelőtt...

VI

A nap második felében a Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre, megmozdultak a hullámok. Az amerikai kontinens síkságain támadt délkeleti szél fokozatosan erőre kapott és lassanként határozott irányba fordult. A roppant nyílt térben megrendült a víz, súlyos hullámok hömpölyögtek, csapkodtak, és mind sűrűbben rendeződtek egymást követő vonulatokba. Ez, ha tengeri vihart nem is, de tartós hullámzást jósolt.

A „Konvenció" repülőgép-anyahajót nem veszélyeztették az ilyen hullámok a nyílt óceánon. Más körülmények között nem is gondoltak volna arra, hogy irányt változtassanak. De mivel minden percben várták a felettes hatóságaikkal konzultált különbizottságok repülőgépeinek sürgős leszállását a fedélzetre, jobbnak látták a hajót szélirányba fordítani, hogy a hullámok oldallökéseit fékezzék. Minden rendben ment. Előbb a San Franciscó-i gép szállt le, utána a vlagyivosztoki.

A bizottságok teljes létszámban visszatértek, egyformán hallgatagok és gondterheltek voltak. Tizenöt

perccel később már a zártkörű tanácskozás asztalánál ültek. Munkájuk megkezdése után öt perccel sürgős rejtjeles rádiógramot küldtek a „Paritás" űrállomás fedélzetére továbbításra az Éltető galaktikájában tartózkodó űrpárosnak: „Az 1–2 és a 2–1 ellenőrző űrhajósoknak, »Paritás« űrállomás. Figyelmeztetni a naprendszeren kívül tartózkodó űrpárost, hogy semmilyen lépést ne tegyenek. Maradjanak helyükön az EIK külön utasításáig."

A különbizottság ezután, egy percet sem vesztegetve, előterjesztette a két fél álláspontját és javaslatait a kozmikus válság megoldásával kapcsolatban.

A „Konvenció" anyahajó szélirányban állt a Csendes-óceán szakadatlanul nyargaló hullámai között. A világon senki nem tudta, hogy eközben fedélzetén egész bolygónk sorsa dől el...

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Még kétórányi út volt hátra az Ana-Bejit temetőjéig. A gyászmenet változatlan rendben haladt a Sárga Homokon. Elöl, az irányt mutatva, Förgeteges Edigej haladt tevéje hátán. Karanar továbbra is fáradhatatlanul ügetett az élen, nyomában, a szűzhomokon, a traktoros vontató, amelyben a megboldogult Kazangap teste mellett magányosan és türelmesen ült a veje, Ajzada férje, és mögötte a „Belarusz" kotrógép. Oldalvást, hol előreiramodva, hol elmaradva, hol valami fontos ok-

ból megtorpanva, ugyanolyan ügybuzgón és meggyőződéssel loholt Dzsolbarsz, a széles mellű, vörös kutya.

Perzselt a nap, már a zenit felé emelkedett. Maguk mögött hagyták már az út nagyobbik részét, de a roppant Sárga Homok minden újabb hullámvonulata egyre újabb és újabb puszta földet tárt elébük, amelyek mind a látóhatár vonaláig nyúltak. Hatalmas volt a sztyeppi völgység. Valamikor a rossz emlékezetű zsuanzsuanok lakták ezt a vidéket, a jövevények, akik hosszú időre meghódították majdnem az egész Sárga Homokot. Éltek errefelé más nomád népek is, örökös háború folyt köztük a legelőkért és a kutakért. Hol az egyik, hol a másik kerekedett felül. De mind a győztesek, mind a legyőzöttek ezeken a határokon belül maradtak, némelyek összébb húzódva, mások szélesebbre terjesztve ki területüket. Jelizarov azt mondta, hogy a Sárga Homok mint élettér, megérte ezt a harcot. Akkoriban nagy esőzések voltak itt tavasszal meg ősszel. Elegendő fű nőtt a nagy és az apróbb jószágnak. Kereskedők jártak ide és alkudozások folytak. Aztán az éghajlat nagyot változott – megszűntek az esők, kiapadtak a kutak, kimerültek a legelők. És szétszéledeztek, ki erre, ki arra, a Sárga Homokra vándorolt népek és törzsek, a zsuanzsuanok pedig örökre eltűntek. Az Edil felé indultak, így hívták akkor a Volgát, és a Volga menti vidéken belemerültek az ismeretlenségbe. Nem tudta senki, honnan érkeztek, és senki nem tudta meg, hová lettek. Mondogatták, hogy elérte őket az átok – amikor egy csapatban átkeltek a téli Edilen, hirtelen kettévált a folyó jege, és belevesztek méneseikkel, nyájaikkal együtt...

A tősgyökeres sárga homokiak – a kazah nomádok – azonban azokban az időkben sem hagyták el földjüket, ott maradtak azokon a helyeken, ahol vizet lehetett találni, és új kutakat ástak. De a Sárga Homok

igazi feléledése a háború utáni évekkel esett egybe. Megjelentek a vízhordó autók. Egyetlen vízhordó, ha vezetője jól ismerte a környéket, három-négy legeltetőszálláshelyet is el tudott látni vízzel. A legelőbérlők a Sárga Homokon – a környező területek kolhozai és szovhozai – már azt tervezték, hogy állandó bázisokat létesítenek a sárga homoki rideg állattartás számára. Fontolgatták, számítgatták, mibe kerülnek a gazdaságoknak ezek az épületek. Jó, hogy nem siették el. Az Ana-Bejit környékén váratlanul és észrevétlenül született egy névtelen város – Postaláda. Úgy mondták: elmentem Postaládába, Postaládában voltam, ezt Postaládában vettem, Postaládában láttam... Postaláda terjeszkedett, épült, aztán bezárult az idegenek előtt. Az aszfaltút egyfelől a rakétakilövő állomással kötötte össze, másfelől a vasútállomással. Ezzel kezdődött a Sárga Homok újfajta ipari betelepülése. Azon a vidéken az egész múltból csak az Ana-Bejit temetője maradt meg, a két tevepúpként összeérő ikerdombon, Egiz-Tübén; a legtiszteltebb temetkezési hely volt az egész Sárga Homokon. A régi időkben néha olyan távoli vidékekről is hoztak ide halottat temetni, hogy az embereknek a sztyeppen kellett hálniuk. De az Ana-Bejiten eltemetettek utódai aztán jogosan büszkélkedtek vele, hogy különös tisztelettel adóztak őseik emlékének. A legmegbecsültebb, a nép körében legismertebb embereket temették ide, akik sokáig éltek, sokat tudtak, szavaikkal és tetteikkel kiérdemelték jó hírüket-nevüket. Jelizarov, aki mindent tudott, a Sárga Homok panteonjának nevezte ezt a helyet.

Feléje közeledett azon a napon a kutya, teve és traktor kísérte, különös temetési menet Förgeteges-Boranli kitérőállomásról...

Ana-Bejit temetőjének megvan a maga története. A hagyomány azzal kezdődik, hogy a zsuanzsuanok,

amikor a hajdani századokban meghódították a Sárga Homokot, különös kegyetlenséggel bántak a foglyul ejtett harcosokkal. Ha alkalom kínálkozott, eladták őket rabszolgának a szomszédos vidékekre, és ez szerencsés fordulat volt a fogoly sorsában, mert az eladott rabszolga előbb vagy utóbb hazaszökhetett a szülőföldjére. De szörnyű sors várt arra, akit a zsuanzsuanok megtartottak a maguk foglyának. Rettenetes kínzással fosztották meg a foglyot az emlékezetétől: *siri*-t húztak az áldozat fejére. Többnyire a harcban foglyul ejtett fiatal legényeknek lett ez a sorsa. Előbb teljesen lekopaszították az áldozat fejét, tövig csupálva minden egyes hajszálat. Mire a borotválással elkészültek, ügyes zsuanzsuan mészárosok levágtak a közelben egy jól megtermett tevét. Frissiben megnyúzták, és elsőként a tevebőr legsúlyosabb, legszívósabb részét, a nyakbőrt választották le róla. Darabokra vágták, s még gőzölgő állapotában ráfeszítették a fogoly leborotvált fejére. A bőr egy pillanat alatt ráragadt, mint a tapasz – a mai úszósapkához hasonlóan. Ez volt a siri. Aki ezen a procedúrán keresztülment, az vagy nem élte túl a kínzást és meghalt, vagy egész életére elvesztette az emlékezetét – *mankurt* lett belőle, rab, aki nem emlékszik a múltjára. Egy tevenyakbőr öt-hat sirire volt elég. A siri felhúzása után nyakkalodába zárták a megkínzottat, hogy ne érinthesse fejével a földet. Így vitték el jó messzire, néptelen helyre, hogy ne hallják szívet tépő kiáltozását, és kezét-lábát megkötözve otthagyták a puszta mezőn, a perzselő napon, víz és étel nélkül. Több napig tartott ez a kínzás. Megerősített őrség vigyázott bizonyos helyeken, elállva az utat, ha a foglyok törzsbelijei megpróbálták kiszabadítani őket, amíg életben voltak. De ilyen próbálkozás nagyon ritkán történt, mert a nyílt sztyeppen mindig észreveszik, ha valaki közeledik. S ha később híre terjedt is, hogy

valakiből mankurtot csináltak a zsuanzsuanok, annak még a legközelebbi atyjafiai sem igyekeztek megmenteni vagy kiváltani, hiszen ez azt jelentette volna, hogy a hajdani ember bábját kapják vissza. Csak egy najmán törzsbeli anya, akit Najmán-Anának emleget a hagyomány, nem tudott beletörődni fia sorsába. Erről szól a sárga homoki monda. És róla nevezték el a temetőt Ana-Bejitnek – Anyai Nyugvóhelynek.

Akiket a pusztába, rettenetes kínokra kivetettek, többnyire meghaltak a Sárga Homok rekkenő napja alatt. Öt-hat emberből egy vagy kettő maradt életben. Nem éhen haltak, nem is szomjan, az elviselhetetlen, embertelen gyötrelem végzett velük, amit a fejükre tapasztott, száradó és egyre szűkülő nyers tevebőr okozott. Könyörtelenül zsugorodott az égető napsugarakban, vasabroncsként szorította a rab borotvált fejét. A kínzottak leborotvált haja már két-három nap múlva nőni kezdett. A kemény szálú, egyenes ázsiai haj néha belenőtt a nyers tevebőrbe, legtöbbször pedig, más utat nem találva, visszahajlott és a vége újra belenőtt a fejbőrbe, még szörnyűbb szenvedést okozva. Ezt az utolsó kínt az ítélőképesség teljes megzavarodása kísérte. A zsuanzsuanok csak az ötödik napon mentek oda megnézni, életben maradt-e valamelyik fogoly. Ha a megkínzottak közül legalább egyet életben találtak, elérték céljukat. Az ilyet megitatták, megszabadították kalodájától, és egy idő után visszaadták erejét, talpra segítették. Ez lett a mankurt-rab, akit erőszakkal megfosztottak emlékezetétől, ezért nagyon becses volt, annyit ért, mint tíz egészséges fogoly. Még olyan törvény is volt, hogy aki, személyes összecsapásban, megöl egy mankurt-rabot, az a kárért háromszor annyi váltságpénzt fizet, mint ha egy szabad törzsbelijét ölte volna meg.

A mankurt nem tudta, ki ő, milyen törzsből-nemzet-

ségből való, nem tudta a nevét, nem emlékezett gyerekkorára, apjára, anyjára – egyszóval nem ismerte fel magában az emberi lényt. Mivel tulajdon énjét nem tudta felfogni, gazdasági szempontból számos értékes tulajdonsággal rendelkezett. Egyenértékű lévén a szótlan állattal, tökéletesen engedelmes és veszélytelen volt. Sohasem törte szökésen a fejét. Minden rabtartó szemében a legfélelmetesebb – a rablázadás. Minden rab potenciális zendülő. A mankurt a maga nemében az egyetlen kivétel volt – tökéletesen idegen volt számára a lázadásra bujtás, az engedetlenség. Ezeket a szenvedélyeket nem ismerte. Ezért vigyázni se kellett rá, őriztetni se, titkos gondolatokkal pedig különösen nem gyanúsíthatták. A mankurt, akár a kutya, csak a gazdáit ismerte. Mással nem is érintkezett. Minden gondolata hasa megtöltésére irányult. Más gondot nem ismert. De a rábízott feladatot vakon, buzgón, hajthatatlanul elvégezte. A mankurtokkal rendesen a legnehezebb, legpiszkosabb munkát végeztették el, vagy a bárgyú türelmet igénylő legunalmasabb feladatokat. Csak a mankurt tudta elviselni egy szál egyedül a Sárga Homok végtelen, kihalt térségeit, egy pillanatra sem hagyva ott a rideg tevecsordát. Ilyen távolságban maga egy sereg munkást pótolt. Csak élelemmel kellett ellátni, s akkor pihenés nélkül, télen-nyáron végezte a munkáját, nem nyomasztotta, hogy elvadult az emberektől, nem panaszolta nyomorúságát. A mankurt számára a gazda parancsa létezett mindenekfelett. Magának, ételen és rongyokon kívül, hogy a sztyeppen meg ne fagyjon, nem követelt semmit...

Sokkal könnyebb a fogolynak fejét venni vagy, megrettentésére, más módon ártani neki, mint elvenni emlékezetét, szétroncsolni benne az értelmet, kiszaggatni a gyökereit annak, ami utolsó leheletéig kíséri az embert, ami egyedüli szerzeménye maradt, vele együtt

múlik el, és mások számára felfoghatatlan. De a nomád zsuanzsuanok, akik sötét történelmükből a barbárság legkegyetlenebb formáját hozták magukkal, behatoltak az embernek ebbe a legrejtettebb lényegébe is. Megtalálták a módját, hogy elvegyék az embertől eleven emlékezetét, a kigondolható és ki sem gondolható gonosztettek legsúlyosabbjával sújtva az emberi természetet. Nem véletlen, hogy mankurttá nyomorított fiát siratva, Najmán-Ana így kiáltozott őrjöngő kétségbeesésében és bánatában:

„Amikor kiszakították belőled az emlékezetet, amikor a fejedet, én magzatom, úgy szorították, mint fogóval a diót, a száradó tevebőr lassú csigájával préselték össze a koponyádat, amikor úgy vonták fejedre a láthatatlan abroncsot, hogy szemed kidülledt az üregéből és a rettegés véres gennye öntötte el, amikor a Sárga Homok füsttelen máglyáján halálos szomjúság gyötört és nem hullott egy esőcsepp sem az égből, hogy szádat felfrissítse – gyűlöletes, vakító égitest lett-e számodra a nap, mindnyájunk éltetője, a legfeketébb lett-e valamennyi égitest között?

Amikor a fájdalom marcangolt és jajveszékelésed fáradtan lebegett a puszták fölött, amikor üvöltve vergődtél és éjjel-nappal az istent szólogattad, amikor segítségért könyörögtél a süket éghez, amikor testi kínoktól elcsigázottan ökrendeztél és görcsökben vonagló testedből folyó undok levekben fetrengtél, amikor a magad bűzében, legyek rajától lepve, értelmedet vesztve haldokoltál – megátkoztad-e utolsó erődből az istent, amiért megteremtett bennünket az általa elhagyott földön?

Amikor az alkonyat sötétsége ráborult a kínzásoktól örökre elnyomorított értelmedre, amikor erőszakkal elpusztított emlékezeted elkerülhetetlenül elhullatta a múlthoz fűző kapcsait, amikor vad hánykolódásodban

elfeledted anyád tekintetét, a hegyek alján sustorogva futó folyót, ahol nyári napokon játszadoztál, amikor elpusztított tudatod elvesztette tulajdon nevedet és apád nevét, amikor elfakult előtted az arca azoknak, akik között felnőttél, a neve is elszállt a lányoknak, akik szemérmesen rád mosolyogtak – nem átkoztad-e meg rettenetes átokkal az eszméletlenség mélyébe zuhanva anyádat, amiért méhébe fogadott és isten világára szült megérni ezt a napot?..."

Ez a történet abból az időből származott, amikor a nomád Ázsia déli határairól kiszorított zsuanzsuanok észak felé zúdultak, és hosszú időre meghódítva a Sárga Homokot, szakadatlanul háborúztak, hogy kiterjesszék birodalmukat és foglyokat ejtsenek. Az első időkben, a Sárga Homokhoz tartozó vidékeken, kihasználva támadásuk váratlan voltát, sok foglyot ejtettek, köztük nőket és gyerekeket is. Valamennyit rabszolgasorba vetették. De az ellenállás az idegen hódítók iránt egyre erősödött. Elkeseredett összecsapások kezdődtek. A zsuanzsuanok nem szándékoztak elhagyni a Sárga Homokot, ellenkezőleg, igyekeztek erősen megvetni a lábukat ezen a pusztai állattartásra alkalmas, kiterjedt földön. A helyi törzsek nem nyugodtak bele a veszteségbe, joguknak és kötelességüknek tartották előbb vagy utóbb elűzni a hódítókat. Akárhogyan is volt, váltakozó szerencsével folytak a kisebb-nagyobb csatározások. De még ebben a kimerítő hadakozásban is voltak szélcsendes pillanatok.

Egy ilyen szélcsendben kalmárok érkeztek portékát szállító karavánnal a najmánok földjére, s teázgatás közben elmondták, hogyan tették meg az utat a Sárga Homokon anélkül, hogy a zsuanzsuanok a kutaknál különösebben akadályozták volna őket, s megemlítették, hogy találkoztak a sztyeppen egy fiatal pásztorral, aki nagy tevecsordát őrzött. A kalmárok szóba eredtek

vele, akkor derült ki, hogy mankurt. Szemre egészséges, nem is gondolná az ember, mit műveltek vele. Valamikor biztosan nem volt alábbvaló más legényeknél, beszédes lehetett és értelmes, egészen fiatal legény volt még, alig serkedt a bajusza, külsőre is takaros, de amint megszólalt, mintha tegnap született volna a világra, nem emlékszik semmire szegény, sem a nevére, sem az apjára, sem az anyjára, sem arra, mit tettek vele a zsuanzsuanok, hol született, azt sem tudja. Akármit kérdeztek tőle, hallgatott, csak igennel és nemmel válaszolt, és egész idő alatt a sapkáját fogta, amely szorosan rásimult a fejére. Ha bűn is, az emberek nevetnek a nyomorékon. Ezeket hallva azon nevettek, hogy lám, vannak olyan mankurtok, akiknek a tevebőr helyenként örökre a fejükhöz nő. Az ilyen mankurt mindenféle halálbüntetésnél jobban fél attól, ha ráijesztenek: letépjük a sapkádat! Rúgkapál, mint a vadló, de a fejéhez nem enged nyúlni. Az efféle sapkát nem veti le sem éjjel, sem nappal, abban alszik... Hanem, folytatták a vendégek, a legény ha ostoba is, a dolgát jól végzi – éberen figyelt, amíg a karaván elég messzire el nem távolodott a helytől, ahol tevecsordája kószált. Az egyik hajcsár búcsúzáskor megpróbált túljárni a mankurt eszén:

– Hosszú út van előttünk. Kinek küldesz üdvözletet, melyik szép lánynak, melyik vidékre? Mondd, ne titkold. Hallod? Nem küldesz egy kendőt neki?

A mankurt sokáig hallgatott, nézte a hajcsárt, aztán annyit mondott:

– Én mindennap a holdat nézem, az meg engem. De nem halljuk egymást... Pedig ott ül valaki...

A beszélgetést a jurtában végighallgatta egy asszony is, miközben a teát töltögette a kalmároknak. Najmán-Ana volt. Ezen a néven emlegeti a sárga homoki monda.

Najmán-Ana viselkedése semmit sem árult el a messziről jött vendégeknek. Nem vette észre senki, milyen furcsán megrendítette ez a hír, hogy elváltozott az arca. Szerette volna apróra kifaggatni a kalmárokat arról a fiatal mankurtról, de éppen ettől félt – hogy többet tud meg, mint amennyit elmondtak. És tudott hallgatni, megfojtotta magában a szívében érzett félelmet, mint egy kiáltozó, sebzett madarat... Eközben a teázók között másra terelődött a szó, senkinek nem volt köze a szerencsétlen mankurthoz, hiszen annyi minden megesik a világon, Najmán-Ana pedig egyre igyekezett legyőzni félelmét, erőt venni keze reszketésén, mintha csakugyan megfojtotta volna azt a kiáltozó madarat magában, s csak lejjebb húzta az arcára a fekete gyászleplet, amelyet már rég megszokott ősz feje.

A kalmárok karavánja hamarosan útra kerekedett. És azon az álmatlan éjszakán Najmán-Ana megértette, hogy nem lesz nyugta, amíg meg nem keresi a Sárga Homokon azt a mankurt pásztort, és meg nem győződik róla, hogy nem a fia. Ez a nyomasztó, rettenetes gondolat újra életet öntött anyai szívébe, amelybe már régen belopakodott a homályos kétség, hogy fia nem a csatamezőn esett el... Kétszer jobb lett volna, persze, eltemetni, mint így tépődni, szakadatlan félelemben, szakadatlan fájdalomban, szakadatlan kétségek között.

Fiát a Sárga Homok vidékén a zsuanzsuanokkal folytatott egyik küzdelemben ölték meg. Férje egy évvel előbb esett el. Tekintélyes, híres ember volt a najmánok törzsében. A fia aztán az első hadjárattal elindult, hogy bosszút álljon apjáért. Az elesettet nem volt szokás a csatamezőn hagyni. A törzsbeliek kötelessége volt, hogy hazavigyék a testét. Ez azonban lehetetlen volt. Abban a nagy csatában sokan látták,

hogy a fia, amikor az ellenség szoros közelébe ért, rábukott a lova sörényére, s a csatazajtól megriadt, tüzes ló elnyargalt vele. Akkor lefordult a nyeregből, de a lába beleakadt a kengyelbe, élettelenül csüggött a ló oldalán, az pedig, ettől még jobban eszét vesztve, vágtatva vonszolta el a sztyeppre a már nem lélegző testet. Szerencsétlenségére a ló az ellenség irányába vágtatott. Bár vérontó, heves csata volt, ahol mindenkinek ki kellett vennie részét a harcból, két törzsbeli társa utánanyargalt, hogy még időben megfékezze a száguldó lovat és magával vigye a holttestet. Hanem a szakadékban lesben álló zsuanzsuan csapatból kivált néhány varkocsos lovas és hujjogatva elébük vágott. Az egyik najmánt nyargaltukban lenyilazták, a másik súlyos sebbel visszafordult, és alig bírt visszavágtatni csapatához, ahol összerogyott. Ez az eset segített a najmánoknak időben felfedezni a lesben álló zsuanzsuanokat, akik arról a szárnyról a legdöntőbb pillanatban készültek rájuk csapni. A najmánok sietve visszavonultak, hogy átcsoportosítsák seregüket és újra harcba vágtassanak. És persze senki nem ért rá törődni vele, mi lett fiatal harcostársukkal, Najmán-Ana fiával... A sebesült najmán, akinek sikerült visszaérnie csapatához, később elbeszélte, hogy amikor utánaeredtek, a fiút vonszoló paripa hirtelen eltűnt a szeme elől, ki tudja, merre...

A najmánok napokon keresztül keresték a testet. De nem találták semmi nyomát sem az elesettnek, sem a lovának, sem fegyvereinek. Afelől, hogy meghalt, senkinek nem volt kétsége. Még ha csak megsebesült volna is, szomjan hal a homokon, vagy elvérzik. Elsiratták, keseregtek, hogy a fiatal törzsükbeli temetetlen maradt a kihalt Sárga Homokon. Szégyen volt ez valamennyiükre. A Najmán-Ana jurtájában jajgató asszo-

nyok férjük, testvéreik szemére vetették, így siratva el a halottat:

– Dögmadarak tépték szét, sakálok hordták széjjel! Hogy mertek ti ezután férfisüveget viselni!...

És Najmán-Anára sivár napok következtek a számára kihalt világban. Megértette, hogy a háborúban elesnek a férfiak, de attól a gondolattól, hogy fia sorsára maradt a csatamezőn, hogy testét nem adták át a földnek, se békéje, se nyugalma nem volt. Kifogyhatatlan, keserű gondolatok gyötörték. És nem mondhatta el senkinek, hogy fájdalmán könnyítsen, nem folyamodhatott senkihez, egyedül az istenhez...

Hogy az ezen való emésztődést megtilthassa magának, tulajdon szemével kellett meggyőződnie arról, hogy a fia halott. Ki lázadna akkor a sors akarata ellen? A legjobban az zavarta meg, hogy nyomtalanul eltűnt a fia lova is. A ló nem sebesült meg, ijedtében vágtatott el. Mint minden ménesbe szoktatott ló, előbbutóbb vissza kellett volna térnie földjére, és kengyelében magával vonszolnia lovasa holttestét. Akkor ő, akármilyen rettenetes lett volna a csapás, elsiratja, elüvölti fájdalmát a maradványai fölött, körmeivel felhasogatva arcát, mindent elmond magáról, nyomorultról, átkozottról, úgy, hogy az isten is belebetegszik az égben, ha ugyan érti a képes beszédet. De nem is maradt volna semmi kétség a lelkében, és józan ítélőképességgel készül a halálra, készen rá bármelyik órában, még gondolatban sem kapaszkodva vissza az életbe. De fia testét végül sem találták, és nem tért haza a ló sem. Az anyát kétségek kínozták, bár a törzsbeliek lassanként elfeledkeztek a történtekről, hiszen idővel minden veszteség fájdalma tompul és feledésbe merül... Csak ő, az anya, nem bírt megnyugodni és felejteni. Mindig ugyanabban a körben forogtak a gondolatai. Mi történt a lóval, hol maradt a szerszám, a fegy-

ver – azokból legalább meg lehetett volna valemennyire állapítani, mi történt a fiával. Hiszen eshetett úgy is, hogy a lovat valahol a Sárga Homokon megfékezték a zsuanzsuanok, amikor már kifáradt és a kezükre adta magát. Egy ló, jó szerszámmal, az is zsákmány. Mit tettek akkor a kengyelbe akadt fiával – eltemették, vagy a pusztai vadak prédájául vetették? És ha mégis, valami csoda folytán, életben lett volna még? Agyonverték-e, hogy véget vessenek szenvedésének, vagy kivetették elpusztulni a sívó homokba, vagy... És ha...

Nem szűntek meg kétségei. Amikor az útonjáró kalmárok teázás közben szót ejtettek a fiatal mankurtról, akivel a Sárga Homokon találkoztak, nem is sejtették, hogy ezzel szikrát vetettek Najmán-Ana elgyötört lelkébe. Riadalmas sejtelem dermesztette el a szívét. Eszén és szívén egyre jobban, állhatatosabban és erősebben úrrá lett a gondolat, hogy az a mankurt a fia is lehet. Tudta, hogy nem nyughat, amíg fel nem kutatja és meg nem látja, nem győződik meg róla, hogy nem ő az.

A najmánok nyári szállásainak félig sztyeppi előhegyei között köves medrű kis folyók csörgedeztek. Najmán-Ana egész éjszaka a víz mormolását hallgatta. Miről beszélt neki a víz, amelynek zenéje annyira nem csendült össze zavart lelkével? Nyugalmat kívánt. Hallgatni, eltelni a futó folyó hangjaival, mielőtt nekivág a Sárga Homok süket csendjének. Tudta az anya, milyen veszélyes és kockázatos egyedül útnak indulni a homokon, de kitervelt dolgába senkit sem akart beavatni. Nem is értette volna meg senki. Még a hozzá legközelebb állók sem helyeselték volna szándékát. Hogyan lehet útnak eredni régen halott fia felkutatására? És még ha valami véletlen folytán életben maradt volna is és mankurtot csináltak belőle – annál kevésbé van értelme felkutatni, hiába gyötörni a szívét, hiszen a

mankurt nem egyéb, mint külső lepel, egy valahai ember bábuja...

Azon az éjszakán, indulás előtt, néhányszor kilépett a jurtából. Sokáig szemlélődött, hallgatózott, megpróbálta összeszedni a gondolatait. A felhőtlen égen magasan állt feje fölött az éjféli hold, egyenletes tejfehér fénnyel árasztotta el a földet. A meredélyek szélén ittott szétszórt fehér jurták serege olyan volt, mint hatalmas madarak csapata, amely itt szállt le éjszakára a lármás kis patakok partjain. Az aul mellett, ott, a juhkarámok mellett, és távolabb, a lapályokon, ahol a lovak legeltek, kutyaugatás hangzott fel és emberek érthetetlen beszéde. De a legjobban az aul innenső szélén, a karámoknál virrasztó lányok felelgetős éneke indította meg... Maga is dalolta valamikor ezeket az éjszakai dalokat... Ezeken a helyeken őrködtek minden nyáron, amióta csak emlékszik, amióta, mint menyasszonyt, idehozták. Egész élete ezen a vidéken telt: amikor még népes családja volt, amikor itt négy jurtát állítottak fel egyszerre – egy konyha-, egy vendég- és két lakójurtát –, és később is, a zsuanzsuanok támadása után, amikor magára maradt...

Most ő is elhagyta magányos jurtáját. Már tegnap elkezdte a készülődést az útra. Ételt, vizet készített. Vizet jó sokat. Két tömlővel, arra az esetre, ha nem sikerül mindjárt kutat találnia a Sárga Homokon... Még az este kikötötte a jurta közelébe Akmaja nevű tevéjét. Reménysége és útitársa lesz. Hiszen neki merne-e vágni a sárga homoki kihalt vidéknek, ha nem számíthat Akmaja erejére és gyorsaságára? Akmaja abban az évben meddő maradt, pihent két ellés után, és nagyon alkalmas volt rá, hogy megüljék. Ösztövér, erős, hosszú lába, az erején felül cipelt terütől, és vénségtől még szét nem terült, rugalmas talpa, púpjának szilárd párja, izmos nyakán szépen ülő, takaros feje, lepkeszárny-moz-

gékony, könnyű orrcimpája, ahogy futtában szaporán szedte a levegőt, egész csordánál becsesebbé tette Akmaját, a fehér tevét. Az ilyen ereje teljében lévő, gyors járású állatért tíz-húsz csordával járó borjút is adtak, hogy szaporíthassák. Ez volt, ez az arany nőstény teve, Najmán-Ana utolsó kincse, utolsó emléke hajdani gazdagságának. A többi úgy elszállt, mint a kézről lemosott por. Adósságok, aztán a negyvennapos és az éves *asik* – a halottak emlékezetére ült torok... Fiának, akinek most szíve sugallatára, mérhetetlen bánatában és fájdalmában, a keresésére indul, nemrégen rendezte az utolsó emléktort, népeset, a környék minden najmánját meghívta rá.

Najmán-Ana, már útra készen, virradatkor lépett ki a jurtájából. Kifelé indulva megállt, a küszöböt átlépve nekitámaszkodott az ajtónak, eltűnődött, átölelte tekintetével az alvó ault, mielőtt elhagyta volna. A régi szépségét még őrző, karcsú Najmán-Ana a hosszú útra indulók módjára nem viselt övet, csizma volt rajta, buggyos nadrág, ruhája fölött ujjatlan zeke, vállán szabadon lebegő köpeny. Fejét fehér kendővel kötötte be, tarkóján csomózta meg a végét. Így gondolta ki éjszakai töprengései közben – ha már abban reménykedik, hogy életben találja a fiát, minek öltene gyászt? Ha pedig nem teljesül a reménye, később is ráér az örökös fekete leplet borítani a fejére. A derengő hajnal magába rejtette abban az órában az anya megőszült haját és mélységes bánata nyomait, a szomorú arcot mélyen átmeg átszántóráncokat. Abban a pillanatban megnedvesedett a szeme, és mélyen felsóhajtott. Gondolta-e, sejtette-e, mi vár rá? Aztán összeszedte magát. „Asvadan la illah il allah" (nincs isten az istenen kívül) – suttogta az imádság első sorát, azzal elszántan tevéje felé indult, letérdeltette. Akmaja, szokása szerint, fenyegetőn vicsorgott, halkan bőgicsélt, aztán kényelmesen

földig eresztette a marját. Najmán-Ana gyorsan áthajította a nyergen az átalvetőt, felült a tevére, megnógatta, s az, lábát kiegyenesítve, és gazdasszonyát magasan a föld fölé emelve, felállt. Akmaja most már megértette – útnak kell indulnia...

Az aulban senki sem tudott Najmán-Ana útjáról, a nagyokat ásító álmos rokon cseléden kívül senki sem búcsúzott el tőle ebben az órában. A lánynak előző nap azt mondta, hogy a torkunokhoz, leánykori atyjafiaihoz megy vendégségbe, s onnan, ha zarándokokkal találkozik, elmegy velük kipcsak földre, tisztelegni a szent Jasszava templomába...

Jó korán indult, hogy senki se zaklassa kérdezősködéssel. Az aultól eltávolodva, a Sárga Homok felé fordult, amelynek homályos messzesége alig látszott a mozdulatlan pusztaságban...

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

A „Konvenció" repülőgép-anyahajó fedélzetéről még egy rejtjeles rádiógramot küldtek az ellenőrző űrhajósoknak a „Paritás" űrállomás fedélzetére. Ebben a rádiógramban ugyanazon a kategorikus-figyelmeztető hangon felszólították őket, hogy a naprendszeren kívül tartózkodó 1–2 és 2–1 űrpárossal ne létesítsenek rádióösszeköttetést azzal a céllal, hogy megtárgyalják az űrállomásra való visszatérésük időpontját és lehetőségét, várják meg előbb az EIK utasításait.

Az óceánon félerővel tombolt a vihar. Az anyahajó észrevehetően imbolygott a hullámokon. Mormolt, játszott a csendes-óceáni víz a gigantikus hajó tatja mentén. A nap pedig ugyanúgy tündöklött a fehér tarajú hullámok mozgásától szakadatlan forrásban levő tenger térségei fölött. Egyenletes lélegzetként áramlott a szél.

A „Konvenció" anyahajón minden beosztásban, beleértve a repülőegységet és az államérdekeket védő csoportot is, résen voltak – teljes készültségben...

Nem első napja ügetett már Akmaja, a fehér teve, egyhangún bőgicsélve és alig hallhatón hersegtetve a homokot, a roppant Sárga Homok sztyeppeinek völgyeiben és síkságain, gazdasszonya egyre csak nógatta és hajtotta a puszta, forró földön. Csak éjszakára álltak meg a ritka kutak valamelyikénél. Reggel újra felkerekedtek a számtalan homokvidék egyikén tévelygő nagy tevecsorda keresésére. Errefelé, a Sárga Homoknak ezen a vidékén, a sok kilométerre elnyúló, vörös homokú Malakumdicsap-szakadék táján találkoztak nemrég a kalmárok azzal a mankurt pásztorral, akit most Najmán-Ana keresett. Második napja keringett már a Malakumdicsap körül, félve, hogy zsuanzsuanokba botlik, de akármennyit tekingetett körül, akármilyen messze ügetett, mindenütt csak sztyeppet látott, sztyeppet, meg csalóka délibábot. Egyszer már hitt a látomásnak, hosszú, kanyargós utat tett meg a mecsetes, erődfalas levegőváros felé. Lehet, hogy ott van a fia, a rabszolgapiacon! Akkor aztán maga mögé ültetné Akmajára, és próbálják meg őket utolérni!... Nyomasztó volt a pusztaság, attól káprázott a szeme.

Persze nehéz megtalálni egy embert a Sárga Homokon, itt az ember csak egy homokszem, de ha a legelőn

messze szétszéledő, nagy csorda van körülötte, akkor előbb vagy utóbb észrevenni a szélső állatot, aztán a többit, végül a pásztort. Ebben reménykedett Najmán-Ana.

Egyelőre azonban nem látott semerre semmit. Már attól tartott, hátha máshová terelték a tevéket – hátha Hívába vagy Bokharába hajtották a zsuanzsuanok az egész csordát eladni. Visszatér-e akkor a pásztor arról a messzi vidékről? Amikor az anya elhagyta az ault, csak egy gondolata volt – találja életben a fiát, ha mankurt is, vagy akármi, ha nem emlékszik, nem gondolkodik is, de az ő fia legyen, élő, csupán élő... Az talán nem elég? De ahogy mind távolabbra ért a Sárga Homokon, ahogy ahhoz a helyhez közeledett, ahol azt a pásztort sejtette, akivel az itt nemrég elhaladó kalmárok találkoztak, annál jobban félt, hogy fiában értelmileg megnyomorított lényt lát viszont, nyomta és csüggesztette ez a félelem. Akkor arra kérte az istent, hogy ne ő legyen az, ne a fia, hanem egy másik szerencsétlen, s már zúgolódás nélkül megbékélt volna azzal, hogy a fia nincs, nem is lehet az élők sorában. Ő csak azért kelt útra, hogy megnézze azt a mankurtot, és meggyőződjék róla, hogy kétségei hiábavalók, s erről meggyőződve hazatérjen, ne gyötrődjék tovább, élje le az életét úgy, ahogy a sors akarja... De aztán újra erőt vett rajta a fájdalom és a vágy, hogy nem akárkit, hanem a fiát kutassa fel a Sárga Homokon, akárhogy legyen is...

Érzéseinek e viaskodása közben, egy lankás dombvonulaton átkelve, hirtelen népes tevecsordát pillantott meg, száz meg száz fejet, a széles völgyben szabadon legelésző tevéket. A vörösesbarna rideg állatok az alacsony bozótban és tüskebokrok között kószáltak, a cserjék tetejét rágcsálva. Najmán-Ana megcsapkodta Akmaját, teljes vágtára fogta, és először szinte fuldok-

lott az örömtől, hogy végre megtalálta a csordát, aztán megrettent, hideglelős reszketés fogta el rémületében, hogy mindjárt meglátja mankurttá nyomorított fiát. Aztán újra örvendezett, és már nem is értette világosan, mi megy végbe benne.

A csorda itt legel, de hol a pásztor? Itt kell lennie valahol. Akkor a völgy másik szélén megpillantott egy embert. Messziről nem látta, kicsoda. A pásztor állt, kezében hosszú bot, maga mögött egy felmálházott hátastevét tartott kantáron, és szemére húzott sapkája alól nyugodtan figyelte közeledtét.

Amikor odaért, amikor megismerte a fiát, nem emlékezett rá, hogyan gurult le tevéje hátáról. Azt hitte, leesett, pedig dehogyis!

– Fiam, szülöttem! Mindenütt kerestelek! – Úgy rohant hozzá, mintha kettőjüket elválasztó sűrűségen csörtetne át. – Az anyád vagyok!

Aztán rögtön megértett mindent és felzokogott, keserűen és félelmetesen döngölte lábával a földet, görcsösen remegő szája eltorzult, megpróbált lecsillapodni, de nem tudott úrrá lenni magán. Hogy össze ne rogyjon, erősen kapaszkodott közönyös fia vállába, és csak sírt, csak sírt, letaglózta a fájdalom, amely sokáig függött felette és most rázuhant, maga alá gyűrte, eltemette. És könnyei között, csapzott ősz haja fürtjein keresztül, az út porát az arcán sárrá mázoló, reszkető ujjain keresztül sírva nézte fia ismerős vonásait, és egyre igyekezett elfogni a tekintetét, még mindig várt, reménykedett, hogy az megismeri, hiszen olyan egyszerű – felismerni tulajdon anyánkat!

De megjelenése semmi hatással nem volt a legényre, mintha az asszony mindig vele volna, naponta meglátogatná a sztyeppen. Azt sem kérdezte, kicsoda és miért sír. Aztán egyszer csak letépte a válláról az anyja kezét, és elválhatatlan társát, a felmálházott hátastevét

maga után húzva, elindult a csorda másik széléhez, hogy utánanézzen, nem bitangoltak-e el túlságosan messzire a játékos fiatal állatok.

Najmán-Ana ott maradt, leguggolt, és zokogva temette tenyerébe az arcát, s úgy kuporgott, fejét lecsüggesztve. Aztán összeszedte minden erejét, odament a fiához, igyekezett nyugodt maradni. Mankurt-fia, mintha mi sem történt volna, értelmetlenül és egykedvűen nézett rá a homlokába húzott, szoros sapka alól, s valami gyönge mosolyféle suhant át elcsigázott, szelek cserzette, eldurvult arcán. De a szeme az érdeklődés tökéletes hiányát fejezte ki minden iránt a világon, a szeme továbbra is idegen maradt.

– Ülj le, beszéljünk – mondta nehéz sóhajjal Najmán-Ana.

Leültek a földre.

– Megismersz engem? – kérdezte az anya.

A mankurt tagadóan megrázta a fejét.

– Hogy hívnak?

Mankurt – felelte az.

– Csak most hívnak így. A régi nevedre emlékszel? Próbálj visszaemlékezni az igazi nevedre.

A mankurt hallgatott. Anyja látta, hogy emlékezni próbál, két szemöldöke között az erőfeszítéstől nagy verejtékcseppek ütköztek ki, és szemére remegő köd borult. De látszott rajta, hogy áthatolhatatlan, süket fal támadt előtte, s azon nem bírt áttörni.

– Hát apádat hogy hívták? S magad ki vagy, milyen törzsbeli? Hol születtél, azt sem tudod?

Nem, nem emlékezett semmire, nem tudott semmit.

– Mit tettek veled! – suttogta az anya, és szája megint vonaglani kezdett, nem tudott erőt venni rajta. Fájdalmában, dühében és bánatában fuldokolva újra felzokogott, hiába próbálta fékezni magát. Az anya keserve egyáltalán nem hatotta meg a mankurtot.

– El lehet venni a földet, el lehet venni a vagyont, el lehet venni az életet is – mondta fennhangon –, de kicsoda találta ki, hogy merényletet kövessen el az ember emlékezete ellen?! Ó, úristen, ha létezel, hogyan sugalmazhattál ilyet az embereknek? Nincs elég gonoszság amúgy is a földön?

Akkor mondta, mankurt-fiát nézve, emlékezetes, fájdalmas szavait a napról, az istenről, magáról, szavait, amelyeket ma is idéznek tudós emberek, amikor a Sárga Homok története kerül szóba...

És akkor kezdett bele a siratásba, amire tudós emberek máig is emlékeznek:

– Men botoszi öglen boz maja, tulibin kelip iszkegen...[1]

És akkor szakadt fel a lelkéből a sirató, a hosszú, vigasztalan zokogás a Sárga Homok néma végtelenségében...

De semmi meg nem indította fiát, a mankurtot.

Najmán-Ana akkor elhatározta, hogy nem faggatással, hanem sugalmazással adja neki tudtul, kicsoda.

– A te neved Dzsolaman. Hallod? Dzsolaman. Apádat Dönenbájnek hívták. Hát nem emlékszel apádra? Hiszen ő tanított nyilazni gyerekkorodban. Én meg az anyád vagyok. Te a fiam vagy. A najmánok törzséből való vagy, érted? Najmán vagy...

Mindazt, amit mondott neki, a fia teljes közönnyel hallgatta, mintha valami semmiségről beszélne. Így hallgathatta a fű között ciripelő tücsök hangját is.

Najmán-Ana akkor megkérdezte mankurt-fiától:

– Mi volt az előtt, mielőtt idejöttél?

– Nem volt semmi – felelte.

– Éjszaka volt vagy nappal?

1 Én, árva teveanya, aki eljöttem, hogy beszívjam szalmával kitömött borjacskám bőrének illatát.

– Nem volt semmi – mondta rá.

– Kivel szeretnél beszélgetni?

– A holddal. De nem halljuk egymást. Pedig ott ül valaki.

– És mit szeretnél még?

– Varkocsot a fejemre, mint a gazdámnak van.

– Gyere, hadd nézzem meg, mit csináltak a fejeddel – nyújtotta ki a kezét Najmán-Ana.

A mankurt hevesen elrántotta a fejét, elhúzódott, megragadta a sapkáját, és többet nem nézett anyjára. Az megértette, hogy a fejéről sohasem szabad szót ejteni.

Eközben messze felbukkant egy ember teveháton. Feléjük tartott.

– Ki az? – kérdezte Najmán-Ana.

– Enni hoz nekem – felelte a fia.

Najmán-Anát nyugtalanság szállta meg. Mielőbb el kell tűnnie, amíg a rosszkor felbukkanó zsuanzsuan meg nem látja. Letérdeltette tevéjét és felült a nyeregbe.

– Ne szólj semmit. Hamarosan visszajövök – mondta Najmán-Ana.

A fia nem felelt. Mindegy volt neki.

Najmán-Ana tudta, hogy hibát követett el, amikor a legelésző csordán átvágva sietett el tevéjén. De már késő volt. A csorda felé közelgő zsuanzsuan persze észrevehette a fehér teve hátán ülő asszonyt. Gyalog kellett volna elmennie, a legelő állatok között rejtőzködve.

A legelőhelytől jó messzire érve, Najmán-Ana egy ürömmel benőtt partú szakadék mélyére ereszkedett. Itt sietett lefektetni Akmaját a szakadék aljára. Onnan figyelt. Igen, jól sejtette. Mégiscsak meglátták. Egy idő múlva, vágtára fogva tevéjét, felbukkant az iménti zsuanzsuan. Lándzsa és nyíl volt a fegyvere. Gondterheltnek látszott, értetlenül tekingetett körül – hová lett a

messziről látott fehér teve és utasa? Nem tudta, melyik irányba forduljon. Előbb erre nyargalt, aztán amarra. Utoljára egészen közel ment a szakadékhoz. Szerencse, hogy Najmán-Anának eszébe jutott kendőjével átkötni Akmaja pofáját, nehogy a legrosszabbkor adjon hangot. Najmán-Ana a szakadék szélén az üröm sűrűjébe rejtőzve elég jól szemügyre vehette a zsuanzsuant. Bozontos tevén ült, körbekémlelgetett, puffadt arcán feszült figyelem, csónak formájú fekete kalapjának két csücske felfelé hajlott, alóla hátul két ágból font, fekete, száraz varkocs fénylett, himbálódzott. A zsuanzsuan felállt a nyeregben, készenlétben tartva lándzsáját, a fejét tekergette, körülszemlélődött, villogott a szeme. Egy volt tehát az ellenség közül, amely a Sárga Homokot meghódította, rabságba hajtva sok népet, és annyi szerencsétlenséget zúdított a családjára. De mit tehetett ő, a fegyvertelen asszony, a vad zsuanzsuan harcos ellen? Elgondolkozott azon is, micsoda élet, miféle események tehették ennyire vaddá, kegyetlenné ezeket az embereket, hogy végül kiirtsák foglyuk emlékezetét...

A zsuanzsuan erre-arra nyargalva hamarosan visszatért a csordához.

Este volt már. A nap lenyugodott, de tűzfénye még sokáig ott vöröslött a sztyepp fölött. Aztán egyszerre besötétedett. És leszállt a néma éjszaka.

Najmán-Ana, egy szál egyedül, a sztyeppen töltötte azt az éjszakát, nem messze nyomorult mankurt-fiától. Nem mert visszamenni hozzá. Hátha ott maradt éjszakára a csorda mellett az iménti zsuanzsuan.

És arra szánta el magát, hogy nem hagyja a fiát rabságban, megpróbálja magával vinni. Ha mankurt is, ha nem ért is semmit, mégis jobb lesz neki otthon, atyjafiai között, mint a kihalt Sárga Homokon pásztorkodni a zsuanzsuanok fogságában. Ezt sugallta anyai szíve. Nem bírt megbékélni azzal, amivel mások megbé-

kéltek. Nem hagyhatta tulajdon vérét rabságban. Hátha szülőföldjén visszatér belé az értelem, hátha eszébe jut gyerekkora...

Najmán-Ana reggel újra felült Akmaja hátára. Jókora kerülőkkel, nagy utat megtéve tért vissza a csordához, amely az éjszaka elég messzire vonult. Amikor megpillantotta, sokáig nézelődött, nem lát-e a csordánál valakit a zsuanzsuanok közül. Csak amikor meggyőződött róla, hogy nincs ott senki, akkor kiáltott a fiára, nevén szólítva:

– Dzsolaman! Dzsolaman! Jó reggelt!

A fia hátranézett, anyja felkiáltott örömében, de nyomban ráébredt, hogy az csak a hangra fordult vissza.

Najmán-Ana újra megpróbálta életre kelteni fiában az elpusztított emlékezetet.

– Emlékezz, hogy hívnak, emlékezz a nevedre! – könyörgött és erősködött. – Apád Dönenbáj, hát nem tudod? A te neved pedig nem Mankurt, hanem Dzsolaman![2] Azért neveztünk el így, mert útközben születtél, a najmánok nagy vándorlása idején. És amikor megszülettél, háromnapos pihenőt tartottunk. Három napig ültük a lakomát.

És bár mankurt-fiára mindez semmi hatást nem tett, anyja tovább beszélt hozzá, hasztalan reménykedve, hogy egyszer csak felvillan valami kihunyt tudatában. És tovább dörömbölt a szorosan bezárt ajtón. Egyre csak hajtogatta a magáét:

– Emlékezz, hogy hívnak? Dönenbáj az apád!

Aztán megetette, megitatta a maga útravalójából, és bölcsődalokat énekelt neki.

Annak nagyon tetszettek a dalocskák. Jólesett hall-

2 A Dzsolaman név két szóból tevődik össze. „Dzsol" – út, „aman" – egészség. Értelme: légy egészséges az úton.

gatnia, és valami élő melegség jelent meg feketére fásult, megdermedt arcán. Akkor az anyja a lelkére beszélt, hogy hagyja el ezt a vidéket, hagyja el a zsuanzsuanokat, és menjen vissza vele szülőföldjére. De a mankurt nem tudta felfogni, hogyan lehet fogni magát és elmenni valahova – hát a csorda? Nem, a gazda azt parancsolta, hogy mindig a csorda mellett legyen. Ezt mondta a gazda. És ő nem megy sehova a csorda mellől...

És Najmán-Ana, hányadszor már, újra öklével verte a megölt emlékezet süket ajtaját, és egyre azt hajtogatta:

– Emlékezz, ki fia vagy? Hogy hívnak? Apád neve Dönenbáj!

Hiábavaló igyekezetében nem tudta az anya, mennyi idő telhetett el, csak akkor kapott észbe, amikor a csorda szélén újra megjelent tevéje hátán a zsuanzsuan. Most sokkal közelebb bukkant fel, és sietve haladt, egyre gyorsabban nyargalt utána. Najmán-Ana késlekedés nélkül felült Akmajára. És elvágtatott. De a csorda túlsó szélén egy másik zsuanzsuan jelent meg, tevéje hátán el akarta vágni az asszony útját. Najmán-Ana, űzve-hajtva Akmaját, kettőjük között száguldott el. A gyors lábú fehér Akmaja még jókor kivitte a szorítóból. A zsuanzsuanok ordítva és lándzsájukat rázva üldözték. De hogy érhették volna utol Akmaját! Egyre jobban lemaradtak bozontos tevéiken, Akmaja pedig nagyokat fújva, utolérhetetlen sebességgel vágtatott a Sárga Homokon, mentve Najmán-Anát a halálos hajszából.

Ő azonban nem tudta, hogy a feldühödött zsuanzsuanok, visszatérve, összevissza verték a mankurtot. De ugyan mit tudtak volna kiszedni belőle? Csak annyit tudott:

– Azt mondta, hogy ő az anyám.

– Még hogy az anyád! Neked nincs anyád! Tudod, miért jött ide? Tudod? Le akarja tépni a sapkádat és lenyúzni a fejedet! – ijesztettek rá a szerencsétlen mankurtra.

A mankurt elsápadt ezekre a szavakra, fekete arca hamuszürkére vált. Behúzta a nyakát, a sapkájához kapott, és vadállattekintettel lesett körül.

– De hát ne félj! Itt van, fogd! – Az öregebbik zsuanzsuan íjat meg nyilakat adott a kezébe.

– No, célozz! – A fiatalabbik magasra hajította a kalapját.

A nyíl átfúródott a kalapon. – Nézd csak! – ámult el a kalap gazdája. – A kezében megmaradt az emlékezet!

Najmán-Ana, mint a fészkéről felriasztott madár, úgy keringett a Sárga Homok vidékein. Nem tudta, mihez kezdjen, mire várjon. Elhajtják-e most vajon a zsuanzsuanok az egész csordát s vele együtt mankurtfiát más vidékre, ahová nem juthat el, közelebb nagy hordájukhoz, vagy itt vigyázzák-lesik őt, hogy elfogják? Találgatásokba merülve, nagy kerülőkkel, rejtőzködve haladt előre, lesve-figyelve, és nagyon megörült, amikor látta, hogy a két zsuanzsuan elhagyta a csordát. A közelében haladtak el, körül se nézve. Najmán-Ana nem vette le róluk a szemét, s amikor eltűntek a messzeségben, úgy döntött, hogy visszatér a fiához. Most már mindenáron magával akarta vinni. Akármilyen is – nem az ő bűne, hogy így fordult a sorsa, hogy csúfot tett vele az ellenség. Nem hagyja rabságban az anyja. A najmánok pedig, ha majd meglátják, hogyan nyomorítják meg a hódítók a fogoly vitézeket, hogyan alázzák le és fosztják meg értelmétől, zúduljanak fel és fogjanak fegyvert. Nem a földről van szó. A föld elég volna mindenkinek. De a zsuanzsuanok gonoszságát még egy idegen szomszéd nép sem tűrheti...

Ezekkel a gondolatokkal tért vissza Najmán-Ana a fiához, és egyre azt fontolgatta, hogyan győzze meg, vegye rá, hogy még aznap éjszaka megszökjön vele.

Már sötétedett. A Sárga Homok roppant tereire, láthatatlanul beosonva a völgyekbe és lapályokra vöröses alkonyi fényével, újabb éjszaka ereszkedett az elmúlt és jövendő éjszakák végtelen sorából. Akmaja, a fehér tevetehén, könnyedén és szabadon nyargalt gazdájával a nagy csorda felé. A kihunyó nap sugarai tisztán kirajzolták az asszony alakját a két tevepúp völgyében. A feszülten figyelő és gondterhelt Najmán-Ana sápadt volt és kemény. Ősz haja, ráncai, a gondolatok arcán és szemében – akár azok az alkonyatok a Sárga Homokon –, kiirthatatlan fájdalom... Végre odaért a csordához, a legelésző állatok között haladt, körültekingetett, de a fiát nem látta. Felmálházott hátastevéje, szokatlan módon, szabadon legelt, kantárját maga után vonszolva a földön. De ő maga nem volt sehol. Mi történt vele?

– Dzsolaman! Fiam, Dzsolaman, merre vagy? – hívogatta Najmán-Ana.

Senki nem mutatkozott, nem is válaszolt.

– Dzsolaman! Hol vagy? Én vagyok, az anyád! Merre vagy?

S miközben nyugtalanul nézegetett körül, nem vette észre, hogy fia, a mankurt, tevéje árnyékába rejtőzve, már térdre ereszkedve célba vette íja felajzott idegére helyezett nyilával. A nap visszatűző fénye zavarta a szemét, csak az alkalmas pillanatot várta, hogy a nyilat kiröpítse.

– Dzsolaman! Fiam! – szólogatta Najmán-Ana, attól félve, hogy baj történt vele. Megfordult a nyeregben. – Ne lőj! – csak annyit tudott még kiáltani, és szembe akarta fordítani Akmaját, fehér tevéjét, de már

süvített is kurtán a nyílvessző, és beleállt bal oldalába, a karja alá.

Halálos lövés volt. Najmán-Ana előrebukott és a teve nyakába kapaszkodva, lassan lecsúszott a nyeregből. De előbb még lecsúszott a fejéről a fehér kendője, madárrá változott a levegőben és elrepült, hangosan kiáltozva: „Ki vagy? Mi a neved? Az apád Dönenbáj! Dönenbáj! Dönenbáj!"

Úgy mondják, azóta röpköd éjszakánként a Sárga Homok fölött a Dönenbáj-madár. Ha utasembert lát, odaszáll a közelébe, és rákiált: „Ki vagy? Mi a neved? A neved? Az apád Dönenbáj! Dönenbáj! Dönenbáj! Dönenbáj! Dönenbáj!..."

Azt a helyet, ahol Najmán-Anát eltemették, Ana-Bejit temetőnek hívják azóta – az Anya Nyugvóhelyének..

Akmajának, a fehér tevének, sok ivadéka született. A nőstények mind rá ütöttek, messze környéken ismerték a fehér fejű tevéket, a hímek pedig feketék és hatalmasak voltak, mint a mostani Förgeteges Karanar.

A megboldogult Kazangap, akit most vittek Ana-Bejit temetőjébe, mindig azt bizonygatta, hogy Karanar nem közönséges teve, hanem maga Akmaja az ősanyja, a híres fehér teve, amely Najmán-Ana veszte után megmaradt a Sárga Homokon.

Edigej szívesen hitt Kazangapnak. Miért is ne hitt volna... Förgeteges Karanar megérdemelte... Mennyi megpróbáltatás érte jó és rossz napokban – Karanar mindig kisegítette a bajból... Akkor bolondul csak meg, amikor a párzási ideje elérkezik, ez mindig a legnagyobb hidegben esik meg vele, olyankor dühöng, rettenetesen dühöng, a tél is dühöng, meg ő is. Két télrevalót egyszerre. Azokban a napokban nem lehet bírni vele... Egyszer lóvá tette Edigejt, alaposan lóvá tette, s ha Karanar ember lett volna, vagy leg-

alábbis értelmes lény, Förgeteges Edigej sohasem bocsátott volna meg Förgeteges Karanarnak... De mit lehet számon kérni egy tevétől, aki megbolondul, ha rájön az ideje... Hiszen nem is erről van szó. Hogyan is lehetne megharagudni egy állatra, hiszen az nem tehet róla, hogy úgy fordult a sors... Mi köze hozzá Förgeteges Karanarnak? Kazangap is jól ismerte ezt a történetet, ki is mondta a maga ítéletét, különben, ki tudja, hogy mire fordult volna az egész...

VII

1952 nyarának végére és őszének elejére a letűnt boldogság különös érzésével emlékezett vissza Förgeteges Edigej. Mintha valami varázslat folytán vált volna be a jóslata. Az után az iszonyatos hőség után, amely elől még a sárga homoki gyíkok is a házak küszöbére menekültek, az idő már augusztus elején hirtelen megváltozott. Váratlanul megenyhült a tűrhetetlen hőség, lassan hűvösebb áramlatok érkeztek, legalábbis éjszakánként már nyugodtan lehetett aludni. Vannak ilyen áldott időszakok a Sárga Homokon, néha évekig nem térnek vissza, de vannak. A telek mindig változatlanok, mindig kemények, de a nyarak olykor enyhülést hoznak. Ez olyankor fordul elő, ahogy egyszer Jelizarov magyarázta, amikor a légáramlatok felső rétegei hatalmas erővel nyomulnak előre és megváltozik az égi folyók iránya. Jelizarov szeretett efféle dolgokról mesélni. Azt mondta, hogy a magasban óriási láthatatlan folyók áramlanak, partjaik is vannak, árterületeik is. Ezek a folyók szünetlen forgásban vannak, és egyre mossák a földgolyót. És a szelekkel beburkolt föld végzi a maga forgását, ezt nevezik az idő folyásának. Érdekes volt hallgatni Jelizarovot. Efféle embert lámpás-

sal se találni, ritka az ilyen lélek. Förgeteges Edigej tisztelte Jelizarovot, s az viszonozta a tiszteletet. Igen, szóval az az égi folyó, amely néha enyhítő hűvösséget hoz a Sárga Homokra, valami okból lejjebb ereszkedik magasságából, és leereszkedve belebotlik a Himalájába. A Himalája pedig hol van, isten tudja, milyen messze, bár a földgolyó nagyságához mérten egészen közel. A légáramlat beleütközik a Himalájába és visszafordul; Indiába, Pakisztánba nem jut el, ott továbbra is rekkenő marad a hőség, a Sárga Homokon azonban szétárad visszafelé útjában, mert a Sárga Homok, akár a tenger, akadályok nélküli, nyílt térség... És az a folyó elhozza a hűvösséget a Himalájáról...

Egyszóval, akárhogy van, abban az évben igazi örömteli időjárás volt a nyár végén és az ősz elején. Az eső a Sárga Homokon ritka jelenség. Minden esőre jó ideig emlékeznek. De az az eső egész életében megmaradt Edigej emlékezetében. Először felhők vonták be az eget, szinte szokatlan volt, amikor eltűnt a forró, szikkadt sárga homoki ég örökké üres mélysége. És párás lett a levegő, elviselhetetlenül fülledt. Edigejnek aznap vagon-összekapcsolás volt a munkája. A kitérőállomás holtvágányán ott maradt három tehervagon, miután kirakták belőle a kavicsot és a fenyő talpfák új szállítmányát. Előző este rakták ki. Mint mindig, sürgették a kirakást, aztán kiderült, hogy nem is volt annyira sürgős. A kirakodás után még fél napig vesztegeltek a vagonok a holtvágányon. Pedig a munkának derekasan nekilátott mindenki – Kazangap, Abutalip, Zaripa, Ükübala, Bükej. Mindenkit ehhez a sürgős munkához vezényeltek, akinek nem volt dolga a pályán. Hiszen akkor minden munkát kézi erővel kellett végezni! Jaj, micsoda rekkenő hőség volt! Hogy éppen ilyen melegben kellett ezeknek a vagonoknak érkezniük! De ha kell, hát kell. Dolgoztak. Ükübala émely-

gett, hányt. Nem bírta a forró kátrányos talpfák szagát. Haza kellett engedni. Aztán a többi asszonyt is hazabocsátották – odahaza fulladoztak a hőségtől a kicsinyeik. Csak az emberek maradtak, inuk szakadtáig dolgoztak, de végeztek a munkával.

Másnap, mielőtt az eső lezúdult volna, az üres vagonokat egy arra haladó tehervonat visszavontatta Kumbelbe. Miközben a vagonok összekapcsolásával manővereztek, Edigej úgy fulladozott a párás hőségben, mint valami katonai gőzfürdőben. Bár inkább tűzött volna a nap. Mozdonyvezetőt meg éppen olyat fogtak ki – késlekedett, piszmogott, egy óra alatt egy teáskanálnyi munkát végzett. Ők meg járkálhattak hétrét görnyedve a vagonok alatt. Edigej elmondta a masinisztát meg az anyját mindennek. Az meg vissza. Neki sem volt könnyű a mozdonykazán mellett. A hőség elvette az eszüket. Hála istennek, végre elment a tehervonat. Elvontatta a kiürült vagonokat.

Akkor zúdult le az eső. Felhőszakadás. Az egész aszályos időért egyetlen eső fizetett. Megreszketett a föld, egy szempillantás alatt csupa tócsa és buborék lett. És ömlött, ömlött az eső, dühödten, vadul zúdította a hűvösséget és a vizet, amit, ha igaz, a Himalája havas gerincein gyűjtött össze... Mekkora lehet az a Himalája! Micsoda erő! Edigej hazaszaladt. Miért, maga sem tudta. Csak úgy. Mert az ember, ha rászakad az eső, mindig hazafelé fut, vagy valami más födél alá. Így szokta. Különben miért menekülne ilyen eső elől? Ráébredt erre, és megállt, amikor észrevette, hogy az egész Kuttubajev család – Abutalip, Zaripa meg a két kisfiú, Daul és Ermek – kézen fogva táncolnak, ugrálnak az esőben a barakkjuk előtt. A látvány megrendítette Edigejt. Nem az, hogy ugráltak és örültek az esőnek. Hanem hogy Abutalip és Zaripa, még mielőtt leszakadt az eső, nagy léptekkel vágott át a pályán, siet-

ve igyekezett haza a munkából. Most értette meg, miért. Együtt akartak lenni a családdal, a gyerekekkel az esőben. Edigejnek nem jutott volna az eszébe ilyesmi. Ők meg fürödtek az eső özönében, keringtek, rivalogtak, mint a vándor vadludak az Aral-tengeren! Ünnep volt ez nekik, égből jött öröm! Annyira szomjaztak, epedeztek az esőért a Sárga Homokon! Edigejnek öröm is volt a szívében, szomorúság is, mulatott is rajtuk, szánta is ezeket a számkivetett embereket, akik így belekapaszkodtak ebbe a fényes pillanatba Förgeteges-Boranli kitérőállomásán.

– Edigej! Tarts velünk! – kiáltotta az eső özönében Abutalip, és úgy lengette a karját, mint az úszók.

– Edigej bácsi! – rohantak hozzá boldogan a kisfiúk is.

A kisebbik, a kis hároméves Ermek, Edigej kedvence, kitárt karral, tátott szájjal, az esőben fuldokolva rohant feléje. Szeme tele volt leírhatatlan örömmel, hősiesség és csintalanság ragyogott benne. Edigej fölkapta, megforgatta a karján. És nem tudta, mit tegyen tovább. Nem akart belekapcsolódni ebbe a családi játékba. De akkor a barakk sarka mögül hangos visongással előrohantak Edigej kislányai: Szaule és Sarapat. Kuttubajevék lármájára futottak oda. Ők is boldogok voltak! „Apa! Szaladgáljunk!" – követelték. És Edigej nem habozott tovább. Most már együtt féktelenkedtek a nem szűnő felhőszakadásban.

Edigej nem tette le karjáról a kis Ermeket, attól félt, hogy a nagy kavarodásban beleesik a tócsába és megfullad. Abutalip az ő kisebbik lánykáját, Sarapatot ültette a nyakába. Így szaladgáltak, mulatságot szerezve a gyerekeknek. Ermek ficánkolt Edigej karjában, tele torokból kiabált, s amikor víz zúdult a szájába, nedves pofácskáját gyorsan és hevesen Edigej nyakához szorította. Ez roppant megható volt, és Edigej néhányszor

magán érezte Abutalip és Zaripa hálás, fénylő tekintetét – örültek, hogy kisfiuk olyan pompásan mulat Edigejjel. De ő meg a kislányai is nagyon vígan voltak a Kuttubajevék csapta esős mulatságban. Edigej önkéntelenül felfigyelt rá, hogyan megszépült Zaripa. Az eső rámosta arcára, nyakára, vállára fekete haját, feje tetejétől a sarkáig patakzott rajta, s a leömlő víz bőségesen csordogált rugalmas, fiatal testén, kirajzolva nyakát, karját, csípőjét, csupasz lábikráját. Öröm és elevenség fénylett a szemében. Még fehér foga is boldogan villogott.

A Sárga Homok sohasem tud jóllakni esővel. A hó lassan beleszivárog a talajba. De az eső, még ha olyan is, mint a higany az ember tenyerén, a szakadékokba és horhosokba zúdul a felszínről. Bugyborékol, sustorog – és már ott sincs.

Abban a felhőszakadásban már néhány perc múlva nekiszilajodtak az erek és patakok, erősen és sebesen habzott bennük a víz. Akkor a boranliak a patakokban futkostak és ugrándoztak, tálakat és teknőket úsztattak a vízen. A két nagyobbik gyerek, Daul és Szaule, még csónakázott is a tálakban. Teknőbe kellett ültetni a kisebbeket is, és most azok is a vízen evickéltek.

Az eső pedig egyre ömlött. A mulatságba belemerült gyerekek egészen a vasúti sínig úsztak a tálakban, a töltés alá, ahol az elágazás kezdődik. Éppen akkor haladt át Förgeteges-Boranlin egy személyvonat. Az emberek majdnem derékig hajoltak ki a nyitott ablakokból, ajtókból, és bámulták őket, a sivatag boldogtalan csodabogarait. Kiáltottak nekik, valami effélét: „Hé, bele ne fulladjatok!" – dőltek a nevetéstől, füttyögettek, hahotáztak. Nagyon fura látvány lehettek. És az esőmosta vonat elhaladt, magával vitte utasait, akik egy-két nap múlva majd elbeszélik, mit láttak, hogy mulattassák az embereket.

Edigejnek mindez eszébe sem jutott volna, ha nem rémlik úgy neki, hogy Zaripa sír. Amikor valakinek az arcán úgy csorog a víz, mintha vödörből öntenék rá, nehéz megállapítani, sír vagy nem. Zaripa mégis sírt. Azt színlelte, hogy nevet, eszeveszett vidám kedve van, de közben sírt, fékezve zokogását, nevetéssel és vidám rikkantásokkal véve erőt sírásán. Abutalip nyugtalanul ragadta meg a kezét:

– Mi van veled? Rosszul vagy? Gyerünk haza!

– Nem dehogy, csak csuklom – felelte Zaripa.

És tovább mulattatták a gyerekeket, siettek betelni a véletlen eső ajándékával. Edigejnek nehéz lett a szíve. Elképzelte, milyen nehéz lehet nekik a tudat, hogy van másféle élet is, amelyből kitaszították őket, ahol az eső nem esemény, ahol az emberek kristálytiszta vízben fürödnek és úszkálnak, ahol mások a körülmények, mások a szórakozások, másféleképpen gondoskodnak a gyerekekről... És hogy meg ne zavarja Abutalipot és Zaripát, akik persze csak a gyerekek kedvéért mutatták ezt a nagy vidámságot, Edigej továbbra is részt vett a mulatságban...

A gyerekek és a felnőttek már kimulatták, kijátszadozták magukat, de az eső még egyre szakadt. Akkor ki-ki hazafutott. Edigej részvéttel nézett Kuttubajevék után, és elgyönyörködött bennük, ahogy egymás mellett szaladtak: apa, anya, gyerekek. Csuromvíz volt mind. Legalább egy boldog napot értek a Sárga Homokon.

Edigej, kisebbik lányát a karjában tartva, a nagyobbikat kézen fogva, megállt a küszöbön. Ükübala ijedten csapta össze a kezét:

– Uramisten, mi történt veletek? Milyenek vagytok?

– Ne rémüldözz, anyjuk – nyugtatta meg nevetve Edigej. – Ha a tevebika megrészegszik, bolondozni szokott a borjacskáival.

– Úgy ám, látom, hogy olyanforma vagy – mosolygott szemrehányón Ükübala. – No, vetkőzzetek le, olyanok vagytok, mint az ázott verebek.

Az eső elállt, de abból ítélve, hogy éjszaka távoli mennydörgés tompa morajlásai hallatszottak el hozzájuk, a Sárga Homok más vidékein még hajnalig szakadt. Edigej többször is felébredt rá. És csodálkozott. Az Aral-tengeren sokszor a feje fölött recsegett az ég, mégis aludt tovább. No de hát az más dolog – ott gyakoriak voltak a viharok. Edigej, amikor fel-felriadt, csukott szemhéja alatt is látta, hogyan hunyorogtak, villództak az ablaküvegen a távoli, elmosódott tűzfények, különböző helyeken lobbanva fel a sztyeppen.

Förgeteges Edigej azon az éjszakán újra azt álmodta, hogy a fronton van, tűzben. De a lövedékek zajtalanul csapódtak be. A robbanások hangtalanul olvadtak bele a levegőbe és fekete csobbanásokként lassan, súlyosan megálltak, aztán aláhullottak. Az egyik ilyen robbanás feldobta a magasba, és elhaló szívveréssel nagyon hosszan, lassan zuhant alá valami félelmetes ürességbe. Aztán rohamra indult, nagyon sokan voltak, szürke köpenyes katonák keltek fel rohamra, de az arcukat nem lehetett kivenni, úgy rémlett, csak köpenyek szaladnak maguktól, géppisztollyal a kezükben. És amikor a köpenyek „hurrá"-t kiáltottak, Edigej útjában ott termett az esőtől csatakos, nevető Zaripa. Megdöbbentő volt. Kartonruhában, szétzilált haja csuromvíz, vízpatakok csurogtak le az arcán, és szünetlenül nevetett. Edigejnek nem volt ideje megállni, tudta, hogy rohamra indul. „Miért nevetsz, Zaripa? Nem jót jelent" – mondta Edigej. „De hiszen sírok, nem nevetek" – felelte Zaripa, és tovább nevetett az eső özönében...

Másnap el akarta mondani álmát Abutalipnak és

Zaripának. De aztán meggondolta, baljóslatúnak érezte az álmot. Minek szomorítsa el őket feleslegesen...

A nagy eső leverte a hőséget a Sárga Homokon, vagy, ahogy Kazangap mondta, véget ért a nyár zsarolása. Voltak még rekkenő napok, de már elviselhetők. Akkor kezdődött el lassan a kora őszi áldott idő a Sárga Homokon. Fellélegzett a nyomasztó hőség után a boranli gyereksereg is. Megelevenedtek, újra felcsendült a hangjuk. Akkor üzenték Kumbelből a kitérőállomásra, hogy a Kizil-Orda vidékéről görög- és sárgadinnye érkezett a pályaudvarra. Megüzenték azt is, hogy a boranliakra bízzák – elküldjék nekik a részüket, vagy maguk mennek be érte és hazaviszik. Ezt az alkalmat használta ki Edigej. Meggyőzte a kitérőállomás főnökét arról, hogy maguknak kell érte menni, különben a silányát küldik ide – vedd el, ami nekem nem kell. Az egyetértett vele. Jól van, azt mondja, menjetek el Kuttubajevvel, és válogassátok ki a javát. Több sem kellett Edigejnek. Legalább egy napra szerette volna elvinni Abutalipot és Zaripát a gyerekeikkel együtt Förgeteges-Boranliból. Magának sem ártott, hogy egy kicsit kiszellőzködjék. És felkerekedtek, útnak indultak, két család meg a gyereksereg, kora reggel egy Kumbel felé haladó vonaton. Kiöltözködtek. Pompás utazás volt. A gyerekek úgy érezték, meseországba utaznak. Egész úton ujjongtak és kérdezősködtek: hát fák nőnek-e ott? Nőnek. És zöld fű van? Van, és zöld. Még virágok is nyílnak. És igaz, hogy nagy házak vannak, és autók szaladgálnak az utcákon? Görög- meg sárgadinnyét is adnak, amennyit akarunk? Hát fagylalt? Van ott tenger is?

A szél besuhintott a tehervagonba, egyenletes, jóleső áradatban befolyt a nyitott ajtókon, amelyet deszkával rekesztettek el, nehogy a gyerekek kiessenek, bár Edigej meg Abutalip szélről ült, az üres ládákon. Minden-

féléről beszélgettek, és válaszolgattak a gyerekek kérdéseire. Förgeteges Edigej elégedett volt, hogy együtt utaznak, hogy kellemes az idő, hogy vidámak a gyerekek, de főképpen nem a gyerekek miatt, hanem Abutalip és Zaripa miatt örült. Felsugárzott az arcuk. Megszabadultak, feloldódtak legalább egy időre a nyomasztó gondok, a belső csüggedtség alól. És a hangulat hatására azt gondolta Edigej: talán megengedik Abutalipnak, hogy úgy éljen és annyit éljen a Sárga Homokon, amennyit tud és bír. Adja isten!

Jólesett látni – Zaripa és Ükübala meghitten beszélgettek mindenféle köznapi dolgokról. És boldogok voltak. Hiszen így is van rendjén, sok kell-e az embereknek? Edigej nagyon szerette volna, ha Kuttubajevék minden sorscsapása feledésbe merül, ha meg tudnak kapaszkodni, alkalmazkodni a boranli élethez, hogyha egyszer nincs más választás. Még az is hízelgett neki, hogy Abutalip ott ül mellette, válla a vállához ér, s tudja, hogy Edigejre számíthat, hogy fölösleges szavak nélkül is jól megértik egymást, nem érintenek hiábavalón fájdalmas pontokat, amelyekről nem lehet futtában beszélni. Edigej becsülte Abutalip eszét, fegyelmezettségét, de mindenekelőtt ragaszkodását családjához, amelyért élt, magát meg nem adva, abból merítve az erőt. Hallgatva Abutalip kinyilatkoztatásait, Edigej arra a következtetésre jutott, hogy a legfőbb jó, amit az ember másokért tehet, az, hogy a maga családjában méltó utódokat neveljen. És nem valaki segítségével, hanem napról napra, lépésről lépésre beleadni ebbe mindenestül saját magát, amennyire lehet és ameddig lehet, mindig együtt lenni a gyerekekkel.

Lám csak, hol nem oktatták Szabidzsant, egészen kicsiny korától fogva, hány internátusban, főiskolán és különböző felsőbb tanfolyamokon! Szegény Kazangap, mindenét, amit csak szerzett-keresett, arra áldoz-

ta, hogy fia a városban élhessen, hogy Szabidzsan legalább úgy éljen, mint mások – és mi értelme volt? Tudni mindent tud, de a semmirevaló ember az is marad – semmirevaló.

Ezeket forgatta elméjében Edigej akkor, útközben, amikor együtt mentek görög- és sárgadinnyéért Kumbelbe: hogyha nincs más kiút, akkor Abutalip Kuttubajevnek a legjobb Förgeteges-Boranliban gyökeret vernie. Gazdaságot berendezni, jószágot szaporítani, és ahogy lehet és ameddig lehet, a Sárga Homokon felcseperíteni a fiait. Igaz, erről nem próbálta okítani, annál is inkább, mert megértette a beszélgetésekből, hogy Abutalip maga is efelé hajlik, hogy ez a szándéka. Afelől érdeklődött, hogyan lehet krumplit beszerezni, nemezcsizmát venni a télre a feleségének meg a gyerekeknek, hiszen ő maga, mondta, meglesz közönséges csizmában is. Még arról is faggatózott, van-e könyvtár Kumbelben és kölcsönöznek-e könyveket a kitérőállomásra.

Még aznap este egy arrafelé haladó tehervonaton tértek vissza, megrakodva görög- és sárgadinnyével, amit az elosztó juttatott a boranliaknak. A gyerekek persze elfáradtak estélig, de nagyon elégedettek voltak. Látták a kumbeli világot, játékokat kaptak, ettek fagylaltot és más csemegét. Igaz, az állomás borbélyműhelyében történt valami. Elhatározták, hogy megnyíratják a gyerekeket. Amikor Ermekre került a sor, az olyan bőgést és lármát csapott, hogy sehogy sem bírtak vele. Már mindenki kimerült, ő még mindig félt, kitépte magát, kiabált, apját hívogatta. Abutalip éppen betért egy szomszédos áruházba. Zaripa nem tudta, mitévő legyen, pirult-sápadt szégyenében. És egyre mentegetőzött, hogy a kisgyereket, amióta megszületett, még egyszer sem nyírták, mert sajnálták a haját – nagyon szép, fürtös haja volt a kicsinek. Ermeknek csakugyan

ritka szép haja volt, sűrű és hullámos, az anyjáéra ütött, különben is nagyon hasonlított Zaripához: amikor megmosták és kifésülték a haját – gyönyörűség volt ránézni.

Dolguk végezetlen távoztak, Ükübala ugyan ráállt, hogy Szaulénak levágják a haját. Nézd csak, mondta, ő nem fél, kislány létére. Ez, úgy látszott, hatott valahogyan, de amint a borbély újra kezébe vette a nyírógépet, újra bőgés és üvöltés következett, Ermek kitépte magát anyja karjából, Abutalip éppen akkor lépett be az ajtón. Ermek az apjához rohant. Az fölkapta és erősen magához ölelte, megértette, hogy a kisgyerekeket nem érdemes tovább kínozni.

– Bocsásson meg – mondta a borbélynak. – Majd egyszer máskor. Majd erőt gyűjtünk és akkor... Még ráér a dolog, eljövünk még. Nem sietős... Majd máskor...

A különbizottságok rendkívüli ülésének folyamán a „Konvenció" anyahajó fedélzetén a két fél közös megegyezése alapján még egy kódolt rádiógramot küldtek a „Paritás" űrállomásra, továbbításra a földön kívüli civilizáció bolygóján tartózkodó űrpárosnak: semmilyen lépést nem tenni, helyükön maradni és várni az EIK külön utasításait.

A tanácskozás továbbra is zárt ajtók mögött folyt. A „Konvenció" anyahajó továbbra is ott maradt a helyén a Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre, légvonalban szigorúan egyforma távolságra San Franciscótól és Vlagyivosztoktól.

Továbbra sem tudta még senki a világon, hogy roppant fontosságú galaktikák közötti esemény történt – az Éltető naprendszerében felfedezték a földön kívüli

civilizáció bolygóját, amelynek értelmes lényei készek kapcsolatot teremteni a földlakókkal.

A két fél rendkívüli ülésén megvitatták az egyedülálló és váratlan esemény minden fény- és árnyoldalát. A bizottság minden tagja előtt, egyéb segédeszközök mellett, ott feküdt az asztalon egy-egy dosszié, az űrpáros közléseinek teljes szövegével. Tanulmányozták a dokumentumok minden gondolatát, minden szavát. Minden részletet, amely az Erdő Öle bolygón az értelmes élet tényét állította, mindenekelőtt a várható következmények szempontjából vizsgáltak meg, aszerint, hogy összefér vagy nem fér össze a civilizáció földi gyakorlatával és bolygónk vezető államainak érdekeivel... Ilyenfajta problémába még egyetlen ember sem ütközött. A kérdésben pedig haladéktalanul dönteni kellett...

A Csendes-óceánon továbbra is félerővel tombolt a vihar...

Miután a Kuttubajev család átvészelte a sárga homoki nyári pokol legrettentőbb időszakát és nem kapkodott kétségbeesetten a jobb megélhetés után, nem kerekedett föl Förgeteges-Boranliból, akárhová, csak el onnan, a boranliak megértették, hogy ez a család itt marad, kitart még. Abutalip Kuttubajev észrevehetően összeszedte magát, pontosabban beledőlt a boranli igába. Persze megszokta, beletört a kitérőállomás életébe. Mint akárki, mint mindenki, joggal mondhatta, hogy Boranli – a világ legholtabb vidéke, még akkor is, ha tartálykocsikban, vasúton szállítják az ivó- és az egyéb szükségletekre szolgáló vizet, aki pedig igazi, friss vizet akar inni, annak fel kell nyergelnie a tevéjét, és tömlőkkel elindulni hetedhét országon túlra a kút-

hoz, ilyen útnak pedig, Edigejen és Kazangapon kívül, senki sem mert nekivágni.

Igen, így volt még ötvenkettőben is, egészen hatvanig, amíg fel nem szerelték az állomáson a szélhajtású elektromos vízszivattyút. De akkoriban még nem is álmodtak ilyesmiről. És, ennek ellenére, Abutalip sohasem panaszkodott, sohasem szidta sem Förgeteges-Boranli kitérőállomást, sem a Sárga Homok vidékét. A rosszat elfogadta rossznak, a jót jónak. Végre is ez a föld nem vétett senki ellen semmit. Az embernek magának kell eldöntenie, itt akar élni vagy másutt...

Az emberek ezen a földön is igyekeztek minél kényelmesebben berendezkedni. Amikor Kuttubajevék arra a végső következtetésre jutottak, hogy itt a helyük, Förgeteges-Boranliban, s hogy nincs hová lenniük, itt kell jól megvetni a lábukat, kevés lett az idő a ház körüli munkákra. Magától értetődött, hogy mindennap vagy minden műszakban munkába kellett menni, de szabad idejükben is nyakig voltak a munkában. Lótott-futott, izzadt Abutalip, amikor nekilátott téli lakóhelyét berendezni – átrakta a kályhát, az ajtóra szélfogót szerelt, tömítette az ablakkereteket. Nem volt valami nagy gyakorlata ezekben a dolgokban, de Edigej segített neki szerszámmal és anyaggal, nem hagyta magára. Amikor a kis pajta mellett pincét kezdtek ásni, Kazangap sem maradt távol. Hárman építették meg a kis pincét, öreg talpfákból még födémet is készítettek, szalmát meg agyagot hordtak a tetejére, tartós tetőt eszkábáltak, nehogy valakinek a jószága beleszakadjon a pincébe. Akármin munkálkodtak, Abutalip kisfiai mindig ott lábatlankodtak körülöttük. Ha néha láb alatt voltak is, velük vidámabb és kedvesebb volt a munka. Edigej Kazangappal azon kezdte törni a fejét, hogyan segíthetnének Abutalipnak kis gazdaságát berendezni, és egyet-mást már kigondol-

tak. Elhatározták, hogy tavaszra választanak Abutalipnak egy fejős tevét. A legfontosabb, hogy megtanuljon fejni. A teve – nem tehén. A tevetehenet állva kell fejni. Utánamenni a sztyeppre, és fő, hogy a szopós borjúra vigyázzon a fejő, időben engedje az anyjához és időben vegye el tőle a tőgyet. Sok vesződség van ezzel. Érteni kell hozzá...

De a legjobban annak örült Förgeteges Edigej, hogy Abutalip nemcsak a gazdálkodásnak látott neki, nemcsak a két család gyerekeivel vesződött örökösen, olvasni és rajzolni tanította őket Zaripával, hanem ami ennél is több, legyűrte az isten háta mögötti boranli életet, erőt vett rajta, és még magával is foglalkozott. Hiszen Abutalip Kuttubajev képzett ember volt. Olvasni, jegyezgetni – ez szinte hozzá tartozott. Edigej titokban büszke volt rá, hogy ilyen barátja van. Azért is vonzódott hozzá. Mert hiszen Jelizarovval, a Sárga Homok geológusával, aki gyakran megfordult ezen a vidéken, szintén nem véletlenül barátkozott össze. Edigej tisztelte a sok mindent tudó, tanult embereket. Abutalip is sokat tudott. Csak ő igyekezett minél kevesebbet gondolkodni hangosan. Volt azonban köztük egyszer egy komoly beszélgetés.

A pályán dolgoztak aznap, estefelé tértek haza. Hófogókat állítottak fel a hetes kilométerkőnél, ahol mindig hófúvások tombolnak. Az ősz ugyan csak akkor köszöntött be igazából, de a télre időben kellett felkészülni. Mendegéltek hát hazafelé. Szép, világos este volt, beszélgetésre hangoló. Az ilyen estéken a Sárga Homok vidéke olyan, mint az Aral-tenger medre szélcsendben a csónakról, áttetszően sejlik az alkonyat párájában.

– Mindig ott látom a fejedet, Abu, az ablakban, amikor este elmegyek előttetek. Írsz, vagy fabrikálsz valamit ott a lámpa mellett? – kérdezte Edigej.

– Egyszerű a magyarázat – felelt rá szívesen Abutalip, áttéve ásóját egyik válláról a másikra. – Íróasztalom nincs. Amint a kis rongyosaim lefeküsznek, Zaripa olvasgat, én pedig feljegyzek ezt-azt, amíg el nem felejtem – a háborúból, főképpen pedig a jugoszláviai éveimből. Mert az idő múlik, s egyre távolabbra került, ami volt. – Elhallgatott. – Egyre azon gondolkodom, mit tehetnék a gyerekeimért. Etetem, itatom, nevelem őket – ez magától értetődik. Amennyit csak tudok, annyit teszek értük. Én annyit megértem, annyit próbáltam, amennyit más száz év alatt sem, isten ne is adja, mégis élek még és lélegzem, úgy látszik, célja volt velem a sorsnak. Talán az, hogy elmondjak egyetmást, elsősorban a gyerekeimnek. És el kell számolnom nekik az életemmel, ha egyszer akartam a világra jöttüket – én így tartom. Persze van egy általános igazság mindenki számára, de mindenki a maga módján fogja fel. Különben elmúlik velünk. Ha az ember megjárja a világméretű összecsapásban az élet és a halál köreit, és legalább százszor megölhették volna, mégis megmaradt, akkor sok mindent könnyebb megértenie – jót és rosszat, igazságot és hamisságot...

– Várj, valamit nem értek – vágott a szavába csodálkozva Edigej. – Lehet, hogy jó és helyes dolgokat mondasz, de a kisfiaid még pöttöm gyerekek, még a hajnyíró géptől is félnek – mit értenek meg azok?

– Azért jegyzek föl mindent. Meg akarom őrizni a számukra. Életben leszek még vagy sem, ki tudja azt előre! Harmadnapja úgy elgondolkodtam, hogy se láttam, se hallottam, majdnem a vonat alá kerültem, én bolond. Kazangap még időben elkapott és ellökött. Aztán káromkodott rettenetesen: a gyerekeid, azt mondta, adjanak ma térden állva hálát az úristennek.

– Igaza volt. Én is rég mondom neked. Zaripának is mondtam – háborgott Edigej is, és kapott rajta, hogy

még egyszer kifejezze aggodalmát. – Miért jársz úgy a vágányok között, mintha a mozdonynak kellene letérnie a sínről, hogy elkerüljön? Vannak biztonsági szabályok. Te tanult ember vagy, hányszor kell még elmondani? Vasutas vagy, s úgy jársz-kelsz, mint a piacon. Ezzel ne tréfálj, mert még megjárod.

– No, ha megtörténik, magam leszek az oka – hagyta helyben komoran Abutalip. – De előbb csak hallgass végig, aztán szidhatsz.

– Csak mert erre fordult a szó, azért mondtam. Beszélj.

– Hajdanában az emberek örökséget hagytak a gyerekeikre. Hasznukra vált az örökség vagy nem – mikor hogyan. Mennyi könyvet írtak erről, mesét, hány darabot játszanak a színházak azokról az időkről, amikor osztozkodtak az örökségen, s hogy mi lett aztán az örökösökkel. Miért? Mert az örökség többnyire igazságtalanul gyűlt össze, mások verejtékéből, mások munkájából, csalással, azért kezdettől fogva gonoszságot, bűnt, igazságtalanságot rejt magában. Én azzal vigasztalom magamat, hogy ettől, hál' istennek, megszabadultunk. Amit én hagyok örökül, azzal nem ártok senkinek. Ez csupán a szellemem, a feljegyzéseim, bennük van minden, amit megértettem és magammal hoztam a háborúból. Nagyobb kincset nem tudok a gyerekeimre hagyni. Itt, a Sárga Homok pusztaságában érlelődött meg bennem ez a gondolat. Az élet folyton errefelé szorított engem, hogy itt nyomom vesszen, eltűnjek, de én leírok nekik mindent, amin töprengek-tűnődöm, s majd így élek tovább a fiaimban. Ami nekem nem sikerült, azt ők talán elérik... Az ő életük nehezebb lesz, mint a miénk. Hát hadd okosodjanak már kicsiny koruktól fogva...

Egy darabig szótlanul lépkedtek, mindegyikük a maga gondolataival volt elfoglalva. Edigejnek furcsa

volt ezt a beszédet hallani. Elcsodálkozott rajta, hogy lám, így is fel lehet fogni életünk értelmét. Mégis tisztázni akarta azt, ami meglepte:

– Mindenki azt gondolja, még a rádió is azt mondja, hogy a gyerekeink majd jobban és könnyebben élnek, mint mi, te pedig azt tartod, hogy nekik nehezebb lesz, mint nekünk. Talán atomháború lesz, azért?

– Dehogy, nemcsak azért. Háború talán nem is lesz, vagy ha lesz is, nem egyhamar. Nem a kenyérről van szó. Hanem az idő kereke egyre gyorsabban forog. Mindenhez a maguk erejéből, a maguk eszével kell eljutniuk, és értünk is felelniük, visszamenőleg. Gondolkodni pedig mindig fáradságos. Azért lesz nekik nehezebb, mint nekünk.

Edigej nem faggatta tovább, miért mondta, hogy gondolkodni mindig fáradságos. Kár, hogy ezt nem tisztázta, később nagyon bánta, amikor felidézte ezt a beszélgetést. Ki kellett volna apróra kérdezni, megtudakolni az értelmét...

– Miért mondom ezt? – folytatta Abutalip, mintha csak Edigej kétségeire válaszolna. – A kisgyerekek szemében a felnőttek mindig okosak, tekintélyesek. Aztán amikor felnőnek, látják: a tanítóik, vagyis mi, nem is tudtak olyan nagyon sokat és nem is annyira okosak, mint ők hitték. Ki is lehet nevetni őket, néha még szánalmasak is ezek a megöregedett oktatók. Az idő kereke egyre sebesebben és sebesebben forog. Magunkról azonban nekünk kell az utolsó szót kimondanunk. Őseink mondákkal igyekeztek kimondani azt a szót. Bizonyítani akarták utódaiknak, milyen nagy emberek voltak. És most a szellemükből ítéljük meg őket. Azért teszek meg, amit csak tudok, cseperedő fiaimnak. Az én mondáim – a háborús éveim. Nekik írom a partizánfüzeteimet. Mindent, ahogy volt, amit láttam és átéltem. Jó hasznát veszik, ha majd felnőnek. És még va-

lamit kigondoltam. A gyerekeimnek itt kell cseperedniük a Sárga Homokon. Megint csak: ha felnőnek, ne gondolják, hogy valami kietlen helyen éltek. Feljegyeztem a régi énekeinket, mert egyszer azok is feledésbe merülnek. Az ének, szerintem – híradás a múltból. A te Ükübalád, kiderült, sokat ismer. És megígérte, hogy megpróbál többre is visszaemlékezni.

– Hát persze! Hiszen arali születésű! – büszkélkedett vele rögtön Edigej. – Az arali kazahok a tengerparton élnek. A tengernél pedig jó énekelni. Mindent megért a tenger. Akármit mondasz – lelkedből szól, és az mind illik a tengerhez.

– Ezt jól mondtad, pontosan így van. Nemrég végigolvastam, amit feljegyeztem – majdnem könnyeztünk rajta Zaripával. Milyen szépen énekeltek a régi időkben! Minden egyes ének: egy teljes történet. Látod azokat az embereket. És szeretnél meghitten együtt lenni velük. Szenvedni és szeretni, mint ők. Hiszen milyen emléket hagytak magukról! Agitáltam már Bükejt is, Kazangap feleségét – emlékezz vissza, kértem, a magad karakalpak énekeire, azokat külön füzetbe jegyzem. Lesz egy karakalpak füzetünk is...

Így ballagtak ráérősen a vasúti sín mentén. Ritka szép idő volt. A nyár végi nap elcsendesedett utolsó órája megkönnyebbülten szállt el, mint egy hosszú sóhajtás. Úgy tetszett, a Sárga Homokon nincs sem erdő, sem folyó, sem rét, de a kihunyó nap úgy láttatta, mintha a föld nyitott arcán láthatatlanul fények és árnyak mozognának, azok telítenék a sztyeppet. A lélegzetelállító térség homályos, áradó sötétkékje megnemesítette a gondolatokat, s azt a vágyat keltette az emberben, hogy sokáig éljen és sokat elmélkedjen...

– Mondd csak, Edigej – szólalt meg újra Abutalip, mert eszébe jutott, hogy gondolatban félretett valamit, amihez alkalomadtán vissza kell térnie. – Már rég meg

akarom kérdezni. Dönenbáj-madár. Mit gondolsz, van-e olyan madár a természetben, amelyet Dönenbájnak hívnak? Nem találkoztál még vele?

– De hiszen az csak monda.

– Tudom. De gyakran előfordul, hogy a mondát igazolja a valóság, olyasmi, ami csakugyan létezik. Van például egy rigófajta, ami nálunk, Szemirecsje vidékén, egész nap a hegyi kertekben énekelget, és folyton azt kérdezi: „Ki a kérőm?" Ez csupán játék, egybehangzás. Mese is szól róla, miért énekli ezt. Talán a sztyeppen is van valamilyen madár, amelyik mintha a Dönenbáj nevet kiáltozná, s így került bele a mondába?

– Nem, nem tudok róla. Nem gondolkoztam ezen – felelte kételkedve Edigej. – Ilyen madárral nem találkoztam, pedig eleget járok-kelek ezen a vidéken. Talán nincs is.

– Lehet – felelte elgondolkodva Edigej.

– Miért, és ha nincs olyan madár, akkor nem igaz az egész? – nyugtalankodott Edigej.

– Dehogynem. Hiszen ott a temető is, Ana-Bejit, és mégiscsak történhetett valami. Isten tudja, én mégis azt hiszem, hogy van olyan madár. Valamikor valaki majd találkozik vele. Így is jegyzem föl a gyerekeimnek.

– Hát ha a gyerekeidnek – mondta Edigej bizonytalanul –, az más... Akkor lehet...

Ameddig Förgeteges Edigej vissza tudott emlékezni, csak két ember jegyezte le annak idején Najmán-Ana mondáját papírra. Először Abutalip Kuttubajev írta le a gyerekeinek, mire majd felnőnek. Ez ötvenkettő végén volt. A kézirat elveszett. Mennyi keserűség szakadt rájuk utána! Más gondjuk volt akkor. Néhány évvel

később, ötvenhét körül, Jelizarov Afanaszij Ivanovics jegyezte fel. Most már Jelizarov sincs. A kézirat meg, ki tudja, talán ott maradt a papírjai között Alma-Atában... Mind a kettő főképp Kazangap ajkáról jegyezte le a mondát. Jelen volt Edigej is, de inkább mint afféle kommentátor, aki kisegítette, emlékeztette, ha megakadt.

„Lám csak, az évek! Mikor volt ez mind, istenem!" – gondolta Förgeteges Edigej, a lepelbe öltöztetett Karanar két púpja között imbolyogva. Most Kazangapot viszi Ana-Bejit temetőjébe. Mintha bezárult volna egy kör. Az öreg história elmondója most már maga is megleli utolsó nyugvóhelyét a temetőben, amelynek történetét megőrizte és továbbadta.

„Mi maradtunk csak ketten – én és az Ana-Bejit. De nekem is hamarosan meg kell érkeznem ide. Elfoglalni a helyemet. Bizony elkövetkezik" – töprenkedett útközben bánatosan Edigej, változatlanul vezetve tevéjén a különös temetési menetet, amely utánavonult a sztyeppen, a traktoros vontatót, és a sort lezáró kerekes markológépet, a „Belaruszt". A rőt Dzsolbarsz kutya, amely önként csatlakozott a gyászmenethez, szeszélyei szerint hol az élen loholt, hol a menet végén, hol oldalvást, máskor pedig rövid időre lemaradt... Gazda módra, fontoskodva tekingetett körös-körül, farkát egyenesen tartotta...

A nap már az ég tetejére emelkedett, dél lett. Ana-Bejit temetőjéig már nem maradt olyan sok út hátra...

VIII

Mégis, ötvenkettő vége, pontosabban az egész ősz és az ugyan késve, de hóförgetegek nélkül beköszöntő tél volt talán a legszebb időszak Förgeteges-Boranli kité-

rőállomás akkori maroknyi lakosa számára. Edigej később sokszor idézte fel vágyakozva azokat a napokat.

Kazangap, a boranliak patriarchája, méghozzá nagyon tapintatos, más dolgába soha be nem avatkozó örege, még java erejében volt és vasegészségnek örvendett. Fia, Szabidzsan, már a kumbeli internátusban tanult. A Kuttubajev család akkorra már erős gyökeret vert a Sárga Homokon. Télire otthonossá tették a barakkot, krumplit szereztek be, Zaripának és a kisfiúknak nemezcsizmát is vettek, egész zsák lisztet hoztak Kumbelből, maga Edigej szállította haza a központból, felmálházva fiatal Karanarját, amely éppen akkoriban volt ereje virágjában. Abutalip derekasan dolgozott, és minden szabad idejében a gyerekekkel vesződött, mint régen, éjszakánként pedig, lámpástul az ablakpárkányon berendezkedve, buzgón írt.

Volt még két-három vasúti munkáscsalád, de ezeken látszott, hogy csak ideiglenes munkahelyük a kitérőállomás. Az akkori főnök, Abilov is rendes embernek látszott. Senki nem volt beteg a boranliak közül. Rendben ment a munka. A gyerekek nődögéltek. Időben elvégezték a tél előtti munkákat: a hófogók felállítását és a pályajavítást.

A Sárga Homok ritkán látott olyan gyönyörű időt: barna volt az ősz, mint a kenyérhéj. Aztán beköszöntött a tél. Rögtön lehullott a hó. Az is szép volt: körös-körül hófehér minden. És a végtelen, fehér némaságon fekete fonalként húzódott át a vasútvonal, s mint mindig, mentek, mentek rajta a vonatok. És ettől a mozgástól kissé távolabb, a behavazott halmok között apró kis település talált menedéket: Förgeteges-Boranli kitérő. Néhány házikó és egyéb... A vonaton utazók közönyös pillantása átsiklott rajta, legfeljebb egy pillanatra futó sajnálkozás ébredt bennük a kis telep magányos lakói iránt...

Pedig az a futó sajnálat fölösleges volt. A boranliaknak jó esztendejük volt, ha a rettentő nyári poklot nem számítjuk, de az már mögöttük maradt. Általában az élet lassanként, ha csikorogva is, a régi kerékvágásba zökkent a háború után. Újévre megint élelmiszer- és iparcikk-árleszállítást vártak, s bár az üzletek nem mindenben bővelkedtek, mégis évről évre jobb lett az élet...

Az újesztendőnek a boranliak nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget, nem várták lázasan az éjfélt. A kitérőállomáson a szolgálat nem ismert ünnepet, a vonatok jöttek-mentek, egy percig sem számolva azzal, hol és mikor éri őket útközben az újév első pillanata. Télen a ház körül is megszaporodik a munka. Fűteni kell, jobban ügyelni az állatokra a karámokban, cserényekben. Elfárad az ember napközben, utána meg jólesik a pihenés, a korai lefekvés.

Így telt egyik év a másik után...

De ötvenhárom beköszöntésének előestéje igazi ünnep volt Förgeteges-Boranliban. Az ünnepet, persze, a Kuttubajev család rendezte. Edigej már csak a vége felé kapcsolódott bele az újévi előkészületekbe. Azzal kezdődött az egész, hogy Kuttubajev elhatározta: fenyőfát állít a gyermekeknek. De hol talál fenyőt a Sárga Homokon, könnyebb annál dinoszaurusz tojására bukkanni! Jelizarov ugyanis, geológusösvényein bolyongva, millióéves dinoszaurusz-tojásokat fedezett fel a homokban. Megkövesedtek azok a tojások, akkora volt egy-egy, mint egy óriási dinnye. Bevitték a leletet Alma-Atába, a múzeumba. Még az újságok is írtak róla.

Abutalip Kuttubajevnek a legnagyobb fagyban Kumelbe kellett utaznia, s ott kiverekedni az állomás helyi bizottságánál, hogy a nagy állomásra érkezett öt fe-

nyőfa egyikét adják oda Förgeteges-Boranlinak. Ezzel kezdődött minden.

Edigej éppen a raktár mellett állt, a kitérő főnökétől új munkakesztyűket vételezett, amikor fagyos fékcsikorgással megállt az első vágányon a sztyeppi széltől jégcsipkés tehervonat. Hosszú szerelvény volt, csupa négytengelyű, leplombált vagonból állt. Az utolsó nyitott kocsiból, nehezen mozgatva meggémberedett lábát a fagyos csizmában, Abutalip kászálódott le a földre. A kocsikísérő óriási bundában, szorosan megkötött prémsapkában, esetlenül topogva a nyitott vagonban, valami terjedelmes tárgyat adott le neki. A fenyő – sejtette meg Edigej, és nagyon elcsodálkozott.

– Hé, Edigej! Förgeteges! Gyere ide, segíts ennek az embernek! – kiáltott rá a kocsikísérő, egész nagy testével előrehajolva a kocsi lépcsőjéről.

Edigej odasietett, és amikor közel ért, megijedt Abutalip látványától. Szemöldökéig fehér volt, csupa hópor, úgy átfagyott, hogy a száját sem tudta mozgatni. Karját sem moccantani. Mellette a fenyő, a szúrós levelű fácska, amely végett Abutalip majdnemhogy a másvilágra került.

– Minek utaznak így nálatok az emberek! – zihálta elégedetlenül a kocsikísérő. – Majd kiszállt itt hátul a lelke ebben a rettentő szélben. Rá akartam adni a bundámat, de akkor magam fagyok meg.

Abutalip, nehezen mozdítva ajkát, kérte a bocsánatot:

– Ne haragudjon, így esett. Mindjárt átmelegszem, itt lakom közel.

– Mondtam pedig neki – morgott a kocsikísérő Edigejhez fordulva. – Énrajtam bunda van, a bunda alatt vattázott bekecs, nemezcsizma van rajtam meg prémsapka, mégis majd megvesz az isten hidege két állomás között. Hogyan lehet így felszállni!

Edigej kínosan érezte magát:

– Jól van, majd máskor vigyázunk, Trofim! Köszönöm. Indulj, jó utat!

Felkapta a fenyőt. Hideg volt, nem nagy, embermagas. Megérezte a tűlevelek között a téli erdő illatát. Megdobbant a szíve – eszébe jutottak a front erdői. Ott ilyen fenyő megszámlálhatatlanul sok volt. Tankokkal döntötték ki, lövedékekkel csonkították. Gondolta-e akkor, hogy valamikor majd ilyen kedves lesz neki a fenyő illata?

– Gyerünk – mondta Edigej, és Abutalipra nézett, vállára kapva a fenyőfát.

Abutalip hidegtől merev és odafagyott könnyektől fénylő, szürke arcában, a fehér szemöldök alatt, elevenen, boldogan és diadalmasan ragyogott a szeme. Edigejt hirtelen félelem fogta el: értékelik-e majd a gyerekek, amit apjuk tesz értük? Hiszen az életben léptennyomon az ellenkezőjét látni. Elismerés helyett közönyt, sőt néha gyűlöletet. „Isten mentse meg őt ilyentől. Van baja úgyis épp elég!" – gondolta Edigej.

Elsőként a nagyobbik Kuttubajev fiú, Daul látta meg a fenyőfát. Boldogan felkiáltott és berohant a barakk ajtaján. Zaripa és Ermek szaladt ki egy szál ruhában.

– Fenyőfa! Fenyőfa! Oda nézz, micsoda fenyő! – ujjongott Daul, vadul körülugrándozva a fát.

Zaripa legalább úgy örült:

– Mégiscsak szereztél! De nagyszerű!

Ermek, kiderült, még sohasem látott fenyőfát. Nem vette le a szemét Edigej bácsi terhéről.

– Ez fenyőfa, ugye, mama? Szép, ugye? Nálunk lakik majd, a házban?

– Zaripa – mondta Edigej –, ezért a fenyőfáért, ahogy az oroszok mondják, tökmagjankó fáért majdnem megfagyva kaptad vissza az uradat. Gyerünk be

gyorsan, melegítsük fel. Először a csizmáját kell lehúzni.

A csizma odafagyott. Abutalip a homlokát ráncolta, összeszorította a fogát, nyögött, amikor valamennyien nekiálltak, hogy lehúzzák a lábáról. Különösen a gyerekek buzgólkodtak. Hol így, hol úgy kapaszkodtak bele kis kezükkel a nehéz nyersbőr csizmába, amely a fagytól valósággal rákövesedett apjuk lábára.

– Gyerekek, ne avatkozzatok bele, majd én magam, gyerekek! – hajtotta el őket az anyjuk.

Edigej azonban szükségesnek tartotta, hogy halkan azt mondja neki:

– Hagyd őket, Zaripa. Csak hadd vesződjenek.

Bensejében érezte, hogy Abutalipnak ez a legszebb jutalom – gyerekei szeretete, aggodalma. Tehát emberek már, tehát már gondolkodnak. Különösen a kisebbiket volt megható és mulatságos nézni. Ermek valami okból papikának hívta az apját. És senki nem igazította ki, hiszen ő saját maga „modifikálta" azt a szót, amely az emberek ajkán egyike a legelsőknek és legősibbeknek.

– Papika! Papika! – sürgött-forgott gondterhelten és kipirulva a hasztalan erőlködéstől. Fürtjei szétzilálódtak, szeme égett a vágytól, hogy véghezvigyen valami roppant fontosat, s közben olyan komoly volt, hogy az embernek önkéntelenül nevetni támadt kedve.

Úgy kellett tenni persze, mintha a gyerekeknek sikerült volna elérniük, amit akartak. Edigej kitalálta a módját. A csizma addigra már kezdett kiolvadni és le lehetett húzni anélkül, hogy különösebb fájdalmat okozna Abutalipnak.

– No, gyerekek, üljetek mögém. Vonatot játszunk – egyik húzza a másikat. Daul, te kapaszkodj belém, te meg, Ermek, markold meg Dault.

Abutalip megértette Edigej szándékát, helyeslőn bó-

lintott, és mosolygott a melegben megindult könnyei között.

Edigej leült vele szemközt, hátulról a gyerekek kapaszkodtak belé, és amikor elkészültek, Edigej húzni kezdte a csizmát.

– No, gyerekek, most jó erősen, együttes erővel húzzuk! Mert én egyedül nem bírom. Nem elég az erőm. Rajta, rajta, Daul, Ermek! Jobban húzzátok!

A gyerekek fújtak, szuszogtak mögötte, minden erejükkel igyekeztek segíteni. Zaripa lelkesen biztatta őket. Edigej színlelte a nagy erőfeszítést, és amikor az egyik csizma végre lejött, a gyerekek győzelmesen felkiáltottak. Zaripa futott, egy kötött gyapjúdarabbal dörzsölte a férje lába fejét, de Edigej mindenkit leintett.

– Ej, gyerekek, ejnye, mama! Micsoda dolog ez? Hát a másik csizmát ki húzza le? Vagy így hagyjuk apátokat, fél lába mezítláb, a másik fagyos csizmában? Szép dolog lenne?

Mind hahotáztak, maguk sem tudták, miért. Sokáig nevettek, a földön hemperegtek. Különösen Abutalip és a gyerekek voltak vígan.

És ki tudja, gondolta később Förgeteges Edigej, aki sokszor próbálta megoldani azt a rettenetes rejtvényt, ki tudja, talán éppen abban a percben bukkant fel újra valahol egy papíron Abutalip Kuttubajev neve, valahol nagyon messze Förgeteges-Boranlitól, és azok az emberek, akik a papírt megkapták, annak alapján eldöntötték a kérdést, amire álmában sem gondolt senki sem ebben a családban, sem a kitérőállomáson.

A baj úgy vágott közébük, mint kék égből a villám. Bár persze, ha, mondjuk, Edigej tapasztaltabb és ravaszabb az efféle dolgokban, akkor, ha nem is sejtette volna meg előre, de valami homályos riadalom belopakodott volna a lelkébe.

De hát mitől riadozott volna? Év vége felé mindig megérkezett a kitérőállomásra a kerületi revizor. A lista alapján állomásról állomásra végigjárta a kitérőket. Megérkezett, időzött egy-két napot, ellenőrizte a bérkifizetéseket, hogy mennyi anyag fogyott és a többi, az állomásfőnökkel és még valamelyik munkással megírta a revízió jegyzőkönyvét, s már ment is a következő vonattal. Mennyi dolga lehet egy kitérőn? Néha Edigej is aláírta a jegyzőkönyvet. A revizor ezúttal három napig maradt Förgeteges-Boranliban. A szolgálati házikóban aludt, az állomás legfőbb épületében, ahol a távíró volt és a főnök irodának nevezett szobácskája. Abilov, az állomásfőnök, folyton szaladgált, teát hozott neki kannában. Benézett a revizorhoz Edigej is. Ott ült, füstölt az iratok fölött. Edigej azt hitte, talán valamelyik régebbi ismerős, de nem, ez új ember volt. Vörös képű, ritka fogú, szemüveges, őszülő.

Különös, ragadós mosoly villant meg a szemében.

Késő este aztán összetalálkozott vele Edigej. Munkából tartott hazafelé, s látja – ott sétálgat a revizor a szolgálati ház előtt a lámpa alatt. Báránygallérja felhajtva, kerek báránykucsma, szemüveg – elgondolkodva szívja a cigarettát, csizmája talpa alatt csikorog a homok.

– Jó estét. Cigarettaszünet? Kidolgozta magát? – kérdezte együttérzőn Edigej.

– Ki, persze – felelte az, félmosollyal. – Nem könnyű munka. – És újra az a félmosoly jelent meg az arcán.

– Nem, az biztos – felelte az illendőség kedvéért Edigej.

– Reggel elutazom – közölte vele a revizor. – Áthalad a tizenhetes vonat, majd megáll. És elmegyek. – Megint az előbbi félmosoly. Fojtott hangja volt, szinte úgy erőltette ki a torkán. De összehunyorított szeme

élesen kémlelte Edigej arcát. – Szóval maga az az Edigej Dzsangeldin? – tudakolta a revizor.

– Én volnék.

– Gondoltam. – A revizor magabiztosan fújta ki a füstöt ritka fogai közül. – Volt frontharcos. Negyvennégy óta szolgál itt. A vasutasok Förgetegesnek nevezték el.

– Igen, úgy van – felelte jámborul Edigej. Jólesett neki, hogy a másik olyan sokat tud róla, de ugyanakkor csodálkozott is: minek kérdezte meg mindezt felőle a revizor, és miért jegyezte meg.

– Jó az emlékezetem – folytatta félmosollyal a revizor, nyilván kitalálta, mit gondol Edigej. – Hiszen én is írok, mint a maga Kuttubajevje – intett, füstöt fújva, a világos ablak felé, amelynek párkányán, mint mindig, Abutalip feje hajolt az írásai fölé. – Harmadik napja figyelem – csak ír, csak ír. Értem én. Magam is írok. Csak én versekkel foglalkozom. A depó üzemi lapjában majdnem minden hónapban jelenik meg versem. Irodalmi körünk is van. Én vezetem. Még a területi lapban is közöltek – egyszer március nyolcadikán, és az idén, május elsején.

Elhallgattak. Edigej már búcsúzni készült és menni, de a revizor újra megszólalt:

– Jugoszláviáról ír?

– Őszintén szólva nem tudom – felelte Edigej. – Alighanem. Hiszen évekig volt ott partizán. A gyerekeinek ír.

– Hallottam. Kikérdeztem itt Abilovot. Fogságban is volt, hallom. Valamikor tanítóskodott is. Most pedig úgy határozott, hogy a tollával szerez hírt magának – vihogott csikorgó hangon. – De hát az nem olyan egyszerű ám, mint látszik. Én is nagy művet forgatok a fejemben. A front, a hátország, a munka. De a magamfélének nincs ideje. Folyton kiszállásom van...

– Neki sincs, csak éjszaka. Nappal dolgozik – vetette közbe Edigej. Megint elhallgattak. De Edigej megint nem tudott időben elmenni.

– Csak ír, csak ír, a fejét sem emeli föl – vigyorodott el megint csak félig a revizor, erősen nézve Abutalip sziluettjét az ablakban.

– Valamivel csak foglalkoznia kell – felelte rá Edigej. – Tanult ember. Körül senki, semmi. Hát ír.

– Aha, ez sem rossz ötlet. Körül senki és semmi – dörmögte a revizor, összehúzva a szemét, mintha töprengene valamin. – Szabad az ember, hiszen körül senki és semmi, nem rossz ötlet... Az ember szabad...

Ezzel váltak el. A következő napokban többször is az eszébe ötlött: el ne felejtse elmondani Abutalipnak ezt a véletlen beszélgetést a revizorral. De valahogy nem került rá sor, később pedig egészen megfeledkezett róla.

Megszaporodott a munkája a tél küszöbén. De a fő baja az volt, hogy Karanar kezdte a tombolást. Rájött az ideje, ez az igazi istencsapás a gazdának! Karanar két éve érett bikává. De akkor még nem volt benne olyan viharos a szenvedély, akkor még ijesztéssel, szigorú kiáltással meg lehetett kezesíteni. Amellett a boranli csorda öreg hímje – Kazangap hajdani tevéje – nem engedte, hogy kitombolja magát. Rúgta, harapta, elverte a tehenek mellől. De a sztyepp széles. Ha az egyik oldalról elűzi, kezdi a másikon. Így kergette egész nap az öreg hím, de aztán fogyott az ereje. És akkor a fiatal, tüzes hím, Karanar, ha így nem, úgy, mégiscsak célt ért.

De az újabb időszakban a tél beálltával, amikor a tevék vére újra megpezsdül a természet örök hívó szavára, Karanar már hátasteve volt a boranli csordában. Elérte növése teljét, megsemmisítő erőt gyűjtött. Ka-

zangap öreg hím tevéjével nem sokat teketóriázott, belekergette egy szakadékba és a néptelen sztyeppen összerugdosta, megtiporta, félholtra harapdálta, mivel nem volt, aki szétválassza őket. A természet ebben a könyörtelen törvényében következetes volt – most Karanarra került a sor, hogy utódokat sokasítson.

Kazangap és Edigej között azonban emiatt tört ki az első veszekedés. Kazangap nem bírta elviselni a szakadékban összetaposott tevéje szánalmas látványát. Komoran tért haza a legelőről, és odavetette Edigejnek:

– Hogy engedhetsz meg ilyen dolgot? Ezek barmok, de mi emberek vagyunk! A te Karanarod gyilkolt! Te meg nyugodtan kiengeded a sztyeppre!

– Nem engedtem ki, Kazake. Maga ment el. Hogyan tartsam fogva, megmondanád? Láncon? De hiszen a láncot is elszakítja. Magad is tudod, nemhiába mondták a régiek: „A fiú nem ismeri el apja erejét." Most az ő ideje jött el.

– Te meg örülsz neki. De megállj, megbánod még! Kíméled, nem akarod átfúrni az orrát, hogy sist[1] tegyél bele, de sírsz még miatta, hajszolod még! Az ilyen vadállat nem nyughat a csordában. Végigverekszi az egész Szári-Özeket. És semmi meg nem fékezheti. Emlékezz majd a szavamra...

Edigej nem akarta Kazangapot felbőszíteni, tisztelte, és különben is igaza volt. Békítőn dörmögte:

– Hiszen te ajándékoztad nekem szopós korában, most meg szidod? Jól van, majd gondolkodom, mit csináljak vele, hogy megrendszabályozzam.

De ilyen szép állatot elcsúfítani, mint Karanar – átfúrni az orrlyukát és fapecket tenni bele – erre megint nem mozdult a keze. És csakugyan, hányszor megemlegette később Kazangapot és a végsőkig feldühöd-

1 Fapecek

ve hányszor megesküdött, hogy nem tekint semmit, végül mégsem nyúlt a tevéjéhez. Egyidőben arra gondolt, hogy kiheréli, de azt sem merte, nem tudta rábírni magát. Az évek pedig mentek, és a téli hidegekkel minden évben újrakezdődött a kínlódás, a nekivadult Karanar keresése a legelőn...

Azzal a téllel kezdődött minden. Nem felejti el soha. És miközben Karanart kezesítgette és jó erős karámot készített neki, elérkezett az újesztendő. Kuttubajevék éppen a fenyőfát díszítették fel. Nagy esemény volt ez Boranli egész gyerekseregének. Ükübala a leánykáival egyenesen átköltözött Kuttubajevék barakkjába. Egész nap készülődtek és díszítették a fenyőfát. Edigejnek is munkába menőben és hazafelé tartva az volt az első dolga, hogy megnézze, hogy halad Kuttubajevéknél a fenyődíszítés. Egyre szépült, csinosodott, szalagokat és maguk készítette játékokat virágzott. El kell ismerni, az asszonyok is kitettek magukért – Zaripa és Ükübala minden ügyességüket beleadták, úgy igyekeztek a kicsik kedvéért. Nem is annyira maga a fenyő volt a fontos, inkább az újesztendei remények, mindnyájuk közös, megnevezhetetlen várakozása valami hamarosan bekövetkező, örömteli változásra.

Abutalip nem érte be a fenyővel, kivezette a gyerekhadat az udvarra, és egy jókora hóembert épített velük. Edigej eleinte azt hitte, csak gyerekes mulatság az egész, de aztán elámult az ötleten. Majdnem embernagy, óriási hóembert raktak, mulatságos szörnyeteget – széndarabokból volt a fekete szeme és szemöldöke, piros az orra, vigyorgott a képe, fején Kazangap vedlett rókakucsmája. Ott állt az állomás előtt, fogadta a vonatokat. Egyik „kezében" zöld vasutaszászlót tartott, szabad utat jelezve, a másikban furnértáblát, rajta: „1953. Boldog új évet!" De pompásan sikerült! A hóember sokáig állt még január elseje után...

December 31-én, óesztendő utolsó napján egészen estig játszottak a boranli gyerekek a fenyőfa alatt és az udvaron. Ott munkálkodtak a felnőttek is, akik nem voltak szolgálatban. Abutalip még reggel elmondta Edigejnek, hogy hajnalban odamásztak hozzá az ágyába a gyerekek, szuszogtak, fészkelődtek, ő meg mély alvást színlelt.

– „Kelj föl, kelj föl, papika! – cibált Ermek. – Mindjárt jön a Télapó. Menjünk eléje."

– Jól van – mondom. – Most felkelünk, megmosdunk, felöltözünk és elindulunk. Megígérte, hogy eljön.

– „Melyik vonattal?" – Ezt a nagyobbik kérdezte.

– Akármelyikkel jöhet – mondom –, a Télapónak minden vonat megáll, még a mi állomásunkon is.

– „Akkor keljünk föl gyorsan!"

Szóval készülődünk, ünnepélyesen, komolyan.

– „Hát a mama? – kérdezi Daul. – Ő is látni akarja a Télapót!"

– Persze – mondom. – Hogy is mehetnénk nélküle? Hívjátok. – Összegyűltek és együtt mentek ki a házból. A gyerekek előrefutottak a szolgálati házikóhoz. Mi utánuk. Szaladgálnak erre-arra, de a Télapó nincs sehol.

– „Papika, hát hol van?"

– Ermek szeme tudod milyen, tágra nyitja, repesnek a pillái. – Mindjárt – mondom –, ne siessetek. Majd megkérdezem a szolgálatostól.

Bemegyek a szolgálati szobába, még este oda rejtettem a Télapó levelét meg egy kis zsák ajándékot. Kiléptem, nekem esnek:

– „Mit mondott, papika?"

– Nos – mondom –, megtudtam, hogy a Télapó levelet hagyott nekünk. Itt van ni: „Kedves kisfiúk, Daul és Ermek! Kora reggel, öt órakor érkeztem a ti híres

Förgeteges-Boranli állomásotokra. Ti még aludtatok, nagyon hideg volt. Én magam is hideg vagyok, csupa jégcsap a szakállam. A vonat pedig csak két percre állt meg. Annyi időm volt csak, hogy levelet írhassak és ajándékot hagyhassak itt nektek. Minden boranli kisgyereknek egy almát és két diót hoztam a zsákban. Ne nehezteljetek rám, még sok a dolgom. Más gyerekekhez kell mennem. Ők is várnak. A legközelebbi újévre igyekszem úgy érkezni, hogy találkozhassunk. Addig is: a viszontlátásra. Télapótok, Ajaz-ata." Várjatok csak, ide még írt valamit. Nagyon siethetett, mert nehéz elolvasni. Biztosan indult már a vonat. No de kiböngésztem: „Daul, ne üsd a kiskutyádat. Hallottam, ahogy egyszer hangosan vinnyogott, amikor rávertél a sárcipőddel. Többet aztán nem hallottam. Biztosan jobban bánsz már vele. Ennyit akartam még mondani. Még egyszer: a ti Ajaz-atátok." Várjatok, várjatok, itt még van valami. Ahá, látom: „Nagyon szépre sikerült a hóemberetek. Ügyes gyerekek vagytok! Kezet szorítottam vele."

Örültek, persze. A Télapó levele mindent elhitetett velük. Semmi sérelem. Csak azon huzakodtak, ki viszi az ajándékos zsákocskát. Az anyjuk igazságot tett:

– „Előbb Daul viszi tíz lépést, ő a nagyobb. Aztán tíz lépést te viszed, Ermek, te vagy a kisebb..."

Edigej szívből felnevetett:

– Már hogyne! Én is elhittem volna mindent a helyükben.

Napközben aztán Edigej bácsi volt a legnépszerűbb a gyereksereg körében. Szánkózást rendezett nekik. Kazangapnak volt egy öreg szánja. Befogták Kazangap tevéjét, amely jámbor volt és jól tűrte a melljármot. Karanart, természetesen, nem lehetett ilyen dologra fogni. Befogták hát, és elindult az egész sereg. Volt zsivajgás! Edigej volt a kocsis. A gyerekek rá-

csimpaszkodtak, mindenki mellette akart ülni. És folyton nógatták: „Gyorsabban, gyorsabban!" Abutalip és Zaripa mellettük hol lépkedtek, hol futottak, a lejtőkön pedig felültek a szán szélére. Elszánkóztak vagy két kilométert a kitérőállomástól, a dombon megfordultak és a lejtőn siklottak lefelé. Az igásteve kifulladt. Meg kellett pihenni.

Gyönyörű nap volt. A határtalan fehér, behavazott Sárga Homokon, ameddig a szem látott, fül hallott, szűzi fehér csend ült. Körül a sztyepp terült el titokzatosan a hólepel alatt dombvonulataival, halmaival, síkságaival, tompa fényt és szelíd déli langyosságot szűrt az égbolt a Sárga Homok felett. A szél egészen halkan kedveskedett az ember fülének. Előttük a vasúti pályán hosszú sötét okkervörös szerelvény haladt, két mozdonyt kapcsoltak elébe, két kémény füstölgött. Lassan szétoszló, lebegő karikákban úszott a kéményfüst a levegőben. A szemaforhoz közeledve hosszan, erősen tutult az első mozdony. Kétszer megismételte, így adott hírt magáról. Áthaladó vonat volt, átzakatolt a kitérőállomáson, nem is lassított a szemaforok és a fél tucat házikó mellett, amelyek után kapaszkodtak egymásba majdnem közvetlenül a sínek mellett, pedig annyi tér volt körös-körül. Aztán újra elcsöndesedett és mozdulatlanná dermedt minden. Semmi mozgás. Csak a boranli házak tetői felett kanyarogtak a gyöngyszürke kályhafüstpászmák. Mindenki hallgatott. Még a szánkózástól kihevült gyerekek is elcsöndesedtek abban a pillanatban. Zaripa halkan, hogy csak a férje hallja, megszólalt:

– Milyen szép és milyen félelmetes!

– Igazad van – felelte éppen olyan halkan Abutalip.

Edigej a fejét el sem fordítva, szeme sarkából pillantott rájuk. Ahogy ott álltak, nagyon hasonlítottak egymáshoz. Zaripa halkan, de érthetően ejtett szavai elke-

serítették Edigejt, bár nem neki szóltak. Hirtelen meglátta, milyen szomorúsággal és félelemmel nézte az asszony azokat a füstölgő házikókat. Edigej azonban semmiben és sehogyan nem tudott segíteni rajtuk, hiszen az, ami a vasúti pálya mellett húzódott, mindannyiuk egyetlen menedéke volt.

Edigej megnógatta a befogott tevét. Rácsapott a korbáccsal. És a szán elindult visszafelé, a kitérőállomás irányába...

Az év utolsó estéjén Boranli egész népe összegyűlt Edigej és Ükübala házában – ezt ők ketten már napokkal előbb így határozták el.

– Ha egyszer az újonnan érkezett Kuttubajevék fenyőfát állítottak az egész gyerekseregnek, nekünk az Isten parancsolta így – mondta Ükübala. – Nem fukarkodunk.

Edigej csak örült ennek. Igaz, nem mindenki jöhetett el – többen szolgálatot teljesítettek a vonalon, mások este álltak szolgálatba. Mert a vonatok, azok mentek, nem számoltak sem ünneppel, sem hétköznappal. Kazangap csak egy darabig ülhetett velük. Este kilencre ment a váltóhoz, Edigejnek is pontosan kellett kezdeni a munkát január elsején reggel hat órakor. Ilyen a szolgálat. Mégis pompásan sikerült az este. Mindenki emelkedett hangulatban volt, és bár napközben tízszer is látták egymást, erre a találkozásra ünneplőbe öltöztek, mint holmi messziről érkezett vendégek. Ükübala jeleskedett – mindenféle harapnivalót készített. Inni is volt mit – vodka, pezsgő került az asztalra. Aki pedig téli subatot kívánt, volt az is készen, a borjas tevéket télen is fejte Kazangap fáradhatatlan felesége, Bükej.

Az ünnep azonban akkor vált igazi ünneppé, amikor a hideg falatok és az első kupicák után énekelni kezdtek. Ez a perc akkor érkezett el, amikor végre leültek a sürgő-forgó háziak, a vendégekben is feloldódott a fe-

szélyezettség, és nem terelődött apróságokra a figyelem, átadhatták magukat a ritka benső élvezetnek – iddogálni, beszélgetni a többiekkel, akiket mindennap látnak és jól ismernek, de most mégis valami újat fedeznek fel bennük, mert az ünnepnek az a sajátossága, hogy át tudja formálni az embereket. Megesik, hogy hátrányukra. De nem itt, nem a boranliak között. A Sárga Homokon élni, s még nyughatatlan vagy botrányos viselkedésű ember hírében állni... Edigejnek kissé fejébe szállt az ital. De ez nagyon illett neki. Ükübala különösebb aggodalom nélkül emlékeztette a férjét:

– Ne felejtsd ám el, holnap hatra munkába kell menned.

– Tudom, Ükü. Minden rendben – felelte Edigej.

Ükübala mellett ült, átölelte a nyakát és fújta az éneket, igaz, néha mellétalálva, de buzgón, s ettől nagy erejű hangeffektus támadt. Abban a nagyszerű lelkiállapotban volt, amikor békén megfér egymás mellett a világos ész és az emelkedett érzelem. Éneklés közben ellágyultan nézegette a vendégek arcát, mindenkit megajándékozott szívből jövő, vidám mosolyával, abban a biztos tudatban, hogy mindenki éppolyan jól érzi magát, mint ő. Szép ember is volt az akkor még fekete szemöldökű, fekete bajuszú Förgeteges Edigej csillogó barna szemével és ép fehér fogainak erős sorával. A legélénkebb képzelet sem tudta volna kitalálni, milyen lesz öregkorára. Mindenkinek jutott a figyelmességéből. A kövér, jóságos Bükejnek megveregette a vállát, a boranliak mamájának nevezte, felszólította a vendégeket, hogy igyanak az egészségére és személyében az egész karakalpak népre, amely valahol az Amu-Darja partján él, aztán vigasztalgatta, hogy ne szomorkodjék, amiért Kazangapnak el kellett hagynia az asztalt a szolgálat kedvéért.

– Úgyis elegem van belőle! – vágta rá hetykén Bükej.

A maga Ükübaláját Edigej azon az estén teljes, betű szerinti nevén szólította: Ükü balaszinak, Bagolyfiókának. Mindenki számára volt bensőséges, jó szava, abban a meghitt körben mindenki édes testvére volt, egészen Abilovig, a kitérőállomás főnökéig, aki terhesnek érezte az alacsony ranggal járó vasúti szolgálatot a Sárga Homokon, és a rövidesen a kumbeli szülőotthonba készülő, állapotos sápadt feleségéig, Szakenig. Edigej őszintén hitte, hogy a dolog nem is lehet másképp, hogy csupa ragaszkodó jó barát ül körülötte, persze hogy így van, elég, ha éneklés közben egy pillanatra lehunyja a szemét – látja a behavazott, roppant pusztaságot, s a maroknyi embert a házában, akik úgy gyűltek össze, mint egy család. De főképpen Abutalip és Zaripa nevében örült. Ez a pár megérdemelte. Zaripa énekelt is, játszott is a mandolinján, gyors egymásutánban váltogatta az énekeket. Csengő, tiszta hangja volt, Abutalip mélyről feltörő, letompított, vontatott hangon kísérte, szívből énekeltek, gyönyörűséggel, különösen a tatár dallamú énekeket, almak-szalmak módra, vagyis egymásnak felelgetve. Ők vitték a dallamot, a többiek kísérték őket. Már sok új és régi dalt végigénekeltek, de nem fáradtak bele, sőt egyre lelkesebben fújták. A vendégek tehát jól érezték magukat. Edigej szemközt ült Zaripával és Abutalippal, nem tudta a szemét levenni róluk, gyönyörködött bennük – ilyeneknek kellett volna lenniük mindig, ha nem szól közbe a keserves sors, amely nem hagy nyugtot nekik. A szörnyű nyári hőségben Zaripa szinte elhamvadt, mint a tűzvészben megperzselődött surján fa, vörösesbarna lett tövig kiszáradt haja, ajka szinte feketére vált és véresre repedezett – most pedig alig lehetett ráismerni. Fekete szeme, ragyogó tekintete, ázsiai-sima, nyílt,

tiszta arca gyönyörű volt ma. Hangulatát leginkább éles rajzú, mozgékony szemöldöke árulta el, az szinte vele együtt énekelt, hol felröppent, hol leereszkedett, hol együtt szállt a régen született dalokkal. Abutalip erre-arra ringatózva, különös érzéssel hangsúlyozva minden egyes szó jelentését, kísérte:

Mint hevederszíj a ló oldalán,
nyomot hagy bennünk a tűnt szerelem...

A mandolin húrjait pengető Zaripa keze zengette és jajgattatta a dallamokat az újév éjszakai szűk körben. Zaripa úszott az énekben, és Edigejnek úgy tetszett, mintha valahol messze járna, könnyen, szabadon lélegezve futna a Sárga Homok haván ebben az orgonalila, kihajtott fehér galléros kötött kabátkájában a pengő mandolinnal, körös-körül meghátrálna a sötétség, s ő távolodva eltűnne a ködben, csak a mandolin hangja hallatszana, de aztán eszébe jutna Zaripának, hogy a boranli kitérőállomáson is vannak emberek, akiknek rossz nélküle, hát visszatér és újra ott terem énekelve az asztalnál...

Aztán Abutalip bemutatta, hogyan táncoltak partizánkorukban, egymás vállára téve a kezüket és ütemre lépegetve. Zaripa táncra pengetett, Abutalip pedig rágyújtott egy hetyke szerb dalra, akkor mind felálltak körtáncba, egymás vállára tett kézzel kiáltoztak: „Hoppla, hoppla!..."

Aztán még énekeltek, még ittak, koccintgattak, boldog új évet kívántak egymásnak, valaki elment, másvalaki érkezett... A kitérőállomás főnöke és állapotos felesége még a tánc előtt hazament. Így telt el az éjszaka.

Zaripa kiment levegőzni, Abutalip követte. Ükübala kabátot erőltetett rájuk, nehogy kimelegedve megfáz-

zanak a hidegben. Zaripa és Abutalip sokáig nem tért vissza. Edigej elhatározta, hogy utánuk megy, nélkülük nem volt igazi az ünnep. Ükübala rászólt:

– Öltözz fel, Edigej, hová mégy így, megfázol!

– Mindjárt jövök – Edigej kilépett az éjfél hideg fényességébe. – Abutalip, Zaripa! – hívta őket körülszemlélődve.

Nem válaszolt senki. A ház mögött hangokat hallott. Tétován megállt, nem tudta, mitévő legyen: visszaforduljon, vagy inkább odamenjen hozzájuk és behívja őket. Valami történt köztük.

– Nem akartam, hogy lásd – zokogott fel Zaripa. – Bocsáss meg. Csak olyan nehéz lett a szívem. Bocsáss meg, kérlek.

– Értem én – nyugtatta Abutalip. – Mindent értek. De hát nem énrajtam múlt, hogy ilyen vagyok. Ha csak engem érintene... Istenem, egy élettel több vagy kevesebb. Talán nem kellett volna olyan kétségbeesetten kapaszkodnom az életbe. – Elhallgattak, aztán a férfi így folytatta: – A gyerekeink majd megszabadulnak tőle... Ez minden reményem...

Edigej nem értette egészen, miről van szó. Óvatosan visszalépett, s a hidegtől borzongó vállal, nesztelenül bement a házba. Amikor belépett, úgy rémlett neki, hogy minden fakóbb lett, és ideje az ünnepnek végét szakítani. Az újév – újév, de tudni kell az illendőséget is.

1953. január 5-én reggel tízkor megállt Förgeteges-Boranliban egy személyvonat, pedig minden út nyitva volt előtte, megállás nélkül továbbhaladhatott volna, mint máskor is. Mindössze vagy másfél percet állt. Ennyi láthatólag elég volt. Az egyik kocsi lépcsőjéről – egyforma szabású, fekete krómbőr csizmában – há-

rom férfi lépett le, és egyenesen a szolgálati helyiség felé tartott. Szótlanul és magabiztosan mentek, körül se néztek, csak egy másodpercre torpantak meg a hóember előtt. Némán szemlélték a furnérlapra rótt írást, amely köszöntötte őket, és a hóember fejére biggyesztett, bolondos kucsmára vetettek egy pillantást, Kazangap vedlett, ócska sapkájára. Azzal benyitottak a szolgálati szobába.

Egy idő múlva Abilov állomásfőnök ugrott ki az ajtón. Majdnem beleütközött a hóemberbe. Elkáromkodta magát és továbbsietett, majdnem futva, ami sohasem történt meg vele. Úgy tíz perc múlva, nagy lihegve, már vissza is tért, magával hozva Abutalip Kuttubajevet, akit sürgősen megkeresett a munkahelyén. Abutalip sápadt volt, sapkáját a kezében tartotta. Abilovval együtt bement a szolgálati szobába. De nagyon hamar ki is lépett onnan, a krómbőr csizmás idegenek közül kettő kísérte. Mindnyájan elindultak Kuttubajevék barakkja felé. Hamarosan kiléptek onnan is, megint nem maradtak le Abutalip mellől, s valami papírok voltak a kezükben, amelyeket a barakkban vettek magukhoz.

Aztán minden elcsöndesedett. Senki nem lépett be a szolgálati szobába, ki sem jött senki.

Edigej Ükübalától tudta meg, mi történt. Az elszaladt hozzá, Abilov megbízásából, négy kilométerre, ahol aznap pályát javítottak. Félrehívta Edigejt.

– Abutalipot vallatják.

– Kicsoda?

– Nem tudom. Valami jövevények. Abilov azt üzeni, hogy ha nem kérdezősködnek, akkor nem kell mondani, hogy újévkor együtt voltunk Abutalippal meg Zaripával.

– De hát mi van abban?

– Nem tudom. Így üzente. És kér, hogy két órára

légy ott. Téged is meg akarnak kérdezni, valamit megtudni Abutalipról.

– Megtudni? Micsodát?

– Honnan tudjam! Abilov ijedten jött, és elmondta, mi történt. Én meg hozzád szaladtam.

Két órakor amúgy is haza szokott menni Edigej ebédelni. Útközben meg otthon egyre azt forgatta az eszében: mi történhetett. Nem talált rá választ. Hacsak nem a múltja, a fogság? De hiszen azt régen tisztázták. Mi lehet még? Riadalmas, rossz érzés támadt benne. Lenyelt két kanál tésztalevest, és félretolta a tányért. Órájára nézett. Öt perc múlva kettő. Ha azt mondták, kettőre, hát kettőre. Kilépett a házból. A szolgálati házikó előtt Abilov járt fel-alá. Szánalmasan, gyűrötten, csüggedten.

– Mi történt?

– Baj, Edike, baj – felelte Abilov, és félve lesett az ajtó felé. Szaporán reszketett a szája. – Kuttubajevet letartóztatták.

– De miért?

– Valami tiltott írásokat találtak nála. Hiszen minden este írt. Tudja mindenki. Hát most már nem ír többet.

– De hiszen a gyerekeinek...

– Nem tudom, nem tudom, kinek. Én nem tudok semmit. Menj, várnak.

Az állomásfőnök irodának nevezett szobácskájában egy vele körülbelül egykorú vagy valamivel fiatalabb, harminc év körüli testes, nagy fejű, kefehajú férfi várta. Tág cimpájú, húsos orra verejtékezett a megfeszített gondolkozástól. Olvasott valamit. Zsebkendőt vett elő, megtörölte az orrát és összeráncolta súlyos, magas homlokát. Később is, az egész beszélgetés alatt, minduntalan a verejtékes orrát törölgette. Az asztalon heverő cigarettásdobozból kivett egy hosszú Kazbeket,

megnyomkodta, rágyújtott, és az ajtóban megálló Edigejre rávillantotta szemét, amely sárgás volt és fényes, mint a vadászsólyomé. Kurtán csak annyit szólt:

– Ülj le.

Edigej leült az asztal elé, a kisszékre.

– Nos, hogy semmiféle kétséged ne legyen – mondta a vadászsólyomszemű, és polgári zubbonya mellzsebéből elővett valami barna kötésű könyvecskét, kinyitotta, és nyomban vissza is tette, közben olyanféle nevet mormolt, mint „Tanszikbajev", vagy „Tiszikbajev", Edigej végül sem jegyezte meg pontosan a nevét.

– Érted? – kérdezte a vadászsólyomszemű.

– Értem – volt kénytelen válaszolni Edigej.

– No, akkor hát térjünk a tárgyra. Azt mondják, te vagy Kuttubajev legjobb barátja-cimborája.

– Az is meglehet, hát aztán?

– Az is meglehet? – ismételte a vadászsólyomszemű, nagyot szíva a Kazbekből, mintha tisztázná a hallottakat. – Az is meglehet. Tegyük fel. Világos. – És váratlan gúnyos mosollyal, előre örülve az élvezetnek, amely fellobbant üvegéles szemében, odavetette: Szóval mi van, szeretett barátom, írogatunk?

– Mit írogatunk? – zavarodott meg Edigej.

– Éppen azt akarom megtudni.

– Nem értem, miről van szó.

Nem? Igazán? No, hát gondolkozz!

– Nem értem, miről van szó.

– Hát mit ír Kuttubajev?

– Nem tudom.

– Nem tudod? Mindenki tudja, éppen te nem tudod?

– Azt tudom, hogy ír valamit. De hogy mit, honnan tudhatnám! Mi közöm hozzá? Ha valakinek írni van kedve – hadd írjon. Kinek mi köze hozzá?

Szóval hogy kinek mi köze hozzá? – kapta fel a fe-

jét csodálkozva a vadászsólyomszemű, ráirányítva Edigejre puskagolyóként átütő szembogarát. – Szóval írjon, ki amit akar? Ezt ő verte a fejedbe?

– Nem vert a fejembe semmit.

A vadászsólyomszemű azonban ügyet sem vetett a válaszára. Felháborodott:

– Itt van ni, az ellenséges agitáció! Végiggondoltad te, mi lesz, ha akárki, mindenki elkezd írogatni? Végiggondoltad, mi lesz akkor? Utána akárki, mindenki elkezdi kimondani, ami a fejében motoszkál! Így van, nem? Honnan szedted ezeket az idegen eszméket? Nem, kedvesem, ilyet mi nem engedhetünk. Nem tűrünk efféle ellenforradalmat!

Edigej hallgatott, földhöz verték és elkábították a rászakadó szavak. És csak csodálkozott, hogy körülötte nem változott semmi. Mintha mi sem történt volna. Az ablakból látta, hogy robog el a taskenti vonat, s egy pillanatra elképzelte: a kocsikban emberek utaznak, ilyen-olyan ügyben vagy szükségből, teáznak vagy vodkáznak, beszélgetnek, és senkinek nincs köze ahhoz, hogy közben ő itt ül Förgeteges-Boranli kitérőállomásán ezzel a jó ég tudja, honnan a nyakába szakadt vadászsólyomszeművel; és szinte a mellét szorította a vágy, hogy kiszökkenjen ebből a szolgálati szobából, utolérje a távolodó vonatot, és elutazzék akár a világ végére, csak ne itt legyen most.

– Nos? Felfogod a kérdés lényegét? – folytatta a vadászsólyomszemű.

– Felfogom, fel – válaszolta Edigej. – Csak egyet akarok tudni. Ő a gyerekeinek akarta megírni az emlékeit. Hogy mi történt vele például a fronton, a fogságban, a partizánok között. Mi rossz van ebben?

– A gyerekeinek! – kiáltott fel amaz. – Ugyan ki hiszi ezt el? Ki ír a gyerekeinek, akik esztendő múlva lesznek egyhetesek! Mesebeszéd! Lám csak, így működ-

dik a tapasztalt ellenség! Elbújik, ahol a madár se jár, ahol körös-körül senki és semmi, ahol senki sem figyeli, és nekilát írogatni az emlékeit!

– Hát erre vágyott – vetette ellen Edigej. – Biztosan vágyott rá, hogy kimondja a maga szavát, a saját gondolatait, hogy azok, a gyerekei, olvashassák majd, ha felnőnek.

– Micsoda „maga szavát"! Ez meg mi? – sóhajtotta a vadászsólyomszemű, és megrovón csóválta a fejét. – Miféle saját gondolatok, mi az, hogy a maga szava? Saját nézetek, vagy micsoda? Saját különvélemény talán? Nem engedhetünk semmi efféle „maga szavát". Minden, ami papíron van, az már nem magánvélemény. Amit tollal leírtak, azt fejsze sem irthatja ki. Majd a végén még mindenki kimondja a maga gondolatait! Nem lesz az egy kicsit túlzás? Itt vannak ni, az ő úgynevezett „Partizánfüzetei", ilyen alcímmel: „Jugoszláviai nappalok és éjszakák" – itt vannak ni! – Három viaszosvászonba kötött, vastag szabványfüzetet dobott az asztalra. – Arcátlanság! Te meg itt kertelsz, hogy mentsd a cimborádat. De mi lelepleztük!

– Mit lepleztek le rajta?

A vadászsólyomszemű megrándult ültében, és megint előre élvezett elégedettséggel és kárörömmel átlátszó, metsző szemében, váratlan, gúnyos mosollyal odavetette:

– Engedd meg, hogy ezt már mi tudjuk, mit lepleztünk le. – Minden szót ízlelgetve, a várható hatástól megmámorosodva, így folytatta: – Ez már a mi dolgunk. Nem fogunk mindenkinek jelentést tenni róla.

– Hát ha így van, így van – mormolta fejvesztetten Edigej.

– Nem ússza meg szárazon az ellenséges emlékezéseit – jegyezte meg a vadászsólyomszemű, sebesen írni kezdett valamit, közben tovább beszélt: – Azt hittem,

értelmesebb ember vagy, a mi emberünk. Élmunkás. Volt frontharcos. Azt hittem, segítesz nekünk leleplezni az ellenséget.

Edigej mogorván ránézett, aztán halkan, de érthetően, minden kétséget kizáróan azt mondta:

– Aláírni nem fogok semmit. Ezt már most megmondhatom.

A vadászsólyomszemű megsemmisítő pillantást vetett rá.

– Nincs is szükségünk a te aláírásodra. Azt hiszed, ha nem írod alá, akkor fuccs az ügynek? Tévedsz. Elég anyagunk van ahhoz, hogy szigorúan felelősségre vonjuk a te aláírásod nélkül is.

Edigej megalázottan elhallgatott, égető üresség volt benne. Ugyanakkor, mint az Aral hulláma, nőttönnőtt benne a felháborodás, a méltatlankodás, az egyet nem értés a történtekkel. Hirtelen vágya támadt, hogy megfojtsa ezt a vadászsólyomszeműt, mint egy veszett kutyát, s tudta, hogy ezt meg is tudná tenni. Micsoda inas, erős nyaka volt annak a fasisztának, akit puszta kézzel kellett megfojtania. Nem volt más választása. Váratlanul ütköztek egymásba a lövészárokban, amikor kiverték állásaiból az ellenséges védelmet. Megkerülték a szárnyat, gránátokat dobáltak a lövészárokba, géppisztolysorozatokat küldtek a járatokba, már megtisztogatták az arcvonalat és harcolva nyomultak előre, amikor hirtelen szembetalálkoztak. Az láthatóan golyószórós volt, és utolsó töltényéig védte a szárnyat a lövészárok előtt. Jobb lett volna fogságba vetni. Ez a gondolat átvillant Edigej agyán. De a másik már fölemelte a rohamkést a feje fölé. Edigej rohamsisakosan az arcába fejelt, s mindketten a földre zuhantak. Akkor már nem volt más választása, mint megmarkolni a torkát. A német megpróbált szabadulni, hörgött, ujjai a földet kaparták maga körül, megpróbálta megkapa-

rintani a kezéből kiütött kést. Edigej minden pillanatban azt várta, hogy kést döf a hátába, ezért rendületlen, nem emberi, vadállati erővel, üvöltve szorította, nyomta össze vicsorgó, elfeketült arcú ellenségének porcogós torkát. És csak amikor az kifulladt és őt megcsapta az erős húgyszag, akkor ernyesztette el görcsösen összekulcsolódott ujjait. Nyomban hányni kezdett, és tulajdon hányadékától mocskosan kúszott tovább nyögve, zavaros szemmel. Erről nem beszélt senkinek, sem akkor, sem később. Lidérces álmaiban tért vissza néha, olyankor másnap nem találta a helyét, élni sem volt kedve... Ez jutott most Edigej eszébe, és undorodva rándult össze. Tudatában volt azonban, hogy a vadászsólyomszemű ravaszsággal és szellemi fölényével felülkerekedik rajta. Ez elevenjén találta. Amíg az írt, Edigej igyekezett megtalálni a vadászsólyomszemű fejtegetéseinek gyenge pontját. Mindabból, amit mondott, egyvalami hökkentette meg logikátlanságával, ördögi ellentmondásával: hogyan lehet valakit „ellenséges emlékezéssel" vádolni? Hát lehetnek az ember emlékei ellenségesek vagy nem ellenségesek? Hiszen az emlékezés – a múlt, az, ami már nincs, ami csak volt valamikor. Egyszóval az ember arra emlékszik, ami a valóságban megtörtént vele.

– Tudni akarom – szólalt meg Edigej, érezve, hogy az izgalomtól kiszárad a torka. De kényszerítette magát, hogy nagyon is nyugodtan mondja a szavakat. – Te azt mondod... – Szándékosan tegezte, hogy az megértse: őneki semmi oka csúszni-mászni és félni, hiszen a Sárga Homoknál messzebb úgysem kergethetik. – Azt mondod – ismételte –, ellenséges emlékezés. Hogy kell ezt érteni? Hát van ellenséges meg nem ellenséges emlékezés? Énszerintem az ember arra emlékezik, mi volt, hogy volt valamikor, ami már régen nincs. Vagyis hogy – a jóra emlékezhetünk, de a rossz-

ra, a csúnyára nem, azt felejtsük el? Hiszen ilyen nem volt soha. Vagy mondjuk, ha álmodunk, a jó álomra emlékezhetünk? A rossz álom meg talán tilos valakinek?

– Nocsak, hát ilyen vagy! Hm, az ördög vinne el! – hökkent meg a vadászsólyomszemű. – Szeretsz okoskodni, vitatkozni támadt kedved! Valamiféle helyi filozófus vagy te! No, jól van, rajta. – Szünetet tartott. S mintha felmérné a másikat, nekikészült, és úgy folytatta: – Az életben, történelmi események tekintetében, mindenféle megeshet. De érdekes-e az, mi történt és hogy történt? A fontos: szóban, különösen pedig írásban úgy festeni a múltat, ahogy az most számunkra kívánatos. Mindarra, ami nem a mi javunkat szolgálja, nem is kell emlékezni. Aki nem ehhez tartja magát, azt már megfertőzte az ellenség.

– Ezzel nem értek egyet – mondta Edigej. – Ilyen nem lehet.

– Senkinek sincs szüksége az egyetértésedre. Csak úgy mellesleg mondtam el mindezt. Te kérdezel, én meg, merő jóságból, magyarázok. De különben nem vagyok köteles ilyen beszélgetésekbe bocsátkozni. No, jól van, térjünk át a szóról a tettre. Mondd meg nekem, nem közölt-e veled Kuttubajev, őszinte beszélgetés, vagy mondjuk iddogálás közben angol neveket?

– Ez meg hogy jön ide? – ámult el őszintén Edigej.

– Megmondom. – A vadászsólyomszemű kinyitotta Abutalip egyik „Partizánfüzetét" és felolvasta a piros ceruzával aláhúzott sorokat: – „Szeptember 27-én angol misszió érkezett a táborhelyünkre – egy ezredes és két őrnagy. Díszlépésben vonultunk el előttük. Üdvözöltek bennünket. Aztán közös ebéd volt a parancsnoki sátorban. Meghívtak bennünket is, néhány idegen nemzetiségű embert a jugoszlávok közül. Amikor az ezredesnek bemutattak, az nagyon barátságosan kezet

szorított velem, és tolmácsa útján sok mindent kérdezett: hová való vagyok és hogy kerültem ide. Röviden elmondtam. Bort töltöttek nekem és velük együtt ittam. Aztán még hosszan beszélgettünk. Tetszett nekem, hogy az angolok olyan egyszerű, nyílt emberek. Az ezredes azt mondta, a szerencse, vagy ahogy ő kifejezte, az isteni gondviselés segített nekünk abban, hogy mi Európában valamennyien összefogtunk a fasizmus ellen. Enélkül a Hitler elleni harc még nehezebb volna, az is lehet, hogy némely nép számára tragikusan végződne", és így tovább. – A vadászsólyomszemű befejezte az idézetet, félretette a füzetet. Rágyújtott még egy Kazbekre, szótlanul fújta a füstöt, aztán folytatta: – Kuttubajev tehát nem mondta az angol ezredesnek, hogy Sztálin lángelméje nélkül lehetetlen volna a győzelem, akármennyit nyüzsögtek azok ott Európában, meg partizánkodtak, meg ami tetszik. Sztálin elvtárs tehát eszébe sem jutott! Fel tudod ezt fogni?

– Lehet, hogy beszélt róla – próbálta Edigej menteni Abutalipot –, csak éppen elfelejtette leírni.

– Hol van erről szó? Ezt nem tudod bebizonyítani! Sőt utánanéztünk annak is, mit vallott Kuttubajev negyvenötben, amikor visszatért a jugoszláv partizánegységtől, és igazoló bizottság elé került. Ott nem említette az esetet az angol misszióval. Tehát itt valami nem tiszta. Ki kezeskedhet róla, hogy nem állt kapcsolatban az angol kémszervezettel?

Edigejnek megint nehéz lett és fájt a szíve. Nem értette, mi mire való itt, és mire akar kilyukadni a vadászsólyomszemű.

– Nem mondott neked valamit Kuttubajev, gondolkozz, nem említett angol neveket? Fontos megtudnunk, kik voltak azok az angol misszió tagjai.

Aztán milyen nevük van azoknak?

Hát például John, Clarc, Smith, Jack...

– Életemben nem hallottam ilyen neveket.

A vadászsólyomszemű töprengett, elkomorodott, úgy látszik, nem egészen tetszett neki ez a találkozás Edigejjel. Aztán majdnem behízelgő hangon kérdezte:

– Valami iskolát is nyitott itt, gyerekeket tanított?

– Ugyan miféle iskolát! – fakadt nevetésre önkéntelenül Edigej. – Két kisfia van. Nekem meg két kislányom. Ennyiből állt az iskola. A nagyobbak ötévesek, a kisebbek három. A gyerekek itt nálunk nem tudnak hová lenni, körös-körül pusztaság. Hát foglalkoztatták a kicsinyeket, nevelték, szóval. Mégiscsak volt tanítók – ő is, a felesége is. No, hát olvastak ott, rajzoltak, írni meg számolni tanultak. Ennyi volt az egész iskola.

– Milyen dalokat énekeltek?

– Mindenféléket. Gyerekdalokat. Nem emlékszem rájuk.

– De mire tanította őket? Mit írtak?

– Betűket. Mindennapi szavakat.

– Például milyeneket?

– Milyeneket? Nem emlékszem.

– Hát ilyeneket! – A vadászsólyomszemű egy iskolai füzetből kitépett néhány lapot keresett elő a papírjai közül, gyerek-ákombákomokkal teleróva. – Íme, az első szavak. – A papírlapra a gyerekkéz ezt kanyarította: „A mi házunk." – Látod, az első, amit a gyerek leír – „a mi házunk". Amikor az első szónak minek kell lennie a gyermek ajkán, no, gondolkozz, minek? Ennek – „a mi győzelmünk". Nem igaz? Miért nem jutott ez az eszébe? A győzelem és Sztálin – elválaszthatatlanok.

Edigej összezavarodott. Ez az egész annyira megalázta, és úgy sajnálta Abutalipot és Zaripát, akik olyan sokat áldoztak erejükből és idejükből a vesződ-

ségre az oktalan kisgyerekekkel, olyan düh lobbant benne, hogy nekibátorodott:

– Ha már így, akkor legelőször azt kell leírnia: „a mi Leninünk." Mégiscsak Lenin áll az első helyen.

A vadászsólyomszeműnek elakadt a lélegzete meglepetésében, aztán hosszan fújta tüdejéből a cigarettafüstöt. Felállt. Úgy látszik, szükségét érezte, hogy fel-alá járjon, de a szűk kis szobában nem volt hely hozzá.

– Azt mondjuk – Sztálin, de úgy értjük – Lenin! – mondta hevesen, pattogó szavakkal. Aztán megkönnyebbülten kifújta magát, mint futás után, és békítően tette hozzá: – Jól van, úgy vesszük, hogy ez a beszélgetés meg sem történt köztünk.

Leült, és kifürkészhetetlen arcán megint pontosan kivésődött mozdulatlan, sárgás szeme, amely fényes volt, mint a sólyomé.

– Értesüléseink vannak róla, hogy Kuttubajev kifogásolta a gyerekek internátusi oktatását. Felelj, te jelen voltál, amikor ez ellen szót emelt?

– Honnan vannak ilyen értesülései? Ki tájékoztatta így? – döbbent meg Edigej, és rögtön átvillant agyán a sejtelem: Abilov, az állomásfőnök, ő az oka mindennek, ő jelentette fel, hiszen ő volt ott, amikor szó esett ilyesmiről.

Edigej kérdése komolyan felbőszítette a sólyomszeműt:

– Ide hallgass, már tudtodra adtam: hogy honnan milyen értesüléseket szerzünk – az a mi dolgunk. Senkinek sem számolunk el róla. Jegyezd meg. Most add elő: mit mondott?

– Hogy mit mondott? Gondolkoznom kell. Úgy volt, hogy a mi állomásunk legöregebb munkásának, Kazangapnak a fia Kumbelben tanul, a vasutasok internátusában. Hát a fiú, persze, egy kicsit huligánkodik, csal, megesik az ilyen. Aztán szeptember elsején

megint készítették Szabidzsant az iskolába. Az apja vitte el, teveháton. Az anyja meg, mármint Kazangap felesége, Bükej, elkezdett sírni, panaszkodni – amint elment az internátusba, aszongya, mindjárt idegen lett. A szíve, a lelke, aszongya, nem ragaszkodik már úgy a szülői házhoz, apjához, anyjához, mint azelőtt. Hát tanulatlan asszony. Persze hogy taníttatni kell a fiút, aztán ott, messze, folyton csak...

– No, rendben – vágott a szavába a vadászsólyomszemű. – És mit mondott erre Kuttubajev?

– Ő is ott volt köztünk. Azt mondta, hogy az anyai szív, aszongya, megérzi a bajt. Mert bentlakásos tanulásra nem jó dolgában adja az ember a gyerekét. Az internátus valahogy elveszi, eh, nem elveszi, hanem eltávolítja a gyereket a családjától, apjától-anyjától. Meg hogy ez igen nehéz kérdés. Nehéz mindenkinek – neki is meg másoknak is. De hát mit lehet tenni, ha nincs más lehetőség. Én megértem. Nálunk is nődögélnek a gyerekek. És már most nehéz a szívem: hogy lesz, mire válik a dolog. Rossz, persze...

– Erről később – állította meg a sólyomszemű. – Szóval azt mondta, hogy a szovjet internátus – rossz?

– Nem mondta, hogy „a szovjet". Csak azt mondta: internátus. A miénk Kumbelben van. Azt csak én mondom, hogy „rossz".

– No, ez nem is fontos. Kumbel is a Szovjetunióban van.

– Hogyne volna fontos! – kelt ki magából Edigej, érezve, hogy a másik összezavarja. – Minek felróni valakinek, amit nem mondott? Én is úgy gondolkozom. Ha máshol élnék, nem itt, a kitérőállomáson, én sem küldeném a gyerekeimet semmi pénzért internátusba. Igen, én is így gondolkozom. Mit szólsz hozzá?

– Gondolkozz csak, gondolkozz! – szakította félbe a vadászsólyomszemű. Elhallgatott, aztán így folytatta:

– Há-át akkor összegezzük a dolgokat. Tehát ő ellenzi a kollektív nevelést, így van?

– Nem ellenez semmit! – fakadt ki Edigej. – Minek hiábavalóságot beszélni? Hogy lehet így...

– Elég, elég, hagyd abba – legyintett a vadászsólyomszemű, nem tartva szükségesnek a magyarázkodást. – Most inkább azt mondd meg: mi ez „A Dönenbáj-madár" feliratú füzet? Kuttubajev azt állítja, hogy Kazangap szavai és részben a te szavaid nyomán írta le. Így van?

– Pontosan – élénkült meg Edigej. – Itt, a Sárga Homokon történt ez a história, vagyis hogy monda. Nem messze van innen a najmán törzs temetője, valamikor a najmánoké volt, most közös, Ana-Bejitnek hívják, oda temették el Najmán-Anát, akit tulajdon fia, a mankurt ölt meg...

– No, ebből elég, majd elolvassuk, meglátjuk, mit rejt az a madár – vágta el szavát a vadászsólyomszemű, és miközben a füzetben lapozgatott, megint fennhangon gondolkodott, kifejezve, hogyan vélekedik a dologról: – Dönenbáj-madár, hm, jobbat ki sem lehetne találni. Madár, amelynek emberi neve van. Jó kis íróra akadtam, mondhatom! Egy új Muhtar Auezovra. Egy író a feudális múltból. Dönenbáj-madár, hm. Azt hiszi, nem tudjuk kibogozni. Ez itt suttyomban firkálgatással foglalkozott, a gyerekeinek, úgy ám. Hát ez mi? Ezt is a gyerekeinek írta szerinted? A vadászsólyomszemű Edigej orra alá dugta az egyik viaszosvászon borítójú füzetet.

– Mért, mi ez? – Edigej nem értette.

– Mi? Neked tudnod kell. Itt egy fejezetcím: „Rajmali-aga szavai testvéréhez, Abdilhanhoz."

– Úgy van, ez is egy régi monda – kezdte Edigej. – Régi história. Az öregemberek még ismerik...

– Ne aggódj, én is ismerem – szakította félbe a só-

lyomszemű. – Hallottam már fél füllel. Egy eszét vesztett vénember beleszeret egy tizenkilenc éves fiatal lányba. Mi szép van ebben? Ez a Kuttubajev nemcsak ellenséges személy, hanem még morálisan is züllött ember, úgy látszik. Lám, hogy igyekezett apróra leírni ezt az egész mocskot.

Edigej elvörösödött. Nem szégyenében. Haraggal telt csordultig a lelke, hiszen igazságtalanabb vád nem is érhette volna Abutalipot. És alig türtőztetve magát, azt mondta:

– Hallod-e, nem tudom, micsoda főnök vagy te, de ebbe a dolgába ne piszkálj bele! Adja isten mindenkinek, hogy olyan apa és férj legyen, mint ő, bárki megmondhatja neked itt, milyen ember. Itt annyian vagyunk csak, hogy két kézen meg lehet számolni, és mind ismerjük egymást.

– Jól van, jól van, csillapodj – mondta rá a sólyomszemű. – Elködösítette itt az agyatokat. Az ellenség mindig álcázza magát. De mi majd leleplezzük. Végeztünk, távozhatsz.

Edigej felállt. Zavartan tette föl a sapkáját.

– No de hát mi lesz vele? Hogyan lesz most? Pusztán ezekért az írásokért lecsuktok egy embert, mi?

A vadászsólyomszemű felpattant az asztaltól.

– Ide figyelj, még egyszer mondom: nem a te dolgod! Miért üldözzük az ellenséget, mi lesz vele, milyen büntetést szabunk ki rá – azt mi tudjuk! Ne a te fejed fájjon miatta. A magad dolgával törődj. Eredj!

Aznap, késő este, Förgeteges-Boranli kitérőállomáson még egyszer megállt egy személyvonat. Csak most az ellenkező irányba tartott. Ez sem állt sokáig. Talán három percig.

Érkezését várva, még a sötétben, ott állt az első vágány mellett az a három krómbőr csizmás, aki magával vitte Abutalip Kuttubajevet, tőlük kissé távolabb,

az Abutalipot eltakaró, áthatolhatatlan hátakkal különrekesztve, ácsorogtak a boranliak – Zaripa a két kisfiával, Edigej és Ükübala, meg Abilov állomásfőnök; állandóan fel-alá járkált, aprólékosan és fölöslegesen lótott-futott, mivel a vonat a menetrendtől eltérően fél órát késett. De ugyan mi múlott rajta? Maradt volna nyugodtan a helyén. Abban az órában a váltót Kazangap kezelte, akit szintén kihallgattak az Abutalipnál megtalált szerencsétlen monda ügyében. Tulajdon kezével kellett szabad utat adnia annak a vonatnak, amelyen Abutalipot elvitték, messze a Sárga Homoktól. Bükej otthon maradt Edigej leánykáival.

Az a három csizmás, felgyűrt gallérjával magát mindenkitől távol tartva, hátával választotta el Abutalipot az emberektől. Feszülten hallgattak. Hallgattak az Abutaliptól búcsúzó boranliak is.

Havat söpört a szél. Sustorogva és halk süvítéssel kergette a porhavat. Mintha hóförgeteg készülődött volna. Duzzadt és feszült a fagyos köd a Sárga Homok átláthatatlan egén. Sápadt, árva foltként, nehezen szivárgott át a kivert, csüggedt és puszta hold fénye. A fagy csak úgy sütötte az arcokat.

Zaripa hangtalanul sírt, kezében kis motyó, élelemmel és ruhaneművel, amit a férjének akart átadni. Ükübala nehéz sóhajait a szájából gomolygó pára árulta el. Dault a bundája szélébe takarta. Úgy látszik, Daul megsejtett valamit, mert Ükübala nénihez simulva, riadtan hallgatott. De a legnehezebb Ermekkel volt a dolog, akit, a széltől óva, Edigej tartott a karján. A kicsi nem gyanított semmit.

– Papika, papika! – szólogatta az apját. – Gyere ide. mihozzánk. Mi is utazunk veled!

Abutalip összerezzent a hangjára, önkéntelenül rándult, hogy visszaforduljon és válaszoljon a kisgyerek-

nek, de nem engedték meg, hogy hátranézzen. A három közül az egyik nem tudta megállni:

– Ne ácsorogjatok itt! Halljátok? Menjetek innét, aztán majd odamehettek hozzá.

Távolabb kellett húzódniuk.

De most messze feltűntek a mozdony fényei, és mindenki felbolydult, megmozdult álltó helyében. Zaripa nem tudta tovább fékezni magát, hangosan felzokogott. Vele együtt sírva fakadt Ükübala is. A vonat az elválást hozta magával. Mozdonyának lámpafénye áthatolt a vastagon gomolygó, fagyos ködön, fenyegetően közeledett, dübörgő, fekete tömegként nőtt elő a ködgomolyokból. Ahogy közelgett, mind magasabbra vetették fényüket a mozdony izzó fényszórói, a fénypásztában mind tisztábban lehetett látni a sínek között kavargó porhavat, mind erősebben és riasztóbban hallatszott a hajtókarok és dugattyúk erőlködő zakatolása. Már látszottak a vonat körvonalai.

– Papika, papika! Nézd, jön a vonat! – lelkendezett Ermek, aztán, csodálkozva, hogy apja nem válaszol, elhallgatott. Majd újra megpróbálta magára vonni a figyelmét: – Papika, papika!

A közelben sürgő-forgó Abilov odament ahhoz a háromhoz:

– A postavagon a szerelvény elején lesz. Fáradjanak, kérem, előre. Arra ni.

Valamennyien megindultak, elég gyors léptekkel, a jelzett irányba. A vonat már közeledett. Elöl, körül sem nézve, a vadászsólyomszemű ment aktatáskával, nyomában, Abutalipot közrefogva, két széles vállú beosztottja, kissé hátrább Zaripa sietett utánuk, sarkában Ükübala, aki Dault vezette kézen fogva. Edigej tőlük oldalvást, Ermekkel a karján. Nem engedhette meg magának, hogy az asszonyok és gyerekek előtt elsírja

magát. Miközben mentek, egyre küszködött magával, igyekezett legyűrni a fojtogató csomót a torkában.

– Te okos kisfiú vagy, Ermek. Okos, ugye? Okos vagy és nem sírsz, jó? – mormolta összefüggéstelenül, és magához szorította a kicsit.

A vonat közben lassított és begördült az állomásra. A kisfiú Edigej karján ijedten összerezzent, amikor a mozdony mellékük ért, egy kicsit még túlhaladt rajtuk, és éles sistergéssel gőzt bocsátott ki, majd átható hangon sípolt a kalauz.

– Ne félj, ne félj – nyugtatta Edigej. – Semmitől se félj, ha én veled vagyok. Én pedig mindig veled leszek.

A vonat hosszas, nehézkes csikorgással megállt, a fagytól és hóportól csipkés, jégvirágtól vaksi ablakú kocsik nem mozdultak tovább. És csönd lett. De a mozdony útra készen máris gőzt sistergett. A mozdony mögötti poggyászkocsi után következett a postakocsi. Ablakain rács, kétszárnyú ajtaja középen nyílt. Az ajtót belülről nyitották ki. Egy férfi és egy nő nézett ki, mindkettőn postástányérsapka, vattázott nadrág és bekecs. A nő lehetett a rangosabb. Kézilámpást tartott a kezében. Nagy testű, széles mellű nő volt.

– Maguk azok? – kérdezte, úgy tartva feje mellett a lámpát, hogy mindenkire világítson. – Várjuk magukat. A hely készen van.

Elsőnek a vadászsólyomszemű kapaszkodott fel, nagy aktatáskájával.

– No, gyerünk, gyerünk, ne tartson föl bennünket! – sürgette Abutalipot nyomban az a kettő.

– Hamarosan visszajövök! Ez valami félreértés! – mondta sietve Abutalip. – Visszatérek hamarosan, várjatok!

Ükübala nem bírta tovább. Hangosan felzokogott, amikor Abutalip búcsúzkodni kezdett a kisfiaitól. Minden erejéből magához szorította, csókolgatta őket,

s valamit beszélt a rémült és mit sem értő gyerekekhez. A mozdonyra már ráadták a gőzt. Mindez a kézilámpás fénykörében történt. És akkor újra felhangzott az éles, szívet tépő sípszó, úgy futott végig a szerelvény mentén, mint az elektromos áram.

– No, elég, gyerünk, gyerünk, beszállás! – vonszolták azok ketten Abutalipot a vagon lépcsőjéhez.

Annyi idő maradt csak, hogy Edigej és Abutalip utoljára forrón megölelje egymást s egy másodpercre úgy maradjon; hogy eszükkel, szívükkel, egész lényükkel megértsenek mindent, és egymáshoz szorítsák borostás, nedves arcukat.

– Mesélj nekik a tengerről! – suttogta Abutalip.

Ezek voltak az utolsó szavai. Edigej megértette. Az apa arra kérte, beszéljen a fiainak az Aral-tengerről.

– Elég volt, gyerünk, hallod, gyerünk, szállj fel, gyerünk! – lökdösték széjjel őket.

Azok ketten, vállukkal nyomva Abutalipot, betuszkolták a vagonba. A gyerekek akkor fogták fel az elválás szörnyű valóságát. Egyszerre fakadtak hangos sírásra, egyszerre kiáltották:

– Papika! Apa! Papika! Apa!

Edigej, Ermekkel a karján, odaugrott a vagonhoz.

– Hová, hé? Hová, te? Az isten... – taszította mellbe dühödten a lámpás nő, és súlyos vállával eltorlaszolta a vagonajtó nyílását.

Senki sem értette meg ebben a pillanatban, hogy Edigej, ha már így fordult, maga ment volna el Abutalip helyett, hogy útközben puszta kezével fojtsa meg a vadászsólyomszeműt – olyan elviselhetetlenül fájt neki a gyerekek kiáltozása.

– Ne ácsorogjanak itt! Menjenek innen, menjenek! – ordította a lámpás nő. Agyondohányzott szájából a pára hagymaszagot csapott Edigej arcába.

Zaripa akkor kapott észbe, hogy a kis batyu a kezében maradt.

– Adják át neki, élelem! – hajította fel a batyut a vagonba.

A postakocsi ajtaja becsapódott. Minden elnémult. A mozdony sípolt és elindult. Ment, csikorogva forgatta a kerekeket, a kemény fagyban csak nehezen tudott felgyorsulni.

A boranliak önkéntelenül a távolodó vonat után indultak, kísérték a szorosan bezárt vagont. Ükübala tért magához elsőnek. Átölelte Zaripát, melléhez szorította és nem engedte el.

– Daul, hová mégy? Maradj, maradj itt! Fogd meg a mama kezét! – parancsolt rá hangosan, túlkiáltva a mellettük elhaladó, egyre gyorsuló kerekek kattogását.

Edigej, Ermekkel a karján, továbbszaladt a vonat után, és csak akkor állt meg, amikor az utolsó kocsit is elnyelte a sötétség. A vonat elment, magával vitte a haladás egyre halkuló zaját és kihunyó, vörös fényeit... Még hallatszott a mozdony utolsó, vontatott sípszava...

Edigej visszafordult. Sokáig nem tudta lecsillapítani a síró kisfiút.

Abilov csak éjszaka jutott eszébe, otthon, amikor letaglózottan ült a kályha mellett. Csöndesen felkelt, öltözködni kezdett. Ükübala rögtön kitalálta, hová készül.

– Hová mégy? – ragadta meg az urát. – Ne bántsd, egy ujjal se merj hozzányúlni! Állapotos a felesége! Meg nincs is jogod hozzá! Hogyan bizonyítod rá?

– Ne félj – válaszolta nyugodtan Edigej. – Nem bántom, de tudnia kell, hogy jobb lesz neki, ha szedi innen a sátorfáját. Megígérem neked, hogy a haja szála se görbül. Elhiheted! – kirántotta a karját, és kilépett a házból.

Abilovék ablaka még világos volt. Tehát nem aludtak.

Edigej keményen csikorgatta az ösvény havát, ahogy odament a fagyos ajtóhoz, és hangosan bezörgetett. Abilov nyitott ajtót.

– Á, Edike, gyere be, gyere – mondta ijedten, és elsápadva hátrált.

Edigej némán belépett, fagyos pára gomolydult utána. A küszöbön megállt, becsukta maga mögött az ajtót.

– Miért tetted árvákká ezeket a szerencsétleneket? – kérdezte, igyekezve, hogy fegyelmezze magát.

Abilov térdre esett előtte, és a szó szoros értelmében a földön csúszott, Edigej bekecse széle után kapkodott.

– Bizony isten, nem én, Edike! Ne tudjon szülni a feleségem! – mondta ki a szörnyű esküt, a rémület nyűgözte állapotos asszonyhoz fordulva, és sietve, akadozva folytatta: – Isten bizony, nem én, Edike. Hogy is tehettem volna! Hanem az a revizor. Emlékezz csak. Ő faggatózott, kérdezősködött, mit ír, aszongya, meg minek ír. Ő volt, az a revizor. Én – hogyan is? Ne tudjon szülni a feleségem, ha... Én a vonatnál az este azt se tudtam, hová legyek, elsüllyedtem volna, csak hogy ne lássam! Az a revizor kipiszkált mindent az emberből, egyre faggatózott mindenről, honnan tudhattam volna... Hiszen ha tudom...

– No, jól van – szakította félbe Edigej. – Állj fel, beszéljünk ember módra. Itt, a feleséged előtt. Szerencsével szüljön. Nem erről van most szó. Még ha ártatlan vagy is. Csak hát neked mindegy, hol vagy. Mi meg itt maradunk, talán halálunkig. Hát gondold meg. Idővel biztosan úgyis más munkahelyre küldenek. Ez a tanácsom. Csak ennyi. És többet nem térünk vissza erre a

beszélgetésre. Ennyit akartam mondani, semmi többet...

Azzal Edigej kilépett, és becsukta maga mögött az ajtót.

IX

A Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre, már jóval elmúlt dél. A vihar még mindig csak félerővel tombolt, de a víz egész belátható térségén tajtékzó rendekben egymás után hömpölyögtek a hullámok, látóhatártól látóhatárig mozgásban volt az elem. A „Konvenció" anyahajó enyhén imbolygott a hullámokon. Korábbi helyén maradt, légvonalban szigorúan egyforma távolságra San Franciscótól és Vlagyivosztoktól. A nemzetközi tudományos program hajójának egész személyzete teljes készültségben, feszülten várakozott.

Eközben az anyahajó fedélzetén véget ért a különbizottságok soron kívül összehívott ülése, amelyen az Éltető naprendszerében felfedezett földön kívüli civilizációval kapcsolatos rendkívüli helyzetet tárgyalták meg. A más bolygóbeliekhez önkényesen távozott űrpáros, a 2–1 és az 1–2 még mindig az Erdő Öle bolygón tartózkodott; az EIK a „Paritás" űrállomás rádióján háromszor figyelmeztette őket, hogy semmilyen lépést ne tegyenek az EIK külön utasításáig.

Az EIK kategorikus követelései valójában nemcsak zavarukat tükrözték, hanem a kivételesen bonyolult, tarthatatlanul kiéleződött helyzetet is, a két fél egyet nem értésének hevességét, ami az együttműködés teljes megszakításával, sőt nyílt szembenállással fenyegetett. Ami tegnap még egymás felé közelítette a két államot tudományos-technikai erejük integrálásának érdekében, a „Demiurgosz"-program, mint olyan, háttérbe

szorult és nyomban elveszítette korábbi jelentőségét a földön kívüli civilizáció felfedezésével hirtelen támadt szuperprobléma mellett. A bizottságok tagjai csak egyet értettek meg pontosan: ez a semmihez sem mérhető, páratlan felfedezés döntő próbának veti alá a jelen világ társadalomközösségének alapjait, mindazt, amit hirdettek, kultiváltak, századról századra beleneveltek a nemzedékek tudatába – a társadalmi lét szabályainak összességét. Ki merte volna rászánni magát erre a kockázatos lépésre, nem is említve a földi béke totális biztosításáról alkotott elképzeléseket?

Akkor, mint a történelem válságos pillanataiban mindig, hirtelen újra lelepleződtek a gyökeres ellentétek a föld két különböző társadalmi-politikai rendszere között.

A kérdés megtárgyalása heves vitává fajult. A nézetek és felfogások különbözősége – álláspontokként – egyre inkább kibékíthetetlen jelleget öltött. Az ügy sebesen haladt az összecsapás, a kölcsönös fenyegetődzés felé, olyan konfliktusok irányába, amelyek, ha a kontroll alól kitörnek, készek elkerülhetetlen világháborúba sodorni az emberiséget. Ezért mindkét fél igyekezett tartózkodni a szélsőségektől az események fejlődésének ilyenfajta veszélyétől tartva, de még erősebb visszafogó tényező volt, hogy nem tartották kívánatosnak, pontosabban szólva veszedelmesnek tartották az emberi tudat robbanását, ami elemi erővel menne végbe, ha köztudomású ténnyé válna a földön kívüli civilizációról adott jelentés... Senki nem kezeskedhetett a dolgok ilyen fordulatának következményeiről...

A józan ész kerekedett felül, a felek kényszerű kompromisszumot kötöttek – megint csak szigorú egyensúlyban tartott alapon. Ezzel kapcsolatosan az EIK kódolt rádiógramot küldött a „Paritás" űrállomásra a következő szöveggel:

„Az 1–2 és a 2–1 ellenőrző űrhajósoknak. Kötelességüknek számít, hogy létesítsenek haladéktalanul rádióösszeköttetést a »Paritás« fedélzeti rendszerének útján a napon túli galaktika úgynevezett Éltető naprendszerének Erdő Öle nevű bolygóján tartózkodó 1–2 és 2–1 űrpárossal. Sürgősen adják tudtukra, hogy az 1–2 és a 2–1 űrpáros által felfedezett földön kívüli civilizációról szóló információkat tanulmányozó kétoldali bizottság határozata alapján az EIK fellebbezhetetlen döntése a következő:

a) akadályozzák meg az 1–2 és a 2–1 űrpáros visszatérését a »Paritás« űrállomásra és onnan a földre, mint a földi civilizációban nemkívánatos elemekét;

b) közöljék az Erdő Ölének nevezett bolygó lakóival, hogy nem kívánunk velük semmiféle kapcsolatot teremteni, mert ez összeférhetetlen a történelmi gyakorlattal, a földi társadalom legfontosabb érdekeivel és mai fejlettségének sajátságaival;

c) figyelmeztessék az 1–2 és a 2–1 volt űrpárost, valamint a velük kapcsolatban levő más bolygóbelieket, hogy ne próbáljanak összeköttetést létesíteni a földlakókkal, még kevésbé behatolni a földet körülvevő szférákba, mint ez a »Trambulin« űrpályán tartózkodó »Paritás« űrállomás meglátogatásakor történt;

d) abból a célból, hogy a kozmikus teret a föld körül elszigetelje az idegen égitestekről származó repülőszerkezetektől, az EIK »Abroncs« fedőnévvel sürgősen olyan rendszabályt vezet be, amely lehetetlenné teszi a különleges interkozmikus üzemmódot, és ezzel beprogramoznak egy egész sor, meghatározott űrpályán mozgó, harci rakétarobotot, ezek feladata, hogy atomlézer-sugárzással megsemmisítsenek bármilyen tárgyat, amely a kozmoszból közeledik a földgolyó felé;

e) hozzák tudomására a más bolygóbeli lényekkel önkényesen kapcsolatba lépett volt űrpárosnak, hogy

a földlakók kialakult geopolitikai struktúrája stabilitásának megőrzése okából és biztonsági okokból kizárjuk a lehetőségét bármiféle kapcsolatnak velük. Megteszünk minden szükséges intézkedést az esemény legszigorúbb titokban tartására és a kapcsolat nemkívánatos újrafelvételének megakadályozására. E célból a »Paritás« űrállomást haladéktalanul másik űrpályára irányítjuk, a rádió-összeköttetés csatornáit pedig átkódoljuk;

f) még egyszer figyelmeztessék a más bolygóbelieket az »Abroncs« föld körüli zóna megközelítésének veszélyeire.

EIK, a »Konvenció« repülőgép-anyahajó fedélzete."

Az EIK, miután megtette ezeket az elhárító intézkedéseket, kénytelen volt bizonytalan időre befagyasztani az X bolygó meghódítására irányuló egész „Demiurgosz"-programot. A „Paritás" űrállomást át kell irányítani a forgás más paramétereire, és folyamatos kozmikus felderítésre használni. A kooperatív tudományos-kutató anyahajót, a „Konvenció"-t, úgy döntöttek, átadják megőrzésre a semleges Finnországnak. Miután a távoli kozmoszba felengedik az „Abroncs"-ot, valamennyi szolgálati ágat, mindkét részről a tudományos és adminisztratív munkatársakat, az egész kisegítőszemélyzetet átirányítják, s aláírásukkal kell szigorúan szavatolniuk, hogy amíg csak élnek, nem adják tovább az EIK tevékenysége megszűnésének okait.

Közhírré majd azt teszik, hogy a „Demiurgosz"-program munkája bizonytalan ideig szünetel, mivel az X bolygón kapitális kutatások és korrekciók váltak szükségessé.

Mindezt alaposan átgondolták. És mindennek meg kell történnie közvetlenül az után, hogy az „Ab-

roncs"-ot soron kívül felbocsátják a föld körül keringő pályájára.

Ezt megelőzően, nyomban a bizottságok ülése után, minden dokumentumot, minden rejtjeles írást, a volt űrhajósok minden információját, minden jegyzőkönyvet, minden hangszalagot és papírt megsemmisítettek, ami csak kapcsolatban állt ezzel a szomorú históriával.

A Csendes-óceánon, az Aleut-szigetektől délre, alkonyodott. Az időjárás olyan volt, mint korábban, aránylag elviselhető. Az óceánon mégis fokozatosan erősödött a hullámzás. Már hallani lehetett a mindenütt forrongó hullámok morajá t.

Az anyahajón a repülőegység feszülten várta az ülés végeztével a különbizottságok tagjainak felszállását. Már kiléptek valamennyien. Búcsúzkodtak. Ezek az egyik repülőgépbe szálltak be, azok a másikba.

A gépek erősen imbolyogtak, de azért pompásan sikerült a start. Az egyik gép San Francisco irányába fordult, a másik ellenkező irányba – Vlagyivosztok felé.

Magasan járó szelektől körülmosva, úszott örök pályáján a föld. Úszott a föld... Parányi homokszem volt a világegyetem végtelenségében. Tengernyi sok ilyen homokszem van a világban. De csak ezen, a föld nevű bolygón éltek-éldegéltek emberek. Éltek, ahogy bírtak és ahogy tudtak, és néha, tudásszomjtól hajtva, megpróbálták kideríteni, nincsenek-e még valahol hozzájuk hasonló lények. Vitáztak, elméleteket gyártottak, leszálltak a holdra, önműködő berendezéseket küldtek más égitestekre, de minden esetben keserűen győződtek meg arról, hogy a naprendszer tájain nincs semmi és senki, aki hozzájuk hasonlít, egyáltalán élet sincs. Aztán elfeledkeztek róla, más gondjuk lévén, nem volt olyan könnyű élni és békében maradni egymással, még a mindennapi kenyér megszerzése is sok

fáradalomba került... Sokan különben is úgy vélték, hogy ez nem az ő dolguk. És úszott a maga pályáján a föld...

Az a január kemény fagyokat és ködöket hozott. Honnan is zúdult ennyi hideg a Sárga Homokra! A vonatok összefagyott tengelyekkel jártak, fehérre izzította őket a jeges hideg. Különös látvány volt, ahogy a fekete olajtartálykocsik sora hóförgeteg befújta tiszta fehéren állt meg a fagyban a kitérőállomáson. Elindulni sem volt könnyű a vonatoknak. A kettesével összekapcsolt mozdonyok mintegy vállvetve sokáig rángatták a szerelvényt, szinte úgy nyúzták le a sínekről az odafagyott kerekeket. A vagonokat a vágányról letépő mozdonyok erőlködésének csörömpölő vasdübörgése messzire elhallatszott az éles levegőben. Éjszakánként a boranli gyerekek ijedten rezzentek fel a dübörgésre.

Ráadásul még hótorlaszok is támadtak a vasútvonalon. Egyik a másik után. A szelek nekivadultak. A Sárga Homokon szabad terük volt, és nem lehetett kiszámítani, milyen irányból ront rájuk a förgeteg. És a boranliaknak úgy rémlett, mintha a szél csakis azon igyekezne, hogy éppen a vasútvonalra söpörje a havat. Mintha csak kikémlelne minden huzatos helyet, hogy nekifeküdjék, befújja, eltorlaszolja nehéz fúvásával az utat.

Edigej, Kazangap és még három pályamunkás mást sem tettek, mint a kitérővonal egyik végéről a másikhoz szaladgáltak, hol itt, hol ott tisztogatni meg az utat, hol megint az előbbi helyen. Tevék vontatta saroglyák segítették ki őket. A hótorlasz egész súlyos felső rétegét saroglyákkal tolatták az út szélére, a többit kézzel kellett elhányni. Edigej nem sajnálta Karanarját, örült, hogy alkalom kínálkozott az állat elcsigázá-

sára, vad ereje megtörésére. Párba fogta egy másik tevével, amely teherbírásban illett az övéhez, és korbáccsal hajtotta őket, miközben keresztbe fektetett deszkával túrták a havat. A deszkán hátul súly volt, s ráállt maga is, hogy a saját súlyával nyomja a saroglyát. Más alkalmatosság nem volt akkor még. Beszélték, hogy már kikerültek a gyárból a különleges hókotró gépek, mozdonyok, amelyek kétfelé tolják a hóakadályokat. Azzal a reménnyel kecsegtették őket, hogy hamarosan küldenek ilyen gépeket, de az ígéret egyelőre csak szó maradt.

Míg nyáron két hónapig ájultatón perzselt a nap, most, télen, még beszívni is rettenetes volt a fagyos levegőt – úgy érezte az ember, megszakad a tüdeje. A vonatok mégis jöttek-mentek, a munkát el kellett végezni. Edigej arcát fölverte a borosta, azon a télen csillantak meg az első ősz szálak a hajában, szeme dagadt volt az álmatlanságtól, arca olyan, hogy utált a tükörbe nézni – sötét lett, mint az öntöttvas. Ki sem bújt a bekecséből, afölött meg állandóan csuklyás vitorlavászon köpenyt viselt. Lábán nemezcsizma.

De akármivel foglalkozott Edigej, s bármilyen kemény volt a munka, nem ment ki a fejéből Abutalip Kuttubajev históriája. Fájdalmasan visszhangzott benne. Gyakran tűnődtek-töprengtek Kazangappal azon – hogyan történhetett ez az egész, és mi lesz a vége. Kazangap egyre többet hallgatott, szemöldökét összevonva, feszülten forgatta a maga gondolatait. Aztán egyszer azt mondta:

– Megesett ilyesmi mindig. Egyelőre még csak kivizsgálják... Régente nemhiába mondták: „A kán nem isten. Nem mindig tudja, mit csinálnak, akik mellette vannak, azok pedig, akik mellette vannak, nem tudnak azokról, akik a piacon súlyos adókat szednek." Volt ilyen máskor is.

– Mit beszélsz, hallod! Jó kis bölcsre akadtam! – nevette ki bosszankodva Edigej. – Mikor volt rá eset, hogy elkergették azokat a kánokat, akármelyiket? Erről van szó?

– Akkor miről? – kérdezte ésszerűen Kazangap.

– Miről, miről! – dörmögte ingerülten Edigej, de végül nem válaszolt rá. Ezzel az agyában rekedt kérdéssel járt-kelt, és nem találta a feleletet.

Mint tudni való, a baj nem jár egyedül. Kuttubajevék elsőszülötte, Daul, erősen megfázott. Magas lázzal feküdt a kisfiú, félrebeszélt, köhögés kínozta és fájt a torka. Zaripa azt mondta, hogy mandulagyulladása van. Mindenféle tablettákkal gyógyítgatta. De nem maradhatott mindig a gyerekek mellett: váltókezelő volt, élni kellett. Hol éjszaka, hol nappal került rá a szolgálat. Ükübalának kellett a gyerekek gondját magára vállalnia. A maga két szülöttjét, meg még kettőt, elboldogult néggyel, hiszen megértette, milyen kilátástalan helyzetben vannak Abutalipék. Edigej is segített, ahogy tudott. Kora reggel szenet vitt be nekik a barakkba a kispajtából, s ha ideje volt, még be is fűtött. Kőszénnel befűteni – ahhoz is szakértelem kell. Egyszerre másfél vödör szenet szórt a kályhába, hogy egész nap tartsa a meleget a gyerekeknek. Maga hordta a vizet is a holtvágányon álló tartálykocsiból, fát vágott a begyújtáshoz. Ezt-azt elvégezni, fát vágni, vizet hordani, egyebet – mit számított az neki! Más volt a nehéz. Lehetetlen, gyötrelmes, elviselhetetlen volt Abutalip gyerekeinek a szemébe nézni és a kérdéseikre válaszolni. A nagyobbik betegen feküdt, ő természeténél fogva fegyelmezett legényke volt, de a kisebbik, Ermek, szakasztott az anyja: eleven, hízelkedő, végtelenül érzékeny és sebezhető, vele volt nehéz. Amikor Edigej reggelente bevitte a szenet és befűtött, igyekezett nem felébreszteni a gyerekeket. Csakhogy ritkán

sikerült észrevétlenül távoznia. A fürtös fekete hajú Ermek rögtön felébredt, és első kérdése, amint a szemét kinyitotta, az volt:

– Edigej bácsi, ma hazajön a papika?

Pucéran, mezítláb szaladt hozzá a kicsi, szemében azzal az olthatatlan reménnyel, hogy elég, ha Edigej azt mondja: „Igen", akkor apja okvetlenül hazatér és újra itt lesz velük. Edigej felnyalábolta a soványkа, meleg kis testet és visszafektette az ágyba. Úgy beszélt vele, mint egy felnőttel:

– Nem tudom, Ermek, hogy ma hazajön-e a papika, de az állomásról jelenteniük kell nekünk a távírón, melyik vonattal érkezik. Hiszen itt a személyvonatok nem állnak meg, magad is tudod. Csak a vasútvonal legfőbb irányítójának a parancsára. Szerintem a napokban hírt kell kapnunk. És akkor veled meg Daullal, ha addigra meggyógyul, kimegyünk elébe a vonathoz.

– És azt mondjuk majd: papika, itt vagyunk! Ugye? – fűzte tovább a csöppség a felnőtt gondolatait.

– Hát persze! Azt mondjuk – mondta bátorító hangon Edigej.

De az élénk képzelőtehetségű kisfiút nem volt olyan könnyű félrevezetni.

– Edigej bácsi, tudod mit, akkor üljünk fel a tehervonatra és menjünk el mind ahhoz a főirányítóhoz. És mondjuk meg neki, hogy állítsa meg a vonatot nálunk, amivel a papika érkezik.

Ki kellett bújni a kérdés alól.

– Csakhogy akkor nyár volt, meleg. Most meg hogy utaznál tehervonaton? Nagyon hideg van. Erős szél. Látod, hogy befagytak az ablakok. Nem jutunk el odáig, jégcsappá fagyunk. Nem, ez nagyon veszélyes lenne.

A kisfiú szomorúan elcsöndesedett.

– Most feküdj még egy kicsit, én pedig megnézem

Dault – talált kibúvót Edigej, és odalépett a kis beteg ágyához, nehéz, inas kezét rátette a kisfiú forró homlokára... Az nagy nehezen felnyitotta a szemét, láztól cserepes szája mosolyra húzódott. A láza csak nem ment le.

– Ne takarózz ki. Csuromvíz vagy. Hallod, Daul? Még jobban megfázol. Te meg, Ermek, hozd ide neki a kis edényt, hogy ha pisilni akar. Hallod? Hogy ne kelljen felkelnie. Nemsokára megjön a mama a szolgálatból. Ükübala néni meg mindjárt átjön, ad nektek enni. Aztán majd ha Daul meggyógyul, átszaladtok hozzánk játszani Szauléval meg Sarapattal. Énnekem most munkába kell mennem, hiszen látjátok, mekkora hó esett, elakadnak a vonatok – mondogatta Edigej a gyerekeknek, mielőtt otthagyta őket.

Ermek azonban kérlelhetetlen volt.

– Edigej bácsi – állította meg már a küszöbön. – Ha nagyon nagy a hó, akkor a papika vonatja is elakad, én meg majd elmegyek, eltisztítom a vonat elől a havat. Van kislapátom.

Edigej sajgó, nehéz szívvel lépett ki tőlük. Égette a harag, a tehetetlenség, a szánalom. Haragudott ilyenkor az egész világra. És a havon, a szelen, a hóakadályokon töltötte ki a bosszúját, a tevéken, amelyeket nem kímélt munka közben. Úgy dolgozott, mint a vadállat, mintha egymaga meg tudta volna fékezni a Sárga Homok minden hóförgetegét...

A napok pedig sorjáztak, ahogy a vízcseppek hullanak egymás után, változtathatatlan, egyforma ütemben. Elmúlt a január is, és egy kicsit enyhült a fagy. Abutalip Kuttubajevtől semmi hír nem jött. Edigej és Kazangap találgatásokba merültek – meghányták-vetették a dolgot mindenféleképpen. Ez is, az is úgy vélekedett, hamarosan szabadon kell hogy bocsássák, hiszen mi van abban – magának írta, amit írt, nem más-

nak. Olyan elevenen élt bennük a remény, hogy azt Zaripába is át tudták plántálni, hogy tartsák benne a lelket. Az asszony maga is tudta, hogy a gyerekei miatt sziklaszilárdnak kell lennie. Olyan is lett, mint a szikla. Magába zárkózott, szót sem ejtett, csak a szeme csillogott riadtan. Nem tudta senki, meddig futja az erejéből.

Förgeteges Edigejnek volt egy óra szabad ideje. Elhatározta, hogy megnézi, hogyan legel a tevecsorda a sztyeppen, s főképpen, hogyan viselkedik Karanar. Nem nyomorította-e meg valamelyik állatot a csordában? Lehiggadt-e már, hiszen ideje volna. Sítalpon indult el, a csorda nem volt messze. Időben visszatért. Meg akarta mondani Kazangapnak, hogy minden rendben van. A Rókafark-laposban legelnek a tevék, ott alig van hó, elhordta a szél, ezért egyelőre nincs miért nyugtalankodni, van elég legelnivaló. De előbb, úgy gondolta, hazamegy, lecsatolja a sítalpát. Nagyobbik kislánya, Szaule, ijedten nézett ki az ajtón:

– Papa, a mama sír! – És eltűnt.

Edigej ledobta a síléceket, aggodalmasan sietett be a házba. Ükübala úgy zokogott, hogy Edigejnek elakadt a lélegzete.

– Mi az? Mi történt?

– Legyen átkozott minden ezen az átkozott világon! – jajveszékelt Ükübala, fuldokolva a sírástól.

Edigej sohasem látta még ilyen állapotban a feleségét. Ükübala erős, józan asszony volt.

– Te vagy, te vagy az oka mindennek!

– Minek? Minek vagyok az oka?

– Hetet-havat összehordtál azoknak a szerencsétlen kisgyerekeknek. Most meg, épp az előbb, megállt itt egy személyvonat. Előtte állt a szembejövő. Megállt, hogy átengedje. Hogy is kerültek szembe éppen a mi kitérőállomásunkon? De Abutalip gyerekei, amint

meglátták, hogy megáll egy személyvonat, odarohantak és kiabáltak: „Papa! Papika! Megjött a papika!" Ki a vonathoz! Én utánuk! Azok meg vagontól vagonig szaladnak és kiabálnak: „Papa, papika! Hol van a mi papikánk?" Már azt hittem, a vonat alá kerülnek. De egy kocsi ajtaja sem nyílt ki. Azok meg csak rohannak. Hosszú-hosszú, néma szerelvény. A gyerekek meg csak futnak. Amíg utolértem őket, amíg elfogtam ezt, a kisebbiket, meg a másiknak elkaptam a kezét, a vonat megindult és ment. Azok meg kitépték magukat a kezemből: „Ott a papikánk, nem tudott leszállni a vonatról!" – és akkora bőgést csaptak! A szívem szakadt meg, azt hittem, eszemet vesztem, úgy kiabáltak és sírtak. Ermekkel baj van! Eredj, nyugtasd meg szegénykét! Menj! Te mondtad nekik, hogy akkor jön haza az apjuk, ha majd megáll a személyvonat! Ha láttad volna, hogy álltak ott, amikor a vonat továbbment és az apjuk sehol! Ha láttad volna! Miért is van így berendezve az élet, miért is ragaszkodik olyan rettenetesen apa a gyermekéhez, a gyermek meg az apjához? Mire ez a sok szenvedés?

Edigej úgy ment át hozzájuk, mintha kivégzésre menne. És csak egyre kérte az istent: szálljon alá és bocsássa meg kivégzése előtt ezt az ártatlan megcsalását a hozzá bizodalmas kis lelkeknek. Hiszen nem akart nekik rosszat. Mit mondjon most nekik, hogyan vállalja a felelősséget?

Amikor belépett, a sírástól szinte felismerhetetlenül dagadt arcú két kisgyerek, Ermek és Daul, újult erővel kezdett rá a kiabálásra. Ríva szaladtak hozzá, és könnyeiktől fuldokolva, sírva-zokogva, egymás szavába vágva próbálták magyarázni neki, hogy a vonat megállt a kitérőállomáson, de az apjuknak nem hagytak időt leszállni, és hogy ő, Edigej bácsi, állítsa meg a vonatot...

– Szagündüm papikamdü! Szagündüm papikamdü![1] – kiáltozta Ermek, egész arcával, bizalmával, reménységével esemkedve hozzá.

– Mindjárt utánajárok mindennek. Csitt, csitt, ne sírjatok – próbálta Edigej valahogy észre téríteni őket, lecsöndesíteni a sírásba belefeledkezett kicsiket. Még nehezebb volt magát fékeznie, hogy ne csüggedjen, arca se változzék, nehogy a gyerekek meglássák benne a gyenge, tehetetlen embert. – Megyünk, mindjárt megyünk! „Hová megyünk? Hová? Kihez megyünk? Mit csinálunk? Mihez fogunk?" – gondolta közben. – Mindjárt kimegyünk és majd gondolkozunk rajta, beszélünk róla – ígért Edigej, összefüggéstelenül dörmögve, valami bizonytalant.

Odalépett Zaripához. Az hason feküdt a díványon, arcát a párnába fúrva.

– Zaripa, Zaripa! – érintette meg a vállát Edigej. Még csak fel sem emelte a fejét.

– Most elmegyünk, járunk egyet, sétálunk egy kicsit, aztán benézünk hozzánk – mondta neki Edigej. – Viszem a gyerekeket.

Ez volt az egyetlen, amit ki tudott találni, hogy valahogy megnyugtassa a gyerekeket, elvonja a figyelmüket és maga is összeszedje a gondolatait. Ermeket a hátára vette, Dault pedig kézen fogta. És céltalan sétára indult velük a vasúti töltés mentén. Edigej sohasem érzett még ekkora részvétet más baja iránt. Ermek a hátán még mindig hüppögött, párás és fájdalmas lehelete a tarkójába csapott. A fájdalmába belebetegedett apró emberi lény olyan bizalommal simult hozzá, olyan bizalommal kapaszkodott a vállába, a másik kis lény pedig annyi bizalommal kapaszkodott a kezébe, hogy

1 Meghal bánatában a papika!

Edigej torkaszakadtából tudott volna kiabálni értük való fájdalmában és szánalmában.

Így mentek a vasúti pálya mentén a puszta Sárga Homokon, csak a vonatok haladtak el mellettük dübörögve, hol ebbe, hol a másik irányba... Érkeztek és távolodtak...

És Edigej megint hazudni volt kénytelen a gyerekeknek. Azt mondta nekik, hogy tévedtek. Az a vonat, amely véletlenül megállt az ő kitérőállomásukon, az egyik irányba ment, a papikájuknak pedig a másik irányból kell érkeznie. De aligha tér vissza egyhamar. Hír érkezett, hogy matróznak küldték el valamelyik tengerre, s csak akkor jön haza, majd ha a hajó újra kiköt a hosszú tengeri utazás után. Addig várni kell. Edigej fogalmai szerint ennek a hazugságnak egy időre tartania kell bennük a lelket, addig, amíg csak valóság nem lesz a hazugságból. Edigej nem kételkedett benne, hogy Abutalip Kuttubajev hazatér. Eltelik egy kis idő, amíg kivizsgálják a dolgát, s akkor hazabocsátják, egy másodpercig sem tartják ott tovább kiszabadulása után. A gyermekeit annyira szerető apa egy percet sem késlekedik... Azért hazudott Edigej... Mint aki jól ismerte Abutalipot, mindenki másnál élénkebben képzelte el, mit érezhet a családja nélkül. Más talán nem szenvedné meg annyira az ideiglenes elszakadást, amely nem is az ő akaratából történt, de éltetné a remény, hogy hamarosan hazatérhet. Abutalip számára azonban, Edigej nem kételkedett benne, a legsúlyosabb büntetés volt, hogy elszakították a családjától. Ezért féltette. Kibírja-e, ki tudja-e várni, amíg a törvény ítél az ügyében...

Zaripa eközben már több levelet írt az illetékes hatóságoknak: férje felől tudakozódott, és kérte, értesítsék, meglátogathatja-e. Egyelőre semmiféle választ nem kapott. Kazangap és Edigej is törte a fejét. Ők, a férfiak

azonban hajlamosak voltak mindent azzal magyarázni, hogy Förgeteges-Boranli kitérőállomásnak nem volt közvetlen posta-összeköttetése. A leveleket oda kellett adni valakinek, vagy személyesen elvinni egészen Kumbel állomásra. Az érkező posta is Kumbelen keresztül, jó emberek szívességéből jött meg... Az efféle útja a kapcsolatnak, mint tudjuk, nem mindig a leggyorsabb.

Egyszer aztán ez történt...

Február valamelyik utolsó napján Kazangap Kumbelbe utazott, hogy az internátusban tudakozódjék Szabidzsan felől. Teveháton indult útnak. Az arra haladó tehervonatok télen túlságosan hidegek voltak. A zárt vagonokba tilos volt felszállni, a nyitott platókon pedig elviselhetetlen volt a szél. Teveháton azonban, melegen felöltözve, jó iramban egy nap alatt meg lehetett tenni az utat oda-vissza, még apró-cseprő dolgok elintézésére is maradt idő.

Kazangap aznap este ért vissza. Miközben a tevéjéről lekászálódott, Edigej még azt gondolta – valami bántja Kazangapot, nagyon komor, biztosan a fia rendetlenkedett az internátusban, meg el is fáradhatott oda-vissza zötyögve a tevéje hátán.

– Hát hogy utaztál? – törte meg a csendet Edigej.

– Rendben – felelte tompán Kazangap, málhájával foglalatoskodva. Aztán megfordult és rövid gondolkodás után azt kérdezte: – Otthon leszel?

– Otthon.

– Beszédem van veled. Mindjárt átmegyek hozzád.

– Gyere.

Kazangap nem váratott sokáig magára. Feleségével, Bükejjel együtt ment át. Ő elöl, az asszony mögötte. Mindketten nagyon gondterheltek voltak. Kazangap fáradtnak látszott, nyaka még jobban megnyúlt, válla megereszkedett, bajusza lekókadt. A kövér Bükej zi-

hálva lélegzett, mintha annyira verne a szíve, hogy nem tud levegőhöz jutni.

– Mi az, csak nem vesztetek össze? – nevetett Ükübala. – Kibékülni jöttetek? Üljetek le.

– Még ha csak összevesztünk volna – felelte elfúló hangon, még mindig zihálva, Bükej.

Kazangap körülkémlelt, és megkérdezte:

– A kislányaitok hol vannak?

– Zaripánál játszanak a gyerekekkel – felelte Edigej.

– Mit akarsz velük?

– Rossz híreket hoztam – mondta Kazangap, Edigejre meg Ükübalára pillantva. – A gyerekek ne tudják egyelőre. Nagy baj történt. Meghalt a mi Abutalipunk.

– Mit beszélsz?! – ugrott fel Edigej, Ükübala pedig kurtán felkiáltott, aztán szájára tapasztotta a tenyerét, és fehér lett, mint a fal.

– Meghalt, meghalt! Szerencsétlen gyerekei, boldogtalan árvák! – jajveszékelt rekedt-suttogó hangon Bükej.

– Hogyan hogy meghalt! – hajolt Edigej ijedten Kazangaphoz; még mindig nem hitte, amit hallott.

– Értesítés jött róla az állomásra.

Egyszerre hallgattak el valamennyien, kerülve egymás pillantását.

– Jaj nekünk! Jaj nekünk! – kapott a fejéhez Ükübala, és nyögve-sírva hajladozott jobbra-balra.

– Hol az a papír? – kérdezte végül Edigej.

– A helyén, az állomáson – mondta Kazangap, és elkezdte mondani sorjában: – Szóval, amikor kijöttem az internátusból, gondoltam, benézek az állomásra, abba a kis boltba a váróteremben. Bükej megkért, hogy hozzak szappant. Alig érek az ajtóhoz, Csernov állomásfőnök jön velem szembe. Köszöntünk egymásnak, hiszen régi ismerősök vagyunk, akkor azt mondja nekem: „Jó, hogy látlak, gyere be az irodámba, van ott

egy levél, vidd magaddal a kitérőállomásra." Kinyitotta az irodáját, bementünk. Kivesz az asztalfiókból egy géppel címzett borítékot. „Abutalip Kuttubajev – azt mondja – ott dolgozott nálatok?" Ott, mondom, miért? „Három napja jött ez a papír, nem volt kivel elküldenem Förgeteges-Boranliba. Nesze, add át a feleségének. Itt a válasz a megkeresésére. Meghalt, azt írják a levélben" – és mondott egy szót, amit sosem hallottam: infarktusban, azt mondja. Mi az, kérdem, az az infarktus. Szívroham, azt mondja. Szóval – megszakadt a szíve. Csak ültem kővé dermedten. Először el sem hittem. Kezembe vettem azt a papírt. Abban azt írták: Kumbel állomásfőnöke közölje Förgeteges-Boranli kitérőállomással a hivatalos választ ilyen és ilyen polgártársnő megkeresésére – Abutalip Kuttubajev vizsgálati fogoly így meg így, szívrohamban meghalt. Így írták. Elolvastam, néztem az állomásfőnökre, és nem tudtam, mitévő legyek. „Hát így – mondta Csernov, és széttárta a karját. – Vidd, add át az asszonynak." Nem viszem, mondom, nálunk nem az a rendje. Nem akarok én fekete hírt vinni. Apró gyerekei vannak, hogy merném őket így kétségbe ejteni, nem én, mondom. Mi, boranliak, előbb majd megtanácskozzuk magunk között, aztán határozunk. Vagy eljön valamelyikünk külön ezért a papírért és elviszi, ahogy ilyen nehéz hírt elvinni illik, hiszen nem egy veréb halt meg, hanem ember, vagy legjobb lesz, ha a felesége, Zaripa Kuttubajeva maga jön el és a maga kezéből veszi át. Aztán majd magyarázza el neki maga, hogy történt az egész. Azt mondja: „Hát a te dolgod, ahogy akarod. Hanem én mit magyarázzak, mit mondjak el! Én nem tudok semmi részletet. Az én dolgom csak annyi, hogy átadjam ezt a papírt annak, akit illet, kész." Jól van, mondom, ne haragudjék, legyen ez a papír egyelőre itt magánál, én szóban átadom, aztán

majd otthon megtanácskozzuk a dolgot. „Jól van, te tudod" – azt mondja. Azzal eljöttem, és egész úton hajszoltam a tevémet, belefájdult a szívem: mitévők legyünk? Melyikünknek van elég lelkiereje megvinni nekik a hírt?

Kazangap elhallgatott. Edigej úgy meggörnyedt, mintha hegy nehezült volna a vállára.

– Most mi lesz? – kérdezte Kazangap, de nem válaszolt neki senki.

– Én tudtam – ingatta a fejét keserűen Edigej. – Nem bírta ki, hogy el kellett szakadnia a gyerekeitől. Ettől féltem a legjobban. Nem tudta elviselni a távollétet tőlük. A bánat – az rettenetes dolog. Lám, a gyerekei úgy búsulnak az apjuk után, hogy gyötrelem nézni őket. Ha más ember lett volna, ha elítélik valamiért, nem tudom, miért, leült volna egy évet, kettőt vagy valamennyit, és hazajön. Hiszen kibírt eleget a német fogságban is, a koncentrációs táborokban, a partizánok között sem volt fenékig tejföl az élet, végigharcolta idegen földön azokat az éveket, és nem tört meg, mert akkor még egyedül volt, magában, nem volt családja. Most pedig mintha az eleven húsával együtt tépték volna le róla a legdrágábbjait, a gyerekeit. Ezért történt meg a baj.

– I-igen, én is úgy gondolom – mondta rá Kazangap. – Nem hittem pedig, hogy egy ember belehalhat az elválásba. Mert különben egészen fiatal volt, okos, művelt, megvárhatta volna, amíg kivizsgálják a dolgát és kiengedik. Hiszen semmi bűne! Az értelmével, persze, fölfogta, de a szíve nem bírta ki, úgy látszik. Így szerette a gyerekeit, az élete árán...

Aztán sokáig üldögéltek még, fontolgatták a helyzetet, szerették volna kiokoskodni, hogyan készítsék elő a hírre Zaripát, de akárhogy törték a fejüket, csak egyvalamire csúcsosodott ki minden okoskodásuk: apa

nélkül maradt egy család, elárvultak a gyerekek. Zaripa megözvegyült, ehhez sem hozzátenni nem lehet semmit, sem elvenni belőle. A legokosabb megoldást végül mégiscsak Ükübala javasolta:

– Vegye át Zaripa maga azt a levelet az állomáson. Viselje el ott a csapást, ne itt, a gyerekei mellett. És határozza el ott az állomáson, meg visszaútban is lesz ideje rá, hogy mitévő legyen. Meg kell-e tudniuk a gyerekeknek, vagy egyelőre nem kell. Talán úgy gondolja, hogy megvárja, amíg nőnek egy kicsit, és legalább valamennyire elfelejtik az apjukat. Hiszen ki bírná nekik megmondani...

– Jól beszélsz – hagyta helyben Edigej. – Ő az anyjuk, döntse el maga, megmondja vagy ne mondja meg nekik Abutalip halálát. Ami engem illet, én nem bírnám... – Tovább nem tudta mondani, nem engedelmeskedett a nyelve, köhögésbe fojtotta a torkát szorongató részvéthullámot.

Amikor már közös nevezőre jutottak, még azt mondta Ükübala:

– Azt kell mondani Zaripának, Kazake – tanácsolta Kazangapnak –, hogy valami levelei vannak az állomásfőnöknél. Hogy válaszok jöttek a megkeresésére. De arra kérték, hogy személyesen menjen értük, merthogy az a rendje. Aztán – folytatta – Zaripát nem szabad egyedül elengedni oda azon a napon. Hiszen se rokonuk, se atyafiságuk itt. Márpedig a legszörnyűbb keserűség – ha maga van az ember. Te, Edigej, menj el vele, légy mellette abban az órában. Akármi történhet ilyen csapás után. Mondd, hogy dolgod van az állomáson, és eredj el vele. A gyerekek majd ellesznek nálunk.

– Jól van – értett egyet a feleségével Edigej. – Holnap azt mondom Abilovnak, hogy Zaripát be kell vinni az állomás kórházába. Állítsa meg egy percre az áthaladó vonatot.

Ebben maradtak. Kumbelbe azonban csak néhány nap múlva tudtak elutazni egy arra haladó vonattal, amely a kitérőállomás főnökének kérésére állt meg. Ez március 5-én történt. Förgeteges Edigej egész életére megjegyezte ezt a napot.

Termes kocsiban utaztak. Tele volt mindenféle néppel, családokkal, gyerekekkel, úti cókmókkal, gabonapálinka-gőzzel, összevissza jövés-menéssel, eszeveszett kártyázással, asszonyok egymás közti fojtott hangú vallomásaival a nehéz életről, férjük iszákosságáról, válásokról, esküvőkről, temetésekről... Az emberek messzire utaztak. Velük utazott hát minden, amiből hétköznapjaik álltak... Sok bajukhoz és keservükhöz rövid időre Zaripa is csatlakozott és az őt kísérő Förgeteges Edigej.

Zaripa persze gyötrelmesen érezte magát. Komor volt és riadt, egész úton hallgatott, töprenkedett, nyilván arról, milyen válasz várja az állomásfőnöknél. Edigej is többnyire hallgatott.

Vannak a világon érző szívű, finom ösztönű emberek, akik első pillantásra észreveszik, ha valakivel valami baj történik. Amikor Zaripa felkelt a helyéről és végigment a kocsin, hogy a kocsielőtérben álldogáljon egy kicsit az ablaknál, egy Edigejjel szemközt ülő orosz öregasszony azt mondta, rápillantva valamikor kék, de most a vénségtől kifakult szemével:

– Mi baj, fiam, beteg a feleséged?

Edigej összerezzent.

– Nem a feleségem, hanem a húgom, mamácska. Kórházba viszem.

– Úgy ám, látom, kínlódik szegényke. Nagyon roszszul lehet. A szeme egészen sötét a bánattól. Fél valamitől a lelke mélyén. Attól fél, hogy talán valami szörnyű betegséget fedeznek fel nála a kórházban. Hej, nyomorult életünk! Ha meg nem születünk, nem látjuk

meg a világot, ha meg a világra jövünk, nincs menekvés a bajok elől. Így van bizony. De az úristen irgalmas, fiatal még, talán lábra áll – mondta, valami módon megérezve és megértve a zavart és szomorúságot, ami egyre jobban erőt vett Zaripán, ahogy az állomáshoz közeledtek.

Kumbelig másfél óra az út. Az utasoknak édes mindegy volt, milyen helységeken át vitte őket aznap a vonat. Csak azt kérdezték, milyen állomás következik. A roppant Sárga Homokot még hó borította, és hallgatag, határtalan és néptelen birodalma volt a szabadságnak. De itt-ott már felcsillantak a tél meghátrálásának első jelei. A lankákon itt-ott előfeketélltek az elolvadt hó alól a csupasz föld foltjai, előbukkantak a szárazerek egyenetlen göröngyei, fekete foltok tűntek fel a dombokon, s a hó mindenütt roskadni kezdett az olvadás nyirkos szelétől, amely március beköszöntével ébredt fel a sztyeppen. A nap azonban még szétmosódott az alacsonyan szálló, tömör, szürke és még szemre is vizes felhők között. A tél még élt – eshetett még vizes hó, sőt utoljára még a hóförgeteg is kiadhatta a mérgét...

Edigej ki-kinézett az ablakon, de a helyén maradt, az érzékeny szívű öregasszonnyal szemközt, néha szót is váltott vele, Zaripához azonban nem ment ki. Hadd maradjon ott, gondolta, hadd álljon az ablaknál, gondolja át a helyzetét. Talán valami belső sejtelem súg neki valamit. Talán eszébe jut az az utazás a múlt év őszén, amikor a két család a gyerekképpel együtt Kumbelbe utazott egy arra haladó tehervonaton görög- meg sárgadinnyéért, és nagyon boldogok voltak, a gyerekeknek pedig felejthetetlen ünnep volt az a nap. Mintha csak tegnap történt volna az egész. Edigej meg Abutalip akkor a vagon nyitott ajtajában ült a könnyű szélben, és mindenféléről beszélgettek, mellettük a gye-

rekek fickándoztak, tágra nyitott szemmel bámulták a mellettük elsuhanó földet, az asszonyok meg, Zaripa és Ükübala, a maguk dolgairól beszélgettek meghitten. Aztán végigjárták az üzleteket meg az állomás előtti kis teret, voltak moziban is meg borbélynál. A gyerekek fagylaltot ettek. De a legtragikomikusabb az volt, amikor Ermeket együttes erővel sem tudták rávenni, hogy megnyiratkozzék. Ki tudja, miért, félt a nyírógép érintésétől. És Edigej felidézte, ahogy a borbélyműhely ajtajában megjelent Abutalip abban a percben, hogyan rohant hozzá a kisfia, az pedig felkapta, magához szorította, s mintha ösztönösen meg akarta volna védeni a borbélytól, azt mondta, hogy legközelebb majd összeszedik a bátorságukat és megint eljönnek, most csak maradjon így. A fürtös, fekete hajú Ermek nődögél, de máig is nyíratlan, olyan a haja, ahogy megszületett, de most már apa nélkül nő...

És Förgeteges Edigej újra, már ki tudja, hányadszor, megpróbálta ésszel felfogni, megérteni, megmagyarázni magának, miért halt meg Abutalip, mielőtt még az ügyét kivizsgálták volna. És megint az egyetlen megmagyarázható következtetésre jutott – a gyerekei utáni reménytelen sóvárgástól szakadt meg a szíve. Csak az elszakadás, amelynek fájdalmát egyáltalán nem mindenki foghatja fel, csak a keserű felismerése annak, hogy kisfiai, akik nélkül nemhogy élni, de még lélegzeni sem tudott, pedig anélkül maga az élet sem lehetséges – a fiai, tőle elszakítva, sorsukra hagyatva ott maradtak valami kitérőállomáson, a néptelen, víztelen Sárga Homokon – egyedül ez ölte meg.

Ezeket forgatta a fejében Edigej, az állomás előtti kis tér padján üldögélve, Zaripára várva. Abban állapodtak meg, hogy itt várja meg, ezen a padon, amíg bemegy azokért a levelekért az állomásfőnökhöz.

Délre járt már, de az idő borús volt. Az alacsony,

felhős ég nem akart kiderülni. Néha szemerkélt valami – vagy hó, vagy esőcseppek hullottak az arcába. Nyirkos szél fújt a sztyepp felől, a már olvadás meglegyintette, roskadt hó illatát sodorta magával. Didergető és kietlen volt minden Edigej körül. Ha alkalma adódott, szeretett az állomás körüli sokadalomban lökdösődni, hiszen ő nem utazott messzire, semmi gondja nem volt, csak nézte a vonatokat, ahogy az utasok leugranak róluk és gyorsan végigsietnek a peronon, olyan lett az élet tőlük, mint valami mozi: íme, vonat érkezett, aztán már itt sincs – elrobogott.

Ezúttal nem érdekelte mindez. Elcsodálkozott, milyen idegen az emberek arca, milyen egyformák, közönyösek, fáradtak, milyen távol vannak egymástól... Ráadásul az egész állomásteret betöltő rekedt hangú rádiózene monoton ütemével szomorúságot és csüggedést ébresztett benne. Miféle muzsika ez? Ugyancsak zengetik! És furcsa módon a bemondók dagályos-ünnepélyes hangját se hallani. Csak muzsikát közvetítenek!...

Már eltelt vagy húsz perc, talán még több is azóta, hogy Zaripa belépett az állomásfőnöki irodába. Edigej nyugtalankodni kezdett, és bár határozottan megállapodtak benne, hogy ezen a padon várja, éppen ezen, amelyen utoljára a gyerekekkel és Abutalippal ültek és fagylaltoztak, úgy döntött, hogy utánamegy, megnézi, mi van vele.

De akkor meglátta az ajtóban, és önkéntelenül összerezzent. Az asszony a jövő-menő tömeg közül azzal vált ki, hogy elkülönült mindentől, ami körülötte zajlott. Arca halottsápadt volt, mintha álomban lépkedett volna, semerre sem nézve, mégsem botlott bele semmibe, senkibe, mintha a világ nem létezne körülötte, mintha vakon menne a sivatagban, fájdalmas, egyenes fejtartással, szorosan összezárt szájjal. Edigej felállt a

közeledtére. Úgy rémlett, Zaripa nagyon sokára ér oda hozzá, megint úgy, mintha álomban, annyira félelmetes és távoli volt lassú közeledése, üres tekintetű szeme. Egész örökkévalóság telt el, az elviselhetetlen várakozás hideg mélysége, sötét messzesége, míg végre egészen a közelébe ért, kezében azzal az írással, a Kazangap elmondta, géppel címzett, vastag borítékkal, s amikor odaért, csak akkor nyitotta szóra a száját:

– Tudtad?

Edigej lassan lehajtotta a fejét.

Zaripa leereszkedett a padra, arcát tenyerébe temette, erősen szorította a fejét, mintha attól félne, hogy szétesik, darabokra röpül szét, keservesen felzokogott, egészen magába merült, fájdalmába és veszteségébe. Gyötrelmesen rángó kis csomóvá zsugorodva sírt, távolodott, merült egyre mélyebbre, zuhant önmagába, mérhetetlen szenvedésébe, ő pedig ott ült mellette, és mint akkor, amikor Abutalipot elvitték, kész lett volna sorsot cserélni vele, és gondolkodás nélkül magára vállalni bármilyen szenvedést. Csak megvédhesse, megszabadíthassa a csapástól ezt az asszonyt. De azt is megértette, hogy semmivel sem vigasztalhatja, nyugtathatja meg, amíg nem apad a csapás első, letaglózó hulláma.

Így ültek az állomástér padján. Zaripa sírt, görcsösen zokogott, aztán egy pillanatban, oda se nézve, elhajította az összegyűrt borítékot a bajmondó írással. Kinek kell most már az a papír, ha ő maga nincs az élők sorában? Edigej azonban felvette a borítékot és zsebre tette. Aztán elővette a zsebkendőjét, és erővel nyitva szét a síró Zaripa markát, kényszerítette rá, hogy elvegye a kendőt és törölje le a könnyeit. De ez sem segített.

A zene pedig áradt a rádióból az állomás fölött, mintha mindent tudna, gyászos, végtelenül nyomasztó

zene. A márciusi ég szürkén, nyirkosan csüggött a fejük felett, lelkükig hatolt a rohamozó szél. A járókelők rásandítottak a párra, Zaripára és Edigejre, s persze azt gondolták magukban: összevesztek az emberkék. A férfi biztosan erősen megbántotta az asszonyt... De kiderült, hogy nem mindenki gondolta ezt.

– Sírjatok, jó emberek... Sírjatok – szólalt meg mellettük egy részvevő hang. – Nincs már nekünk édesapánk! Mi lesz velünk immár?

Edigej fölemelte a fejét, és meglátott egy előttük két mankón elbicegő, nyűtt katonaköpenyes asszonyt. Fél lába tőből levágva. Edigej ismerte. Volt frontharcos, az állomás jegypénztárában dolgozott. A pénztárosnő arca duzzadt volt a sírástól, sírva bicegett, és azt hajtogatta: „Sírjatok. Sírjatok. Mi lesz velünk immár?" Sírva továbbhaladt, megszokottan helyezgette a két mankót természetellenesen felhúzott válla alá. Minden két mankókoppanás után csosszant egyet viseltes katonacsizmás, megmaradt lába...

Szavai értelmét akkor fogta fel Edigej, amikor látta, hogy az emberek hirtelen összeverődtek az állomás bejárata előtt. Fejüket fölvetve nézték, ahogy néhány ember, a létrát fölállítva, magasan a bejárat fölé erősítette Sztálin fekete gyászkeretbe foglalt, egyenruhás, nagy arcképét.

Értette már, miért áradt az a csüggesztő muzsika a hangszóróból. Más körülmények között ő is felkelt volna, álldogál az emberek között, és megtudakolja, mi hogyan történt a nagy emberrel, aki nélkül senki sem tudta elképzelni a föld forgását. De most elég volt a maga bánata. Egy szót sem ejtett. Zaripának sem volt figyelme senkire, semmire...

A vonatok pedig jöttek-mentek, ahogy kellett, akármi történt is a világon. Egy fél óra múlva kellett érkeznie a tizenhetes távolsági vonatnak. Akár a többi sze-

mélyvonat, ez sem állt meg olyan kitérőállomásokon, mint Förgeteges-Boranli. Így is számította ki tempóját. Senkinek nem fordult meg a fejében, hogy a tizenhetesnek ezúttal meg kell állnia Förgeteges-Boranliban. Így határozta el magában Edigej, méghozzá szilárdan és nyugodtan. Azt mondta Zaripának.

– Nemsokára indulnunk kell haza, Zaripa. Fél óránk van még. Most meg kell gondolnod alaposan, mitévő légy – megmondod a gyerekeknek az apjuk halálhírét, vagy vársz még vele. Én nem nyugtatgatlak és nem tanácsolok neked semmit, a magad fejével kell gondolkoznod. Most már te vagy az apjuk is, anyjuk is. De ezt addig kell eldöntened, amíg úton vagyunk. Ha úgy döntesz, hogy most még nem mondod meg a gyerekeknek, akkor erősnek kell lenned. Előttük nem onthatsz könnyeket. Meg tudod-e tenni, lesz-e hozzá erőd? És nekünk is tudnunk kell, hogyan viselkedjünk előttük. Érted? Hát ez a kérdés.

– Jól van, mindent értek – felelte könnyek között Zaripa. – Amíg odaérünk, összeszedem a gondolataimat és megmondom, mitévők legyünk. Mindjárt, igyekszem erőt venni magamon. Mindjárt...

Visszafelé minden ugyanúgy volt a vonaton, mint jövet. Tömegével utaztak az emberek, dohányfüstben, ugyanúgy szántva át a roppant országot egyik végétől a másikig.

Zaripa és Edigej fülkés kocsiba került. Itt kevesebb volt az utas, és ők a folyosón álltak meg, az ablaknál, hogy ne zavarjanak másokat és a maguk dolgáról beszélhessenek. Edigej a kocsi végében a lecsapható ülésen ült, Zaripa mellette állt, és kifelé nézett az ablakon, bár Edigej felajánlotta neki a helyet.

– Így jobb nekem – mondta Zaripa.

Most, néha még felcsukló sírással, erőt véve magán, a rázuhant csapással birkózva, az ablakon kinézve

igyekezett összeszedni a gondolatait, s legalább az elejét végiggondolni a maga új – özvegyi – létének. Eddig éltette a remény, hogy egy szép napon mindennek vége szakad, mint egy lidérces álomnak, Abutalip előbb vagy utóbb hazatér, hiszen lehetetlen, hogy ne tisztázzanak ilyen félreértést, és újra együtt lehetnek, az egész család, a többi pedig majd kialakul – megtalálják a módját, bármilyen nehéz legyen is, hogy zöld ágra vergődjenek, helytálljanak és felneveljék a fiaikat. De most már nincs több remény. Volt miről szőnie gondolatait...

Ezt hányta-vetette magában Förgeteges Edigej is, mivel képtelen volt nem venni magára a család sorsának gondját. Hát így történt. Úgy vélte azonban, hogy most fegyelmezettebbnek és nyugodtabbnak kell lennie, mint valamikor is, ezzel önteni beléjük legalább egy kevés biztonságérzést. Zaripát nem siettette. Jól is tette. Az asszony, amikor kisírta magát, magától kezdte a szót.

– Egyelőre titkolnom kell a gyerekeim előtt, hogy nincs többé apjuk – szólalt meg el-elcsukló hangon, sírással küszködve. – Most nem tudnám megmondani. Különösen Ermek... Ez a ragaszkodás – ez már félelmetes... Hogyan foszthatnám meg őket az álmaiktól? Mi lesz velük? Hiszen csak ez élteti őket... Várják, napról napra várják, minden percben... Idővel majd el kell mennünk innen, helyet változtatnunk... Nőjenek még egy kicsit. Ermeket nagyon féltem. Cseperedjen még egy kicsit. Akkor majd megmondom, de talán lassacskán maguk is megsejtik... De most nem, nincs hozzá erőm... Majd én magam... Írok a testvéreinknek, az enyéimnek meg az övéinek. Most már mit félnének tőlünk? Válaszolnak, remélem, segítenek elköltözni innen... Ott meg majd elválik... Csak felnevel-

hessem még Abutalip gyerekeit, ha ő maga már nincs...

Ezeket fontolgatta, Edigej pedig szótlanul hallgatta, értve és magába fogadva minden szavának értelmét, bizonyára tudta, hogy ez csak egy egészen kicsi rész, a legfelszínesebb rétege annak, ami, mint a forgószél, átszáguldott és átszáguld a gondolatain. Mindent nem lehet kimondani ilyenkor... Ezért azt mondta, vigyázva, hogy túl ne lépje a beszélgetés szabta határt:

– Talán igazad van, Zaripa... Ha nem ismerném a gyerekeidet, talán kételkednék benne. De a te helyedben én sem merném nekik megmondani. Egy kicsit várni kell. Amíg pedig nem válaszolnak a rokonaid, ne aggódj semmin, ami bennünket illet. Összefogunk, ahogy eddig is. Dolgozz tovább, a gyerekek nálunk lesznek a mieinkkel. Magad is tudod, Ükübala úgy szereti őket, mint tulajdon édes gyerekeit. A többi meg majd elválik...

Később azt mondta Zaripa nehéz sóhajtással:

– Lám, milyen az élet rendje. Milyen rettenetes, milyen bölcs, és minden összefügg egymással. Vég, kezdet, folytatás... Ha nem volnának a gyerekeim, nem élnék tovább, Edigej, becsületszavamra. Még arra is rászánnám magam. Minek élnék? De a gyerekeim kötelesznek, kényszerítenek, visszatartanak. Ez a menekvés és ez a folytatás. Keserves, nehéz, de folytatás... És most rettegve gondolok nem is arra, hogy egyszer megtudják az igazságot, annak a pillanatnak úgyis el kell jönnie, hanem arra, hogyan lesz tovább. Ami az apjukkal történt, örökké vérzik majd bennük. És akármi lesz velük, akár iskolába iratkoznak, akár munkába állnak, ahol meg kell mutatniuk magukat a társadalom előtt, ezzel a névvel sehová sem tudnak bejutni... És amikor erre gondolok, úgy rémlik, hogy valami mindenható akadály állja el az utunkat. Abutalippal kerül-

tük a beszélgetést erről. Ő engem kímélt, én őt. Mellette biztos voltam benne, hogy a fiaink teljes értékű emberekké nőnek. Ez mentett meg bennünket az összeomlástól, a csapásoktól... De most... nem tudom... Nem tudom nekik pótolni őt... Hiszen ő – ő volt. Ő mindent kiharcolt volna. Ő mintha a fiaiba akart volna átköltözni, bennük megtestesülni. Azért halt meg, abba halt bele, hogy elszakították tőlük...

Edigej figyelmesen hallgatta. Az, hogy Zaripa elmondta ezeket a benső gondolatait neki, mint a hozzá legközelebb álló embernek, azt az őszinte vágyat keltette benne, hogy valahogy válaszoljon rájuk, megvédje az asszonyt, segítsen rajta, de erőtlenségének tudata nyomasztotta, és újfajta, tompa ingerültséget váltott ki belőle.

Már Förgeteges-Boranli felé közeledtek. Ismerős helyeken, a terelővágányon át, amelynél Edigej sok nyáron és télen dolgozott.

– Készülődj – mondta Zaripának. – Nemsokára megérkezünk. Szóval akkor így határoztunk – a gyerekeknek egyelőre egy szót se. Jól van, majd mi is aszerint... Viselkedj úgy, Zaripa, hogy magadat el ne áruld. Most pedig hozd rendbe magad. Menj a kocsi végébe. Állj az ajtóhoz. Amint megáll a vonat, szállj le nyugodtan és várj meg. Majd leszállok én is, és megyünk haza.

– Mit akarsz csinálni?

– Semmit. Azt bízd rám. Végül is neked jogod van leszállni a vonatról.

A tizenhetes számú személyvonat, mint máskor is, teljes iramban készült átrobogni a kitérőállomáson, igaz, a szemafor előtt kissé lassított. Éppen abban a pillanatban, amikor beért Förgeteges-Boranliba, szörnyű sistergés és csikorgás közepette, hirtelen fékezett.

Mindenki ijedten ugrott fel a helyéről. Kiáltozás hallatszott, füttyszó az egész vonat hosszán.

– Mi történt?

– Meghúzták a vészféket?

– Kicsoda?

– Hol?

– A fülkés kocsiban!

Edigej közben kinyitotta az ajtót Zaripának, s az leszállt a vonatról. Edigej pedig várt, amíg a szomszédos kocsiból át nem rohant a kocsikísérő meg a kalauz.

– Állj! Ki húzta meg a vészféket?

– Én – felelte Förgeteges Edigej.

– Ki vagy te? Micsoda jogon?

– Kellett.

– Hogyan hogy kellett? Mi az, törvény elé akarsz kerülni?

– Semmi baj. Írják be az aktába, amit a bíróságra vagy akárhová akarnak küldeni. Itt vannak az irataim. Írják be, hogy Edigej Dzsangeldin volt frontharcos és pályamunkás meghúzta a vészféket Förgeteges-Boranli kitérőállomásnál, a gyász jeléül Sztálin elvtárs halála napján.

– Hogyan? Sztálin meghalt?

– Meg, a rádió bemondta. Nem árt rádiót is hallgatni.

– No, az más – képedtek el azok, és nem tartották fel Edigejt. – Akkor menj, ha így van.

A tizenhetes számú vonat néhány perc múlva folytatta útját...

És mentek tovább a vonatok keletről nyugatra és nyugatról keletre.

A vasútvonal két oldalán pedig ezen a vidéken ugyanazok az öröktől fogva érintetlen, puszta térségek terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

A Szári-Özek–1 rakétaállomásnak akkor még híre sem volt ezen a földön. Lehet, hogy az űrhajózás leendő megteremtőinek csak a gondolataiban rajzolódott még ki.

A vonatok pedig mentek, keletről nyugatra és nyugatról keletre...

Ötvenhárom nyara és ősze Förgeteges Edigej életének leggyötrelmesebb szakasza volt. Sem addig, sem azután soha semmiféle hótorlasz, semmiféle rekkenő hőség és vízhiány a Sárga Homokon, semmilyen baj és csapás, még a háború sem – pedig Königsbergig ért el, ezerszer is eleshetett, megsebesülhetett, megrokkanhatott volna –, az sem hozott, szerzett Edigejnek annyi szenvedést, mint azok a napok...

Afanaszij Ivanovics Jelizarov egyszer elbeszélte Förgeteges Edigejnek, mi okozza a földcsuszamlásokat, amikor egész hegyoldalak mozdulnak el a helyükről, szakadnak le, vagy egy egész hegy oldalára dől, s feltárja a föld rejtett rétegeit. És az emberek elrettennek – micsoda szörnyűség lappangott a lábuk alatt. A földcsuszamlás veszélye abban rejlik, hogy észrevétlenül, napról napra érik a katasztrófa, mivel a talajvíz lassanként mossa alá belülről a talajréteg alapját – és elég egy kisebb földrengés, mennydörgés vagy felhőszakadás, hogy a hegy lassan, de feltartóztathatatlanul csúszni kezdjen lefelé. A közönséges hegyomlás hirtelen és egyszerre történik. A hegycsuszamlás viszont fenyegető-lassan, és nincs erő, amely megállíthatná...

Valami hasonló mehet végbe az emberben is, amikor négyszemközt marad lebírhatatlan ellentmondásaival, és összetört lélekkel vergődik, még csak nem is mer beszélni róla senkinek, mert a világon senki sem volna képes sem segíteni, sem megérteni. Ezt tudja, és ez rettenti meg. Ez torlódik föléje...

Edigej először érzett ilyesmit, és tudatára ébredt, mit jelent ez, amikor két hónappal az után, hogy Zaripával Kumbelbe utazott, megint oda szólították a dolgai. Megígérte Zaripának, hogy benéz a postára, nincs-e ott levél a számára, ha pedig nincs, felad három táviratot három címre, amelyeket az asszony felírt neki. Addig egyik levelére sem kapott választ a rokonaitól. Most csak azt akarta megtudni, megkapták-e a leveleit vagy sem, táviratainak szövege az volt: sürgős választ kérek, megkapták-e levelemet, igen vagy nem, a levélre nem fontos válaszolni. Kiderült, hogy a testvérek még csak postai összeköttetést sem kívántak fenntartani Abutalip családjával.

Edigej Förgeteges Karanarján indult útnak jókor reggel, hogy még estére visszaérjen. Persze, mivel egyedül ment, málha nélkül, akármelyik ismerős mozdonyvezető örömmel felvette volna, vonaton másfél óra alatt Kumbelbe ér. De az Abutalip gyerekek miatt óvakodni kezdett az áthaladó vonatokon való utazásoktól. A két gyerek, a kisebbik meg a nagyobbik, minden áldott nap várta hazatérő apját a vasúton. Játékaikban, beszélgetéseikben, találós kérdéseikben, rajzaikban, egész egyszerű gyermeki létükben apjuk várása volt az élet értelme. És kétségtelen, hogy a legtekintélyesebb személy abban az időben Edigej bácsi volt a szemükben, aki meggyőződésük szerint mindent tud és segít rajtuk.

Edigej maga is tudta, hogy nélküle még nehezebb és árvább sorsa volna a kitérőállomáson a gyerekeknek, ezért szinte minden szabad idejében igyekezett elfoglalni őket, lassan elvonni figyelmüket a hiábavaló várakozástól. Emlékezve Abutalip kérésére, hogy beszéljen nekik a tengerről, mind újabb és újabb részleteket idézett fel gyerekkorából, halászifjúságából, az Aral-tenger mondáiból és meséiből. Ahogy tudta, leegyszerűsí-

tette ezeket a történeteket a kicsik számára, de minden alkalommal elcsodálkozott képességeiken – értelmesek voltak, fogékonyak, jó emlékezőtehetségűek. Nagyon örült neki, hogy meglátszott rajtuk apjuk nevelése. Edigej, miközben mesélt, elsősorban a kisebbikre, Ermekre figyelt. A kicsi azonban nem maradt le a nagyobbik mögött, és a négy hallgató – két ház négy gyereke – közül ő állt a legközelebb Edigej szívéhez, bár igyekezett, hogy ne tegyen vele kivételt. Ermek volt a legérdeklődőbb hallgató és meséinek legjobb magyarázója. Akármiről esett szó, bármilyen eseményről, a cselekmény bármilyen érdekes fordulatáról, azt az apjával kapcsolta össze. Mindenben, mindenütt az apja volt jelen. Ilyen beszélgetés folyt köztük például:

– Az Aral-tenger partján vannak olyan tavak, ahol sűrű nád nő. A nádasokban puskás vadászok rejtőznek. Tavasszal az Aral-tengerre repülnek a vadkacsák. Télen messzi tengereken élnek, ahol melegebb van, de amint elolvadt a jég az Aral-tengeren, felkerekednek és repülnek éjjel-nappal, igen gyorsan, mert már nagyon kívánkoznak arra a vidékre. Nagy csapatokban szállnak, úszkálni akarnak a vízben, jót fürödni a hosszú út után, bukfencezni, egyre alacsonyabban szállnak a part fölött, hanem ott füst száll, lövés dördül a nád között: piff-puff! A vadászok lövöldöznek rájuk. A vadkacsák kiáltozva hullanak a vízbe. Mások ijedtükben a tenger közepéig repülnek, és nem tudják, mit csináljanak, hogy éljenek ott. Csak keringenek a hullámok fölött és kiáltoznak. Hiszen megszokták, hogy a part közelében úszkálnak. De nem mernek közelebb szállni a parthoz.

– Edigej bácsi, de hiszen az egyik vadkacsa mindjárt visszarepült oda, ahonnan felkerekedtek.

– Miért repült volna vissza?

– Mert a papika ott matróz, egy nagy hajón hajózik. Hiszen te mondtad, Edigej bácsi.

– Igaz, igaz, persze – kapott észbe Edigej, kutyaszorítóba kerülve. – No és aztán?

– Hát az a vadkacsa odaszállt, és elmondta a papikának, hogy a vadászok elbújtak a nádasban és rájuk lőttek. És hogy nem tudnak hová lenni!

– Igen, igen, jól mondod.

– A papika meg azt mondta annak a vadkacsának, hogy nemsokára visszajön a kitérőállomásra, mert van két kisfia, Daul meg Ermek, és még van Edigej bácsi. És ha majd megjön, akkor mind elmegyünk az Aral-tengerre és kikergetjük a nádasokból a vadászokat, akik vadkacsákra lövöldöznek. És akkor a vadkacsáknak megint jó lesz az Aral-tengeren... Úszkálnak a vízben és bukfenceznek, így ni...

Förgeteges Edigej, amikor kifogyott a mesékből, kavicsjósláshoz folyamodott. Mostanában mindig magával hordott negyvenegy jó borsószem nagyságú kavicsot. Ennek az ősi jóslási módnak bonyolult jelképrendszere volt, ősrégi terminológiája. Amikor Edigej kirakta a kavicsokat, rájuk olvasott, hogy becsületesen és igazul mondják meg, él-e az Abutalip nevű ember, hol van, útra készül-e hamarosan, milyen az arca és milyen a lelke – a gyerekek feszült figyelemmel hallgattak, nem vették le a szemüket a kavicsok elhelyezkedéséről. Edigej egyszer suttogást, halk beszélgetést hallott a ház sarka mögül. Óvatosan odalesett. Abutalip kisfiai voltak. Ermek most maga jövendölt a kavicsokból. Kirakta őket, ahogy tudta, közben minden egyes kövecskét a homlokához és szájához érintett, és mindegyiknek elmondta:

– Téged is szeretlek. Nagyon okos, jó kis kavics vagy. Ne tévedj, ne botladozz, beszélj becsületesen és egyenesen, mint Edigej bácsi kövei. – Aztán nekifogott

magyarázni bátyjának a kövek kirakásának jelentését, pontosan ismételve Edigej mondókáját. – Látod, Daul, az egész egyáltalán nem rossz, bizony nem rossz. Ez az út. Egy kicsit ködös. Valami köd borítja be. De az semmi. Edigej bácsi azt mondja, azok az út kitérői. Anélkül nincsen. Apánk folyton útra készül. Nyeregbe akar ülni, de a nyeregheveder gyönge egy kicsit. Látod, nem elég szoros. Jobban meg kell húzni. Szóval valami visszatartja a papikát, Daul. Várni kell. Most lássuk, milyen a jobb bordája, milyen a bal bordája. Mind a kettő ép. Ez jó. Hát a homlokán mi van? A homlokán valami homály. Nagyon aggódik értünk, Daul. A szívén, látod, ez a kavics, fáj és szomorú a szíve – nagyon vágyódik haza. Mikor indul útnak? Nemsokára. De a lova hátsó patáján lötyög a patkó. El kell hát menni a kovácshoz. Még várni kell. Hát az átalvetőjében mi van? Nicsak, vásárfia! Most nézzük, jó-e a csillagok állása? Látod, ez a csillag – az Arany Lókikötő cölöp. Nyomok vezetnek el tőle. Még nem egészen világosak. Azt jelenti, hogy hamarosan elköti tőle a lovát, és útnak ered...

Förgeteges Edigej ellopakodott, meghatottan, keserűen, mégis álmélkodva azon, amit hallott. Attól a naptól fogva nem jósolt többet kavicsokból...

De a gyerekek csak gyerekek, azokat még meg lehet valahogy vigasztalni, reménnyel biztatni, ha meg arra kerül sor, vállalni a vétket, hogy egy ideig félrevezeti őket. De még egy fájdalmas gondolat vert fészket Edigej lelkében. Ilyen körülmények között, az események ilyen láncolatában meg kellett hogy szülessék, s mint az a földcsuszamlás, el kellett hogy mozduljon a helyéről, ő már nem tudta visszatartani.

Nagyon szenvedett Zaripa miatt. Bár a közönséges hétköznapi dolgokon kívül egyébről nem esett szó köztük, s bár Zaripa soha semmivel nem szolgáltatott

okot rá, Edigej szakadatlan őrá gondolt. De nem csupán sajnálta, nemcsak együtt érzett vele, mint akárki más, nem pusztán vele szenvedett attól, amit mindenki látott és tudott, hogy milyen csapás szakadt rá – erre szót sem lett volna érdemes vesztegetni. Szeretettel gondolt rá, szakadatlanul ő járt az eszében és magában kész volt rá, hogy ember legyen a számára, akire mindenben támaszkodhatott, ami az élet dolgait illeti. És boldog lett volna, ha megtudja, hogy ő is így gondolja, hogy éppen ő, Förgeteges Edigej a leghűségesebb és az őt legjobban szerető ember a szemében.

Gyötrelmes dolog volt – azt színlelni, mintha semmit sem érezne iránta, s hogy köztük nem lehet semmi, és nem is szabad, hogy legyen!

Kumbel felé egész úton ezek a gondolatok foglalkoztatták. Kimerült belé. Hol így gondolta, hol úgy. Különös, változékony lelkiállapotba került, hol mintha küszöbönálló ünnepet várt volna, hol meg elkerülhetetlen betegséget. És ebben az állapotban időnként úgy érezte, mintha tengeren evezne. A tengeren mindig másképpen érzi az ember magát, mint a szárazon, még ha nyugodt is körülötte minden és látszólag semmi sem fenyegeti. Akármilyen szabad, akármilyen boldog érzés néha a hullámokat szántani, még ha közben szükséges dologgal foglalkozik is az ember, akármilyen szép az alkonyatok és a napkelték visszaverődő fénye a víztükrön, azért vissza kell térni a partra, erre vagy arra, de partra. Örökké nem hajózhat az ember. A parton pedig egészen más élet várja. A tenger ideiglenes, a szárazföld állandó. Vagy ha fél az ember kikötni a parton, akkor keresnie kell egy szigetet, ott kiszállni és tudni: ez a te helyed, és itt kell maradnod örökre. Még azt is elképzelte: ha egy ilyen szigetet találna, fogná Zaripát meg a gyerekeket, és ott élne velük. A kicsiket is hozzászoktatná a tengerhez, maga is ott lakna élete

végéig a tenger közepén azon a szigeten, nem zúgolódna a sors ellen, csak örvendezne. A fő, hogy tudja: akármikor láthatja az asszonyt, és hogy szükséges, áhított, szívéhez legközelebb álló ember a számára...

De nyomban el is szégyellte magát ezekért a vágyaiért – érezte, hogy arcába szökik a vér, pedig körülötte száz meg száz kilométerre nem volt egy lélek sem. Elábrándozott, mint egy kamasz, szigetre kívánkozott, de hát miért, kérdezheti valaki, mi jogon? Ő mer így álmodozni, akinek kezét-lábát megköti az egész élet, a család, a gyerekek, a munka, a vasút, végül a Sárga Homok, amelyen felnőtt testben-lélekben, anélkül, hogy észrevette volna. Meg hát kell-e ő Zaripának, még ha rossz is neki, de hogy képzelhet ő magáról olyasmit, miért volna kedves az asszonynak? A gyerekekben nem kételkedett – rajongott értük, s ők is ragaszkodtak hozzá. De Zaripa ugyan miért akarná, amit ő?! S neki van-e hozzá joga, hogy így gondolkozzék, amikor az élet már régen erősen, igen erősen odaállította a helyére, ahol lennie kell bizonyára élete fogytáig...

Förgeteges Karanar jól ismert, sokszor megjárt ösvényen haladt, s tudva, mennyi út van még előtte, gazdája nógatása nélkül is sebesen ügetett, fel-felordított, súlyosan zihált futtában, átszántva fürge lépteivel a Sárga Homok mérhetetlen messzeségét, a tavaszi vízmosásokat, lapályokat, a hajdani sós tó kiszáradt medre mentén. Edigej pedig, rajta ülve, szenvedett, bánkódott, magával volt elfoglalva... Annyira betöltötték ezek az ellentmondó érzések, hogy nem lelte a helyét, és lelke nem talált menedéket a Sárga Homok végtelen térségein... Úgy érezte, nem bírja erővel...

Ilyen hangulatban ért Kumbelbe. Szerette volna persze, ha Zaripa végre választ kap a leveleire a rokonoktól, de az a gondolat, hogy a rokonság eljöhet az el-

árvult családért és magával viheti vagy hívhatja a maga vidékére, elviselhetetlen volt Edigejnek. A postán a kis ablaknál, ahol a postán maradó leveleket kiadják, megint csak azt a választ kapta, hogy Zaripa Kuttubajeva nevére nem érkezett levél. És ő, a maga számára is váratlanul, megörült a hírnek. Még valami rosszfajta, vad gondolat is átvillant az agyán, lelkiismerete ellenére: „Jobb is, hogy nincs levél." Aztán lelkiismeretesen teljesítette Zaripa kérését – elküldte a három címre a három táviratot. Így ért haza estére...

A tavasz közben nyárba fordult. Már aszalódott, kiégett a Sárga Homok. Eltűnt a fű, a pázsit, mint egy csöndes álom. A Sárga Sztyepp újra sárga lett. Átizzott a levegő, napról napra közeledett a hőség időszaka. Kuttubajevék rokonai a fülük botját sem mozgatták, nem, se levél, se távirat nem érkezett tőlük. A vonatok pedig átgördültek Förgeteges-Boranlin, s folyt az élet a maga medrében.

* * *

Zaripa már nem is várta a válaszokat, megértette, hogy nincs értelme a rokonok segítségére számítani, hogy kár őket tovább levelekkel és segítségkérésekkel terhelni... És amikor erre ráébredt, néma kétségbeesés szállta meg – merre induljon most már, hová legyen? Hogy mondja el a gyerekeknek, mi történt az apjukkal, mivel kezdje, hogyan formálja át zátonyra futott életét? Egyelőre nem talált kérdéseire választ.

Zaripánál talán nem kevésbé szenvedett miattuk Edigej. Együtt érzett velük Boranli valamennyi lakója, de Edigej nem tudhatta, hogyan fordul a család tragédiája, ami őt magát illeti. Nem tudta már magát külön-

választani tőlük. Egyik napról a másikra a gyerekek és Zaripa sorsát élte. Ő is feszült várakozással volt tele – mi lesz velük, ő is néma kétségbeesésben élt – mire fordul a sorsuk, de minderre ráadásul még folyton azon gondolkozott, gyötrelmesen gondolkozott: mi legyen most vele magával, hogyan nyerje vissza az egyensúlyát, hogyan fojtsa el magában a hozzá hívó hangot? Nem, nem talált választ a kérdéseire... Nem képzelte soha, hogy az életben ilyen dologba kell ütköznie...

Sokszor nekikészülődött Edigej, el akarta szánni magát, hogy nyíltan és egyenesen megvallja: szereti, és kész minden nehézséget magára vállalni, mert nem tőlük külön gondolkozik magáról, de hogyan oldhatná meg az életét? Milyen módon? Meg aztán: értené-e Zaripa? Hiszen legkisebb gondja is nagyobb annál, mint hogy vele törődjön, amikor ilyen csapás zúdult árva fejére, s most ő még az érzelmeivel tolakodjon oda hozzá? Mire volna jó? Folytonosan ezeken töprenkedve, egyre komorabb lett, összezavarodott, nem kis erőfeszítésébe került, hogy külsőleg olyan maradjon, amilyennek lennie kellett az emberek előtt.

Egy ízben mégis tett valami célzást. A terelővágányt ellenőrizte, s visszatérve már messziről észrevette, hogy Zaripa a tartálykocsi felé tart a vödreivel vízért. Valami meglökte feléje. És megindult. Nem azért, mert jó alkalom kínálkozott, hogy a vödreit vigye. Hiszen majdnem minden másnap, néha pedig naponta dolgoztak együtt a vasútvonalon, beszélgethettek, amennyit akartak. De éppen abban a pillanatban érzett Edigej lebírhatatlan vágyat, hogy nyomban odamenjen hozzá és megmondja, ami kikívánkozott belőle. Első felindulásában még arra is gondolt, hogy talán így a legjobb, ha nem érti meg, ha eltaszítja is, neki legalább lecsillapul és megnyugszik a lelke... Az asszony nem látta és

nem hallotta közeledtét... Háttal állt feléje, elfordította a víztartálykocsi csapját. Az egyik vödröt már megtöltötte és félretette, a második állt a vízsugár alatt, már csordulásig telt. A csap egészen kinyitva. Hólyagzott, kicsapott a víz a vödörből, már tócsa gyűlt körülötte, az asszony mintha észre sem vette volna, vállával a tartálykocsinak dőlve, lecsüggedt fejjel állt. Az a kartonruha volt rajta, amelyben a múlt nyáron a nagy felhőszakadást fogadta. Edigej elnézte göndörödő hajfürtjeit a halántékán és a füle mögött – Ermek rá ütött a fürtös hajával –, beesett arcát, megvékonyodott nyakát, leejtett vállát, csüggő kezét. Vagy a víz csobogása bűvölte el, Szemirecsje hegyi patakjait és öntözőcsatornáit idézve emlékezetébe, vagy csak magába merült, mert meglepték keserű gondolatai? Isten tudja. De Edigejnek majd szétvetette a mellét a felismerés, hogy milyen végtelenül ismerős és drága rajta minden, s a vágy, hogy most nyomban becézgetni kezdje, megóvja, megvédje mindentől, ami nyomasztja. De nem tehette. Csak némán elzárta a csapot, elállította a vízzuhogást. Az asszony ránézett, csodálkozás nélkül, olyan tekintettel, mintha Edigej nem mellette állna, hanem valahol nagyon messze.

– Mi baj? Mi van veled? – kérdezte részvéttel Edigej.

Zaripa nem válaszolt, csak fanyar mosolyra húzódott a szája sarka és tétován felvonta szemöldökét, mintha azt mondaná: semmi, csak úgy, megvagyok...

– Nem jól vagy talán? – faggatta tovább Edigej.

– Nem jól – vallotta meg Zaripa nehéz sóhajjal.

Edigej tanácstalanul vonta meg a vállát.

– Miért gyötrőd magad ennyire? – kérdezte részvevő szemrehányással, bár nem erről szándékozott beszélni. – Meddig megy ez? Hiszen ezzel úgysem segítesz. Nekünk is nehéz (úgy akarta mondani: nekem is) nézni a

kínlódásodat, meg a gyerekeknek is. Értsd meg. Nem szabad ezt! Valamit tenni kell – keresgélte a szavakat, amelyekből úgy akarta, hogy megértse: a világon senki nálánál jobban nem szenved vele és nem szereti. – Gondold csak el magad. Nem válaszolnak a leveleidre, hát ördög vigye őket, megleszünk nélkülük. Hiszen te nekünk (azt akarta mondani: nekem) olyan vagy, mintha hozzánk tartoznál. Csak ne csüggedj el. Dolgozz, állj talpra. A gyerekek felnőnek itt is, köztünk (azt akarta mondani: mellettem). És majd kialakul minden lassanként. Minek költöznél más vidékre? Mi vagyunk a te családod. Én meg, magad is tudod, egy napig sem bírom ki a kisfiaid nélkül. – És elhallgatott, mert csak annyit tárhatott fel magából, amennyit a helyzete megengedett.

– Mindent értek, Edike – felelte Zaripa. – És köszönöm. Tudom, hogy nem maradtunk magunkra a bajban. De el kell mennünk innen. Hogy a gyerekek elfelejtsenek mindent, ami itt történt. Akkor kell majd elmondanom nekik az igazságot. Megérted magad is, hogy ez nem mehet így sokáig... Egyre azon töprengek, mi legyen velünk...

– Megérteni megértem – volt kénytelen egyetérteni Edigej. – Csak azért ne siess. Gondolkozz még rajta. Hová is mennél ezekkel a pöttöm gyerekekkel, neki a vakvilágnak? Én pedig, ha belegondolok, megrémülök: mi lesz itt velem nélkületek...

Valóban nagyon féltette őket, az asszonyt meg a gyerekeket, ezért igyekezett nem nézni előbbre, csak a holnapi napra, bár tudta azt is, hogy ez így nem folyhat sokáig. Néhány nappal ez után a beszélgetés után volt még egy eset, amikor tökéletesen kiadta magát, utána sokáig szánta-bánta, gyötrődött miatta, nem talált mentséget a maga számára.

Az emlékezetes utazás óta Kumbelbe, amikor Er-

mek megijedt a borbélytól és nem hagyta megnyírni magát, sok hónap telt el. A kisfiú azóta is nyíratlanul járt, csupa fekete fürt volt a feje, s bár a szabadon lengő fürtök csak díszítették arcát, mégis ideje volt már levágni a makacs kis gyáva haját. Edigej, ha csak tehette, hozzádörzsölte orrát a kisgyerek pihés tarkójához, csókolgatta és beszívta a gyerekhaj illatát. Ermeknek azonban már a válláig ért a haja és akadályozta a játékban, futásban. Milyen szokatlan, idegen és érthetetlen lehetett a kicsinek maga a hajvágás szükségessége! Ezért nem adta meg magát senkinek. Kazangap, látva ezt, mégis rá tudta venni. Egy kicsit meg is ijesztette – azt mondta neki, hogy a kiskecskék nem szeretik a hosszúhajúakat, még megbökik a végén.

Valóságos világtragédia volt! Zaripa utána elmondta, hogy elkezdeni elkezdték a nyírást, de csak nagy nehezen tudták befejezni. Már azt sem tudták, mit csináljanak. Ermek sírt, kapálódzott, végül Kazangapnak erőszakot kellett alkalmaznia. Térde közé szorította és elkezdte a munkát a nyírógéppel. A bömbölés az egész kitérőállomást betöltötte. Amikor a nyírás befejeződött, a jólelkű Bükej, hogy a kicsit megvigasztalja, tükröt nyomott a kezébe. Nézd csak meg, mondta, milyen csinoska lettél. A kisfiú belenézett, nem ismerte meg magát és még hangosabb ordításba kezdett. A torkaszakadtából bömbölő Ermeket éppen kifelé vezette Zaripa Kazangapék udvaráról, amikor Edigej közeledett az ösvényen.

A formájából kivetkőzött, kopaszra nyírt, vékony csupasz nyakú, elálló fülű, agyonsírt kisfiú kitépte magát anyja kezéből, és sírva futott Edigejhez:

– Edigej bácsi, nézd, mit tettek velem!

Ha Förgeteges Edigejnek előre megmondták volna, hogy ilyesmi történik vele, a világért sem hiszi el. Karjára kapta a kicsit, magához szorította, egész lényével

átérezte baját, védtelenségét, panaszát és bizalmát, mintha csak vele magával történt volna mindez, csókolgatni kezdte a kisfiút, és fájdalomtól és gyengédségtől akadozó hangon, maga sem értve tisztán tulajdon szavait, vigasztalta:

– Nyugodj meg, drága kicsim! Ne sírj! Senkinek nem engedlek bántani, apád leszek apád helyett! Úgy szeretlek, mint az apád, csak ne sírj! – Akkor, Zaripára pillantva, aki dermedten állt és nem volt se élő, sem holt, megértette, hogy átlépett egy tilalmas határt. Zavartan elsietett, otthagyta az asszonyt, karján a kisgyerekkel, és szinte eszelősen mormolta mindig ugyanazt: – Ne sírj! Majd adok én mindjárt ennek a Kazangapnak, majd adok én! Majd én megmutatom ennek a Kazangapnak, megmutatom! Mindjárt, mindjárt megmutatom!

Edigej ezután napokig kerülte Zaripát. Látta, hogy az is kitér a találkozás elől. Szánta-bánta Förgeteges Edigej, hogy ilyen ostobán elszólta magát, hogy zavarba hozta az ártatlan asszonyt, akinek anélkül is van elég gondja-baja. Mit érezhetett a maga helyzetében, mennyi fájdalommal tetézte meg ő a keserűségét! Sem bocsánatot, sem mentséget nem talált Edigej a maga számára. És hosszú évekig, talán utolsó leheletéig emlékezni fog arra a pillanatra, amikor egész lényével megérezte a hozzásimuló gyermek védtelenségét, megbántottságát, ahogy áthatotta lelkét a gyengédség és a keserűség, meg ahogy a jelenettől megdöbbent Zaripa nézett rá, szemében a fájdalom néma kiáltásával.

Ez után az eset után egy időre elhallgatott Förgeteges Edigej, és mindazt, amit kénytelen volt eltitkolni, magába fojtani, a két kisfiúra ruházta át. Más módot nem talált. Minden szabad idejében velük foglalkozott, s tovább mesélt nekik, sok mindent ismételve, sok mindent újra felidézve, a tengerről. A tenger volt a leg-

kedvesebb témájuk. A sirályok, a halak, a költözőmadarak, az Aral-tenger szigetei, amelyeken másutt már kihalt, ritka állatok élnek. De ezek a beszélgetések a gyerekekkel mind gyakrabban és valóságosabban idézték fel Edigejnek hajdani életét az Aral-tenger partján, az egyetlen dolgot, amelyet jobbnak tartott senkinek el nem mondani. Egyáltalán nem gyerekeknek való történet volt. Ketten tudták csak, ő meg Ükübala, de egymás között sem beszélgettek róla soha, mivel elsőszülött fiuk halálával volt kapcsolatos. Ha az újszülött életben marad, most jóval idősebb volna a boranli gyerekseregnél, még Kazangap Szabidzsanjánál is, két évvel. De nem maradt meg. Pedig minden gyermeket azzal a reménnyel várnak, hogy megszületik és sokáig, nagyon sokáig él, még elképzelni is nehéz, milyen sokáig, különben nemzenének-e, szülnének-e gyermeket az emberek?...

Halászkorában, fiatal éveiben, nem sokkal a háború kitörése előtt, csodálatos dolgot éltek meg Ükübalával. Ilyesmi talán csak egyszer esik az ember életében, és soha meg nem ismétlődik.

Amióta összeházasodtak, Edigej folytonosan hazavágyott a tengerről, minél előbb haza akart érni. Szerette Ükübalát. Tudta, hogy az is várja őt. Nem volt akkor nála áhítottabb asszony a szemében. És a vágy, hogy mielőbb visszatérjen hozzá, epesztette és minden gondolatát lefoglalta. Néha úgy érezte, mintha voltaképpen csak azért létezne, hogy folytonosan rágondoljon, magába szedje, magába gyűjtse a tenger erejét, a nap erejét, úgy adja át magát neki, az őt váró asszonynak, hiszen ebből az odaadásból kölcsönös boldogság született, a boldogságok boldogsága – minden egyéb, külső dolog csak kiteljesítette és gazdagította örömüket, mindkettőjük ittasult örömét attól, amit a nap és a tenger ajándékozott nekik. És amikor Ükübala meg-

érezte, hogy valami történt vele, hogy gyermeket vár és hamarosan anya lesz, a tengerről hazatérő férfi örök várásához a jövendő elsőszülött várása is csatlakozott. Felhőtlen időszaka volt ez az életüknek.

Késő ősszel, már a tél küszöbén, Ükübala arcán, ha figyelmesebben megnézték, barnás foltok ütköztek ki. És már szemmel láthatóan gömbölyödött a hasa. Egyszer azt kérdezte tőle Ükübala, milyen hal az az *altin mekre*. „Hallani hallottam felőle, de még sohasem láttam." Ő elmondta neki, hogy az nagyon ritka hal, tokféle, mélyvízi hal, elég nagy, de inkább szép, mint jó – sötétkék pöttyös, a feje, uszonyai meg a porcos háttaraja fejétől a farka hegyéig mintha színaranyból volna, csodálatos aranyfényben csillog. Azért is hívják altin mekrének, aranymekrének.

Ükübala legközelebb elmondta, hogy az aranymekréről álmodott. Mintha körülötte úszkált volna, ő pedig megpróbálta kifogni. Nagyon szerette volna megfogni, aztán visszavetni a vízbe. De mindenképpen a kezében tartani, megtapintani arany testét. Annyira vágyott megfogni azt a halat, hogy álmában is vadászott rá. De a hal kisiklott a kezéből, és Ükübala felébredve sokáig nem tudott belenyugodni, furcsa bosszúságot érzett, mintha valóban nem sikerült volna valami fontos célt elérnie. Nevetett magán, de ébren is ugyanolyan hevesen vágyott rá, hogy az aranymekrét kifogja.

Edigej értette, elgondolkodott rajta, miközben kihúzta hálóját a tengerből, s mint később kiderült, helyesen értelmezte az álomban is felbukkanó, ébren is kísértő kívánság jelentőségét. Tudta, hogy akármi áron is ki kell fognia egy aranymekrét, hiszen Ükübala vágya nem volt más, mint a terhes asszony kívánóssága. Sok asszony érzi, áldott állapotában, ezt a kielégíthetetlenséget, kívánságuk abban nyilvánul meg, hogy

valami savanyút, sósat, nagyon csípőset vagy keserűt kívánnak, mások valami vad vagy madár sült húsára áhítoznak. Edigej nem csodálkozott felesége kívánságán. Halász felesége, hát olyasmit kell kívánnia, ami férje foglalkozásával kapcsolatos. Isten maga adta belé a vágyat, hogy meglássa és kezébe fogja annak a nagy halnak arany testét. Edigej hallomásból tudta, hogy ha az állapotos asszony kívánsága teljesítetlen marad, attól a magzat károsodhat az anyaméhben.

Ükübala kívánsága annyira szokatlan volt, hogy ő maga sem mert beszélni róla, Edigej pedig nem kérdezte, nem faggatta, mert nem tudta, sikerül-e azt a ritka halat kifognia. Elhatározta, hogy előbb kifogja, s csak aztán tisztázza, erre vágyott-e olyan hevesen.

Közben a nagy halászati idény már lezajlóban volt az Aral-tengeren – júliustól novemberig tart a főidény. A tél már az arcukba lehelte hidegét. Az artyel már a téli feldolgozásra készülődött, és a jég alatti halászatra, amikor a másfél ezer kilométer területű tengert szilárd jégpáncél borítja be, és hatalmas lékeket kell vágni, azokba bocsátani le a nehezékekkel ellátott hálókat, s egyik léktől a másikig haladva, tevékkel, ezekkel a pótolhatatlan sztyeppi igásállatokkal húzatni fel őket a tengerfenékről... Havat söpör majd a szél, a hálóba akadt halnak pedig még vergődni sincs ideje, amint felhúzzák, rögtön megdermed, jéglemez lepi be az Aral síkjának hidegében... Edigej sok télen és nyáron halászott az artyelnek, értékes és hitványabb halfajtákat, de nem emlékezett rá, hogy aranymekre valaha is akadt volna a hálójába. Nagy néha akadt csak horogra vagy villantóra, az is nagy esemény volt a halászoknak. Még utána is sokáig beszéltek róla, hogy valakinek mekkora szerencséje volt – aranymekrét rántott ki.

Azon a kora reggelen, amikor a tengerre indult, azt mondta a feleségének, hogy most a konyhára halászik,

amíg be nem áll a tenger. Ükübala előző este megpróbálta marasztalni:

– Tele a ház mindenfajta hallal. Érdemes-e kimenned? Hideg van már.

Edigej azonban kitartott szándéka mellett.

– Ami itthon van, az itthon van – mondta. – Magad mondtad, hogy Szagin anyó igen elerőtlenedett. Friss, forró hallevessel kell táplálni, márnával vagy csikóhallal. A legjobb orvosság. Őneki, szegény öregasszonynak, ki halászna?

Ezzel az ürüggyel indult el kora reggel Edigej kifogni az aranymekrét. Minden halászszerszámát, valamennyi szükséges felszerelését gondosan számba vette és előre kikészítette. Az egészet csónakja orrába rakta. Jó melegen felöltözött, ruhái fölé felvette viharkabátját, fejére húzta a csuklyát és elevezett.

Bizonytalan, borús idő volt, az ősz meg a tél határán. Rézsút vágva át a hullámokon, Edigej a nyílt tenger felé irányította csónakját, ahol, mint feltételezte, az aranymekre tanyázik. Persze minden attól függ, hogyan harap, hiszen nincs esélytelenebb vállalkozás, mint a tengeri halászat horoggal. A szárazföldön, akármi történik is, azonos környezetben van az ember meg a zsákmány, a vadász üldözőbe veheti a vadat, megközelítheti, becserkészheti, kivárhatja és meglepheti. A víz alatt azonban semmi ilyesmire nincs módja a horgásznak. Vízbe veti a horgát, és kénytelen várni. megjelenik-e a hal, és ha megjelenik, ráharap-e a csalétekre.

Edigej a lelke mélyén erősen reménykedett, hogy szerencséje lesz, hiszen nem haszonért jött ki a tengerre, mint máskor, hanem állapotos felesége szent kívánsága kedvéért.

Ezzel a reménységgel evezett. Jól bírta az evezést, erős, izmos volt a fiatal Edigej. Fáradhatatlanul, üte-

mesen lökte magát előre a borzongó, áradó vízen, kanyargós, rengő hullámok között irányította csónakját a tengeren. Az ilyenfajta hullámokat az arali halászok *ijrek tolkun*-nak – púpos oldalú hullámoknak hívják. Az ijrek tolkun korai előjele a tengeri viharnak. Maga a hullámzás azonban nem veszélyes, félelem nélkül lehetett evezni tovább a tengeren.

Amilyen mértékben távolodott a meredek, agyagos, szakadékos part és kisebbedett a vízparti köveken a hullámverés, olyan mértékben halványodott, végül már csak egy néha előtűnő, homályos vonallá változott. Mozdulatlanul csüggtek a felhők, lent pedig áthatő szél nyaldosta a hullámzó vizet.

Edigej úgy két óra múlva megállította a csónakját, behúzta az evezőket, és összeszerelte a horgászszerszámát. Két orsója volt, zsinegje, s maga gyártotta szerszáma, amely a zsineget fékezte. Az egyiket a csónak farához erősítette, a zsineget a nehezékkel, az ágas fán átvetve, lebocsátotta vagy száz méter mélyre, maradt még húsz méter tartalék zsinegje. A másikat ugyanilyen módon a csónak orrához rögzítette. Aztán újra megmarkolta az evezőket, hogy fékezze s a kellő irányba állítsa a csónakot az áramlásban és szélben. Főleg pedig, hogy a két zsineg össze ne gabalyodjon.

Azzal várni kezdett. Feltételezése szerint éppen ilyen helyeken tanyázhat az a ritka fajta hal. Bizonyítéka nem volt rá, csupán ösztöne vezette. Hitte mégis, hogy annak a halnak meg kell jelennie. Okvetlenül, bizonyosan. Anélkül nem térhet haza. Hiszen nem mulatságból kell neki, hanem élete roppant fontos dolgához.

A halak egy idő múlva jelt adtak magukról. De másfajták. Először egy csikóhal akadt horogra. Amikor Edigej felfelé húzta, tudta, hogy nem aranymekre. Hiszen az nem lehet, hogy mindjárt elsőre kifogja. Akkor túlságosan egyszerű és unalmas volna élni a világon.

Edigej vállalta, hogy megdolgozik érte, hogy várakozik. Aztán egy nagy márna került horogra, az Aral egyik legjobb, ha nem éppen a legjobb hala. Elkábította egy ütéssel, és a csónak fenekébe dobta. A beteg Szagin anyónak mindenesetre már megvolt a zsákmány. Több, mint elég. Aztán egy *tran*-t akasztott meg – arali dévérkeszeget. Mi szél hozhatta erre? A tran többnyire a felszínen úszkál. Vigye ördög, ő tehet róla. Ezután nyomasztó, hosszú szünet következett... „Azért is kivárom – mondta magában Edigej. – Nem mondtam ugyan, de ő tudja, hogy az aranymekréért eveztem ki. Meg kell szereznem, nehogy a gyermek elepedjen az anyaméhben. Hiszen a gyermek akarja, hogy az anyja meglássa és kezében tartsa az aranymekrét. Hogy miért kívánja annyira, azt nem tudja senki. És az anyja is sóvárog utána, én pedig, az apa, mindent megteszek, hogy vágyuk teljesüljön."

Bolondját járta az ijrek tolkun, pörgette a csónakot, hiszen azért hívják púpos oldalúnak a bizonytalan, szeszélyes hullámokat. Edigej fázni kezdett attól, hogy alig mozdult, és hogy egész idő alatt az orsókat meg a zsinegeket leste – nem rándulnak-e, nem húzódnak-e lefelé az ágasfán nyugvó zsinegek. Nem, semmi jel sem a csónak faránál, sem az orránál. Edigej azonban nem vesztette el a türelmét. Tudta, hitte, hogy el kell jönnie hozzá az aranymekrének. Csak a tenger várna még egy kicsit – igen táncolnak már a púpos oldalú hullámok. Mit jeleznek? Nem, a vihar nem tör ki egyhamar. Legföljebb estére vagy éjszaka támadnak fel a vihar verte hullámok, az *abalasi*-k, a tarkatarajúak. Akkor forr fel teljes széltében-hosszában a vészjósló Aral, akkor öltözik fehér tajtékba, s olyankor senki sem merészkedik ki a tengerre. Egyelőre még maradhat, van még idő...

Fázósan gubbasztva, fagykolódva és körülszemlélődve, a maga halát várta Edigej a tengeren. „Mit kés-

lekedel, az isten áldjon meg, hát ne félj – mondta gondolatban a halnak. – Ne félj, én mondom, hiszen visszaeresztelek. Azt mondod, ilyen nincs? Hát képzeld – van. Nem a bográcsomba várlak. Van odahaza élelem és hal bőségesen. Három nagy hal is hever a csónakom fenekén. Azt hiszed, várnálak itt, csak hogy megegyelek, te aranymekre! Értsd meg, elsőszülöttünket várjuk. Nemrég rólad álmodott a feleségem, s azóta nincs nyugta, pedig nem is szól róla, de én azért látom. Nem tudom neked megmagyarázni, miért, de nagyon kell, hogy lásson téged, a kezében tartson, s én szavamat adom neked, hogy utána rögtön visszavetlek a tengerbe. Itt arról van szó, hogy te különleges, ritka hal vagy. Arany a fejed, az uszonyod, a háttaréjod is arany. Képzeld magad a mi helyzetünkbe. Az asszony arra áhítozik, hogy lásson téged valóságosan, meg akar érinteni, hogy a kezével érezze, milyen a tapintásod, aranymekre. Ne hidd, hogy amiért te hal vagy, nincs hozzánk semmi közöd. Hal vagy ugyan, de ő, isten tudja, miért, úgy sóvárog utánad, mint édes húga bátyja után, és szeretne látni, mielőtt a gyermek megszületik. És a gyermek is örül a méhében. Hát így áll a dolog. Segíts, barátom, aranymekre. Gyere. Nem bántalak. Szavamat adom rá. Ha gonosz szándékom volna, megéreznéd. Gyere a horogra, kettő van, válaszd akármelyiket, jó darab húst akasztottam rájuk. Kicsit már szagos hús, hogy messziről megérezd. Gyere ide és ne gondolj semmi rosszra. Ha villantóval csalogatnálak, az nem volna becsületes dolog, pedig a villantóra előbb idejönnél. De te lenyelnéd a villantót, s hogy élnél aztán tovább, vassal a hasadban, ha majd visszavetlek a tengerbe? Az becsapás volna. Én becsületesen a horgot kínálom neked. Egy kicsit megsebzi a szádat, annyi az egész. És ne félj, jókora tömlőt hoztam magammal. Azt megtöltöm vízzel, egy kicsit elfekszel a vi-

zes tömlőben, aztán elúszol. De nélküled nem megyek el innen. Az idő pedig nem vár. Hát nem érzed, hogyan keményednek a hullámok, a szél is erősödik, hát azt akarod, hogy árvának jöjjön a világra az elsőszülöttem, apja se legyen? Gondold meg, és segíts nekem..."

Már alkonyodott a tél előtti, hideg tenger gyöngyszürke térségein. A csónak, hol felbukkanva egy hullámtaraj tetején, hol eltűnve egy hullámvölgyben, a part felé tartott. Nehezen küszködve haladt, viaskodva a hullámtöréssel, a tenger már háborgott, lassanként felforrt, rengett, gyűjtötte viharos erejét. Jeges vízgyöngyök csaptak Edigej arcába, evezőt markoló keze felpüffedt a hidegtől és a nedvességtől.

Ükübala fel-alá járt a parton. Aggodalomtól megszállottan ment ki a partra, és várta az urát. Amikor elhatározta magát, hogy halász felesége lesz, sztyepplakó állattenyésztő atyafiai azt mondták neki: gondold meg, mielőtt elígérkezel, mielőtt nehéz életre szánod el magad, a tengerhez mégy feleségül, s nem egyszer, nem is kétszer kell könnyeidet ontva könyörögnöd a tengernek. Ő mégsem kosarazta ki Edigejt, csak annyit mondott: ahogy az uramnak, úgy lesz jó nekem is...

Így is lett. Hanem most nem az artyellel indult halászatra, hanem egy szál maga, s már gyorsan sötétedett, a tenger pedig zajongott és hánykolódott.

Végre a megtörő hullámok között felderengtek az evezők, s egy hullám tetején felbukkant a csónak. A kendőbe burkolódzott, már domború hasú Ükübala egészen a hullámtörés széléhez ment, ott várta, amíg Edigej kiköt. Egy parthoz szaladó hullám erős lökéssel kisodorta a csónakot a sekélybe. Edigej nyomban kiugrott a vízbe, és úgy vonszolta ki a csónakot a partra, mint egy bikát. Amikor aztán, a sós víztől csatakosan,

fölemelkedett, Ükübala odament hozzá, átkarolta vizes nyakát a megkeményedett, hideg viharkabát alatt.

– Már majd kinéztem a szememet. Hol maradtál ilyen sokáig?

– Egész nap nem mutatkozott, csak a vége felé jött oda.

– Csak nem az aranymekre után jártál?

– De igen, és odavarázsoltam. Megnézheted.

Edigej kivette a csónakból a vízzel teli nehéz bőrtömlőt, kioldotta és kiloccsantotta a part menti kavicsra a vízzel együtt az aranymekrét. Nagy hal volt. Hatalmas és szép hal. Arany farkával vadul csapdosott, vonaglott, fel-felszökött, szétsöpörve maga körül a vizes kavicsot, és rózsaszínű torkát szélesre tátva a tenger felé fordult, a felcsapó hullámok felé, igyekezett elérni a maga elemét. Egy rövid pillanatra feszült mozdulatlanságba dermedt, elcsöndesedett, megpróbált tájékozódni, pillantás nélküli, tökéletesen kerek és tiszta szemével megszemlélte azt a világot, amelybe véletlenül került. A szokatlan világosság még a téli nap borús alkonyatában is fejbe kólintotta, látta a fölötte összehajló két ember ragyogó szemét, a part szegélyét, az eget, s a tenger fölött, nagyon messze, meglátta a ritkás felhők között a látóhatáron a lenyugvó nap számára elviselhetetlen éles fényét. Tátogott. Aztán felvetette magát. Újult erővel vergődött, forgott, vissza akart jutni a vízbe. Edigej a kopoltyúja alá nyúlt és fölemelte az aranymekrét.

– Tartsd a kezed, fogd – mondta Ükübalának.

Ükübala úgy vette el a halat, mint egy gyermeket, két karjára emelte és a melléhez szorította.

– Milyen rugalmas! – kiáltott fel, megérezve a hal feszülő belső erejét. – És nehéz, mint egy fahasáb! És milyen jó tengerszaga van! És milyen szép! Boldog va-

gyok, Edigej, nagyon boldog. Teljesült a vágyam. Vesd vissza gyorsan a vízbe...

Edigej odavitte az aranymekrét a tenger széléhez. Térdig gázolt a vízbe, a felcsapó hullámok közé, s hagyta, hogy a hal maga csússzon lefelé. Egy kurta pillanatig, amíg az aranymekre belecsobbant a vízbe, a levegő tömör sötétkékjében még megcsillant egész arany burka, fejétől a farkáig, és gyors testével hasítva a vizet, utolsót villanva eltűnt a mélyben...

A nagy szélvihar éjszaka tört rá a tengerre. Bőgött a víz a falon túl, a szakadék alatt. Edigej újra megbizonyosodott róla: hihet a púpos oldalú hullámnak, a vihart jelző ijrek tolkunnak. Öreg éjszaka volt már. Félálomban hallgatta a tomboló hullámverést. A hőn óhajtott mekrére gondolt. Mit csinálhat most? A tenger nagy mélységeiben ugyan aligha reng így a víz. Sötét mélységében biztosan a hal is hallgatja, hogyan csapkodnak a felszínen a hullámok. Edigej boldogan elmosolyodott erre a gondolatra, s már elalvóban rátette a kezét felesége oldalára, s hirtelen megérezte a magzat rúgásait. Jövendő elsőszülöttje adott hírt magáról. Edigej boldogan mosolygott és nagy nyugalommal elaludt.

Ha tudta volna, hogy egy év sem telik belé és kitör a háború, fenekestül felfordul az egész élet, ő itt hagyja örökre a tengert, és csak emlékeiben idézi fel... Különösen, amikor nehéz napok következnek...

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Abban a Förgeteges Edigej számára rettentő ötvenhármas esztendőben korán beköszöntött a tél. Soha ilyet meg nem értek a Sárga Homokon. Október végén már havazott, és beálltak a fagyok. Még jó, hogy idejében meg tudta hozni a télire való krumplit maguknak és Zaripának meg a gyerekeknek. Sietett, ahogy csak tudott. Még utoljára teveháton ment, mert attól félt, hogy a tehervonat nyílt platóján megfagy a krumpli, amíg hazaér vele. Kinek kell akkor, fagyosan? Förgeteges Karanaron indult hát útnak, felmálházta a két óriási zsákkal – maga nem bírt volna velük, jó, hogy az emberek segítettek –, kétfelől erősítette rá, felülről nemezzel takarta be a zsákokat, a szélét alájuk tűrte, nehogy hozzájuk férjen a szél, maga pedig ott trónolt középen, a zsákok között, és elkocogott nyugodtan hazafelé, Förgeteges-Boranliba. Úgy ült Karanar hátán, mint egy elefántén. Így gondolta maga Edigej is. Eddig senkinek sem volt fogalma róla errefelé, hogy hátaselefántok is vannak. Azon az őszön vetítették az állomáson az első indiai filmet. Kumbel apraja-nagyja tódult, hogy megnézze a páratlan filmet a sose látott országról. A filmvásznon, véget nem érő dalok és táncok között, elefántokat is mutattak, ahogy hátukon tigrisvadászatra indulnak a dzsungelbe a vadászok. Edigejnek is sikerült megnéznie azt a filmet. A kitérőállomás főnökével, mint a boranliak küldöttei, szakszervezeti közgyűlésen vettek részt, akkor, a gyűlés végén vetítették le nekik a depó klubjában az indiai filmet. Akkor kezdődött, kifelé szállingózva erről-arról beszélgettek, álmélkodtak a vasutasok, hogy Indiában elefántháton járnak. Valaki hangosan azt mondta erre:

– Mért vagy úgy oda azért az elefántért, Edigej Förgeteges Karanarja talán nem ér annyit, mint egy elefánt? Málházd csak fel – úgy bírja, mint az!

– Az már igaz! – nevettek körül.

– Mit az elefánt! – szólalt meg egy másik hang. – Az elefánt csak forró égöv alatt tud élni. Próbálná meg csak minálunk, a Sárga Homokon, télen! Mindjárt felrúgná a talpát, nyomába sem érhet Karanarnak!

– Ide hallgass, Edigej, ide hallgass, Förgeteges, mért is nem építesz olyan kis bódét Karanar hátára, mint Indiában az elefántokéra? Akkor úgy utazhatsz, mint az ottani nagyurak!

Edigej nevetett. Csak tréfáltak vele a barátai, mégis hízelgő volt ilyen szavakat hallani híres-neves tevéjéről.

Bezzeg kijutott Edigejnek azon a télen, kínlódott, vesződött eleget ugyanazzal a Karanarral...

De ez már a hidegek beköszöntekor történt. Aznap érte úton az első hó. Hó ugyan hullott néhányszor korábban is, de gyorsan elolvadt. Most azonban sűrűn esett, csak úgy ömlött. Tömör homályként zárult össze az ég a Sárga Homok fölött, forgószél támadt. Sűrűn, súlyosan szakadt a hó, örvénylő, fehér pelyhekben. Nem volt nagy hideg, de nyirkos, barátságtalan volt az idő. Főleg pedig – semmit nem lehetett látni körös-körül a hóhullásban. Mit tegyen ilyenkor az ember? A Sárga Homokon nincsenek útba eső menedékhelyek, ahol kivárhatná az ember az ítéletidő végét. Nem maradt más – rábíznia magát Förgeteges Karanar erejére és ösztönére. Ha valaki-valami, hát ő hazavezérli utasát. Edigej szabadjára hagyta tevéjét, maga pedig felgyűrte gallérját, szemébe húzta kucsmáját, rá a csuklyáját, és türelmesen ült, hasztalan igyekezve, hogy lásson bármit is maga körül. Csak a hó áthatolhatatlan függönye, semmi más... De Karanar lépteit nem lassítva tört előre a kavargásban, alighanem megérezte, hogy a gazda most nem gazdája, azért hallgatott el, elnémult a málha fölött, már életjelt sem ad magáról. Hatalmas erővel lehetett megáldva Karanar,

hogy ekkora teherrel futhasson a sztyeppen a havazásban. Az óriási állat forrón zihálva vitte hátán a gazdáját, fel-felordított, morgott, mint a vadállat, máskor meg vontatottan üvöltött, úti jelzésképpen, és egyre csak tört előre fáradhatatlanul, megállíthatatlanul, a szembe vágó havazáson keresztül...

Nem csoda, hogy Edigej túlságosan hosszúnak érezte az utat. „Csak már hazaérnék" – gondolta, és elképzelte, ahogy betoppan, hogy odahaza már biztosan aggódnak érte, hol késlekedik az ítéletidőben. Ükübala nyugtalankodik miatta, csak nem mondja fennhangon. Nem az a fajta, aki kitálal mindent, ami a fejében jár. Talán Zaripa is gondol rá, mi van vele? Persze hogy gondol. De ő meg különösen nem ejt róla szót, igyekszik minél kevesebbet a szeme elé kerülni, kitér mindenféle négyszemközti beszélgetés elől. De hát miért tér ki, mi rossz történt tulajdonképpen? Hiszen sem szóval, sem cselekedettel nem adott ő, Edigej, okot arra, hogy bárki is azt gondolhassa: itt valami nincs rendjén. Úgy van minden, ahogy volt. Éppen csak ők, akik útitársak lettek az életben, mintha hirtelen körülnéztek volna, hogy jó úton haladnak-e... És továbbmentek. Ennyi az egész. Hogy eközben mi zajlik benne, az már az ő baja... Ez a sorsa úgy látszik, így van megírva élete könyvében, hogy két tűz között éljen. Ne háborgasson ez senkit, ez az ő dolga, majd elintézi magával, sokat szenvedett lelkével. Kinek mi köze hozzá, mi várja őt a jövőben! Nem kicsi gyerek már, majd valahogy eligazodik, maga oldja ki a szoros kötéleket, amely az ő hibájából egyre szorosabbra csomózódott.

Szörnyű gondolatok voltak ezek, gyötrők és kilátástalanok. Már meglepte az ősz a Sárga Homokot, de ő még mindig nem tudta elfelejteni Zaripát, sem Ükübalát nem tudta még gondolatban sem megtagadni. Nagy

bajára egyszerre volt szüksége mind a kettőre, s a két asszony, bizonyára látva és tudva ezt, nem igyekezett siettetni az eseményeket, hogy segítsen neki mielőbb dűlőre jutni. Látszólag minden úgy ment, mint régen, a két asszony kapcsolata kiegyensúlyozott volt, a két ház gyerekei, mint egy közös családban, együtt nőttek, folyton együtt játszottak – hol ebben a házban, hol abban. Így telt el a nyár és így múlt el az ősz is.

Förgeteges Edigej árvának és hazátlannak érezte magát egy szál egyedül a havazásban. Hordta a szél a havat, körül egy lélek sem. Karanar egyre-másra lerázta fejéről a hócsomókat, és futtában fel-felbődülve, kiáltozva ébresztgette a csendet. Keserves volt a gazdájának ez az út. Edigej nem tudott mit kezdeni magával, sehogy sem sikerült megnyugodnia, elhatározni magát egyvalamire, vitathatatlanul és feltétel nélkül. Nem tárhatott fel nyíltan mindent Zaripa előtt, és nem mondhatott le Ükübaláról sem. Akkor utolsó szavakkal kezdte szidni-gyalázni magát: „Te barom! Bika vagy, mint a tevéd! Alávaló! Kutya! Tökfej, te!" – s így tovább, ebben a szellemben, durva káromkodásokkal váltogatva ostorozta magát, hogy kijózanodjék, észre térjen, megálljon... De nem használt semmit... Olyan volt, mint a helyéről megindult földcsuszamlás... Az egyetlen öröm, ami várt rá, a gyerekek voltak. Azok nyíltan elfogadták olyannak, amilyen, s nem állítottak különösebb problémák elé. Mit segíthet nekik, mit vihet, mit rendezhet el a házukban – ezt mindig nagy örömmel tette meg nekik, mint ahogy most is krumplit visz télire a Karanarra felmálházott két óriási zsákban. Beszerezte a téli tüzelőt is...

A gyerekek gondolata menedék volt Edigejnek, ott tökéletesen rendben volt magával. Maga elé képzelte, ahogy megérkezik Förgeteges-Boranliba, a kisfiúk kiszaladnak érkeztére a házból, vissza sem lehet őket

kergetni, pedig szakad a hó, és ott ugrándoznak körülötte harsányan kiabálva: „Megjött Edigej bácsi! Karanar hátán! Krumplit hozott nekünk!" – és ahogy ő szigorúan és erélyesen lehasaltatja a tevéjét, tetőtől talpig behavazva leszáll Karanarról, lerázza magáról a havat, és tennivalói között még arra is van ideje, hogy megsimogassa a kisgyerekek fejét, aztán leoldja a krumplis zsákokat és körülnéz, nem bukkan-e fel a közelben Zaripa, ha otthon van; ő nem mond neki semmi különöset, meg az asszony se mond, csak az arcába pillant és boldog lesz, s ő megint belebetegszik, kétségbeesik, mert hová is lehet ez elől menekülni, a gyerekek meg ott nyüzsögnek, lábatlankodnak körülöttük, óvatosan egyre-másra odaszaladnak hozzá, félve a tevebőgéstől, de legyőzve félelmüket, megpróbálnak majd segíteni neki, ez lesz neki a jutalom minden kínszenvedéséért...

Lelkében már felkészült a találkozásra az Abutalip gyerekekkel, előre kigondolta: ezúttal mit mond az ő telhetetlen kis füleseinek, ahogy nevezte őket. Megint az Aral-tengerről beszéljen nekik? Legkedvesebbek nekik a tengeren történt mindenféle kalandok, amelyeket aztán apjuk feltétlen részvételével szőttek tovább, mivel anélkül hogy tudták volna a kapcsolatot tartani vele és emlékével... Csak most már kimerült minden, amit Edigej a tengerről tudott és hallott, mindazt már többször is újra meg újra elmondta, egyedül az aranymekre históriája maradt. Azt pedig hogy mesélje el nekik? Kinek magyarázhatja el saját magán kívülinek, aki érti, tudja, mi áll a régi történet mögött?

Így tette meg az utat azon a havas napon. Egész úton nem hagyták el kétségei, töprengései... És egész úton szakadt a hó...

A havazás hozta el a kezdettől fogva fagyos és korai telet a Sárga Homokra.

A hideg beköszöntével újra rájött a bolondja Förgeteges Karanarra, megint tombolt, lázadt benne a hím erő, és már semmi, senki nem tudta megzabolázni szabadságvágyát. Magának a gazdájának is meg kellett már hátrálnia, ha nem akart fejjel menni a falnak...

A havazás után harmadnapra jeges förgeteg söpört végig a Sárga Homokon, és akár a pára, jeges köd feszült a sztyepp fölött. A fagyos levegőben messzire és tisztán elhallatszottak a csikorgó léptek, minden hang, minden moccanás tökéletes tisztasággal áradt szét. A terelővágányokon áthaladó vonatok dübörgése sok kilométerről hallatszott már. Amikor aztán Edigej félálmában meghallotta Förgeteges Karanar trombitaharsogását a karámból, s hogy hogyan dobog és ingatja csikorogva a ház mögötti kerítést, megértette, miféle baj zúdult megint az udvarukra. Sebtében felöltözött, kiment a sötétbe, a karámhoz sietett, és a csikorgó hideg szinte felkarcolta a torkát, ahogy az állatra rákiáltott:

– Mi az, te! Mi az, megint vége a világnak? Megint a régi nóta? Megint a véremet szívod? Hej, te ördög! Elhallgass! Fogd be a szád, hallod. Nagyon korán kezded az idén ezt a dolgot! Mindenki röhög rajtad!

De hiába vesztegette szavait a szélbe. Az ébredező szenvedélytől tomboló tevének eszébe se jutott törődni vele. Követelte a magáét, ordított, prüszkölt, fenyegetőn csikorgatva a fogait, majd széttörte a karámot.

– Szóval megérezted? – A gazdája szemrehányásra váltotta a dühét. – Hát persze, most mindenáron oda kívánkozol, a csordába. Megszimatoltad, hogy valamelyik fiatal nősténynek gerjedelme támadt! Hej-hej! Miért is volt kedve az úristennek olyanra teremteni a ti tevenemzetségteket, hogy évente csak egyszer jusson eszetekbe, amivel mindennap lárma és botrány nélkül

foglalkozhatnátok! Kinek mi köze volna hozzá? De nem, ti ilyenkor felfordítjátok a világot!...

Mindezt inkább a forma kedvéért mondta Förgeteges Edigej, csak hogy ne legyen neki olyan keserves, hiszen nagyon jól tudta, hogy tehetetlen. Nem maradt más hátra, hiszen csak nem ordíttathatja itt tovább hiába – kinyitotta a karámot. Alighogy félrehúzta az embermagasságú, súlyos rúdkaput, amelyet erős lánc tartott össze, Karanar, majdnem lesodorva gazdáját a lábáról, kivágtatott, és vad üvöltéssel, horkantásokkal, bütykös lábait szélesen széthányva, tömör fekete púpjait rázva, elnyargalt a sztyeppre. Egy pillanat alatt eltűnt szem elől, felhőkben verve fel maga után a havat.

– Phű, te! – köpött utána gazdája, és hirtelen haraggal folytatta: – Szaladj, szaladj, bolond, mert még lekésel!

Edigejnek kora reggel munkába kellett mennie. Azért is volt kénytelen belenyugodni Karanar lázadásába. Ha tudta volna, mire végződik az egész, vajon kiengedte volna-e – a világért sem, még ha felfordul is a tevéje. De hát ki tudta volna otthon rajta kívül megfékezni a nekivadult hím tevét? Tűnjön el, minél messzebbre. Edigej abban reménykedett, hogy a tevéje kicsit megszellőzteti magát a szabad sztyeppen, forró vére lehűl és lecsillapodik...

Délben azonban odament hozzá Kazangap, együttérzőn ránevetett:

– Hallod-e, báj, rosszul áll a szénád. Most jövök a legelőről. A te Karanarod, azt hiszem, nagy hadjáratra indult. Az itteni fiatal nőstényekkel nem érte be.

– Mi az, talán elfutott? De ne tréfálj velem, beszélj komolyan!

– Minek tréfálnék ezzel? Mondom neked, másik csordához támadt kedve. Valamit megszimatolt az a fenevad. Kimentem megnézni, mi újság nálunk. Alig-

hogy átértem a nagy szárazéren, látom, hogy a te Karanarod vágtat a sztyeppen, csak úgy reng a föld. A szeme kidülled, ordít, ahogy a torkán kifér, csurog a nyála. És nyargal, mint a gőzmozdony. Valóságos hóförgeteg a nyomában. Attól féltem, eltapos. De elvágtatott mellettem, mintha nem is látná, hogy ember van előtte. Malakumdicsap felé tartott. Ott, a szakadék alatt, egy nagy csorda jár, nagyobb a mienknél. Itt már nem érdekes neki. Most már lendület kell neki. Ereje teljében van.

Edigej alaposan lehangolódott. Előre elképzelte, mennyi kavarodás támad ebből, mennyi kellemetlenség.

– No, jól van, nyugodj meg. Vannak abban a csordában is jó bikák, majd megvívnak vele, s menekül haza, ahogy az inai bírják, mint a megvert kutya, hiszen el csak nem vész – nyugtatgatta Kazangap.

Másnap már érkezni kezdtek a hírek, akár a hadijelentések a frontról, Förgeteges Karanar harci tetteiről. Nem valami vigasztaló kép állt össze. Elég volt, ha csak megállt egy vonat Förgeteges-Boranliban, már a mozdonyvezető, meg a fűtő vagy a kalauz, egymás szavába vágva számoltak be Karanar botrányairól és pogromjairól, amelyeket az állomások vagy kitérők mellett járó tevecsordákban okozott. Elmondták, hogy Malakumdicsap kitérőállomáson Karanar félholtra tiport két tevebikát, s maga előtt terelt a sztyeppen négy nőstényt, a gazdáik csak nagy nehezen tudták visszakaparintani őket Karanartól. A levegőbe lövöldöztek. Másutt Karanar lekergette egy nőstény teve hátáról a rajta utazó gazdáját. A gazda, szegény tökkelütött, várt vagy két órát, azt remélve, hogy a tevebika, miután kedvét töltötte, békén elengedi majd a tehenét, amely egyébként egyáltalán nem is kívánt szabadulni ettől a pimasz fickótól. De amikor az ember közeledni

kezdett a tevéjéhez, hogy hazatérjen rajta, Karanar vadállatként vetette rá magát és megkergette – agyon is taposta volna, ha az idejében le nem ugrik egy mély vízmosásba és holtra váltan meg nem húzódik ott, mint egy egérke. Aztán magához tért, kimászott a vízmosásból, s annak mentén igyekezett minél távolabbra kerülni attól a helytől, ahol Förgeteges Karanarral találkozott, és hazasietett, boldogan, hogy életben maradt.

A sárga homoki, szájról szájra szálló telefonjelentések és egyéb hírek beszámoltak Karanar egyéb vad portyáiról is, de a legriasztóbb és -fenyegetőbb jelentés levél formájában érkezett Ak-Mojnak kitérőállomásról. Hát odáig elnyargalt a pokolravaló – Ak-Mojnak: túl van Kumbel állomásán! Bizonyos Köszpan küldte onnan a levelet. Ez állt a nevezetes levélben:

„Szalem, tisztelt Edigej-aga! Bár te híres ember vagy a Sárga Homokon, kellemetlen dolgokról kell hírt adnom neked. Azt gondoltam, te erősebb ember vagy. Miért engedted szabadon a törő-zúzó Karanarodat? Ezt nem vártuk tőled. Rettegésben tart itt bennünket. Megnyomorította tevebikáinkat, kikanyarította a csordából három legjobb anyaállatunkat, ráadásul nem egyedül jött ide – egy megnyergelt tevetehenet is idehajtott, úgy látszik, leverte róla a rajta utazó gazdáját, különben miért volna nyereg ezen a jövevény tevén? Egyszóval kiválasztotta a csordából azokat a teheneket, kihajtotta őket a sztyeppre, és senkit nem enged a közelükbe, sem embert, sem barmot. Mire vezet ez? Egy fiatal bikánk már elpusztult, összetörtek a bordái. A levegőbe lődöztem, úgy próbáltam elijeszteni Karanart, hogy visszaszerezzem az anyaállatainkat. Rá se hederített! Nem fél az semmitől! Harap, elevenen felfalna akárkit! Csak hogy ne zavarják kedve töltésében. Nem eszik, nem iszik, sorra hágja a nőstényе-

ket, csak úgy reng belé a föld. Rettenetes nézni, milyen vadállati módon csinálja. És közben ordít, hogy teli van a hangjával a sztyepp, mintha a világ vége közeledne! Hallgatni is szörnyű! És, ahogy nézem, száz évig tudná ezt művelni egyfolytában! Én még ilyen szörnyeteget életemben nem láttam! A településünkön minden a feje tetején áll. Az asszonyok meg a gyerekek nem mernek eltávolodni a háztól. Ezért kérem, követelem, hogy azonnal utazz ide, és vidd haza a Karanarodat. Megadom a határidőt. Ha egy napon belül meg nem érkezel és meg nem szabadítasz bennünket ettől a sátántól, akkor ne énrám vess, kedves aga. Nagy kaliberű fegyverem van. Medvét leterít a golyója. Tanúk előtt lyukasztom át a gyűlöletes koponyáját, és vége az ügynek. A bőrét pedig elküldöm neked egy arra haladó tehervonattal. Nem leszek tekintettel arra, hogy ő a híres Förgeteges Karanar. Különben: szavam tartó ember vagyok. Gyere, amíg nem késő.

Ak-mojnaki öcséd – Köszpan."

Hát így kavarodtak a dolgok. A levelet valami csodabogár írta ugyan, de a figyelmeztetés benne egészen komoly volt. Megtanácskozta a dolgot Kazangappal, és arra jutottak, hogy Edigejnek nyomban útra kell kelnie Ak-Mojnak kitérőállomásra.

Elhatározni egyszerű, de végrehajtani nem olyan könnyű. El kell jutni Ak-Mojnakig, elfogni Karanart a sztyeppen, és visszatérni ilyen csikorgó hidegben, amikor hóförgeteg is kerekedhet bármelyik pillanatban. Egyszerűnek látszott: felöltözni jó melegen, felülni egy arra haladó tehervonatra, aztán teveháton visszatérni. De ki tudja, milyen messzire kóborolt el a pusztán Karanar a háremével. A levél hangjából ítélve az ak-mojnakiak olyan bosszúsak lehetnek, hogy megtehetik:

nem adnak tevét, gyalog kell kergetnie az idegen vidék hóbuckái között Karanarját.

Reggel Edigej útnak indult. Ükübala elemózsiát készített neki az útra. Jó alaposan felöltözött. Tűzött vattanadrágja és a bekecse fölé még báránybundát is öltött, nemezcsizmát húzott, fejébe húzta háromfülű rókakucsmáját – olyan az, hogy sem két oldalról, sem hátulról nem fúj alája a szél, egész fejét és nyakát védi a prém –, felhúzta meleg bárányból kesztyűjét. Amikor felnyergelte a tevetehenet, amelyen Ak-Mojnakba készült, kiszaladt hozzá a két kis Abutalip gyerek. Daul egy kézzel kötött gyapjúsálat vitt ki neki.

– Edigej bácsi, a mama küldi, hogy meg ne hűljön a nyakad – mondta közben.

– A nyakam? A torkom, úgy kell mondani.

Edigej örömében magához szorította a gyerekeket, csókolta őket, annyira meghatódott, hogy szavakat sem talált. Mint a gyermek, úgy ujjongott magában – ez volt az asszony figyelmességének első jele.

– Mondjátok meg a mamának – szólt indulás előtt a gyerekeknek –, hogy nemsokára visszajövök, ha isten megsegél, holnap már itt leszek. Egy pillanatig sem maradok tovább, mint kell. És majd összegyűlünk és együtt teázunk.

Mennyire szeretett volna Förgeteges Edigej minél előbb odaérni abba a szerencsétlen Ak-Mojnakba, minél előbb visszafordulni onnan, hogy minél előbb viszontlássa Zaripát, a szemébe nézzen, és meggyőződjék róla, hogy nem véletlen volt az a sál, amelyet vigyázva összehajtogatott és kabátja belső zsebébe rejtett. Amikor már elindult, és később is, ahogy a háztól távolodott, alig tudott erőt venni magán, hogy vissza ne forduljon, ördög vigye azt a megvadult Karanart, lője agyon az a Köszpan, egészségére váljék, és küldje el a bőrét, hiszen végül is mennyit dajkálgassa még azt

a féktelen erkölcsű tevét, érje utol a sors büntetése! Legyen! Megérdemli! Igen, ilyen heves gondolatok törtek rá. De aztán elszégyellte magát. Ráébredt, hogy a bolondok bolondja lenne, hogy mindenki előtt megszégyenülne, elsősorban Ükübala előtt, de kisebbedne Zaripa szemében is. Ettől lecsillapodott. Meggyőzte magát arról, hogy csak egy mód van türelmetlensége csillapítására: mielőbb odaérni és mielőbb visszatérni.

Ezért hát sietett. Elég kemény hideg volt. Egyenletes és szigorú szél fújt. A szélben zúzmara lepte be az arcát, főleg pedig rókaprém kucsmájára dermesztett pelyhes csipkét. Ugyanilyen fehér csipkefátyollal lepte be a vörös teve nyakát, egészen a szegyéig, a tulajdon lehelete. A tél tehát java erejében van. Ködlöttek a messzeségek. A közelben mintha nem is volna köd, de ha jól megnézi az ember – a látóhatár ködbe vész. Ez a ködlő messzeség mintha egész úton előtte járt volna, ahogy egyre tovább ért. Amennyit közeledett feléje az utas, annyit távolodott. Kihalt és mogorva volt a téli Sárga Homok, szeles fehérségben dermedezett.

A fiatal, de jó járású nőstény teve jól haladt utasával, fürgén tiporta a szűz havat. Edigej azonban nem ilyen járáshoz, nem ilyen iramhoz szokott. Karanar egészen másképp haladt volna vele. Annak a lélegzete sokkal erőtelibb, járásának lendületét sem lehet ezével összehasonlítani. Nemhiába mondták a régiek:

Ez a ló a másik lónál mért különb?
Mert járása délcegebb.
Ez a vitéz a másiknál mért különb?
Mert okosabb, eszesebb.

Az út hosszú volt és véges-végig magányos. Alaposan elfáradt volna az úton Edigej, ha nincs vele a kötött sál, amelyet Zaripa ajándékozott neki. Egész úton

érezte ennek a látszólag semmit érő kis holminak a jelenlétét. Mennyi időt megért már, de sohasem gondolta, hogy ilyen apróság ennyire meg tudja melegíteni a szívét, ha a szeretett asszonytól származik. És ezzel be is érte egész úton. Kezét kabátja alá dugva, meg-megsimogatta a sálat, és üdvözülten mosolygott. De aztán eltöprengett. Hogy s mint lesz tovább? Holtvágány volt előtte. Mitévő legyen? Az élő embernek élnie kell, látnia a célt maga előtt, és a célhoz vezető utat. De ő nem látta egyiket sem.

Akkor gyászos köd lepte be Förgeteges Edigej tekintetét, akár azokat a fagyos homály bevonta, néma Sárga Homok-i messzeségeket. Nem találta a választ, elcsüggedt, szenvedett, elszomorodott, majd újra reménytelen álmokkal biztatgatta magát...

Néha valódi félelem szállta meg ebben a némaságban és magányban. Miért is ilyen élet jutott osztályrészéül? Minek is került ide a Sárga Homokra? És miért vetődött Förgeteges-Boranliba ez a sorsüldözött, boldogtalan család? Ha mindez nem történik – nem gyötörné most magát, nyugodtan és kényelmesen éldegélhetne. De nem, az ő lelke, a háborodott, arra vágyik, ami lehetetlen... Aztán itt van ez a nekivadult Karanar is, ez is csak nyűg, istencsapása, ezzel sincs szerencséje. Nem, tréfán kívül, neki nincs szerencséje az életben...

Majdnem este volt már, mire Edigej megérkezett Ak-Mojnakba. A nőstény teve nagyon eltörődött az útban. Hosszú út volt, méghozzá télvíz idején.

Ak-Mojnak – éppen olyan kitérőállomás, mint Förgeteges-Boranli, csak éppen saját vize van, kútvize. Másban nemigen különbözik – az is a Sárga Homokon van.

Ak-Mojnakba érve Edigej megkérdezte a kis utca végén szembejövőtől, hol lakik itt Köszpan. Az azt fe-

lelte, hogy Köszpan most éppen munkában van, ügyeletes a kitérőállomáson. Odaindult hát Förgeteges Edigej. Az ügyeletesszobához léptetett, s már le akart szállni a tevéről, amikor megjelent a tornácon egy ravaszkásan mosolygó, középtermetű, fürge kis ember, nem rá szabott rövidbundában, kitaposott nemezcsizmában, félrecsapott, avítt, háromfüles kucsmában.

– Á-á, Edigej-aga! A mi kedves Boranli-agánk! – ismerte fel nyomban Edigejt, s már le is gurult a tornácról. – Szóval megérkeztél, mi meg itt várunk-várdogálunk. Töprenkedtünk, találgattuk: eljön-e, nem jön-e.

– Próbáltam volna el ne jönni – mosolygott fanyarul Edigej –, amikor olyan fenyegető levelet küldtetek.

– Hát persze! De a levél az még csak a fele baj, Edigej-aga. A levél – csak papiros. Hanem itt olyan dolgok folynak, hogy sürgősen meg kell szabadítanod bennünket a Karanarodtól, mert úgy élünk itt, mint valami ostromgyűrűben. Ki sem mehetünk a sztyeppre. Ha valakit messziről meglát, nekiront, mint a vadállat, képes megnyomorítani! Micsoda parazita! Rettenetes lehet, akinek ilyen tevebikája van! – Elhallgatott, szemügyre vette a teveháton ülő Edigejt, és hozzátette: – Azt nézem, hogyan zabolázod majd meg, csak nem puszta kézzel?

– Miért kellene puszta kézzel? Itt az én fegyverem! – Edigej elővette az átalvetőből a nyelére felcsavart ostorát.

– Ezzel a kis szíjdarabbal?

– Miért, talán ágyúval menjek a tevémnek?

– Mi puskával sem mernénk megközelíteni. Persze nem tudom, ha elismer a gazdájának, akkor... De aligha ismer rád, most se lát, se hall...

– No, majd meglátjuk – felelte Edigej. – De minek vesztegetjük az időt? Úgy látom, te vagy az a Köszpan.

Ha te vagy, akkor vezess, mutasd meg, merre van, a többit meg bízd rám.

– Elég messze van ám – mondta Köszpan, és körülszemlélődött, majd az órájára nézett. – Ide hallgass, Edigej-aga, késő van már. Amíg odaérünk, beesteledik. Aztán hová mész, ha rád száll az éjszaka? Nem, ez nem megy. Nem mindig lehet olyan embert vendégül látni, mint te vagy. Légy a vendégünk. Reggel aztán – ahogy akarod.

Edigej nem várt ilyen fordulatot. Úgy számított, hogy ha sikerül elfognia Karanart, még aznap éjszaka eljut Kumbelbe, ott meghál az állomás mellett az ismerőseinél, aztán hajnalban minél előbb hazaindul. Köszpan, látva, hogy Edigej menni szeretne, határozottabban tiltakozott:

– Nem, Edigej-aga, ez ma nem megy. A levélért meg bocsáss meg. De nem volt más választás. Már élni sem hagyott bennünket. Csakhogy én nem engedlek el. Ha, ne adj isten, valami történne veled éjszaka, a néptelen, téli sztyeppen, hogy nézzek az emberek szemébe a Sárga Homokon? Maradj nálunk, aztán majd reggel meglátod. Ott a házikóm ni, a szélső. Nekem még másfél órám van hátra a szolgálatból. Érezd magad otthon, helyezd kényelembe magadat. A tevét hajtsd be a karámba. Eleség lesz. Víz is van elég, saját vizünk.

Gyorsan besötétedett azon a téli napon. Köszpanék, mint kiderült, csudálatos emberek voltak. Köszpan öreg anyja, felesége, ötévesforma kisfia (az idősebbik testvér, a kislány, a kumbeli internátusban tanult) és maga Köszpan azt sem tudta, hogyan járjon a vendég kedvébe. A forróra fűtött ház sajátosan élénk volt. A konyhában főtt a téli vágású hús. Addig, míg elkészült, teáztak. Az öreg anya maga töltögette a teát Förgeteges Edigej ivótálkájába, és egyre kérdezgette a családjáról, a gyerekeiről, az életéről, az időjárásról, meg

hogy hová valók, melyik nemzetségből, s maga is elbeszélte, mikor és hogyan kerültek Ak-Mojnak kitérőállomásra. Edigej szívesen belefolyt a beszélgetésbe, dicsérte a sárga kisütött vajat, amit szeletekben rakott a forró lepényre, úgy ette. A tehénvaj ritkaság a Sárga Homokon. Nem rossz étek a birka-, kecske- vagy tevevaj sem, de a tehénvaj mégis ízletesebb. Rokonaik küldték a tehénvajat az Urálból. Edigej ezt a vajat kente a lepényére, és azt mondta, hogy még a réti fű illatát is érzi rajta, amivel egészen meghódította az öregaszszonyt, s mesélni kezdett szülőföldjéről, a Jaik menti[2] vidékről, az ottani fűről, erdőkről és folyókról...

Közben betoppant Erlepesz, a kitérőállomás főnöke, akit Köszpan hívott meg Förgeteges Edigej érkezésének alkalmából. Erlepesz jöttével persze férfibeszélgetés kezdődött: a szolgálatról, a szállításokról, a hótorlaszokról. Edigej futólag ismerte már Erlepeszt régebbről, az már rég a vasútnál dolgozott, de most volt csak alkalmuk közelebbről megismerkedni. Erlepesz idősebb volt Edigejnél. A háború vége óta állomásfőnöke volt Ak-Mojnaknak, s érezni lehetett, hogy mindenki tiszteli a kitérőállomáson.

Éjszaka volt már. Akár Förgeteges-Boranliban, itt is egyre-másra vonatok dübörögtek el, meg-megcsörrent az ablaküveg, szél fütyörészett az ablakszárnyakon. Mégis egészen másféle hely volt ez, bár ugyanazon a vasútvonalon feküdt a Sárga Homokon. Edigej merőben másféle emberek közé került. Itt vendég volt, pedig az eszeveszett Karanar dolgában jött, mégis méltóképpen fogadták.

Erlepesz érkeztével Edigej még otthonosabban érezte magát. Az állomásfőnök mély elméjű beszélgetőtárs

2 Jaik a „Zsajük" (széles, áradó) szóból, így hívták a kazahok régen az Ural folyót

volt, jól ismerte a kazah múltat. Hamarosan a régi időkre terelődött a szó, híres emberekre, jeles históriákra. Edigej nagyon megszerette azon az estén ak-mojnaki új barátait. Nemcsak a beszélgetések miatt, hanem jólesett neki a házigazda és a háziasszony szívélyessége, s nem utolsósorban a jóféle étel és ital. Vodkát ittak. A hideg után, az út után Edigej felhajtott egy fél pohárral, harapott hozzá az alacsony, kerek asztalra kitett *orkocs*-ból – fiatal teve púpjából készített sózott, lángolt szalonnából –, és jóleső érzés áradt szét egész testében, ellágyította és szinte kisimította a lelkét. Förgeteges Edigej egy kicsit megmámorosodott, felélénkült, mosolygott. Erlepesz is megengedett magának egy kis itókát a vendég tiszteletére, ő is emelkedett hangulatban volt. Azért is kérte meg Köszpant:

– Eredj, Köszpan, az isten áldjon meg, hozd át a dombrámat.

– Ez már igen! – helyeselt Edigej. – Gyerekkorom óta irigylem, aki dombrán tud játszani.

– Művészi játékot nem ígérek, Edike, de egyet-mást majd megpróbálok a tiszteletedre – mondta Erlepesz, levetve kiskabátját és már előre felgyűrve az inge ujját.

A bőbeszédű, fürge Köszpannal ellentétben Erlepesz zárkózott ember volt. Masszív arca, robusztus termete magabiztosságot sugárzott. Amikor a dombrát a kezébe vette, magába mélyedt, s mintha eltávolodott volna a hétköznapoktól, mint amikor az ember arra készül, hogy titkos vonzalmait fedezze fel magában. Miközben a dombrát felhangolta, hosszú, bölcs pillantást vetett Edigejre, és kissé kidomborodó, nagy, fekete szemében fények villantak, visszaverődve, mint a tengeren. Amikor aztán rácsapott a húrokra, és hosszú, erős ujjait végigfuttatta rajtuk felfelé és lefelé a legmagasabb hangokig, a dombra egész nyaka hosszában, egyszerre a hangok egész fürtjét tudta kicsalni a hangszer-

ből, s közben újabb hangfürtöket kötött csomóba, amelyeket aztán, a témát kibontva, marokszám tépett le a húrokról – Förgeteges Edigej megértette, hogy nem lesz könnyű és egyszerű számára ennek a zenének a hallgatása. Hiszen ő itt csak elszórakozott egy kicsit a vendégségben, kikapcsolódott, de a dombra első hangjai visszatérítették a valóságba, újra a keservek és bajok örvényébe vetették fejjel lefelé. Mitől támadt fel benne ez az érzés? Úgy látszik, azok az emberek, akik ezt a zenét kitalálták, régen tudták már, mi megy végbe Förgeteges Edigejben, milyen nehézségek és kínok mérettek ki neki, amikor megszületett. Különben hogyan tudhatnák, mit érez ő, amikor önmagát hallja abban, amit Erlepesz játszik? Edigej lelke megrezzent, felszárnyalt és jajgatni kezdett, egyszerre kitárult előtte a világ valamennyi ajtaja – az örömé, a szomorúságé, a töprengésé, a zavaros vágyaké és a kétségeké...

Erlepesz valóban remekül játszott a dombrán. Hajdani emberek hajdani szenvedései éledtek fel a húrokon, felszítva, mint száraz ágak a tűzrakáson, a lélek lángjait. Edigej, miközben minduntalan a kiskabátja belső zsebébe rejtett sálat simogatta, azt gondolta abban az órában, hogy van a földön egy asszony, akit szeret, s a puszta rágondolás is gyönyörűség és gyötrelem a számára, hogy lehetetlen élnie nélküle, ezért örökké szeretni fogja, nem tekint semmit, nem irthatja ki belőle senki, szereti végtelenül, akármi áron is. Erről zengett, hol kihamvadva, hol fellángolva, a dombra Erlepesz kezében. Egyik futam a másikat követte, egyik dallam összefolyt a következővel, és Edigej lelke ringott, mint a csónak a hullámokon. Gondolatban újra ott járt az Aral-tengeren, felidézte a láthatatlan part menti áramlatokat, irányukat a női haj módjára hosszú és sűrű vízinövények sejtették, amelyek egy helyben álltak, de az ár mentében sodródtak. Valamikor

Ükübalának volt ilyen haja, lejjebb ért a térdénél. És amikor fürdött, a haja súlyosan lebegett körülötte, akár azok a vízinövények a tengeráramlással. És boldogan nevetett és szép volt és napbarnította.

Felragyogott és megindult Förgeteges Edigej lelke, olyan jólesett a dombrát hallgatnia. Már csak ezért is érdemes volt megtenni az egynapos utat a téli Sárga Homokon. „Jó is, hogy Karanar ideszökött – gondolta magában. – Maga is itt termett és engem is idecsalt, szinte kényszerített, hogy idejöjjek. Legalább egyszer teli lett a lelkem a dombra hangjával. Hej, de remek ember ez az Erlepesz! Nagy mester, kiderült! Nem is tudtam..."

Erlepesz futamait hallgatva, a maga gondolatait forgatta Edigej, megpróbálta messziről nézni az életét, fölébe szállni, mint a rikoltozó királysas a sztyepp fölé, magasra, nagyon magasra, s onnan, egyenesen kiterjesztett szárnyon lebegve a légáramlatokkal, teljes magányban, nézni, mi van odalenn. A téli Sárga Homok óriási térképét látta képzeletben maga alatt. A vasúti pálya alig látható elágazásánál néhány összebújt házikó és egypár fénypont – Förgeteges-Boranli kitérőállomás. Az egyik házikóban Ükübala a kislányaikkal. Biztosan alusznak már. Ükübala talán nem is alszik. Hiszen gondol valamit, a szíve biztosan megsúgja neki. A másik kis házban – Zaripa a kisfiaival. Ő biztosan nem alszik. Nehéz neki, szó, ami szó. És még mennyi kínszenvedés áll előtte – hiszen a kisfiúk még semmit sem tudnak arról, hogy az apjuk... Pedig nincs mit tenni, az igazságot nem lehet elrejteni.

Elképzelte, amint abban az órában dübörögve szaladnak a vonatok az éjszakában, izzik a fényük és porhavat kavarnak, s hogy micsoda kihalt és végtelen éjszaka veszi őket körül. Nem messze attól a helytől, ahol most vendégeskedik, hallgatja a dombra szavát,

az áthatolhatatlanul sötét, vad sztyeppen, a hóban és szélben a szertelen Karanar éli világát. Nem alhat, nem nyughat. Így van ez elrendezve a természetben. Egész évben gyűlik az ereje, egész évben napról napra szedegeti és kéródzi az eleséget, szakadatlanul őrli hatalmas állkapcsával, ennek megfelelően alakult a gyomra – előbb a durva táplálékot gyűjti magába, aztán felkérődzi, hogy másodszor is megőrölje, ezt a teve bármikor el tudja végezni, még menet közben, sőt álmában is, s mindezt azért, hogy púpjába gyűjtse és sűrítse az erejét, s minél nagyobb, tömörebb és erősebb a púpja, annál tömöttebb a hája, annál erősebb a bika a téli üzekedéskor. És akkor nem számít neki sem hó, sem hideg, még a gazdája sem, nemhogy más emberek. Akkor tombol, megrészegíti féktelen ereje, akkor király és uralkodó, és nem ismer fáradtságot, sem félelmet, a világon semmi nem létezik a számára – sem étel, sem ital, semmi, csak hatalmas és zabolázhatatlan szenvedélye. De hiszen ezért is élt egész évben, erre gyűjtötte naponta az erőt. Förgeteges Edigej pedig itt ült ebben az órában a melegen, jóllakva, hallgatta a dombra szavát, valahol pedig a környéken, a hóviharos éjszakában, a holdfényes hóban tombolt és keringett Förgeteges Karanar, vére szavát követve, féltékenyen őrizve szeretett nőstényeit mindentől, ami idegen, nem engedve közelükbe sem vadat, még madarat sem, és harsogó ordítással rázza fekete szakállas, félelmetes fejét.

Ezen is elgondolkodott Edigej a dombra hallgatása közben.

A zene egy pillanat alatt átröpítette gondolatait a múltból a jelenbe, majd újra a múltba. Aztán a holnapba. Különös vágy támadt benne közben megvédeni, elkeríteni minden veszedelem ellen mindazt, ami drága neki, az egész világot, amelyet elképzelt, hogy senkinek és semminek ne legyen rossz. És ez a homályos bűntu-

dat mindenkivel szemben, akik az életéhez kapcsolódtak, titkos szomorúságot ébresztett benne...

– Hej, Edigej – szólt rá Erlepesz, tűnődő mosollyal fejezve be a gyors futamot az elhalkuló dombrán. – Elfáradhattál az útban, pihenned kell, én meg itt a dombrámat cincogtatom.

– Ugyan, dehogyis, Erleke – mondta őszinte zavarban Edigej, és két kezét a szívére szorította. – Ellenkezőleg, rég nem éreztem ilyen jól magam, mint most. Ha magad nem vagy fáradt, folytasd, légy olyan szíves. Játssz még!

– Mit játsszam?

– Azt te már jobban tudod, Erleke. A mester maga tudja, mi a kedvére való. Persze a régi dalok – mintha kedvesebbek volnának a szívemnek. Nem tudom, miért, megfognak, gondolatokat ébresztenek bennem.

Erlepesz megértőn bólintott.

– A mi Köszpanunk is ilyen – mosolygott, a szokatlanul hallgatag Köszpanra pillantva. – Amint a dombrát hallgatja, szinte elolvad, más emberré válik. Igaz-e, Köszpan? De ma vendégünk van. Nehogy elfeledd. Löttyents nekünk egy kicsit.

– Tüstént – élénkült fel Köszpan, és újra töltött a poharak aljába.

Ittak, haraptak hozzá. Erlepesz várt egy kicsit, aztán újra fogta a dombráját, újra végigpróbálta húrjait, rájuk csapott, nem hangolódtak-e le.

– Ha a régi énekek vannak inkább a kedvedre – fordult Edigejhez –, felidézek neked egy históriát, Edike. Sokan tudják az öregek közül, de biztosan te is tudod. Különben Kazangap szépen mondja el, de ő csak elmondja, én pedig eljátszom és énekelem is – egész színházi előadást rendezek. A te tiszteletedre, Edike. „Rajmali-aga szavai testvéréhez, Abdilhanhoz."

Edigej hálásan bólintott, Erlepesz pedig végigfuttat-

ta ujjait a húrokon, a jól ismert dombranyitánnyal vezetve be a históriás éneket. Edigej érzékeny lelke pedig újra feljajdult, hiszen mindaz, amiről a história szólt, most különös szomorúsággal és értelemmel visszhangzott benne.

Zengett a dombra, Erlepesz tömör és mély énekhangja kísérte, amely különösen alkalmas volt a híres sztyeppi igric, Rajmali-aga tragikus sorsának elbeszélésére. Rajmali-aga már elmúlt hatvanéves, amikor beleszeretett egy fiatal lányba, Begimajba, a tizenkilenc éves vándorénekes lányba, aki csillagként gyúlt ki útjában. Pontosabban: a lány szeretett őbelé. De Begimaj szabad volt, szeszélyes, úgy rendelkezhetett magával, ahogy kedve tartotta. A szóbeszéd Rajmali-agát ítélte el. Ez a szerelmi történet azóta is két táborra osztja hallgatóit: helyeslőkre és ellenzőkre. Közömbös nem marad senki. Némelyek nem fogadják el, elítélik Rajmali-aga cselekedetét, és azt követelik, hogy a neve merüljön feledésbe, mások együtt éreznek, együtt szenvednek vele, a szerelmes férfi keserű sirámait szájról szájra, nemzetségről nemzetségre adják tovább. Így él tovább Rajmali-aga históriája. Minden időben vannak Rajmali-agának gyalázói és védelmezői.

Edigejben felidéződött az az este, amikor a vadászsólyomszemű dühöngött és gyalázkodott, aki Abutalip Kuttubajev írásai között felfedezte Rajmali-aga szavait testvéréhez, Abdilhanhoz. Abutalip, épp ellenkezőleg, nagyon sokra tartotta ezt a, ahogy ő nevezte, poémát a sztyeppi Goethéről; a németeknek, úgy látszik, szintén volt egy nagy és bölcs öregük, aki beleszeretett egy fiatal lányba. Abutalip Kazangap szavai nyomán jegyezte fel Rajmali-aga históriáját, abban a reményben, hogy fiai, majd ha felnőtt emberek lesznek, elolvassák, Abutalip azt mondta, hogy vannak kivételes esetek, kivételes emberi sorsok, amelyek közkincsekké

válnak, mert tanulságuk annyira nemes, olyan sok mindent foglalnak magukban, hogy az, amit valamikor egyetlen ember élt át, kiterjed mindenkire, aki akkor élt, sőt azokra is, akik jóval később lépnek a nyomukba...

Erlepesz ült előtte, lelkesülten pengetve a dombrát és énekkel kísérve a dallamot, az állomásfőnök, akinek elsősorban egy meghatározott terület vasúti pályáit kell ismernie; minek hordozza hát magában, kérdezhetné az ember, a rég múlt időknek ezt a fájdalmas történetét, a boldogtalan Rajmali-aga históriáját, minek úgy átélnie, mintha ő lett volna a helyében?... Íme, mit jelent a zene és az igazi ének, gondolta Edigej, s ha azt mondják neki: halj meg és szüless újjá, arra is kész lett volna ebben a pillanatban... Ó, de szeretné, ha örökké égne megvilágosodott lelkében ez a tűz, amelytől szabad és fénylő gondolatai támadnak az embernek magáról, a legszebb gondolatai...

Edigej a szokatlan helyen nem mindjárt tudott elaludni, bár előtte kiment friss levegőt szívni, és bár házigazdái kényelmes, meleg fekvőhelyet készítettek neki, friss huzatot húztak fel, amilyet minden házban készenlétben tartanak ilyen alkalmakra. Az ablak mellett feküdt, és hallotta, hogyan fütyörész és kaparász a szél, hogyan haladnak el a vonatok hol ebbe, hol abba az irányba... Várta a pirkadatot, hogy visszatérítse a fellázadt Karanart, és mielőbb útra kerekedjen, visszatérjen Förgeteges-Boranliba, ahol két ház kicsinyei várják, mert egyformán szereti valamennyiüket, s mert csak azért él ezen a világon, hogy azoknak jó legyen... Kifundálta, milyen módon kell megjuhászítania Karanart. Nagy feladat ez, hiszen annál semmi sem úgy van, mint az embernél, s az ő tevéje a legmakrancosabb és legvadabb, az emberek még a puszta látásától is félnek, s most már hajlandók még agyon is lő-

ni... De hogy lehet az állatnak megmagyarázni, mi a jó, mi a rossz... Hiszen nem véletlen, hogy ide hívta a vére – így rendelte a természet, Karanar pedig hatalmas és erős, ezért nincs előtte akadály, akárki áll az útjába, megsemmisíti... Mitévő legyen most, hogyan kezesítse magához Karanart? Láncra kell vernie és egész télen a karámban tartania, különben nem viszi el szárazon szegény feje, ha nem Köszpan, akkor valaki más lövi agyon, és ő nem tehet ellene semmit... Edigej, elalvóban, még egyszer felidézte Erlepesz énekét, játékát a dombrán, és nagyon boldog volt, hogy egész estét tölthetett vele. Megelevenedtek és a lelkébe költöztek arról a dombráról a hajdani Rajmali-aga igric szenvedései, aki szerencsétlen szerelem foglya volt. És bár semmi közös vonásuk nem volt, Edigej valami távoli visszhangot, testvérbánatot érzett meg Rajmali-aga históriájában. Az, amit száz éve érzett Rajmali-aga, visszhangként szólalt meg most benne, Förgeteges Edigejben, a kietlen Sárga Homok lakójában. Edigej nehezen lélegzett, forgolódott fekvőhelyén, csüggedt szomorúság lepte meg ettől az egész feléje közeledő zűrzavartól, lelke bizonytalanságától. Mi lesz vele, hogyan tovább? Mit mondjon Zaripának és mit válaszoljon Ükübalának? Nem, nem találta a kivezető utat, összevissza bolyongott, tévedezett, és már félálomban váratlanul az Aral-tengeren találta magát... Szédült a vakító kékségben és a szélben... És mint régen, gyerekkorában, amikor rohant a tengerhez, hogy a hullámok fölött szabadon lebegő sirálynak képzelhesse magát, boldog volt, ujjongott, szárnyalt a tenger térségei fölött, és folytonosan hallotta, hogyan zeng-zúg a dombra, hallotta Erlepesz dalát Rajmali-aga boldogtalan szerelméről, és újra visszatért álmába, ahogy az aranymekrét visszabocsátotta a tengerbe. A mekre hajlékony volt és nehéz, amikor a víz felé vitte, szinte va-

lóságban érezte a hal eleven testét, s hogy szomjasan vágyott vissza a maga elemébe. Ment vele a hullámverés felé, a tenger szemközt gördült vele, ő a szél arcába nevetett, aztán szétnyitotta a kezét, s az aranymekre, eleven szivárványként felizzva a levegő tömör sötétkékjében, hosszan csúszott ki a kezéből és belecsobbant a vízbe... És a zene csak egyre áradt valahonnan... Valaki sírt és sorsát panaszolta.

Azon az éjszakán rohamokban támadó, jeges szél kószált a sztyeppen. Erőre kapott a fagy. Förgeteges Karanar szeretett és óvott négy nőstény tevéje szélárnyékban állt, egy kisebb halom alatti völgyhajlatban. A széljárta oldal felől befújta őket a hó, szorosan összebújva melegítették egymást, az egyik a másik nyakára hajtotta a fejét, de őrjöngő, bozontos parancsolójuk, Karanar, nem hagyta őket békén. Egyre száguldott, keringett körülöttük, dühödten morgott, féltékenykedett, nem tudni, kire és mire, ha csak a szálló homályos ködön átvilágló holdra nem. Karanar nem találta a helyét. Toporzékolt a szélkavarta, füstölő porhavon, mint egy kétpúpú, hosszú nyakú, morgó, bozontos fejű fekete vadállat. Mennyi ereje maradt még! Még most sem lett volna ellenére a szerelem, egyre zaklatta hol az egyik, hol a másik nőstényt, erősen harapdálta bokájukat, combjukat, eltaszigálta egyiket a másiktól, de ez már sok volt a teheneknek, éppen elegük volt belőle nappal, amikor szívesen hagyták, hogy kedvét töltse velük, de éjszaka már nyugalomra vágytak. Ezért ellenségesen visszaordítottak, visszautasították helyén nem való tolakodását, és nem voltak hajlandók engedni neki. Éjszaka pihenni akartak.

Hajnal felé Förgeteges Karanar is lecsillapodott, elcsöndesedett. Ott állt a tehenek mellett, néha felfelkiáltott, mintegy félálmában, és vadul körülnézett. A nőstények akkor lefeküdtek a hóba, mind a négyen,

egymás mellé, kinyújtották nyakukat, fejüket lehajtották és elcsöndesedtek, szunyókáltak egy keveset. Kicsi teveborjakról álmodtak, azokról, amelyeket már világra hoztak, meg amelyeket majd ellenek ettől a ki tudja, honnan idetermett fekete bikától, amely a többi bikával megvívott harcban szerezte meg őket magának. És a nyárról álmodtak, az illatozó ürömről, szopós borjaik gyengéd döfködéseiről a tőgyük körül, és megsajdult a tőgyük, belenyilamlott valami a homályos mélységből, előre megérezve a jövendő tejet... Förgeteges Karanar pedig tovább állt a strázsán, bozontjába belesüvített a szél...

És úszott a föld a maga pályáján, magasan járó szelek mosták körül. Úszott a nap körül, s amikor maga körül forogva azt az oldalát fordította a Sárga Homok felé, hogy megreggeledett, Förgeteges Karanar egyszer csak két embert pillantott meg a közelben, teveháton. Edigej volt és Köszpan. Köszpan puskát is hozott magával.

Förgeteges Karanar felbőszült, remegett, ordított, forrt benne a düh – hogy merték emberek átlépni az ő határait, hogyan mertek a háreme közelébe jönni, mi jogon zavarják meg a párzását? Karanar öblös hangon, dühödten felordított, rángatta fejét, roppant hosszú nyakát, sárkányként csattogtatta a fogait, kitátva félelmetes, nagy fogú pofáját. Forró szájából a hidegben úgy dőlt a pára, mintha füstöt fújt volna, és fehér zúzmarával lepte be a fekete bozontját. Karanar felháborodásában vizelni kezdett, szétterpesztette a lábát, és a széllel szemközt bocsátotta ki a vízsugarat, amitől a levegőben rögtön szétáradt a felhevült vizelet szaga, és jeges cseppek verődtek Edigej arcába.

Edigej leugrott a földre, bundáját a hóra dobta, és könnyedesen – bekecsben és vattanadrágban – lecsavarta a korbács szíját a nyeléről.

– Vigyázz, Edike, ha valami történik, leterítem mondta Köszpan, célzásra emelve puskáját.

– Ne, semmi esetre se! Értem ne aggódj. Én a gazdája vagyok, magam felelek magamért. Inkább magadra vigyázz. Ha rád támad, az más.

– Jól van – hagyta helyben Köszpan, aki fennmaradt a teve hátán.

Edigej pedig, élesen, puskalövés-hangosan durrogtatva a korbácsát, elindult szembe Karanarjával. Karanar, amikor észrevette közeledését, még jobban felbőszült és meg is ijedt, ordított és a nyálát fröcskölte gazdája felé. Közben a tehenek is felkeltek fektükből, és nyugtalanul szaladgáltak körülöttük.

Pattogtatva korbácsát, amellyel a torlaszok havát elvontató tevéket szokta nógatni, Edigej a havat tiporva, hangosan szólogatta messziről Karanart, remélve, hogy az megismeri a hangját:

– Hé, hé, Karanar! Ne bolondozz! Hallod-e, ne bolondozz! Én vagyok! Mi az, vak vagy? Én vagyok, mondom!

Karanar azonban nem reagált a hangjára. És Edigej elrémült, amikor meglátta tevéje feldúlt, vad tekintetét, s azt, ahogy feléje ront egész fekete tömegével, rengő púpjaival. Akkor, jobban fejébe húzva kucsmáját, elővette a korbácsát. Hosszú volt a szíja, vagy hét méter, nehéz kátrányos bőrből fonták. A teve ordított, Edigejre támadt, megpróbálta a fogai közé kapni vagy a földre dönteni és megtaposni, de Edigej nem engedte közel magához és teljes erejéből csapkodta a korbácsával, kitért előle, hátrált és támadott, és egyre kiabált rá, hogy az észre térjen és elismerje gazdájának. Így viaskodtak, ki-ki ahogy tudott, s a maga módján mindkettőnek igaza volt. Edigejt megrendítette a tevebika fékezhetetlen, háborodott törekvése a boldogság felé, és tudta, hogy éppen ettől a boldogságtól fosztja meg,

de más megoldás nem volt. Egyre vigyázott csak Edigej: nehogy Karanar szemét kiverje. A többivel majd boldogul. Edigej kitartása végül legyőzte az állat makacsságát. Kiáltozva csépelte, feléje rontott, sikerült megközelítenie és nekiugorva megragadnia a felső ajkát, majdnem leszakította, olyan erővel kapaszkodott belé, aztán nagy ügyesen rögtön rátette az előre elkészített orrszorítót. Karanar felbődült, nyögött a szorító okozta elviselhetetlen fájdalmában; tágra nyílt, pillantás nélküli, félelemtől és fájdalomtól dermedt szemében Edigej meglátta, mint valami tükörben, a saját pontos képét, s már-már hátrahőkölt, megrettenve tulajdon látványától. Ilyen nem emberi kifejezés torzította el az ő kihevült, izzadt arcát, és Karanar őrült szemében meglátta a lábai felszántotta havat is – mindezt egyetlen pillanat alatt, és szeretett volna mindent itthagyni, az ördögbe, és elszaladni inkább, mint hogy így kínozza a semmiben sem vétkes állatot, de nyomban észretért: őt Förgeteges-Boranliban várják, nem térhet vissza Karanar nélkül, hiszen azt egyszerűen leterítik az ak-mojnaki szomszédok. Erőt vett magán. Diadalmasan felkiáltott és fenyegetni kezdte a tevéjét, kényszerítette, hogy lefeküdjék. Meg kellett nyergelni. Förgeteges Karanar még mindig ellenkezett, ordított és morgott, üvöltő, forró pofájából nyirkos leheletét árasztva gazdájára, de az hajthatatlan volt. Megtörte a tevét.

– Köszpan, dobd ide a nyerget és hajtsd el távolabbra ezeket a nőstényeket, a halmon túlra, hogy ne lássa őket! – kiáltotta Edigej Köszpannak.

Az rögtön odahajította neki a tevenyerget, aztán futott, hogy elterelje Karanar nyáját. Addigra már minden rendben volt – Edigej gyorsan rávetette a nyerget Karanarra, s amikor Köszpan visszaszaladt és odavitte Edigejnek a ledobott bundáját, gyorsan belebújt és ké-

sedelem nélkül felült a felnyergelt és megzabolázott Karanarra.

A feldühödött teve még megpróbált visszatérni a tőle elválasztott tehenekhez, fejét hátracsapva még meg is akarta harapni gazdáját. Edigej azonban tudta a dolgát. Nem törődve Karanar dühödt morgásával, szünetlen felbőszült ordításával, kitartón hajtotta a havas sztyeppen, és egész úton igyekezett észre téríteni.

– Csönd legyen! Elég! – mondogatta neki. – Elhallgass! Úgysem jössz ide vissza! Azt a bolond fejedet! Hát azt hiszed, rosszat akarok neked? Ha én nem vagyok, nyomban agyonlőttek volna, mint megveszett, kártékony dúvadat! Mit szólsz hozzá? Hiszen megvadultál, az igaz, de még hogyan! Megvadultál, úgy viselkedel, mint egy utolsó futóbolond! Különben miért keveredtél volna ide, talán nem érted be a magad nősténveivel? Hát vedd tudomásul, most hazaérünk, s vége a duhajkodásodnak idegen csordákban! Láncra verlek, egy lépésre sem engedlek szabadon, ha egyszer így kimutattad a fogad fehérét!

Förgeteges Edigej inkább csak azért fenyegetőzött, hogy mentse magát a tulajdon szemében. Erőszakkal vitte el Karanart ak-mojnaki nőstényei mellől. Ez különben igazságtalan cselekedet volt. Ha Karanar békés állat – semmi baj! Akkor Edigej otthagyja a kölcsönkapott hátastevét Köszpannak. Köszpan megígérte volna, hogy alkalomadtán majd visszaviszi Förgeteges-Boranliba – és semmi gond, minden rendben és jól ment volna. De ezzel az átkozottal csupa baj van meg kellemetlenség.

Egy idő múlva lecsillapodott Förgeteges Karanar, attól, hogy nyereg alá, és attól is, hogy megint gazdája hatalma alá került. Már kevesebbet ordibált, szaporázta lépteit, és hamarosan a tőle telhető leggyorsabb iramra fogta – vágtázott, s mint máskor, úgy aprította

lábával a Sárga Homok messzeségeit. Megnyugodott Edigej is, kényelmesebben elhelyezkedett a két ruganyos púp között, jól begombolkozott a szél ellen, szorosabbra kötötte füles kucsmáját, s most már türelmetlenül várta, hogy közeledjék Boranli felé.

De még meglehetősen messze voltak hazulról. Elviselhető volt a hideg. Kicsit szeles és kicsit felhős volt az idő. Hóförgetegtől az elkövetkező órákban nem kellett tartani, csak éjszaka kavarhatja fel a havat a szél. Förgeteges Edigej hazafelé tartott, elégedetten, hogy sikerült elfognia és megzaboláznia Karanart, de különösen a Köszpannál töltött estének örült, a dombra hangjának és Erlepesz énekének.

És Edigej önkéntelenül visszatért gondolatban kudarcokkal teli életéhez. Micsoda bajban van! Mitévő legyen, hogy senki ne szenvedjen, s hogy fájdalmát ne legyen kénytelen rejteni, hanem őszintén megvallani – így meg így áll a dolog, Zaripa, szeretlek. És ha Abutalip gyerekei nem boldogulnak az apjuk nevével, akkor, ha Zaripának ez megfelel, tessék, írják őket az ő nevére, Edigejére. Ő csak boldog lesz, ha a nevét elfogadják Daul és Ermek számára. Ne legyen előttük semmiféle torlasz és akadály az életben. Aztán boldoguljanak a maguk erejéből és képességéből. Talán sajnálja a nevét tőlük? Igen, ilyen gondolatok foglalkoztatták útközben Förgeteges Edigejt.

Nyugovóra hajlott már a nap. A fáradhatatlan Karanar akárhogy ellenkezett, akárhogy dühöngött, mégis lelkiismeretesen vitte utasát. Messziről már látszottak a boranli horhosok, a hó befújta, ismerős vízmosások, ott a nagy dombvonulat, és előttük, a vasúti elágazásnál, felbukkant már Förgeteges-Boranli kitérőállomás. Füst szalagzik a kéményekből. Hogy vannak ott a szívének kedves családok? Különös, hiszen csak egy napig volt távol tőlük, mégis olyan aggodalom van

benne, mintha egy kerek esztendeig nem járt volna ezen a vidéken. Nagyon vágyott már utánuk – különösen a gyerekek után. Karanar, amikor meglátta maga előtt a kis települést, még szaporábban szedte a lábát. Tajtékozva, kihevülten lépdelt, szélesen széthányva lábát, pára gomolygott a szájából. Amíg Edigej a házához ért, a kitérőállomáson két tehervonattal is találkoztak. Az egyik nyugat felé ment, a másik kelet felé...

Edigej hátul állt meg, az udvaron, hogy Karanart mindjárt bezárhassa a karámba. Leszállt róla, megragadta a földbe ásott gerendához erősített vastag láncot, és rákapcsolta a teve mellső lábára. Aztán békén hagyta. „Hadd hűljön le egy kicsit, aztán majd leszerszámozom" – határozta el magában. Valami okból nagyon sietett. Kiegyenesítette elgémberedett hátát, lábát, kiment a karámból, amikor kiszaladt hozzá nagyobbik leánykája, Szaule. Edigej megölelte, és a bundában esetlenül mozogva, megcsókolta.

– Megfázol – mondta neki. Egy szál ruhában futott ki. – Szaladj a házba. Mindjárt megyek én is.

– Papa – mondta Szaule, apjához simulva –, Daul és Ermek elment.

– Hová mentek?

– Elmentek, egészen. A mamájukkal. Vonatra ültek és elutaztak.

– Elutaztak? Mikor utaztak el? – kérdezte Edigej, kislánya szemébe nézve, mint aki még mindig nem érti, miről van szó.

– Máma reggel.

– Micsoda! – mondta megremegő hangon Edigej.

– No, szaladj, fuss be a házba – engedte el a kislányát.

– Majd megyek én is, megyek. Eredj most, eredj...

Szaule eltűnt a ház sarka mögött. Edigej pedig gyorsan, be se csukva maga után a karámot, úgy, ahogy

volt, bundában, egyenesen Zaripa barakkjához sietett. Ment, és nem hitte el az egészet. A kislány valamit összekeverhetett. Hiszen ez lehetetlen! De a tornácon sok-sok lábnyom taposta le a havat. Edigej kirántotta az ajtó kampóját, s a küszöböt átlépve, meglátta a már rég kihűlt, elhagyott szobát, tele felesleges, szétszórt limlommal. Sem a gyerekek, sem Zaripa!

– Ez meg hogy lehet? – suttogta Edigej a semmibe, még mindig nem akarta felfogni egészen, ami történt. – Szóval elmentetek? – kérdezte döbbenten és fájdalmasan, bár egészen nyilvánvaló volt, hogy a házból elköltöztek.

Rosszul lett, olyan rosszul, ahogy még soha életében. Ott állt bundában a szoba közepén, a hideg kályhánál, nem tudta, mit tegyen és hogyan éljen tovább, hogyan csillapítsa le magában a kitörni, kiáltozni készülő fájdalmat és veszteséget. Az ablakpárkányon ott hevertek Ermek ottfelejtett jóskövei, az a negyvenegy kavics, amelyen megtanult jósolni: mikor tér vissza rég nem élő apjuk, a remény és a szeretet kövei. Edigej tenyerébe gyűjtötte a kavicsokat, összemarkolta – ez minden, ami maradt. Többre nem futotta az erejéből, a falnak fordult, fájdalmas, forró arcát a hideg deszkákhoz szorította és fojtottan, vigasztalhatatlanul felzokogott. És amíg sírt, a markából egymás után hullottak a padlóra a kavicsok. Görcsösen szorította őket remegő kezében, de a keze nem engedelmeskedett, a kövecskék kicsusszantak a markából, és tompa koppanással estek egymás után a földre, lehullottak és elgurultak, szerteszét a kihalt házban...

Aztán, a fal mentén csúszva, megfordult, lassan a sarkára ereszkedett és úgy guggolt, bundában, félrecsúszott kucsmában, a falat támasztva és keservesen zokogva. Elővette zsebéből a sálat, Zaripa előző esti ajándékát, azzal törülte le a könnyeit...

Így kuporgott az elhagyott barakkban, és megpróbálta felfogni, mi is történt. Zaripa szándékosan az ő távollétében költözött el a gyerekeivel. Tehát ezt akarta, vagy félt, hogy ő nem engedi el őket. Nem is eresztette volna őket, semmi áron, semmiképpen. Ha itt van, nem is engedi, történjék akármi. De most már késő volt találgatni, mi lett volna, ha ő nincs távol. Ők már elmentek. Zaripa elment! És elmentek a kisgyerekek! Ő talán megvált volna tőlük? Zaripa döntött így, mert megértette, hogy jobb az ő távollétében elmenniük. A maga számára megkönnyítette az elutazást, de nem gondolt őrá, arra, hogy milyen rettenetes lesz viszontlátni a kihalt barakkot.

De hiszen valakinek meg kellett állítania a vonatot a kitérőállomáson! Ugyan ki lehetett? Nem vitás, hogy kicsoda – Kazangap, ki más! Csak ő nem húzta meg persze a vészféket, mint Edigej tette Sztálin halála napján, hanem előre megbeszélte, megkérte az állomásfőnököt, hogy állítsa meg valamelyik személyvonatot. Ez ilyen alak... És biztosan Ükübala keze is benne volt, hogy minél előbb küllebbítsék őket innen! De várjatok csak! A bosszú vére fojtottan és feketén forrt benne, égette az agyát – szerette volna most összegyűjteni minden erejét, és megsemmisíteni mindent és mindenkit ezen az isten elátkozta kitérőállomáson, amelyet Förgeteges-Boranlinak neveznek, földig rontani, hogy egy forgács se maradjon belőle, felülni Karanarra és elvágtatni valamerre a Sárga Homokon, éhen veszni, fagyhalált halni teljes magányban valahol! Így kuporgott az elhagyott házban – erejét vesztve, kietlen lélekkel, megrendülten a történtektől. Csak tompa értetlenség maradt benne. „Miért mentek el, hová mentek? Miért mentek el, hová mentek?"

Aztán hazament. Ükübala szótlanul elvette a bundáját, a kucsmáját, nemezcsizmáját a szoba sarkába

vitte. Förgeteges Edigej kővé merevedett, szürke arcából nehéz volt megállapítani, mit gondol és mit szándékozik tenni. Szeme mintha mit sem látott volna. Nem fejezett ki semmit, magába rejtette az emberfölötti erőfeszítést, hogy fegyelmezett maradjon. Ükübala, férjét várva, már néhányszor begyújtotta a szamovárt. Forrt benne a víz, alatta bőségesen izzott a faszén.

– Forró a tea – mondta az asszony. – Most vettem le a tűzről.

Edigej szótlanul rápillantott, és tovább hörpölgette a forró vizet. Nem érezte, hogy forró. Mindketten feszülten várták, hogy a másik kezdjen szót.

– Zaripa ma elköltözött a gyerekeivel – törte meg végül a csendet Ükübala.

– Tudom – mordult kurtán Edigej, fel sem pillantva a tea mellől. Egy ideig hallgatott, aztán, továbbra sem nézve fel, megkérdezte: – Hová ment?

– Azt nem mondta – felelte Ükübala.

Azzal mind a ketten elhallgattak. Edigej száját égette a forró tea, de ügyet se vetett rá, csupán arra volt gondja: csak fel nem robbanjon, csak szilánkra ne zúzzon itt mindent, csak meg ne ijessze a kislányait, csak bajt ne csináljon...

Megitta a teát, aztán újra kifelé készült. Megint felhúzta a nemezcsizmát, a bundát, fejébe csapta a kucsmáját.

– Hová mégy? – kérdezte a felesége.

– Megnézem a jószágot – vetette oda az ajtóból.

A rövid téli nap addigra már a vége felé járt. Gyorsan, szinte láthatóan sűrűsödött és sötétült körül a levegő. Érezhetően keményedett a fagy is, megmozdult és fel-felvágódott a porhó, vágtató ló sörényeként kígyózott. Edigej komoran lépdelt a karám felé. Belépve ingerülten villantotta szemét a láncát rángató Karanarra, és rárivallt:

– Ordítozni, azt tudsz! Nem bírsz már nyugton maradni? De most megkapod tőlem a magadét! Most már nem sokat teketóriázok veled! Nekem már minden mindegy!

Dühödten oldalba taszította Karanart, eleresztett egy vaskos káromkodást, levette róla a nyerget, félrehajította és leoldotta lábáról a láncot. Aztán megragadta a kantárszárát, a nyelére csavart korbácsot a másik kezébe szorította, és kantárszáron vezetve az egyhangúan ordító, bánatában üvöltő állatot, kiment a sztyeppre. Néhányszor hátranézett, korbácsát fenyegetően suhogtatva rángatta Förgeteges Karanart, hogy az hagyja már abba a nyögést és üvöltést, de mivel ez nem hatott, köpött egyet, és többet ügyet se vetve rá, csak ment, komoran és türelemmel viselve el a teve ordítását, konokul törte a mély havat, a szironyt, ment az alkonyodó, esteledő mezőn, amely már egészen beleolvadt a sötétségbe. Súlyosan zihált, de csak ment, megállás nélkül. Fejét mogorván leszegve, sokáig lépkedett. Messze elment a kitérőállomástól, a dombokon túlra, ott megállította Karanart és elkezdte a kegyetlen leszámolást vele. Bundáját ledobta a hóra, a kötőféket gyorsan vattás kabátja övéhez erősítette, hogy a teve ki ne törjön és el ne szaladjon, s hogy mindkét keze szabad legyen, aztán két kézre fogta a korbácsot és elkezdte vele ütni-verni az állatot, megbosszulva rajta minden baját. Dühödten, irgalmatlanul verte Förgeteges Karanart, egyik csapást a másik után mérte rá, hörögve, káromkodásokat és átkokat okádva:

– Nesze neked! Nesze! Aljas barom! Mindennek te vagy az oka! Mindennek! Te vagy a vétkes mindenben! Most eleresztelek, fuss, amerre látsz, de előbb tönkreverlek! Nesze! Ne! Telhetetlen dög! Semmi sem elég neked? Szaladgálsz erre-arra? Ő meg közben elutazott a gyerekeivel! És hogy én mit érzek, azzal senki

sem törődik! Hogyan éljek most már? Hogyan élhetek nélküle? Ha nektek mindegy, hát nekem is mindegy! Nesze, nesze, te kutya!

Karanar üvöltött, rángatta a kötőféket, a félelemtől és fájdalomtól eszét vesztve vergődött a korbácsütések alatt, ledöntötte lábáról a gazdáját és a hóban vonszolva elnyargalt vele. Szörnyeteg, vad erővel vonszolta, mint egy gerendát, csak hogy megszabaduljon tőle, visszarohanhasson oda, ahonnan erővel visszahozták.

– Állj! Állj! – kiáltozott fuldokolva Edigej, bele-belefúródva a vastag hóba, amelyben a tevebika vonszolta.

Kucsmája lerepült, a hóbuckák égették és fagyasztották a fejét, arcát, hasát, hócsomók csúsztak a nyakába, az inge alá, kezében összegubancolódott a korbács szíja, és semmit nem tehetett, hogy megállítsa valahogy a tevebikát, vagy leoldja a kötőféket a derékszíjáról. Az pedig pánikba esve vonszolta, esztelenül a futásban látva a menekülést. Ki tudja, mivel végződött volna mindez, ha Edigejnek valami csoda folytán nem sikerül megoldania a derékövét, lerántani róla a kötőféket. Így menekült meg, különben megfulladt volna a hóbuckákban. Amikor aztán már ő ragadta meg a kötőféket, a teve elvonszolta még néhány métert, s ott megállt, utolsó erejével fékezte meg a gazdája.

– Te! – mormolta magához térve, zihálva és tántorogva a hótól égő Edigej. – Hát így állunk! Megkaptad a magadét, barom! El innen, el a szemem elől! Takarodj, átkozott, hogy soha többé ne lássalak! Dögölj meg! Rohadj meg, fordulj fel! Lőjenek agyon, irtsanak ki, mint a veszett kutyát! Minden miattad történt! Dögölj meg a sztyeppen. Nyomod se maradjon ezen a vidéken! – Karanar ordítozva elnyargalt Ak-Mojnak felé, Edigej utánaeredt, korbácsával csépelve küldte útjára, csúnyán káromkodott, mondta, ami csak a szájára

jött. Elérkezett a leszámolás és a válás órája. Ezért Edigej még sokáig ordította az állat után:

– Fordulj föl, te ördög barma! Fuss! Ott dögölj meg, telhetetlen állat! Hogy röpítenének golyót a homlokodba!

Karanar egyre távolodott a homályló, sötétülő pusztán, és hamarosan elnyelte a havat kavaró messzeség, csak néha hallatszott vissza trombitahangú harsogása. Edigej elképzelte, hogy így nyargal fáradhatatlanul, egyfolytában egész éjszaka a hóviharban, oda, az akmojnaki nőstényeihez.

– Pfuj! – köpött egyet Edigej, és visszafelé indult a teste szántotta, széles nyomon. Kucsma nélkül, bunda nélkül, égő arccal és kézzel botorkált a sötétben, korbácsát húzva maga után, és egyszer csak megérezte, hogy teljes üresség van benne és minden erő kiszállt belőle. Térdre esett a hóban, és hétrét görnyedve erősen két keze közé szorította a fejét, és tompán, csukladozva felzokogott. Teljes magányában, a Sárga Homok havában térdelve, meghallotta, hogyan közeledik a szél a sztyeppen, sivítva kavargott, hordta a porhavat, s meghallotta azt is, hogyan hull a magasból a hó. Minden egyes hópehely, s a pelyhek millióinak alig neszelhető zizegése, ahogy a levegőben egymáshoz súrlódtak, mintha egyre arról beszélnének neki, hogy nem tudja az elszakadás súlyát elviselni, hogy nincs értelme az életnek a szeretett asszony és azok nélkül a gyerekek nélkül, akikhez annyira ragaszkodott, mint nem is akármilyen apa. Szeretett volna ott helyben meghalni, hogy fújja be mindjárt a hó.

– Nincs isten! Hiszen még ő sem ért nyavalyát sem az életből! Hát akkor mit várjak másoktól? Nincs isten, nincs! – mondta magában eltökélten abban a keserves magányban a kihalt, éjszakai Sárga Homokon. Még Jelizarovnak, aki folyton az istent hozta szóba és

meg akarta győzni őt, hogy tudományos szempontból isten nem létezik, még neki sem hitte el. Most már elhitte...

És úszott a föld a maga pályáján, magasan járó szelek mosták körül. Úszott a nap körül, tengelye körül forogva, s vitte hátán abban az órában azt az embert, aki a havas puszta közepén ott térdelt a hóban. Sem király, sem uralkodó, sem más hatalmasság nem esett volna térdre a kerek világ előtt, birodalma, hatalma elvesztésén keseregve, mint ahogy Förgeteges Edigej tette azon a napon, amikor a szeretett asszonytól elszakadt... És úszott a föld...

Kazangap három nap múlva megállította Edigejt a raktárnál, ahol a sínjavításhoz szükséges szögeket és rugós alátéteket vételezték.

– Olyan furcsán mogorva lettél, Edigej – mondta, mintegy mellékesen, miközben saroglyára rakott egy köteg vasat. – Engem is kerülsz, vagy mi, kitérsz előlem, sehogy sem sikerül beszélnem veled.

Edigej éles és dühödt pillantást vetett Kazangapra.

– Ha elkezdenénk beszélgetni, itt helyben megfojtanálak. És ezt te is tudod.

– Nem kételkedem benne, hogy megfojtanál engem, s talán még valakit. De hát miért forrsz ennyire?

– Ti kényszerítettétek, hogy elutazzon! – vágta oda nyíltan Edigej, ami gyötörte és nem hagyta nyugodni ezekben a napokban.

– No, tudod – csóválta a fejét Kazangap, és elvörösödött, félig haragjában, félig szégyenében. – Ha ilyesmi eszedbe jutott, ostobán gondolkodol nemcsak rólunk, hanem őróla is. Adj hálát, amiért annak az asszonynak annyi esze volt, nem úgy, mint neked. Gondoltál arra egyszer is, mivel végződhetett volna ez az

egész? Nem? Ő gondolt, és úgy döntött, hogy elmegy innen, amíg nem késő. Én segítettem neki az elutazásban, amikor megkért rá. És nem kíváncsiskodtam, merre indul a két kisfiával, ő sem mondta, elég, ha a sors tudja, senki más. Megértetted? Elment, egyetlen szóval sem ejtve foltot emberi méltóságán, s a feleségedén sem. És úgy búcsúztak el egymástól, emberhez méltón. Te pedig borulj mind a kettő lába elé, hogy megóvtak az elkerülhetetlen bajtól. Olyan asszonyt, mint Ükübala, életedben nem találsz másikat. Más az ő helyében olyan csetepatét rendezett volna, hogy te a világ végére jutsz, akár a Karanarod...

Edigej hallgatott – mit is felelhetett volna? Kazangapnak lényegében igaza volt. Csak azt nem értette, amit nem is tudott felfogni. És Edigejből keservesen kitört a gorombaság:

– Jól van! – mondta, és megvetőn félreköpött. – Meghallgattalak, te nagyokos. Tudom, miért vagy ilyen, simán folyik az életed itt huszonhárom esztendeje, olyan vagy, mint egy szobor. Honnan ismernéd te ezeket a dolgokat! Jól van! Nincs időm itt hallgatni téged. – És sarkon fordult, véget vetett a beszélgetésnek.

– No, rendben, a te dolgod! – hallotta még maga mögött.

Ez után a szóváltás után úgy határozott Edigej, hogy örökre elhagyja a megutált Förgeteges-Boranli kitérőállomást. Komolyan eldöntötte, mert nem lelt nyugalmat, sem erőt magában, hogy felejtsen, nem tudta csillapítani a lelkét maró fájdalmat. Zaripa nélkül, a kisfiai nélkül elsötétült, kihalt, szegény lett körülötte minden. Akkor, hogy kínjaitól megszabaduljon, elhatározta Edigej Dzsangeldin, hogy hivatalos elbocsátási kérelmet nyújt be a kitérőállomás főnökének, és felkerekedik a családjával, megy, amerre lát. Csak itt ne maradjon! Hiszen nem láncolták ide örök időkre erre az is-

tentől elfeledett kitérőállomásra, hiszen az emberek nagyobbik része mind másutt él – városokban, falvakban, itt egy órát sem bírnának ki. Miért éppen neki kellene élete végéig itt kuruttyolni a Sárga Homokon? Mit vétett ő? Nem, elég volt, elmegy innen, visszatér az Aral-tengerhez, vagy Karagandába, Alma-Atába – van elég hely a világon! Jó munkás, keze-lába ép, egészsége is jó, fej is van a nyakán, fütyül mindenre, és felkerekedik, minek eméssze itt magát? Elképzelte, hogy áll majd elő a tervvel Ükübalának, hogyan győzi meg, a többi már semmi. És amíg erre készült, várta az alkalmas pillanatot, hogy szóba hozza, eltelt egy hét, és váratlanul megjelent Förgeteges Karanar, amelyet gazdája elűzött a szabad életbe.

Edigej arra figyelt fel, hogy a kutyája egyre ugat a ház körül, nyugtalankodik, szalad egyet, aztán újból visszafut. Edigej kiment megnézni, mi történhetett, és megpillantott a karám közelében egy ismeretlen állatot – tevét, de valami furcsa tevét, csak állt, meg se mozdult. Közelebb ment hozzá, s csak akkor ismerte meg az ő Karanarját.

– Szóval te vagy? Hát idáig jutottál, te nyomorult, így elnyűvődtél! – kiáltott fel döbbenten Edigej.

A régi Förgeteges Karanarból csak csont meg bőr maradt. Szomorú szeme beesett, óriási feje lesoványodott nyakán imbolygott, bozontja, szakálla mintha nem az övé volna, hanem csúfságból ragasztotta volna rá valaki, lejjebb ért a térdénél, hajdani kettős púpjáról, amely két fekete toronyként magaslott, nem is beszélve, félrefittyedt, mint az öregasszonyok hervadt melle. A tevebika úgy elerőtlenedett, hogy már a karámig sem bírt elvánszorogni. Itt állt meg, hogy pihenjen egy kicsit. Utolsó csepp véréig, utolsó sejtjéig leromlott a párzási időben, s most botorkálva, szinte csúszva tért vissza, olyan volt, mint egy üres zsák.

– Eh-he-he! – csodálkozott Edigej, nem minden káröröm nélkül, minden oldalról körülszemlélve Karanart. – Hát idáig jutottál! Még a kutyánk se ismert rád. Pedig micsoda bika voltál! Ejnye, ejnye! És még vissza mertél jönni? Nincs benned se szégyen, se lelkiismeret? A tököd a helyén van még, elcipelted idáig, vagy elvesztetted az úton? És még szörnyen büdös is vagy! A lábadat csurgattad le, többre nem telt az erődből! Lám, oda is fagyott a farodra! Te boldogtalan! Hiszen félig dög vagy már!

Karanar csak állt, nem volt ereje mozdulni, nyoma sem volt régi erejének, régi méltóságának. Szomorúan, szánalmasan csak a fejét ingatta, és azon igyekezett, hogy egyáltalán meg tudjon állni a lábán.

Edigej megsajnálta. Betért a házba, és egy teli tál válogatott búzát hozott ki. Rászórt egy fél marék sót.

– Ne, egyél – tette a teve elé a takarmányt. – Talán erőre kapsz. Majd aztán visszavezetlek a karámba. Lefekszel és magadhoz térsz.

Még aznap beszélgetése volt Kazangappal. Maga ment el hozzá a lakására, és a következő szavakat intézte hozzá:

– Elmondom, Kazangap, miért jöttem. Ne csodálkozz, mondhatod, hogy a minap szóba sem akartam állni veled, ezt-azt mondtam, ma meg beállítok hozzád. De a dolog komoly. Szeretném neked visszaadni Karanart. Azért jöttem, hogy megköszönjem. Te ajándékoztad szopós borjú korában. Köszönöm. Jól szolgált. Nemrég elkergettem, mert vége szakadt a türelmemnek, ma aztán visszajött. Alig vonszolja a lábát. Most ott fekszik a karámban. Vagy két hét múlva visszanyeri régi formáját. Erős lesz és egészséges. Csak jól kell majd táplálni.

– Megállj – szakította félbe Kazangap. – Mire

akarsz kilyukadni? Miért akarod most egyszerre visszaadni Karanart? Kértelek rá?

Edigej akkor elmondta egész tervét. – Így meg úgy, azt gondoltam, hogy elköltözöm innen családostul. Elegem van a Sárga Homokból, ideje már lakóhelyet változtatni. Talán jobbra fordul a sorsom. – Kazangap figyelmesen végighallgatta, végül azt mondta neki:

– Te tudod, a te dolgod. Csak én azt hiszem, te magad sem tudod, mit akarsz. No, jó, mondjuk, elmégy innen, de magad elől nem mehetsz sehova. Akárhova vetődöl, a magad baja elől el nem menekülhetsz. Az veled jár mindenütt. Nem, Edigej, ha igazi dzsigit vagy, akkor itt próbáld legyőzni magadat. Elköltözni – nem nagy vitézség. Elmenni mindenki tud. De nem mindenki tud erőt venni magán.

Edigej nem értett vele egyet, de nem is vitatkozott. Csak eltöprengett és ült, nehezen szedve a levegőt. „Talán mégis el kellene menni, felkerekedni más vidékre? – tűnődött. – De el tudom-e felejteni? Miért is kellene elfelejtenem? Csak hát hogyan lesz tovább? Nem gondolni rá lehetetlen, rágondolni meg nehéz. Ő vajon mit érezhet? Hol lehet most a kis oktalan gyerekeivel? Van-e, aki megérti és segít neki, ha kell? Nem könnyű Ükübalának sem – hány napja tűri némán a hidegségemet, mogorvaságomat... Ezt érdemelte?"

Kazangap megsejtette, mi jár Förgeteges Edigej eszében, s hogy könnyítsen a helyzetén, köhintett, hogy magára vonja figyelmét, és amikor az felnézett, azt mondta neki:

– Különben mit beszélek én itt a lelkedre, Edigej, mintha bizony valami hasznom volna belőle! Értesz mindent magad is. És ha már arról van szó, te nem vagy Rajmali-aga, én pedig nem vagyok Abdilhan. Főleg pedig száz versztre körülöttünk nincs egyetlen nyírfa sem, amelyhez odakötözhetnélek. Szabad vagy, tégy

kedved szerint. Csak fontold meg jól, mielőtt útra kerekednél.

Kazangapnak ezek a szavai sokáig megmaradtak Edigej emlékezetében.

X

Rajmali-aga a maga korának nagyon híres énekese volt. Már fiatal korában hírnévre tett szert. Isten kegyelméből *zsürau* volt, azaz három nagyszerű tehetséget egyesített magában: költő volt, tulajdon verseinek megzenésítője, és áradó hangú, rendkívüli előadója egy személyben. Ámulatba ejtette kortársait. Elég volt rácsapnia a húrokra, a zene nyomában már áradt is az ének, ott született meg a hallgatók jelenlétében. És az ének másnap már szájról szájra szállt, mert Rajmali énekét hallva, mindenki magával vitte azt az aulokba és a nomádszállásokra. Az ő dala volt ez is, amit az akkori dzsigitek énekeltek:

A tüzes ló megismeri a hűvös víz ízét,
amint a hegyről lefutó patak fölé hajol.
Mikor én vágtatok feléd, hogy a nyeregből ajkadra hajoljak,
megismerem a földön az öröm jóízét...

Rajmali-aga szépen öltözködött, élénk színeket viselt, ahogy maga az isten parancsolta neki. Különösen szerette a legnemesebb prémekkel szegett, drága kucsmákat, mást-mást viselt télen, nyáron és tavasszal. Volt egy lova, elválaszthatatlan társa, a mindenki által ismert aranysárga, ahaltekini fajtájú Szárala, a türkmének ajándékozták neki egy lakomán, amelyre hivatalos volt. Száralát nem kevésbé magasztalták, mint a

gazdáját. Gyönyörködtek kecses és fenséges járásában, a hozzáértőknek még a látása is élvezetet szerzett. Ezért mondták a tréfakedvelő emberek: Rajmali minden vagyona – a dombrája hangja és Szárala járása.

Ez így is volt. Rajmali-aga egész életét nyeregben, kezében dombrájával töltötte. Vagyont nem szerzett, pedig messze földön jó híre-neve volt. Úgy élt, mint a májusi fülemüle, folytonosan lakomán, vigasságban, mindenütt tisztelet és gyengédség övezte. Lovát pedig gondozták és etették. Voltak azonban más, hatalmas és vagyonos emberek, akik nem szerették – szertelenül és oktalanul élte le az életét, mondták róla, akár a szél a mezőn. Igen, a háta mögött így is beszéltek.

De amikor Rajmali-aga megjelent egy gazdag lakomán, dombrája és dala első hangjaira mindenki elnémult, és bűvölten nézte a kezét, szemét és arcát, még az is, aki rosszallotta életmódját. A kezét azért nézték, mert nem volt olyan érzés az emberi szívben, aminek visszhangját ki ne csalta volna az a kéz a húrokból; a szemét azért, mert benne égett gondolatainak és lelkének minden ereje és minden pillanatban mást fejezett ki; az arcát azért, mert szép volt és lélekkel teli. Amikor énekelt, folytonosan változott az arca, mint szeles napon a tenger...

Az asszonyok kétségbeesésükben és türelmük fogytán sorra elhagyták, de sok nő sírt titokban, éjszaka, róla álmodozva.

Így telt-múlt az élete éneklő énekig, menyegzőtől menyegzőig, lakomától lakomáig. Először a bajuszát lepte meg a dér, aztán a szakálla is megfehéredett. Már Szárala sem volt a régi – teste elerőtlenedett, farka és sörénye megritkult, a járásáról csak sejteni lehetett, hogy valamikor pompás paripa volt. És Rajmali-agát úgy lepte meg élete tele, mint a keserű magányban száradozó jegenyét... Akkor ébredt rá, hogy se családja,

se otthona, se nyája, se más jószága. Öccse, Abdilhan fogadta be, de előbb a közeli atyafiság előtt kifejezte elégedetlenségét és elmondta szemrehányásait. Mégis felállíttatott neki egy külön jurtát, rendelkezett, hogy élelmezzék és mossanak rá...

Az öregségről kezdett énekelni Rajmali-aga, a halálon töprenkedni. Fenséges és szomorú dalok születtek azokban az időkben. És őrá is sor került, hogy a fejét törje a gondolkodók öröktől való kérdésén: miért születik az ember a világra? Nem járt már, mint régen, lakomákra és menyegzőkre, egyre többet üldögélt odahaza, mind gyakrabban játszott a dombráján szomorú dallamokat, emlékei éltették, és egyre hosszabban üldögélt a vénekkel a világ enyészendő voltáról beszélgetve...

Isten a tanúja, nyugodtan fejezte volna be napjait Rajmali-aga, ha nem történik valami, ami lelke mélyéig megrendíti élete hajlatán.

Egyszer nem volt maradása otthon Rajmali-agának, felnyergelte elaggott Száraláját és elporoszkált egy nagy ünnepre, hogy unalmát kiszellőztesse. Dombráját mindenesetre magával vitte. Tisztes emberek igen nagyon kérték, hogy vegyen részt a menyegzőn, ha nem énekel is, legyen vendégük legalább. Így indult útnak Rajmali-aga – könnyű lélekkel és azzal a szándékkal, hogy nem marad sokáig.

Nagy tiszteletadással fogadták, a legszebb fehér kupolás jurtába tessékelték. Ott ült ismert személyek társaságában, itta a kumiszt, és illedelmesen beszélgetett, elmondta jókívánságait.

Az aulban állt a vigasság, mindenünnen énekszó, nevetés hallatszott, fiatal hangok, játékok és mulatságok lármája. Hallani lehetett, hogyan készülődnek a fiatal pár tiszteletére a lovasversenyre, hogyan sürgölődnek a szakácsok a tüzek körül, hogyan vágtatnak szabadon

a ménesek, milyen gondtalanul kergetőznek a kutyák, s hogyan kerekedik a szél a sztyepp felől; a virágzó fű illatát hozva magával... De a legéberebben és legféltékenyebben a szomszédos jurtákban zengő muzsikát és éneket fogta fel Rajmali-aga füle, a hol itt, hol ott felcsendülő leánykacagásra figyelt.

Epedt és sajgott az öreg dalnok lelke. Beszélgetőtársai mit sem vettek észre belőle, hogy Rajmali-aga gondolatban a múltjában kószált, azokban az időkben, amikor fiatal és daliás volt, amikor az ifjú és gyors lábú Szárala nyergében vágtatott az utakon, amikor lova patái alatt letörtek, sírtak és nevettek a fűszálak, amikor elébe gördült a nap, meghallva énekét, amikor a levegő nem fért el tüdejében, amikor dombrája hangjaitól felforrósodott a vér az emberek szívében, amikor röptében kapták el minden egyes szavát, amikor még tudott szenvedni, tudott szeretni, a halálba menni, és könnyeket ontani a búcsúzásnál, amikor kengyelbe tette a lábát... Mire, minek volt az egész? Hogy aztán csak sajnálja, és kiégjen vénségére, mint a szürke hamu alatt a hamvadó tűz?

Elbúsult Rajmali-aga, magába mélyedve egyre többet hallgatott. Egyszer csak a jurta felé közeledő lépteket hallott, hangokat és pénzekből fűzött nyaklánc csengését, női ruha ismerős sustorgását. Valaki kívülről magasra emelte a jurta ajtaja fölé a hímzett függönyt, és egy lány jelent meg a küszöbön, keblére szorított dombrával, nyílt arcú, pajkos és büszke tekintetű hajadon, szemöldöke, mint a felajzott íj, ami rendkívül határozott jelleget adott arcának, fekete szemű volt és takaros, mintha mesteri kéz alkotta volna termetét, arcát, hajadoni öltözetét. Tisztelettudón megállt az ajtóban, barátnői és néhány dzsigit kíséretében, bocsánatot kérve a tekintélyes személyektől. De senki sem tudta még a száját sem kinyitni, amikor a lány már maga-

biztosan belekapott a húrokba, és Rajmali-aga felé fordulva, rákezdett a köszöntő énekére:

„Miként a karaván utasa, aki messziről közeleg a forrás felé, hogy szomját oltsa, úgy jöttem én hozzád, dicső énekes, Rajmali-aga, hogy elmondjam az üdvözlet szavait. Ne ítélj meg, amiért lármás seregben törtünk be ide – de hát itt ma lakoma van, és vidámság uralkodik a menyegzőkön. Ne rökönyödj meg merészségemen, Rajmali-aga – énekkel bátorkodtam ide, olyan remegéssel és titkos félelemmel, mintha szerelmet vallani jöttem volna. Bocsáss meg, Rajmali-aga, úgy telitöltött a bátorság, mint a puskapor a megszentelt fegyvert. Bár szabadon élek, lakomákon és menyegzőkön, de egész életemben erre a találkozásra készültem, mint a mézet cseppenként gyűjtögető méh. Úgy készülődtem, mint virággá fesleni a bimbó, amelynek a maga órájában megadatott, hogy kinyíljék. És ez az óra elérkezett..."

„Engedd, hogy megkérdjem, ki vagy te, gyönyörű jövevény?" – szerette volna megkérdezni Rajmali-aga, csak nem merte félbeszakítani a más énekét. De ámulattal és elragadtatottan, egészen átadta magát neki. Felkavardult a lelke, testében forrón áramlott a vér, s ha abban az órában különös látóképesség adatott volna az embereknek, megláthatták volna, hogyan repesett Rajmali-aga, hogyan lendítette meg a szárnyát, mint röptében a királysas. Szeme megelevenedett és felragyogott, egész lénye úgy figyelt, mintha egy régen várt hívó kiáltást hallana az égből. És Rajmali-aga felemelte a fejét, elfeledkezett éveiről...

Az énekes hajadon pedig így folytatta:

„Hallgasd meg történetemet, nagy zsürau, ha már elszántam magam erre a lépésre. Zsenge éveimtől fogva szeretlek, isten küldte dalnok, Rajmali-aga. Mindenütt követtelek, Rajmali-aga, ahol csak énekeltél, aho-

vá csak mentél. Ne ítélj meg. Az volt az álmom, hogy énekes legyek, igric, amilyen te voltál, amilyen ma is vagy, a dal nagy mestere, Rajmali-aga. És miközben láthatatlan árnyékként követtelek, egyetlen szavadat el nem szalasztottam, dallamaidat imádságként ismételtem, úgy tanultam meg, úgy véstem be verseidet, mint az igézőket. Arról álmodtam, arra kértem az istent, küldje belém a tehetség nagy erejét, hogy egy boldog napon köszönthesselek, megvallhassam szerelmemet, és ősi meghajlással elénekelhessem a jelenlétedben született dalokat, s még arra kértem az istent, bocsássa meg vakmerőségemet, hogy veled, a nagy mesterrel, vetélkedni merészeltem álmaimban, még ha legyőzött leszek is. Ó, Rajmali-aga, erről a napról úgy ábrándoztam, mint más hajadon a menyegzőjéről. De kicsi voltam még, te pedig olyan nagy, olyan szeretett mindenütt, olyan dicsőség és tisztelet övezett, hogy nem csoda, ha engem, aprócska lányt, nem vettél észre a tömegben, nem tűntem fel neked a népes lakomákon. Én pedig, megittasulva énekeidtől és szégyentől égve, titokban álmodoztam rólad, és mielőbb nővé akartam érni, hogy hozzád jöhessek és bátran megjelenhessek előtted. És esküvel fogadtam meg magamnak, hogy megismerem a szó művészetét, megismerem a muzsika természetét, olyan mélyen, mint te, és megtanulok úgy énekelni, mint te, mesterem, hogy úgy léphessek eléd, nem szégyenkezve, nem félve kutató tekintetedtől, hogy köszönthesselek, megvallhassam szerelmemet, és semmit sem rejtegetve, versenyre hívhassalak ki. Hát itt vagyok. Mindenki szeme láttára és ítélete előtt. Amíg nődögéltem, amíg késlekedés nélkül nővé érni siettem, olyan lassan telt az idő, de végre ezen a tavaszon betöltöttem a tizenkilencedik esztendőmet. Te pedig, Rajmali-aga, az én hajadoni világomban ugyanaz maradtál, ugyanolyan maradtál, csak éppen megőszültél

egy kicsit. De ez nem akadálya annak, hogy szeresselek, mint ahogy nem szeretek senki mást, aki még nem őszül. Eljöttem hát. Most engedd, hogy megmondjam, szilárdan és világosan: engem, mint hajadont, kedvedre eltaszíthatsz, de mint dalnokot nem taszíthatsz el, mert azért jöttem, hogy ékesszólásban versenyre álljak ki veled... Kihívlak, mesterem, tiéd a szó!"

– De hát ki vagy te? Honnan jöttél? – kiáltott fel Rajmali-aga, felállva. – Hogy hívnak?

– Begimaj a nevem.

– Begimaj? Hát hol voltál idáig? Honnan termettél ide, Begimaj? – szakadt fel akaratlanul Rajmali-agából, és komoran lehajtotta a fejét.

– Hiszen elmondtam, Rajmali-aga. Kicsi voltam, megnőttem.

– Értek mindent – felelte az erre. – Csak egyet nem értek – a sorsomat nem értem! Miért volt kedvére téged ilyen gyönyörűre teremteni, télbe forduló életem alkonyán? Miért? Hogy azt mondjam: minden, ami ezelőtt volt, nem jól volt, hiába éltem a földön, nem tudva, hogy boldog kínszenvedést kapok ajándékul az égtől, amikor megismerhetlek, hallhatlak, láthatlak téged? Miért büntet ilyen kegyetlenül a sors?

– Ne zúgolódj olyan keserűen, Rajmali-aga – mondta Begimaj. – Ha egyszer a sors az én képemben jelent meg előtted – nem kételkedhetsz bennem, Rajmali-aga. Semmi nem lesz nekem drágább, mint tudni, hogy örömöt szerezhetek neked hajadoni gyengédségemmel, dalaimmal és feltétel nélküli szerelmemmel. Ne kételkedj bennem, Rajmali-aga. De ha kétségeidet nem tudod legyőzni, ha bezárod előttem az ajtódat, mivel mérhetetlenül szeretlek, akkor is különös megtiszteltetésnek tartom, ha kiállhatok versenyre veled, bármilyen próbát kiállok!

– Ó, mit beszélsz! Mi a próba – szóban, Begimaj!

Mit ér a vetélkedés a dalnokmesterségben, amikor van szörnyebb megpróbáltatás – a szerelem, amely nem helyénvaló az életnek abban a rendjében, amelyben élünk. Nem, Begimaj, nem ígérem, hogy kiállok veled versenyre ékesszólásban. Nem azért, mintha fogytán volna az erőm, nem is azért, mintha meghalt volna bennem az ének, nem azért, mert a hangom megfakult. Nem azért. Csak gyönyörködni tudok benned, Begimaj. Csak szeretni tudlak téged, nagy bajomra, Begimaj, és csak a szerelemben vetélkedhetem veled, Begimaj.

Rajmali-aga e szavak után vette a dombráját, felhangolta, és új dalba kezdett, úgy énekelt, mint hajdani éveiben – hol mint a fű között halkan zizzenő szél, hol mint a vihar, a fehér-kék égen tovagördülő mennydörgés. Dala azóta is él. Íme az ének, a „Begimaj":

„. . . Ha azért jöttél messziről, hogy igyál a forrás vizéből, én mint a szembefúvó szél szaladok eléd, és a lábadhoz borulok, Begimaj. Ha pedig ez a nap rendeltetett halálom napjául, ma nem halok meg, Begimaj. Nem halok meg soha, Begimaj, feltámadok és tovább élek, Begimaj, hogy ne maradjak nélküled, szemem világa nélkül, Begimaj. . . "

Így énekelte rögtönzött dalát Begimajról.

Az a nap emlékezetes maradt az emberek számára. Mennyi szóbeszéd támadt nyomban Rajmali-aga és Begimaj körül! Amikor aztán elbúcsúztatták a vőlegényt és a menyasszonyt az ünnepi fehér jurta közepén, a lovasok és ünnepi lovak között, az ünnepi tömeg gyűrűjében, a fiatal párt kísérő karaván élén ott léptetett Rajmali-aga és Begimaj, áldást kívánó dalokat énekelve. Szorosan egymás mellett lovagoltak, kengyelük összeért, egymás mellett ékeskedtek, istenhez folyamodtak, a jó hatalmakhoz könyörögtek, boldogságot kívántak az új házasoknak, dombrájukat

pengették, furulyájukon játszottak, énekeltek – hol az egyik, hol a másik, hol az egyik, hol a másik...

És körülöttük ámultak az emberek, hogy ilyen dalokat hallanak, és körülöttük nevettek a füvek, szétterjedt a tüzek füstje, és madarak röpködtek körülöttük, gyerekek hancúroztak, kétéves csikókon futtattak versenyt...

Az emberek nem ismertek rá az öreg Rajmali-aga énekesre. Megint úgy zengett a hangja, mint régen, újra hajlékony lett és ügyes, mint hajdan, szeme úgy égett, mint két lámpás egy fehér jurtában, zöld mező közepén. Még Szárala is kinyújtotta a nyakát és büszkén szedte a lábát.

De nem mindenkinek volt ez ínyére. Akadtak a sokadalomban olyanok is, akik köptek, ha Rajmali-agára néztek. Atyjafiai és nemzetségtársai – barakbájok, így nevezték a nemzetségüket – felháborodtak. A menyegzőn részt vett barakbájok dühöngtek. Mire való ez – Rajmali-aga meghibbant vénségére. Öccsének, Abdilhannak telebeszélték a fejét. Hogy választhatunk meg téged elöljárónak, mondták neki, a többiek kinevetnek bennünket a választásokon, ha ez a vén kutya Rajmali szégyenszemre csúfot űz belőlünk! Hallod, hogy énekel – nyerít, mint a fiatal csikó. Az a leány meg, hallod, mit válaszol neki? Szégyen, gyalázat! Mindenki szeme láttára elcsavarja az öregember fejét! Nem vezet ez jóra. Minek keveredik össze ilyen lánynyal? Ráncba kell szedni, nehogy rossz híre terjedjen az aulokban.

Abdilhanban már régóta forrt a harag gondtalan bátyja iránt, aki még ősz fejjel is folytatta könnyelmű életét. Azt hitte, már kivénült belőle, megcsöndesedett, és lám, egyszer csak: szégyent hoz az egész barakbájev nemzetségre.

Akkor megcsapta lovát Abdilhan, utat tört a tömeg-

ben a bátyjához, és korbácsával fenyegetve, rárivallt: „Térj észre! Eridj haza!" De a bátyja nem látta és nem hallotta, az édes hangú énekek kötötték le figyelmét. Tisztelői pedig, azok, akik lovuk hátán szoros gyűrűben vették körül az énekeseket, akik a dalok minden szavát emlékezetükbe vésték, egy pillanat alatt félreszorították Abdilhant, és mindenfelől korbácsszíjjal csipdesték a nyakát. Keressék meg ekkora sokadalomban, hogy ki emelt kezet rá! Abdilhan elvágtatott...

A dalok pedig zengtek tovább. És abban a percben új ének született az ajkakon.

„Amikor a szerelmes marálszarvas virradatkor a párját hívogatja, hegyi visszhanggal felelnek rá a szakadékok" - énekelte Rajmali-aga.

„Amikor pedig a fehér hattyúpárjától elszakított hattyú belenéz kora reggel a napba, fekete korongnak látja a napot" – felelte dalban Begimaj.

Így énekeltek az új házasok tiszteletére – hol az egyik, hol a másik, hol az egyik, hol a másik...

Az önfeledtségnek ebben az órájában nem tudhatta Rajmali-aga, milyen fortyogó haraggal nyargalt el öccse, Abdilhan, milyen sértetten és olthatatlan bosszúvággyal követték atyjukfiai, a barakbájev nemzetség. Hogy milyen leszámolásra esküdtek össze ellene, nem tudta azt sem...

A dalok pedig áradtak - hol az egyik énekelt, hol a másik, hol az egyik, hol a másik...

Nyargalt Abdilhan lova nyakára simulva, fekete fellegként. Auljába, haza! Atyjafiai mint farkascsorda követték, vágtában odakiáltották neki:

– Bátyád elvesztette a józan eszét! Megháborodott! Gyorsan meg kell gyógyítani!

A dalok áradtak tovább, hol az egyik énekelt, hol a másik, hol az egyik, hol a másik...

Így kísérték, énekszóval, a lakodalmi menetet, aho-

vá kellett. Itt búcsúzóul még egyszer elénekelték jókívánságaikat. Az emberekhez fordulva Rajmali-aga azt mondta: boldog, hogy megérte az áldott napot, amelyen a sors vele egyenrangú énekest küldött jutalmul az útjába, a fiatal Begimaj igriclányt. A kova csak kovához súrlódva vet szikrát, így van a művészetben is, az énekesek csak egymással versenyezve hatolhatnak a tökéletesség titkaiba. De mindezen felül, az elképzelhető boldogságon felül még azért is boldog, mert élete vége felé, alkonytájban, amikor az égitest teljes erejéből izzik, telítve van a világteremtéssel, most ismerte meg a szerelmet, a lélek olyan erejét, amilyet nem ismert születése óta.

– Rajmali-aga! – válaszolt neki Begimaj. – Vágyam beteljesült. Követlek mindenüvé. Ahogy kívánod és ahol kívánod, megjelenek a dombrámmal. Hogy ének énekkel fonódjék össze, hogy szeresselek és a szerelmed lehessek. Feltétel nélkül a sors kezébe teszem életemet.

Így énekeltek.

És itt, a sztyepp népe előtt állapodtak meg, hogy másnap találkoznak a nagy vásárban, ahol majd énekelnek a mindenfelől odasereglett embereknek.

Még abban az órában híre kelt a szétszéledő lakodalmi sokaság között, szétvitték hírét az egész környéken, hogy a vásárra Rajmali-aga és Begimaj is elmegy énekelni. Szájról szájra adták: – A vásárra!

– Lovakat nyergelni a vásárba!

– Gyertek a vásárba, meghallgatni az igriceket!

Emberi visszhangként szárnyalt a hír:

– Az lesz még csak az ünnep!

– A mulatság!

– A gyönyörűség!

– Micsoda szégyen!

– De nagyszerű lesz!

– Szemérmetlenség!

Rajmali-aga és Begimaj félúton elbúcsúzott:

– A vásárban, édes Begimaj!

– A vásárban, Rajmali-aga!

Egymástól távolodóban még vissza-visszakiáltottak egymásnak a nyeregből:

– A vásárba-an!

– A vásárba-an, Rajmali-aga-a-a!

Esteledett már. A roppant sztyepp nyugalmasan süllyedt bele a pusztai nyár fel-feltorlódó, fehér páráiba. Megértek a füvek, enyhe hervadásillatot árasztottak, hűvös frisseség szállt szét a hegyi esők után, kányák repültek fel alkonyat előtt, lustán és alacsonyan keringtek, madarak csiviteltek, a békés estét dicsérve...

– Milyen csend, micsoda gyönyörűség! – mondta magában Rajmali-aga, megsimogatva lova sörényét. – Hej, Szárala, hej, te vénség, dicső lovam, hát csakugyan olyan szép az élet, hogy még az utolsó időben is ennyire lehet szeretni?

Szárala prüszkölve léptetett, sietett hazafelé, hogy megpihentesse lábát, hiszen egész nap nyereg alatt volt, szeretett volna patakvizet inni, kimenni a holdfényben legelni a mezőre.

Itt van már az aul a folyókanyarban. Itt vannak a jurták, már a tüzek is füstölögnek vidáman.

Rajmali-aga leszállt lováról. Szárálát kikötötte a cölöphöz. Jurtájába be se ment, leült pihenni kívül a tűz mellé. De valaki odalépett hozzá. Egy szomszéd legény.

– Rajmali-aga, a jurtába kérik.

– Kicsodák?

– Az atyafiság, valamennyien barakbáj nemzetségbeliek.

Rajmali-aga belépett és megpillantotta a nemzetség

vénjeit, szoros félkörben ültek, köztük, oldalvást, öcscse, Abdilhan. Komor volt. Fel sem nézett, mintha rejtette volna, ami a tekintetében van.

– Béke néktek! – köszöntötte Rajmali-aga a nemzetségét. – Csak nem történt valami baj?

– Téged várunk – mondta a legfőbb.

– Ha engem, hát itt vagyok – felelte Rajmali-aga. – És helyet akarok választani, hogy közétek ülhessek.

– Megállj! Állj meg az ajtóban! És térdelj le! – hallotta a parancsot.

– Mit jelent ez? Hiszen egyelőre én vagyok ennek a jurtának a gazdája!

– Nem, nem vagy már a gazdája! Itt nem lehet gazda olyan vénember, aki megháborodott!

– Miről beszéltek?

– Arról, hogy megesküszöl: mától fogva sehol, soha nem énekelsz, nem kódorogsz lakodalmakban, és kivered a fejedből azt a hajadont, akivel ma szemérmetlen dalokat énekeltél, megfeledkezve deres szakálladról, a mi becsületünkről és a magadéról. Erre esküdj! Hogy a szeme elé sem kerülsz többé!

– Hiába vesztegetitek a szót. Holnapután a vásárban vele énekelek az egész sokaság előtt.

Rivalgás támadt:

– Szégyent hoz valamennyiünkre!

– Mondj nemet, amíg nem késő!

– Ez meghibbant, csakugyan!

– Igazán eszét vesztette!

– Csend legyen már! Hallgassatok! – teremtett rendet a legfőbb bíró. – Egyszóval, Rajmali, ez az utolsó szavad?

– Ez az utolsó szavam.

– Hallottátok, Barakbáj ivadékai, mit mondott nemzetségtársatok, a becstelen Rajmali?

– Hallottuk.

– Akkor figyeljetek a szavamra. Hozzád szólok először, boldogtalan Rajmali. Egész életedet szegénységben töltötted, egyetlen lovad volt, vigasságokban és menyegzőkön énekeltél, a dombrádat cincogtattad, bohóc voltál, vándorkomédiás. Arra fecsérelted életedet, hogy másokat mulattass. Megbocsátottuk feslett életedet, mert abban az időben fiatal voltál. Most már vén vagy és nevetséges. Megvetünk téged. A halálra kellene már gondolnod, a megbékélésre. De te, mindenki mulatságára és más aulok megszólásával nem törődve, összekeveredtél azzal a lánnyal, mint egy utolsó szoknyabolond, lábbal tapostad a szokásokat, a törvényeket, és nem akarsz engedelmeskedni tanácsunknak. Büntessen hát meg az isten, magadra vess. Második szavam. Állj fel, Abdilhan, az ő egy vérből való öccse, egy apától és anyától való testvére, te, mi reményünk és támaszunk. Az egész barakbáj nemzetség azt szeretné, ha járási elöljárónak választanánk. De a bátyád végül meghibbant, maga sem fogja fel, mit művel, ezért lehet, hogy akadály lesz csak ebben a dologban. Ezért jogod van úgy cselekedni vele, hogy az eszét vesztett Rajmali ne hozzon ránk szégyent az emberek előtt, hogy senki ne merjen a szemünk közé köpni és nevetség tárgyává tenni a barakbáj nemzetséget!

– Senki sem prófétám és nem bírám – szólt Rajmaliaga, Abdilhant megelőzve. – Sajnállak benneteket, itt ülőket és állókat, ti tévelygetek a sötétben, ti ítélkeztek olyan dologban, amit nem lehet népes gyűlés elé tárni. Nem tudjátok, hol az igazság, hol a boldogság ezen a világon. Talán szégyen énekelni, amikor ének kívánkozik ki belőlünk, szégyen szeretni, amikor a szerelmet isten küldi ajándékként az életünkbe? Hiszen a legnagyobb öröm a földön – szerelmesen örülni az embereknek. De ha csupán azért véltek háborodottnak, mert énekelek, s a későn jött szerelemtől énekelek, nem té-

rek ki előle, és örvendezek neki, akkor elmegyek közületek. Elmegyek, tág a világ. Mindjárt felülök Száralám hátára, elmegyek hozzá, vagy együtt megyünk más tájakra, hogy ne háborgassunk benneteket se dalainkkal, se tetteinkkel.

– Nem, nem mégy el! – tört ki a fenyegető, rekedt kiáltás a mindeddig hallgató Abdilhanból. – Innen te el nem mégy sehova. És semmiféle vásáron nincs keresnivalód. Gyógyítani fogunk, amíg vissza nem nyered józan eszedet.

Azzal kirántotta a dombrát bátyja kezéből.

– Így ni! – Földhöz vágta, rátaposott, mint felbőszült bika a pásztorát, tiporta a törékeny hangszert. – Mától fogva elfelejted az éneket! Hé, vigyétek innen ezt a gebét, Száralát! – És jelt adott.

Azok, akik az udvaron készenlétben álltak, hamarosan elkötötték a cölöptől Száralát és elhajtották.

– Tépd le róla a nyerget! Dobd ide! – vezényelt Abdilhan, és előrántott egy addig elrejtett fejszét.

Azzal vágta össze a nyerget, miszlikbe aprította.

– Nesze! Nem mégy sehova! Semmiféle vásárra! – Dühében a szerszámot is darabokra szabdalta, a kengyelszíjat is, magát a két kengyelt pedig a bokrok közé hajította, egyiket a másik után.

Szárala riadtan hánykolódott, ágaskodott, horkant, rágta a zablát, mintha csak tudta volna, hogy ő is ugyanarra a sorsra jut.

– Szóval a vásárra készülsz? Szárala nyergében? Akkor hát ide nézz!

Két nemzetségbeli egykettőre ledöntötte Száralát, egykettőre ráhurkolták a szőrpányvát. Abdilhan roppant tenyerével elkapta a ló orrhátát, földig húzta és védtelen torka elé emelte a kését.

Rajmali-aga minden erejét összeszedve ki akarta tépni magát a szorító kezekből.

– Állj! Ne öld meg a lovamat!

De elkésett. A vér forró sugárban szökkent ki a kés alól, a szemét öntötte el, mint a sötétség fényes nappal. És tetőtől talpig párolgó vérrel borítva, Szárala vérével, felkelt a földről tántorogva Rajmali-aga.

– Hiába! Gyalog is elmegyek! Térden is elkúszom! – kiáltotta a megalázott dalnok, köpenye szélével törölgetve magáról a vért.

– Nem, gyalog sem mégy el! – Szárala elvágott torkától feléje fordította vicsorgó arcát Abdilhan. – Innen egy lépést sem! – mondta halkan, majd váratlanul elkiáltotta magát: – Fogjátok meg! Vigyázzatok, háborodott! Kötözzétek meg, mert megöl benneteket!

Ordítozás. Mindenki ott kavargott, egymásba ütköztek:

– Kötelet ide!

– Csavard hátra a kezét!

– Húzd meg, szorosra!

– Megveszett! Hogy az isten...

– Nézd, milyen a szeme!

– Eszét vesztette, bizony!

– Arra húzd, a nyírfához!

– Vonszoljátok!

– Gyorsabban húzd!

A hold már magasan járt a fejük felett. Tökéletes nyugalom uralkodott égen és földön. Valamiféle sámánok jöttek, tüzet raktak és vad tánccal űzték el a híres dalnok eszét megzavaró szellemeket.

Ő pedig ott állt, szorosan hátracsavart karral, a nyírfához kötözve.

Aztán megérkezett a mullah. Imádságokat olvasott a Koránból. A helyes útra akarta igazítani.

Ő pedig ott állt, szorosan hátracsavart karral, a nyírfához kötözve.

Akkor öccséhez, Abdilhanhoz fordult Rajmali-aga, és ezt énekelte:

„A sötétség utolsó foszlányát magával víve, elszáll az éjszaka, és reggel megint felvirrad az új nap. De az én szememnek nincs fény mától fogva. Elvetted tőlem a napvilágot, szerencsétlen öcsém, Abdilhan. Örülsz és sötéten diadalmaskodol, hogy elválasztottál szerelmesemtől, akit isten küldött az utamba életem alkonyán. Ha tudnád, micsoda boldogságot hordok magamban, amíg lélegzem, amíg szívem utolsót nem dobban! Megkötöztél, a fához hurkoltál, de én nem itt vagyok most, szerencsétlen öcsém, Abdilhan. Itt csak enyészendő testem van, de a lelkem beszáguldozza a messzeségeket, mint a szél, egyesül a földdel, mint az eső, egyetlen pillanatra sem szakadok el szerelmesemtől, akár a tulajdon haja szála, a tulajdon lélegzete. Amikor felébred hajnalban, kőszáli kecskeként szökellek hozzá a hegyekből, és a sziklaszirten várom, hogy kilépjen jurtájából reggel. Ha tüzet szít, édes füstként lebegem körül. Amikor lován terem és átkel a folyó gázlóján, vízcseppekként fröccsenek fel lova patái alól, hűsítem majd arcát és kezét. Ha pedig énekelni kezd, én leszek a dal..."

A hajnal közeledtére alig hallhatón megzizzentek a fejek fölött a lombok. Megvirradt. Hírét véve, hogy Rajmali megháborodott, odagyűltek kíváncsiskodni a szomszédok. Le sem szálltak lovukról, tisztes távolban sokadoztak.

Ő pedig ott állt, elrongyolt ruhában, szorosan hátracsavart karral, a nyírfához kötözve.

És énekelt, azt a dalt énekelte, amely olyan híressé vált később:

Fekete hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
oldd meg kezemet, én öcsém, Abdilhan.
Sötétkék hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
oldd meg kezemet, én öcsém, Abdilhan.
Nem tudtam, nem hittem, öcsém, hogy általad
szorítja gúzs majd kezemet-lábamat.
Fekete hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
sötétkék hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
oldd meg kezemet, én öcsém, Abdilhan,
s égbe szállok, magam akarata szerént...

Fekete hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
ne keress a vásárban, Begimaj.
Sötétkék hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
ne várj rám a vásárban, Begimaj.
Nem dalolunk együtt vásár-sokaságban,
lovam el nem vihet, magam oda nem érek.
Fekete hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
sötétkék hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
ne várj rám a vásárban, Begimaj.
Égbe szállok, magam akarata szerént...

Lám, így esett ez a história...

Most, útban Ana-Bejit felé, utolsó útjára kísérve Kazangapot, szakadatlanul ez a történet járt Edigej fejében.

XI

Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Maguk mögött hagyva a roppant hosszú átjárót Malakumdicsap vörös homokú szakadéka mentén, ahol valamikor Najmán-Ana bolyongott mankurt-fiát keresve, kijutottak az Ana-Bejithez vezető útra. Egyremásra hol az órájukra pillantottak, hol a Sárga Homok fölött szálló napra. Förgeteges Edigej úgy látta, egyelőre minden rendben megy. A temetés után még időben hazaérnek, hogy közösen megüljék Kazangap halotti torát. Persze az már estefelé lesz, de fő, hogy azon a napon tartsák meg. Bizony, az élet, az élet! Kazangap már Ana-Bejit temetőjében nyugszik, ők pedig, hazatérve, még egyszer megemlékeznek róla jó szóval...

Kiérve Malakumdicsapból az ana-bejiti síkságra, még mindig ugyanabban a rendben vonultak – elöl Edigej a bojtos lepellel letakart Karanar hátán, mögöttük a traktoros vontató és a „Belarusz" markológép, mellettük pedig, hetyke pofával, a vörös szőrű Dzsolbarsz kutya loholt, hanyagul lógatva nyelvét. Amikor a Malakumdicsap-szakadékot elhagyták, ütköztek az első nehézségbe. Váratlanul akadály támadt előttük – szögesdrót kerítés.

Edigej torpant meg elsőnek – hát ez meg mi! Még fel is állt a kengyelben, és Karanar magasából nézett jobbra, nézett balra, ameddig a szeme ellátott, áthatolhatatlan szögesdrót kígyózott fel meg le a sztyeppen, négyoldalú vasbeton oszlopokra erősítve többsorosan, az oszlopok egyenlő távolságra voltak a földbe ásva, ötméterenként. Szilárdan, biztosan állt a kerítés. Nem lehetett tudni, hol kezdődik és hol a vége. Talán nincs

is vége sehol. Elállta az útjukat. Mitévők legyenek most, merre tovább?

Közben hátul megálltak a traktorok. Elsőnek Szabidzsan ugrott ki a vezetőfülkéből, utána Hosszú Edilbáj.

– Ez meg micsoda? – mutatott Szabidzsan a kerítésre. – Eltévedtünk, vagy mi? – kérdezte Edigejtől.

– Már hogy tévedtünk volna el? Nem tévedtünk el, ez a szögesdrót termett ide valahonnan. Az ördög vinné el!

– Hát azelőtt nem volt?

– Nem volt.

– Most mit csináljunk? Hogyan menjünk tovább?

Edigej hallgatott. Maga sem tudta, mitévők legyenek.

– Hé, te! Állítsd le a traktort! Ne dübörögtesd már! – vetette oda ingerülten Szabidzsan a vezetőfülkéből kihajló Kalibeknek.

Az leállította a motort. Nyomában a markológép is elhallgatott. Csend támadt. Mély csend. Förgeteges Edigej komoran ült tevéjén. Szabidzsan és Hosszú Edilbáj ott állt mellette, a traktorosok – Kalibek és Dzsumagali – a vezetőfülkéjükben maradtak, a fehér nemezbe bónyált, megboldogult Kazangap a pótkocsin feküdt, mellette iszákos veje ült, Ajzada férje, meg a vörös Dzsolbarsz kutya, amely kihasználta a pillanatot és lábát fölemelve, a traktor kerekéhez húzódott.

A föld egyik szélétől a másikig nyúlott az ég alatt a roppant Sárga Homok, de az ana-bejiti temetőhöz nem vezetett út. Valamennyien értetlenül álltak meg a szögesdrót kerítés előtt.

Hosszú Edilbáj törte meg a csendet:

– Csakugyan nem volt ez itt azelőtt, Edike?

– Sohasem volt! Először látom.

– Akkor hát különleges céllal kerítették be ezt a zónát. Biztosan a rakétakilövő állomás miatt.

– Igen, alighanem. Különben mire való volna ekkora munka – a puszta sztyeppen ilyen kerítést ideteremteni? Valaki a fejébe vette. Akármit kiagyalnak, azt véghez is viszik, az ördög vinné el! – káromkodott Edigej.

– Mit ördögözöl itt! Tudtad volna inkább előre, mielőtt ilyen nagy útra indulunk temetni – szólalt meg mogorván Szabidzsan.

Nyomasztó csend támadt. Förgeteges Edigej, Karanar magasából, ellenségesen mérte végig, felülről lefelé a mellette álló Szabidzsant.

– Te meg, édes fiam, légy egy kis türelemmel, ne siess annyira – felelte tőle telhető nyugalommal. – Azelőtt nem volt itt szögesdrót, honnan tudhattam volna!

– Éppen erről van szó – dörmögte Szabidzsan, és elfordult.

Megint elhallgattak. Hosszú Edilbáj törte a fejét valamin.

– Mit tegyünk hát, Edike? Mit csináljunk? Hátha van valami más út a temetőhöz!

– Lennie kell. Miért is ne volna? Van itt egy út, öt kilométerrel jobbra – felelte Edigej, körülnézve. – Gyerünk arra. Az nem lehet, hogy ne legyen átjáró se itt, se ott.

– De biztos, hogy van ott út? – kérdezte kihívón Szabidzsan, mint aki bizonyos akar lenni. – Mert hátha éppen úgy járunk; se erre, se arra.

– Van, van – biztosította Edigej. – Üljetek fel, indulás. Ne vesztegessük az időt.

Újra felkerekedtek. Hátul megint feldübörögtek a traktorok. Elindultak a szögesdrót sövény mentén.

Edigej szorongott. Megfélemlítette ez az egész. Miféle dolog ez, bosszankodott magában, hogy elzárják,

elreteszelik körös-körül a vidéket, s nem jelölik a temetőbe vezető utat! Miket nem művel az élet! Reménykedett azonban, hogy a másik, a déli oldalon majd csak kapnak valami útbaigazítást. Úgy is történt. Egyenesen egy sorompóhoz értek.

Edigej, a sorompó felé közeledve, felfigyelt az áteresztőpont szilárdságára, alaposságára: szélről erős betonoszlopok, magánál az átjárónál, az út szélén, téglaházikó, széles, ép ablakokkal tele, hogy jól kiláthassanak, fent, a lapos tetőn, két fényszóró, nyilván az átjárót világítják meg éjszaka. A sorompótól aszfaltozott út vezetett tovább. Edigej nyugtalan lett ilyen tartós berendezkedés láttán.

Közeledtükre az őrházból fiatal, még félig gyermek, lenszőke katona lépett ki, csövével lefelé fordított géppisztoly a vállán. Mentében lerángatta katonaingét, a nagyobb fontosság kedvéért megigazította tányérsapkáját, megállt a csíkos sorompó előtt, megközelíthetetlen arccal. Előbb mégis köszönt, amikor Edigej egészen közel léptetett az utat elrekesztő sorompóhoz.

– Jó napot – tisztelgett az őr, és világoskék gyerekszemének tekintetét végigfuttatta Edigejen. – Kik maguk? Hová tartanak?

– Idevalósiak vagyunk, katona – felelte Edigej, elmosolyodva az őr kisfiús szigorán. – Egy embert viszünk, a mi öregünket, nyugalomra helyezni a temetőben.

– Engedély nélkül nem lehet – rázta fejét az ifjú katona, nem minden félelem nélkül hátrálva a kérődző Karanar nagy fogú pofája elől. – Ez itt védett zóna – magyarázta meg.

– Értem, de nekünk el kell jutnunk a temetőbe. Itt van nem messze. Mit ártunk mi? Eltemetjük, és jövünk vissza. Nem késlekedünk sokáig.

– Nem tehetem. Nincs jogom hozzá – mondta az őr.

– Ide hallgass, édes fiam. – Edigej lehajolt a nyeregből, hogy a katona jobban láthassa katonai rendjeleit és érmeit. – Nem idegenek vagyunk mi. Förgeteges-Boranli kitérőállomásról jövünk. Hallottál róla biztosan. Idevalók vagyunk. Hiszen csak el kell temetni a halottat. Csak a temetőbe megyünk, aztán jövünk is vissza.

– Hiszen én megértem... – kezdte az őr kertelés nélkül, és a vállát vonogatva, de akkor, éppen a legroszszabbkor, odaért Szabidzsan, a hivatalos, fontos ember magára erőltetett, sürgető ábrázatával.

– Mi az, mi történik itt? Én a területi szakszervezeti tanácstól vagyok – jelentette be. – Minek tartóztatnak fel?

– Azért, mert nem mehetnek át.

– Mondom, őr elvtárs, hogy én a területi szakszervezeti tanácstól jöttem.

– Énnekem mindegy, akárhonnan jött.

– Hogyhogy? – képedt el Szabidzsan.

– Úgy. Ez védett zóna.

– Akkor meg minek itt beszélgetésbe bocsátkozni?

– Ki bocsátkozik? Én tiszteletből megmagyaráztam ennek a teveháton ülő embernek, de nem magának. Hogy az megértse. Különben nincs is jogom idegenekkel szóba állni. Őrségben vagyok.

– Szóval nincs átjárás a temetőbe?

– Nincs. De nemcsak a temetőbe. Itt senki sem mehet át.

– Akkor hát mit tehetünk! – fortyant fel Szabidzsan. – Tudtam előre! – vetette oda Edigejnek. – Tudtam én, hogy nem lesz belőle semmi! De nem! Dehogy hallgattál rám! Ana-Bejit! Ana-Bejit! Nesze neked Ana-Bejit! – Azzal sértetten félrevonult, dühösen és idegesen köpködve.

Edigej kínosan érezte magát a fiatal őr előtt.

– Ne haragudj, fiam – mondta apásan. – Szolgálatban vagy, világos dolog. De hát hová tegyük most a halottat? Nem gerenda az, hogy ledobjuk és itt hagyjuk.

– Hiszen én megértem. De mit tehetek? Amit nekem parancsolnak, azt végre kell hajtanom. Nem én vagyok itt a parancsnok.

– Há-át, ige-en – nyújtotta a szót tanácstalanul Edigej. – Te meg hová való vagy?

– Vologdai vagyok, papa – felelte az ő-zó tájszólással, zavartan mosolyogva, és nem is titkolva örömét, hogy jólesik erre a kérdésre válaszolnia.

– Aztán tinálatok Vologdában is így van, hogy őrök állnak a temetők előtt?

– Ugyan, papa, mit beszélsz! Minálunk mehet, amikor meg ahányszor csak akar az ember! De hát nem erről van szó! Ez itt zárt terület. Hiszen te is szolgáltál és harcoltál, papa, látom, akkor tudod, hogy a szolgálat az szolgálat. Akarom vagy nem, ez a kötelességem, nem bújhatok el előle.

– Ez bizony így van – bólintott rá Edigej. – Csak hát mitévők legyünk most a megboldogulttal?

Elhallgattak. A kiskatona erősen gondolkodott, aztán sajnálkozva rázta meg fényes szemétől sugárzó, lenszőke fejét.

– Nem, papa, nem tehetem! Nincs jogom hozzá!

– Hát... – mondta teljesen tanácstalanul Edigej.

Nehezére esett hátrafordulni, szembe útitársaival. Szabidzsan egyre jobban heveskedett, odament Hosszú Edilbájhoz. A markológéphez odahallatszottak ingerült kitörései:

– Megmondtam én! Nem kellett volna ilyen messzire cipelődni! Ez csak előítélet! Ködösítitek az agyatokat meg a másokét. Nem mindegy a halottnak, hol földelik el? De nem: ha megszakadunk is, neki az Ana-

Bejit kell! Te is azt mondtad nekem: utazz el, majd eltemetjük nélküled! Hát most temethetitek!

Hosszú Edilbáj szó nélkül otthagyta.

– Ide figyelj, barátom – mondta az őrnek, a sorompóhoz lépve. – Én is szolgáltam és én is tudok egyetmást a katonai fegyelemről. Van telefonod?

– Van, persze.

– Akkor telefonálj az őrségparancsnoknak. Jelentsd, hogy helybeliek kérnek átlépést az Ana-Bejit temetőbe!

– Hogyan? Hogyan? Ana-Bejit? – kérdezte az őr.

– Igen. Ana-Bejit. Így hívják a temetőnket. Telefonálj, öcsém, más választás nincs. Kérjen a parancsnok személyesen engedélyt a számunkra. Minket pedig, biztos lehetsz benne, a temetőn kívül itt semmi más nem érdekel.

Az őr elgondolkodott, egyik lábáról a másikra állt, homlokát ráncolta.

– Ne aggódj – nyugtatta Hosszú Edilbáj. – Minden a szabályzat szerint történik. Idegen személyek érkeztek az őrhelyhez. Jelented az őrségparancsnoknak. Ennyi az egész mechanika. Mit is tehetnél te, csakugyan? Kötelességed jelenteni.

– No, jól van – bólintott az őr. – Mindjárt telefonálok. Csak az őrségparancsnok folyton a területet járja, az őrhelyeket. A terület meg, látjátok mekkora!

– Megengednéd, hogy ott legyek melletted? – kérdezte Hosszú Edilbáj. – Ha kell, súgok neked, mit hogyan mondj.

– Hát gyerünk – állt rá a kiskatona.

Eltűntek az őrházikóban. Az ajtó nyitva maradt, és Edigej mindent hallott. Az őr telefonált ide-oda, mindenütt az őrségparancsnokot kérdezte. De az nem került elő.

– Nem, az őrségparancsnokot keresem! – magyaráz-

ta a katona. – Őt személyesen... Nem. Fontos dologról van szó.

Edigej nyugtalankodott. Hová veszhetett ez az őrségparancsnok? Nincs szerencséjük, hiába, nincs!

Végre előkerült.

– Hadnagy elvtárs! Hadnagy elvtárs! – kiáltotta a telefonba csengő, izgatott hangon az őr.

És jelentette neki, hogy helybeli lakosok érkeztek, hogy a régi temetőben eltemessenek egy embert. Mit csináljon? Edigej fülelt. Most azt mondja majd a hadnagy – engedd őket át, és kész! Remek fickó ez a Hosszú Edilbáj! Mégiscsak értelmes ember. Hanem az őr beszélgetése hosszúra kezdett nyúlni. Most már folyton csak kérdésekre felelgetett:

– Igen... Mennyi? Hat ember. A halottal együtt hét. Valami öregember halt meg. A vezetőjük teveháton jött. Aztán van még egy traktoros vontató. Amögött meg egy markológép... Kell, azt mondják, megásni a sírt... Hogyan? Hát mit mondjak nekik? Szóval nem lehet? Tilos? Igenis!

Akkor Hosszú Edilbáj hangja hallatszott ki. Úgy látszik, kikapta a kagylót az őr kezéből.

– Hadnagy elvtárs! Képzelje magát a helyzetünkbe! Hadnagy elvtárs, mi Förgeteges-Boranli kitérőállomásról jöttünk. Merre forduljunk most? Képzelje magát a helyzetünkbe, hadnagy elvtárs. Idevalósiak vagyunk, semmi rosszat nem teszünk. Csak eltemetjük a halottat, és nyomban visszatérünk... Mi? Tessék? De hát hogy lehet így! Hát jöjjön, jöjjön ide és győződjék meg maga! Itt a vezetőnk, frontkatona volt, harcolt. Magyarázza meg neki.

Hosszú Edilbáj lehangoltan lépett ki az őrházikóból, de azt mondta, hogy a hadnagy majd idejön és határoz. Utána kilépett az őr és ugyanezt mondta. A kiskatona megkönnyebbült, mivel az őrségparancsnoknak

magának kell a kérdést eldöntenie. Most már nyugodtan járt fel-alá a csíkos sorompó előtt.

Förgeteges Edigej elgondolkodott. Ki láthatta volna előre ezt a fordulatot? Meg kell várni, amíg a hadnagy megérkezik. Közben Edigej leszállt a tevéjéről, a markológéphez vezette Karanart és a kotróvederhez kötötte. Aztán visszament a sorompóhoz. A két traktoros, Kalibek és Dzsumagali halkan beszélgetett, Szabidzsan, mindenkitől elkülönülve, fel-alá járkált. Kazangap veje pedig, Ajzada férje, változatlanul ott ült a pótkocsin a holttest mellett.

– No, mi újság, Edike, átengednek bennünket? – kérdezte.

– Át kell hogy engedjenek. Mindjárt idejön a parancsnok, egy hadnagy. Miért is ne engednének? Mik vagyunk mi, kémek? Leszállhatnál már arról a pótkocsiról. Járj egy kicsit, nyújtóztasd ki a tagjaidat.

Három óra volt már. És ők még mindig nem jutottak el Ana-Bejit temetőjéig, pedig már nem maradt olyan sok út hátra.

Edigej visszament az őrhöz.

– Sokáig kell még várni a parancsnokodra, fiam? – kérdezte.

– Dehogy. Mindjárt itt lesz. Autóval jár. Tíz perc vagy tizenöt.

– No, rendben van, megvárjuk. Régen húzták fel ezt a szögesdrótot?

– Elég régen. Mi állítottuk fel. Én már egy éve szolgálok itt. Egy fél esztendeje lehet, hogy körülkerítettük a területet.

– Azért! Mert én se tudtam, hogy itt ilyen akadály van. Emiatt történt az egész. Most mintha én volnék az oka, hogy a fejembe vettem: oda visszük eltemetni. Régi temetőnk az Ana-Bejit. A megboldogult Kazangap nagyon derék ember volt. Harminc évig dolgoz-

tunk együtt a kitérőállomáson. Méltóképpen akartuk eltemetni.

A kiskatonát szemmel láthatóan elöntötte a részvét Förgeteges Edigej iránt.

– Ide hallgass, papácska – mondta tárgyilagosan. – Mindjárt ideér az őrségparancsnok, Tanszikbajev hadnagy, mondj el neki mindent úgy, ahogy van. Ő talán nem ember? Jelentse a fölötteseinek. Hátha azok megengedik.

– Köszönöm a jó szót. Mit is tehetnénk különben? Hogy mondtad a nevét – Tanszikbajev? Tanszikbajevnek hívják a hadnagyot?

– Annak, Tanszikbajevnek. Nemrég került ide. Miért? Ismerős? Közületek való. Talán valami atyádfia?

– Dehogyis, ugyan – mosolyodott el fanyarul Edigej. – Tanszikbajev annyi van nálunk, mint nálatok Ivanov. Csak eszembe jutott róla egy ilyen nevű ember.

Az őrházikóban megszólalt a telefon, s az őr besietett. Edigej egyedül maradt. Megint összerándult a szemöldöke. És, komoran szemlélődve körül, azt nézve, nem bukkan-e fel valahol a sorompón túli úton az autó, megrázta a fejét Förgeteges Edigej. „Hátha annak a vadászsólyomszeműnek a fia? – villant eszébe, és gondolatban már meg is szidta magát. – Még mit nem! Hogy nem tudom már kiverni a fejemből! Hány ilyen nevű ember van! Nem, lehetetlen. Hiszen azzal a Tanszikbajevvel már leszámoltunk... Mégiscsak van a földön igazság! Van! És akármint fordul, igazság mindig is lesz!..."

Arrább ment, elővette a zsebkendőjét és gondosan végigdörzsölte vele rendjeleit és érmeit, még a rohammunkás-jelvényt is a mellén, hogy ragyogjanak és hogy Tanszikbajev hadnagy rögtön meglássa őket.

XII

Azzal a vadászsólyomszemű Tanszikbajevvel pedig a következőképpen történtek a dolgok.

1956 tavaszának végén népes tömeggyűlés volt a kumbeli depóban, mindenkit meghívtak akkor oda, valamennyi állomásról és kitérőről odagyűltek a vasutasok. Csak azok maradtak a helyükön, akik aznap szolgálatban voltak. Sok mindenféle gyűlésen vett már részt életében Förgeteges Edigej, de azt a gyűlést nem felejti el soha.

A mozdonyjavító műhelyben gyűltek össze. Rengeteg volt a nép, sokan egészen a tető alá is felmásztak, még a konzolokon is ültek. De ami a fő – micsoda beszédek hangzottak el! Berijáról kiderült minden, de minden. Megbélyegezték az átkozott hóhért, senki sem érzett részvétet iránta. Kemény szavakat mondtak, egészen estig, a depó munkásai maguk léptek fel az emelvényre, és nem távozott el senki, mintha oda lettek volna szögezve a helyükre. Csak a hangok moraja zúgott, mint az erdő, az épülettömb boltívei alatt. Emlékszik, valaki mellette a tömegben tiszta orosz kiejtéssel azt mondta: „Akár a tenger, vihar előtt." Olyan is volt az egész. A szíve csak úgy döngött, a fronton döngött így, roham előtt, és nagyon szomjas volt. Kiszáradt a torka. De ugyan hol lehetett volna ebben a tömegben vízhez jutni? Fontosabb dolgok zajlottak most itt, tűrnie kellett. A szünetben Edigej odafurakodott a depó párttitkárához, Csernovhoz, a volt állomásfőnökhöz, aki az elnökség tagja volt.

– Ide figyelj, Andrej Petrovics, felszólalhatnék én is?

– Szólalj, ha kedved van.

– Kedvem az van, nagyon is. De előbb tanácskozzuk meg. Emlékszel Kuttubajevre, a kitérőállomáson dolgozott nálunk. Abutalip Kuttubajev. Aztán egy re-

vizor feljelentést írt ellene, hogy azt mondja, a jugoszláviai emlékeit írja. Abutalip ott a partizánok között harcolt. Meg mindenféle egyebet írt róla az a revizor. Aztán jöttek Berija emberei, elvitték. Ezért halt meg, ártatlanul veszett el. Emlékszel?

– Igen, emlékszem. A felesége jött az értesítésért.

– Úgy-úgy! Aztán a család elköltözött. Én meg most végighallgattam mindent és gondolkodóba estem. Jugoszláviával jó barátságban vagyunk – semmi ellentét köztünk! Hát miért szenvednek ártatlan emberek? Abutalip kisgyerekei felcseperedtek, már iskolások. Hát tiszta vizet kell önteni a pohárba. Különben mindenki ujjal mutogat rájuk. A gyerekek úgyis megszenvedték – apa nélkül nődögélnek.

– Megállj, Edigej. Ezt akarod elmondani a felszólalásodban?

– Hát ezt.

– Hogy hívják azt a revizort?

– Utána lehet járni. Igaz, én többé nem láttam.

– Kinél tudsz most már utánajárni? Meg aztán: van-e írásos bizonyíték arra, hogy éppen ő jelentette fel?

– Hát ki más?

– De tényleges bizonyíték kell, drága Förgeteges. S ha kiderül, hogy nem ő volt? Ez nem babra megy. Tudod mit, Edigej, hallgasd meg a tanácsomat. Írd meg az egészet egy levélben, Alma-Atába. Úgy, ahogy volt, írd le az egész históriát, és küldd el a köztársaság pártja központi bizottságának. Ott majd kivizsgálják. Késedelem nélkül. A párt szigorúan kivizsgálja az efféle ügyeket. Magad is láthatod.

Ezen a tömeggyűlésen Förgeteges Edigej az egész tömeggel együtt kiáltotta hangosan és határozottan: „Éljen a párt! Helyeseljük a párt irányvonalát!" Aztán, a gyűlés vége felé, valaki hátul rázendített az Internacio-

náléra. Néhány hang csatlakozott hozzá, és egy perc múlva már az egész tömeg egy emberként énekelte a depó boltozata alatt minden idők nagy himnuszát, minden örök elnyomott ember himnuszát. Edigej még sohasem énekelt ilyen népes tömegben. Mintha hullám kapta volna fel és sodorta volna, az az ünnepélyes, büszke és egyben keserű tudat, hogy egységes azokkal, akik a föld sója és verítéke. A kommunisták himnusza pedig egyre erősödött, emelkedett, a helytállás merészségét és határozottságát forrósítva fel a szívekben, a sokak jogáért és boldogságáért való kiállás bátorságát. És, ahogy gyakran megtörtént Edigejjel, ha erősen felindult, megint úgy tetszett neki, hogy az Aral-tengeren jár. Ott keringett a lelke, szabad röptű sirályként, a fehér tajtékú, púpos oldalú hullámok fölött.

Ezzel az ujjongó érzéssel tért haza. Teázás közben elevenen és apróra beszámolt Ükübalának mindenről, ami a tömeggyűlésen történt. Elmondta, hogy ő is fel akart szólalni, s hogy mit tanácsolt neki a mostani párttitkár, Csernov. Ükübala hallgatta az urát, egyik szilke teát a másik után töltötte neki, az meg csak itta, itta.

– Mi van veled, már az egész szamovárt kiürítetted! – nevetett az asszony csodálkozva.

– Tudod, ott a tömeggyűlésen, isten tudja, miért, igen megszomjaztam. Izgatott voltam nagyon. De hát ott olyan tömeg volt, moccanni sem lehetett. Aztán kivergődtem, inni akartam, akkor láttam – mifelénk indul egy szerelvény. Futottam a mozdonyvezetőhöz, ismerős gyerek volt. Dzsandosz, Togrek-Tamából. Útközben adott vizet. De hát fontos ez?

– Az hát, látom – mondta Ükübala, és újra telitöltötte a szilkét. Később így szólt: – Tudod, Edigej, jó, hogy gondoltál rájuk, Abutalip gyerekeire. Ha már így van, ha ilyen idők következtek el, hogy nem szorongat-

ják az árvákat, akkor szánd neki magad. A levél – jó dolog, de mire megírod, mire odaér, meg elolvassák, meg amíg gondolkoznak rajta, jobb, ha magad utazol el Alma-Atába. És ott elmondasz mindent, ahogy volt.

– Úgy gondolod, hogy utazzak Alma-Atába. Egyenest a nagyfőnökséghez?

– Hát mi van abban? Hiszen hivatalos dologban jársz. Jelizarov, a barátod, nem győz hívni. Hányadszor adta már meg a címét! Ha nem én, akkor menj te. Én nem mehetek el a házból, kire hagyjam a gyerekeket? De te ne halogasd. Végy ki szabadságot. Annyi szabadságod összegyűlt az elmúlt évek alatt – száz évre való. Vedd ki legalább egyszer, és ott, helyben, mondj el mindent a nagy embereknek.

Edigej elcsodálkozott, milyen okos a felesége.

– Hallod, asszony, nem is bolondság, amit mondasz. Gondolkozzunk rajta.

– Soká ne gondolkozz! Ezt nem lehet halogatni. Minél előbb megteszed, annál jobb. Afanaszij Ivanovics majd segít neked. Hová fordulj, kihez menj, ő jobban tudja.

– Ez is igaz.

– Hát azért mondom. Nem érdemes húzni-halasztani. Egyúttal körülnézel – veszel egyet-mást. A leánykáink nődögélnek. Szaule iskolába kerül az ősszel. Gondoltál-e rá? Internátusba adjuk, vagy hogyan lesz? Gondolkoztál rajta?

– Gondolkoztam, hát persze – kapott észbe Förgeteges Edigej, s leplezni próbálta, mennyire meghökkentette, hogy ilyen gyorsan felcseperedett a nagyobbik kislány, már iskolás lesz.

– No, hát ha gondolkoztál – folytatta Ükübala –, akkor menj, mondd el azoknak az embereknek, mit éltünk mi itt át azokban az években. Segítsenek az árváknak legalább apjuk ártatlanságát bebizonyítani.

Aztán, ha lesz időd, járj-kelj, nézz körül, mi az, amit nem ártana venni a lányaidnak meg nekem. Hiszen én sem vagyok már fiatal – mondta elfojtott sóhajjal.

Edigej a feleségére nézett. Furcsa, de van úgy, hogy az ember állandóan lát valakit, és nem veszi észre azt, amit aztán egy szempillantás alatt. Persze nem volt már fiatal Ükübala, de még az öregség is messze volt. Megérzett viszont valami újat, ismeretlent az asszonyban. És Edigej megértette: az életbölcsességet fedezte fel Ükübala tekintetében, és hajában az első ősz szálakat. Három-négy szál fehérlett csak a halántékán, nem több, mégis az elmúlt és megélt dolgokról tanúskodtak...

Másnap Edigej már Kumbel állomásán volt mint utas. Igen, visszafelé kellett utaznia Förgeteges-Boranliból, hogy átszállhasson az alma-atai vonatra. Edigej nem bánta. Így vagy úgy, előbb mindenképpen táviratoznia kell Jelizarovnak, hogy érkezik. Táviratot pedig csak az állomáson adhat fel.

Aztán befutott a moszkva–alma-atai vonat, s azon robogott át Edigej a maga Förgeteges-Boranli kitérőállomásán. Kupés kocsiba szólt a jegye, a felső polcra. Elhelyezte a holmiját, aztán nyomban kiment a folyosóra, megállt az ablaknál, hogy el ne szalassza megnézni a maga kitérőállomását, utasi minőségben, aztán majd felmászhat a fekvőpolcára és aludhat, hiszen még két teljes nap az út. Így gondolta, de már másnap nem tudott mit kezdeni magával kényszerű tétlenségében. Csodálkozva nézte egyik-másik semmittevőt a vonaton – csak faltak és aludtak.

De az első napon, különösen az első órákban, ünnepi, sőt riadalmas érzés támadt a lelkében a szokatlan eseménytől, hogy hosszú időre elhagyja a családját. Izgatottan állt az ablakban, kihúzva magát, új kalapban, amelyet erre az alkalomra vett az állomás áruházában,

tiszta ingben, félig gombolt zubbonyban, amely jó állapotban maradt meg Kazangapnak a háborús időkből. A zubbonyt Kazangap erőltette rá, jobb lesz, mondta, mellén az érmekkel és medáliákkal, s a jóféle tiszti krómbőr csizma szárába gyűrt lovaglónadrágban. Ez a csizma nagyon tetszett Förgeteges Edigejnek, bár ritkán volt alkalma viselni. Azt tartotta, hogy az ember tekintélyes megjelenéséhez mindenekelőtt jó csizma és új fejfedő kell. Most volt neki ez is, az is.

Ott állt hát az ablaknál. A folyosón jövő-menők tisztelettel kikerülték és visszanéztek rá. Förgeteges Edigej bizonyára külsejével vált ki a többi ember közül, arcán a méltóság és az izgatottság kifejezésével.

A vonat pedig haladt, teljes gőzzel vágtatott a tavaszi Sárga Homok völgységében, mintha a látóhatár előtte szaladó, áttetsző karéját akarta volna sietve utolérni. A világon csak két elem létezett – az ég és a nyílt sztyepp. A messzeségben sugárzón összeértek, arrafelé igyekezett a gyorsvonat.

De már a boranli tájak futnak elébe. Ismerős itt a föld minden redője, minden köve. Förgeteges-Boranli felé közeledve Edigej felélénkülve izgett-mozgott az ablaknál, mosolygott a bajusza alatt, mintha már évek óta nem járt volna erre. Már itt is a kitérőállomás. Elsuhant a szemafor, a néhány házikó, melléképület, a sín- és talpfarakások a raktár előtt, s a gyors iramban mindez úgy látszott, mintha a körül elterülő roppant, puszta térben egészen odatapadt volna a vasúti pályához. Edigej még a leánykáit is látta egy pillanatra. Ma alighanem minden nyugatról keletre haladó személyszállító vonat elé kimentek. Szaule és Sarapat integetett, ugrándozott, hogy felhívja magára a figyelmet. Örvendezve mosolyogtak a vonat elsuhanó ablaksorára. Kis hajfonatuk mulatságosan ugrált közben, és ragyogott a szemük. Edigej ösztönösen az ablakhoz la-

pult, integetett nekik, becéző szavakat mormolt, de azok vagy nem vették észre, vagy nem ismerték meg. Mégis jólesett, hogy a kislányai várták a vonatját. És az utasok közül nem sejtette senki, hogy éppen most hagyta maga mögött a gyerekeit, házát, állomását! Azt mégúgy se gondolta volna senki, hogy a kitérőállomáson túl, a sztyepp tevecsordájában ott sétál az ő híres Karanarja. Edigej messziről is rögtön megismerte, és átmelegedett a tekintete.

Később, amikor már néhány állomásnyira volt a házától, Edigej elaludt. Sokáig, édesdeden aludt a kerekek egyhangú zakatolása és útitársai csöndes beszélgetése közben.

Másnap délután aztán feltoronylottak Alatau hegyei – Csimkenttől egészen Szemirecsjéig. Ezek voltak aztán a hegyek, ez volt még csak a látványosság! Akármennyit gyönyörködött Förgeteges Edigej az ünnepi, havas hegygerincekben, amelyek egészen Alma-Atáig kísérték, nem tudott betelni velük. Számára, a sárga homoki sztyepplakó számára csoda volt ez, mintha az örökkévalóságot szemlélné. Az Alatau-hegység nemcsak elragadta fenségével, hanem gondolkozásra is késztette. Ez jólesett neki – a hegyeket nézve, szótlanul tűnődni. És gondolatban már a találkozásra készült azokkal az egyelőre ismeretlen, felelős személyekkel, akik kijelentették, hogy a múlt hibái soha többé meg nem ismétlődhetnek, ezért akarja tudtukra adni Abutalip családjának keserű históriáját. Vizsgálják ki, döntsék el most, hogyan tehetik jóvá a dolgot. Magát Abutalipot nem támaszthatják fel, de legalább a gyerekeiket ne merje senki megrövidíteni, legyen előttük nyitva minden út. A nagyobbik, Daul, úgy mehessen iskolába ezen az őszön, hogy ne kelljen félnie és rejtőzködnie. Csakhogy: hol vannak most? Hogy megy a soruk? És hogy él Zaripa?

Nyomasztó hideg járta át a lelkét, amikor erre emlékezett. Ideje volna felejtenie a múltat, megemésztenie. Hiszen Zaripa azért ment el, hogy örökre elszakítsa a róla szőtt gondolatait. De azt csak az isten tudja, mi felejtődött el, mi nem! Búslakodott Förgeteges Edigej, csitította magát, beletört a sorsába. De kinek beszélhet róla, ki érti meg? Talán csak ezek az eget támasztó, havas hegyek, bár azoknak, ott a magasban, semmi közük az emberek földi bajaihoz. Azért olyan óriás az Alatau, hogy sok halandó jöjjön és menjen, az pedig örökké álljon, hogy elnézve roppant gerincét, sokféle gondolatot forgassanak az emberek, az pedig csak hallgasson, rendíthetetlenül...

Edigej felidézte, hogy Abutalip, miután már feljegyezte a „Rajmali-aga szavai testvéréhez, Abdilhanhoz"-t, biztosan sokat töprengett a feljegyzett mondán, mert egyszer azt a gondolatot fejtette ki őelőtte, hogy az olyan emberek, mint Rajmali-aga és Begimaj, életútjukon összetalálkozva, ugyanannyi boldogságot szereznek egymásnak, mint amennyi bánatot, feloldhatatlan tragédiába sodorják egymást – a mások ítéletétől való függésbe. Azért is bántak el úgy vele, Rajmali-agával, atyjafiai, az ő javára tették, úgy képzelték. Edigej számára ezek az okos szavak akkor nem jelentettek többet okos szavaknál, amíg csak meg nem tapasztalta a maga bőrén igazságukat, amíg maga meg nem szenvedte. Ők ugyan Zaripával olyan messze voltak a hasonló históriától, mint föld a csillagoktól, hiszen nem is történt köztük semmi, csak annyi, hogy ő sokat gondolt az asszonyra és nagyon szerette, Zaripa azonban elsőnek vállalta magára a csapást, hogy megszabaduljon a várható megoldhatatlan helyzetből. Maga felől határozott, egyszerre vágta el, mintha felfogná a vért az elvágott érből, azonban övele nem törődött, nem gondolta végig, milyen árat fizet majd ő az asz-

szony elhatározásáért. Még jó, hogy életben maradt. Most is előfordul, hogy olyan bánat tör rá, hogy kész volna a világ végére futni, csak hogy láthassa, csak hogy hallhassa még egyszer legalább...

Edigej még azt is felidézte, mosolyogva magán, milyen fura volt akkor megtudni Abutaliptól, hogy volt Germániában valami igen híres ember, Goethe, a nagy költő. Kazahul nem valami illedelmesen hangzik a neve, de nem ez a fontos, mindenki olyan nevet visel, amilyet a sors rendelt neki. Az öreg Goethe már elmúlt hetvenéves, és az is beleszeretett egy ifjú hajadonba, s az is szerette tiszta szívből. Erről mindenki tudott, de senki sem kötözte meg Goethe kezét-lábát, senki sem kiáltotta ki háborodottnak... Rajmali-aga meg hogyan járt! Lealázták, megsemmisítették, mert a javát akarták! Zaripa is az ő javát akarta, a maga módján, és úgy cselekedett, ahogy a lelkiismerete súgta... De azért ő nem haragszik rá. Hiszen haragudhat-e az ember arra, akit szeret? Inkább magát vádolja és mondja bűnösnek. Legyen rossz neki magának, csak neki legyen jó... S ha képes rá az ember, emlékezzék rá és szeresse akkor is, ha elhagyta...

Így utazott Förgeteges Edigej, emlékezve és szeretve az asszonyt, emlékezve Abutalipra és félárván maradt gyerekeire...

Már közeledtek Alma-Ata felé, amikor Edigejnek hirtelen eszébe jutott: mi lesz, ha Jelizarovot nem találja otthon? Nesze neked! Hogy erre nem gondolt odahaza! Ükübala sem. Magukról ítéltek. Mivel ők sohasem hagyják el a Sárga Homokot, azt hiszik, mindenki így él. Pedig nagyon is lehetséges, hogy Afanaszij Ivanovics nincs odahaza. Magán az akadémián dolgozik, mindenfelé várják, talán nincs elég dolga az efféle tudósnak? Elutazhatott kiküldetésre is, nem is rövid időre. „Akkor lennék csak bajban!" – aggodalmaskodott

Edigej. És azon kezdett gondolkozni, hogy akkor a maga kazah újságjához fordul, a szerkesztőség címe rajta van minden számon. Ott biztosan eligazítják, hogyan, kihez forduljon. Ki tudná, ha nem az újság dolgozói, hová menjen ilyen kérdéssel. Otthon minden olyan egyszerűnek látszott – útra készült és elindult. Most azonban, céljához közeledve, nyugtalanság fogta el Förgetegest – nemhiába mondják: a rossz vadász odahaza ülve álmodozik a vadászatról. Akárcsak ő. Persze Jelizarovra számított. Jelizarov az ő embere, réges-régi jó barát, sokszor megfordult a házában a kitérőállomáson, ismerte Abutalip Kuttubajev történetét. Fél szóból megértené őt. De hogy mondja el ismeretlen embereknek a dolgot, mivel kezdje, s hogyan kanyarítsa a szót – tanúskodjék, mint a bíróság előtt, vagy jelentsen, vagy mit? Végighallgatják-e majd, és mit válaszolnak? Te meg ki vagy, kérdezhetik, és miért éppen neked kell tisztára mosnod Abutalip Kuttubajevet? Mi közöd hozzá? Kicsodája vagy – bátyja, komája, atyjafia?

A vonat közben már Alma-Ata elővárosának szélén járt. Az utasok készülődtek, kimentek a folyosóra, várva, hogy a vonat megálljon. Edigej is készen volt. Már látszott az állomásépület, vége az utazásnak. A peronon tömeg – érkezőket váró és útra készülő emberek. A vonat lassan megállt. És a peronon sokadozó emberek között Förgeteges Edigej hirtelen megpillantotta Jelizarovot, s megörült, szilajon, mint a gyerek. Jelizarov üdvözlőn lengette felé a kalapját és kísérte a lassító vonatot. Szerencséje van! Edigej nem is álmodott róla, hogy Jelizarov maga jön ki elébe. Rég nem találkoztak, a múlt ősz óta. Nem, Afanaszij Ivanovics nem változott, pedig benne jár már a korban. Éppen olyan fürge mozgású, ösztövér, mint volt. Kazangap elnevezte *argamak*-nak – telivér paripának. Nagy di-

cséret volt ez – argamak Afanaszij! Jelizarov tudta ezt, és jólelkűen beleegyezett: legyen, ahogy akarod, Kazangap! És még hozzátette – öreg argamak, de mégis argamak! Ezért is hálás lehetek! Többnyire munkaruhában érkezett a Sárga Homokra: szurkosvászon csizmában, sok vihart látott, nyűtt sportsapkában, most azonban nyakkendő volt rajta, és szép sötétszürke öltönyt viselt. Az öltöny nagyon jól illett neki, illett alakjához, főképpen pedig már félig ősz hajához.

És míg a vonat meg nem állt, Afanaszij Ivanovics oldalazva kísérte, felmosolygott rá az ablakba. Jelizarov világos pillájú, szürke szeme sugárzott a régen várt találkozás őszinte örömétől. Ez rögtön megmelegítette Edigej szívét és szétoszlatta nem régi aggodalmait. „Jól kezdődik – örvendezett magában –, ha isten is úgy akarja, szerencsésen is végződik az utazás."

– No, végre idefáradtál! Mióta várlak! Szervusz, Edigej! Szervusz, Förgeteges! – fogadta Jelizarov.

Erősen összeölelkeztek. Edigej kicsit megzavarodott a tömegtől meg az örömtől. Amíg kiértek az állomás előtti térre, Jelizarov elárasztotta kérdésekkel. Sorra kérdezett mindenkit, ki hogy van – Kazangap, Ükübala, Bükej, a gyerekek, ki most a kitérőállomás főnöke, még Karanarról sem feledkezett el.

– Mit csinál a Förgeteges Karanarod? – érdeklődött, előre vidáman nevetve valamin. – Még mindig a régi – bömbölő oroszlán?

– Jár a csordával. Nincs más dolga – bömböl – felelte Edigej. – A Sárga Homokon szabadsága van. Mi kell még neki?

Az állomás előtt nagy fekete autó állt, csillogott a dukkója. Edigej először látott ilyen gépkocsit. ZIM volt, az ötvenes évek legjobb autómárkája.

– Ez az én Karanarom – tréfált Jelizarov. – Ülj be,

Edigej – biztatta, kinyitva az első ajtót. – Már megyünk is.

– És ki vezeti az autót? – kérdezte Edigej.

– Én magam – mondta Jelizarov, a volán mellé ülve. – Vénségemre nekiduráltam magam, ahogy látod. Mennyivel vagyunk mi alábbvalók az amerikaiaknál?

Jelizarov biztos kézzel begyújtotta a motort. S mielőtt elindultak volna, kérdő mosollyal pillantott vendégére.

– Hát, ahogy látom, eljöttél. Add elő most rögtön – hosszú időre?

– Dolgom van itt, Afanaszij Ivanovics. Ahogy sikerül. De előbb meg kell tanácskoznom magával a dolgot.

– Úgyis tudom, hogy dolgod van, különben el sem lehetne téged vontatni a Sárga Homokodról! Hát persze! Tudod mit, Edigej. Most elmegyünk hozzánk. Nálunk fogsz lakni. Ne is tiltakozz. Semmiféle szálloda! Becsült vendégem leszel. Ahogy én voltam nálatok a Sárga Homokon, úgy leszel te nálam. Szijdin sziji bar – így mondják kazahul, igaz? A megbecsülés megbecsülést szül!

– Valahogy így – erősítette meg Edigej.

– Szóval rendben. Nekem is vidámabb lesz az életem. Az én Júliám Moszkvába utazott a fiunkhoz, megszületett a második unoka. Hát sietett megosztani az örömöt a fiatalokkal.

– A második unoka! Gratulálok! – kiáltott fel Edigej.

– Úgy ám, hallod, a második – mondta Jelizarov, és csodálkozva vonta fel a vállát. – Nagyapa lesz az ember, érted! Tőled ugyan messze van ez még. A te korodban nekem még mindenféle bolondság járt a fejemben. Hanem különös, hogy milyen jól megértjük egymást, a korkülönbség ellenére. No de induljunk. Át-

szeljük az egész várost. Felfelé megyünk. Látod azokat a havas ormú hegyeket? Oda megyünk, a hegyek alá, Medeóba. Azt hiszem, mondtam már neked, hogy elővárosban van a házunk, majdnem falun.

– Emlékszem, Afanaszij Ivanovics, mondta, hogy patak szélén áll a ház. Mindig hallani a patak csobogását.

– Mindjárt meghallod magad is. Gyerünk. Amíg világos van, nézd meg a várost. Gyönyörű most. Tavasz van. Minden csupa virág.

Az állomástól egyenesen vezetett az út, és úgy tetszett, a végtelenbe fut az egész városon keresztül, nyárfák és parkok között a magasba emelkedve. Jelizarov nem hajtott gyorsan. Útközben elmondta, mi mellett haladnak el – különféle intézmények, áruházak és lakóházak között vezetett az út. A város központjában egy minden oldalról nyitott, nagy téren az az épület állt, amelyet Edigej már látott képeken – a Kormány Háza.

– Itt székel a központi bizottság – intett oda Jelizarov.

Elhajtottak mellette, nem is sejtve, hogy másnap hivatalos ügyben lépnek majd be oda. Még egy épületre ismert rá Edigej, amikor az egyenes utcáról lefordultak balra – a kazah Operaház volt. Néhány lakónegyeddel arrább újra elfordultak, a hegyek felé, a Medeóba vezető útra tértek. Elmaradt mögöttük a belváros. Hosszú utcán haladtak, családi házak, előkertek, a hegyekről leszakadó tavaszi áradástól sustorgó vizű öntözőcsatornák között. Körös-körül kertek virultak.

– De szép! – szólalt meg Edigej.

– Örülök, hogy éppen ilyen időtájt jöttél ide – felelte Jelizarov. – Szebb nem is lehet Alma-Ata, mint ilyenkor. Szép télen is. De most örül az ember lelke, ha látja!

– Szóval jó hangulatban van – örvendezett Edigej Jelizarov jókedvén.

Az rávetette kissé kiugró, szürke szemének fürge pillantását, bólintott, és szemöldökét összevonva elkomolyodott, majd újra sugarasan futottak szét szeme körül a mosoly ráncai.

– Nem akármilyen tavasz ez, Edigej. Nagy változások történtek. Azért érdekes az élet, pedig szállnak az évek. Észre tértünk, körültekintettünk. Voltál-e valamikor olyan nagy beteg, hogy utána újra megérezted az élet jó ízét?

– Nemigen emlékszem – felelte jámbor egyszerűséggel Edigej. – Talán a légnyomás után...

– De hiszen egészséges vagy, mint a bika! – nevetett Jelizarov. – Én nem is erről beszélek. Csak ha már erről volt szó... Hát nézd. A párt maga mondta ki az első szót. Nagyon örülök neki, bár semmi személyes okom nincs rá. Mégis örvend a szívem, és olyan reményeket táplálok, mint ifjú koromban. Vagy attól van, mert valójában öregszem? Mit gondolsz?

– De hiszen én, Afanaszij Ivanovics, éppen efféle ügyben jöttem.

– Hogy értsem ezt? – kérdezte Jelizarov.

– Talán emlékszik? Beszéltem magának Abutalip Kuttubajevről.

– Hát persze, hogyne! Nagyon jól emlékszem. Most már értem. Beleláttál a dolgok lényegébe. Derék ember vagy. És nem húztad-halasztottad, rögtön ideutaztál.

– Nem én vagyok a derék. Ükübalának jutott eszébe. Csak hát most hol kezdjem? Hová forduljak?

– Hogy hol kezdd? Ezt meg kell tanácskoznunk. Majd otthon, tea mellett, ráérősen megtárgyaljuk, mit hogyan. – Jelizarov egy kis hallgatás után sokatjelentőn így folytatta: – Hogy változnak az idők, Edigej – három évvel ezelőtt meg sem fordult volna a fejed-

ben, hogy ilyen ügyben idejöjj. Most – nem kell tartanod semmitől. Elvben így is kell lennie. A fontos, hogy mi valamennyien, egytől egyig, ehhez az igazsághoz tartsuk magunkat. Senkinek semmiféle kivételezettség. Én így értelmezem.

– Maga itt jobban látja, meg aztán tudós ember is – mondta ki a magáét Edigej –, nálunk is szó volt erről a tömeggyűlésen, a depóban. Én pedig rögtön Abutalipra gondoltam, régóta fáj nekem a sorsa. Még fel is akartam szólalni a gyűlésen. Nem pusztán az igazságról van szó. Hiszen Abutalipnak gyerekei maradtak, nődögélnek, a nagyobbik már iskolába kerül az őszszel...

– Hol van most a családja?

– Nem tudom, Afanaszij Ivanovics, amióta elmentek, lassan már három éve, azóta sem tudunk róluk.

– No, annyi baj legyen. Felkutatjuk, megtaláljuk őket. Most a legfontosabb, hogy, jogi nyelven szólva, kérjük Abutalip perújrafelvételét.

– Úgy-úgy. Mindjárt megtalálta a kellő szót. Azért is fordultam magához.

– Gondolom, nemhiába jöttél.

Ahogy előre tudta, úgy is történt minden. Nagyon hamar, Edigej hazatérése után pontosan három héttel, megérkezett Alma-Atából az írás, benne világosan, fehéren feketével megírva, hogy Förgeteges-Boranli kitérőállomás hajdani dolgozója, Abutalip Kuttubajev, aki vizsgálati fogságban meghalt, vétkesnek nem találtatva, teljességgel rehabilitáltatik. Szóról szóra ezt írták! Az írást avégett küldték, hogy olvassák fel nyilvánosan a kollektíva előtt, amelyben dolgozott.

Ezzel a hivatalos írással csaknem egy időben érkezett Afanaszij Ivanovics Jelizarov levele. Emlékezetes levél

volt. Edigej egész életében őrizte legfontosabb családi iratai – gyerekei születési anyakönyvi kivonatai, háborús kitüntetései, a fronton szerzett sebesüléséről szóló iratok és minősítések között.

Abban a hosszú levélben megírta Afanaszij Ivanovics, hogy rendkívül elégedett Abutalip ügyének gyors felülvizsgálásával és örül rehabilitációjának. Hogy maga ez a tény – jó jele az időknek. És – ahogy kifejezte – ez a mi győzelmünk önmagunk fölött.

Azt írta továbbá, hogy miután Edigej elutazott, ő még egyszer végigjárta azokat az intézményeket, amelyekbe Edigejjel ellátogatott, és fontos újságokat tudott meg. Először is: Tanszikbajev nyomozót elbocsátották állásából, megfosztották rangjától, kitüntetéseitől, és felelősségre vonták. Másodszor: megírták neki, hogy Abutalip Kuttubajev családja Pavlodarban él. (Lám, milyen messzire sodorta őket a szél!) Zaripa tanítónő egy iskolában. Családi állapota jelenleg: férjezett. Ez a hivatalos tájékoztatás érkezett a lakóhelyéről. S még azt írta: ami azt a revizort illeti, az ügy kivizsgálása folyamán kiderült, hogy jól gyanítottad, Edigej – ő írta a feljelentést Abutalip Kuttubajev ellen. „Miért tette, mi indította erre a gonosztettre? Sokat töprengtem ezen, felidéztem mindazt, amit hasonló históriákból tudtam, azt is, amit te mondtál el nekem, Edigej. És mindezt elképzelve próbáltam megérteni cselekedete indítékát. Nem, nem tudok válaszolni rá. Képtelen vagyok megmagyarázni, mi ébresztett benne ekkora gyűlöletet egy számára tökéletesen idegen ember, Abutalip Kuttubajev iránt. Lehet, hogy ez valami betegség, járvány, amely a történelem bizonyos időszakaiban megfertőzi az embereket, de lehet az is, hogy kezdettől fogva ott lappang az emberben a veszejtő indulat – az irigység, amely apránként elpusztítja a lelket és kegyetlenségre indít. Csakhogy Abutalip alakja mi-

féle irigységet ébreszthetett? Ez titok marad a számomra. Ami pedig a leszámolás módszerét illeti, az ősrégi, mint a világ. Annak idején elég volt jelenteni valakiről, hogy eretnek, s azt megkövezték Bokhara piacterén, Európában pedig máglyán égették el. Amikor itt voltál, sokat beszélgettünk erről, Edigej. Miután Abutalip ügyének vizsgálatakor kiderültek a tények, újból meggyőződtem róla: sokáig kell még irtaniuk magukból az embereknek ezt a fogyatékosságot – a személyiség gyűlöletét. Hogy meddig – nehéz megjósolni. Mindezek ellenére dicsőítem az életet azért, hogy az igazság elpusztíthatatlan a földön. Ezúttal is győzött. Ha nagy árat kellett is fizetni érte, de diadalmaskodott! És így lesz ez, míg világ a világ. Örülök, Edigej, amiért ki tudtad vívni önzetlen igazságodat..."

Edigej napokig hatása alatt volt a levélnek. És nem győzött csodálkozni magán – azon, hogy mennyire megváltozott, gazdagabb lett, mintha megvilágosodott volna. Akkor gondolt rá először, hogy talán ideje volna már a lassan közelgő öregségre felkészülni...

Jelizarov levele valamiféle határ volt számára – a levél előtti és a levél utáni élet határa. Mindaz, ami a levél előtt történt, tünedezett, köd lepte be, eltávolodott, mint tengerről nézve a part, mindaz, ami utána következett – nyugodtan folydogált, egyik nap múlt a másik után, arra emlékeztetve, hogy sokáig folydogál még, de nem örökké. Ami pedig a legfontosabb – levélből tudta meg, hogy Zaripa férjhez ment. Ez a hír megint nehéz perceket szerzett neki. Azzal nyugtatta magát, hogy hiszen tudta, valahogy megsejtette, hogy férjhez ment, bár nem tudta, hol van, mi van a gyerekekkel, milyen az életük más emberek között. Különösen élesen és vissza-visszatérően sajdult belé mindez útban hazafelé. Nehéz volna megmondani, hogyan is jutott ez az eszébe. Egyáltalán nem azért, mert nehéz volt a szíve. El-

lenkezőleg, bizakodó, jó hangulatban utazott hazafelé Alma-Atából. Mindenütt, ahol csak megfordultak Jelizarovval, megértéssel és jóindulattal fogadták őket. Ez már magában is megerősítette benne, hogy igaz dologban jár, és táplálta azt a reményét, hogy az ügy sikerrel végződik. Így is történt később. Azon a napon, amikor Edigej elutazott Alma-Atából, Jelizarov meghívta ebédre a vasúti vendéglőbe. A vonat indulásáig bőségesen volt idejük, pompásan elüldögéltek, iszogattak, búcsúzóul jól kibeszélgették magukat. Ebben a beszélgetésben, ahogy Edigej megértette, Afanaszij Ivanovics kimondta legtitokzatosabb gondolatát. Ő, a hajdani moszkvai komszomolista, aki még a húszas években elkerült Turkesztán tájaira, harcolt a baszmacsokkal, aztán meg is telepedett ott egész életére, geológiával foglalkozva, úgy vélekedik: egyáltalán nemhiába helyezte a világ annyi reményét abba, ami az Októberi Forradalommal kezdődött. Akármilyen nagy árat kellett fizetni a hibákért és tévedésekért, a haladás nem torpant meg a még ismeretlen úton – ez a történelem lényege. Azt is mondta még, hogy most újult erővel lendül neki a haladás. Ennek biztosítéka tulajdon hibáink jóvátétele, a társadalom öntisztulási folyamata. „Ha mi ezt a magunk szemébe tudjuk mondani, azt jelenti, hogy van erőnk a jövőhöz" – mondta meggyőződéssel Jelizarov. Igen, jól meghányták-vetették ott ebéd közben a dolgokat.

Ilyen hangulatban tért vissza Förgeteges Edigej a Sárga Homokjára.

Megint ott vonult a szeme előtt a kékes-havas Alatau, távolba nyúló tarajos gerince kísérte a vonatot az egész Szemirecsjén keresztül. Akkor, végiggondolva útközben az Alma-Atában töltött napokat, akkor támadt az a gondolata, akkor súgta neki egy belső hang, hogy Zaripa bizonyosan férjhez ment már.

Edigej bámulta a hegyeket, bámulta a tavaszi messzeségeket, és arra gondolt, hogy vannak a földön hűséges emberek, szavakban és tettekben hűségesek, olyanok, mint Jelizarov, s hogy az olyanok nélkül, mint ő, jóval nehezebb volna a világon. És még az Abutalip ügyében való sok járkálás betetőzéseképp, a gyorsan szálló, csalóka idő forgandóságáról gondolkodott – ha Abutalip élne, most törölnék a hamis vádakat és talán újra megtalálná a boldogságát, a nyugalmát a gyerekei között. Ha élne! Ezzel mindent megmondott. Ha élne, természetes, hogy Zaripa várná, élete legutolsó napjáig. Az már biztos! Az ilyen asszony megvárja az urát, akármi áron is. De ha nincs kit várni, akkor nincs mit várni, semmi értelme, hogy egy fiatal nő magányosan éljen. S ha már így fordult, ha talál egy hozzá való embert, akkor feleségül megy hozzá, miért is ne? Edigejt elcsüggesztették ezek a gondolatok. Igyekezett, hogy másra terelje a figyelmét, megpróbált nem gondolni rá, féken tartani képzeletét. De nem sikerült sehogy sem. Akkor átment az étkezőkocsiba.

Itt kevesen voltak, s az út kezdetén még tiszta és friss volt minden. Edigej magányosan ült az ablaknál. Először egy üveg sört rendelt, hogy elfoglalja magát valamivel. Az étkezőkocsi tágas ablakából egyszerre láthatta a hegyeket, a sztyeppet, meg az eget fölöttük. Ez a zöld térség a tovatűnő pipacsvörös fénnyel az egyik oldalon, a havas hegygerincek ünnepélyességével a másikon, teljesülhetetlen vágyak magasságába emelte a lelkét és keserű csüggedtséggel sújtotta le. A keserűség keserűt kívánt. Vodkát rendelt. Felhajtott néhány kupicával, de meg sem érezte. Akkor még sört kért és tovább ült, egész lényével átadva magát töprengéseinek. Nyugovóra hajlott a nap. A tavaszi este áttetsző tisztaságában rohant a föld a vasúti sín két oldalán. Kis tele-

pülések suhantak el, kertek, utak, hidak, emberek és csordák, de mindezt alig vette észre Edigej, mert a nehéz bánat, amely hirtelen újult erővel sújtott le rá, azzal a homályos előérzettel nyomasztotta a lelkét, hogy ami volt, véglegesen lezárult.

És feltolultak emlékezetébe Rajmali-aga búcsúzó szavai:

Fekete hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak, sötétkék hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak, ne várj rám a vásárban, Begimaj...

Ebben a lelkiállapotban úgy érezte Förgeteges Edigej, mintha őt kötözték volna a nyírfához, mint valamikor Rajmali-agát, hogy ő az, akit kicsaltak és elvettek saját magától...

Így üldögélt sötétedésig, amíg meg nem telt néppel az étkezőkocsi, és nehéz lett a levegő a dohányfüsttől. Nem értette Edigej – hogyan lehetnek ilyen gondtalanok ezek az emberek, miféle sekélyes beszélgetések érdeklik őket az asztalnál, s mi élvezetet találnak a vodkában és a dohányban? Ellenszenvesek voltak neki a férfiakkal együtt érkezett nők is. Különösen a nevetésük volt kellemetlen. Felállt, tántorogva megkereste a felszolgálónőt, aki tálcával tört utat az utazóétterem zsibongó asztalai között, fizetett, és visszaindult a kupéjába. Több kocsin kellett átmennie. Amíg a vonattal együtt imbolyogva haladt előre, egyre nehezebb és árvább lett a szíve a teljes magány és idegenség érzésétől.

Mire volt jó élni, mire volt jó elutazni valahova...

Most mindegy volt neki, honnan, hova és mivégett utazik, hová siet az éjszakában a gyorsvonat. Az egyik kocsi előterében megállt, égő homlokát a hűvös üvegajtóhoz szorította és ott állt, körül se nézve, ügyet se vetve a mellette jövő-menő utasokra.

A vonat pedig imbolyogva vágtatott. Kinyithatta volna az ajtót, hiszen mint minden vasutasnak, Edigejnek is volt kulcsa, kinyithatta volna, és átléphette volna azt a határvonalat... Valami puszta helyen két távoli fénypontot vett észre Edigej. Sokáig nem tűntek el a szeme elől. Vagy egy magányos ház ablakai világítottak, vagy kisebb pásztortüzek voltak. Biztosan emberek ülnek a tűznél. Kik lehetnek? És miért ülnek ott? Hej, ha Zaripa volna ott a kisfiával! Leugrana most a vonatról és futna hozzá, egy szuszra odaérne, a lába elé esne, és szégyenkezés nélkül sírna, hogy kisírja minden felgyülemlett fájdalmát és bánatát...

Förgeteges Edigej nézte azokat a már eltűnő sztyeppi tüzeket, és fojtottan felnyögött. Csak állt az előtér ajtajánál, hangtalanul zokogott, hátra sem fordulva, ügyet sem vetve az utasok lármás járás-kelésére a vonatban. Arcán csurogtak a könnyek... és kinyithatta volna az ajtót, és átléphette volna azt a határt...

A vonat pedig haladt, imbolyogva.

Fekete hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
sötétkék hegyekből ha völgybe vonulnak a nyájak,
ne várj rám a vásárban, Begimaj...

...Ezen a vidéken keletről nyugatra és nyugatról keletre haladtak a vonatok...

A vasútvonal két oldalán óriási pusztaságok terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Ezen a vidéken minden távolságot a vasútvonalhoz mértek, akár a greenwichi meridiánhoz...

A vonatok pedig keletről nyugatra haladtak, és nyugatról keletre...

Felszállva fészkelőhelyéről, a Malakumdicsap-szakadékból, hatalmas fehér farkú királysas emelkedett a magasba, hogy terepszemlét tartson. Naponta kétszer repülte körbe birtokát – délelőtt és délután.

Figyelmesen szemlélte a sztyeppet, észrevett mindent, ami csak moccant odalent, még a mászó bogarat, fürge gyíkot is. Némán repült a Sárga Homok fölött, lassú szárnycsapásokkal, fokozatosan emelkedve, hogy minél szélesebbre táruljon alatta a sztyepp, s közben, sima körözéssel, egyre közeledett legkedvesebb vadászterülete, a védett zóna felé. Amióta ezt a jókora területet körülkerítették, észrevehetően elszaporodtak rajta az apró állatok és mindenféle madarak, mert a róka és más ragadozó nem tudott már oda akadálytalanul behatolni. A sasnak azonban nem akadály a kerítés. Ki is használta. Javára szolgált. Bár ki tudja. Harmadnapja rácsapott a magasról egy kicsi nyúlra, és amikor mint a kő lezuhant rá, a kisnyúl át tudott surranni a drót alatt, a sast pedig, lendületében, majdnem összehasogatták a vastüskék. Alig tudott kigabalyodni közülük. Hirtelen és dühödten felröppent, tollaival súrolva a vastüskék hegyes fullánkját. Néhány melltolla kiszakadt és magától repült tovább. A sas azóta igyekezett távol tartani magát a veszélyes kerítéstől.

Így repült abban az órában is, ahogy királyhoz illik, méltóságosan, ráérősen, egyetlen fölösleges szárnycsapással sem vonva magára a földi lények figyelmét. Ezen a napon először reggel, most pedig másodszor szállt fel – emberek és gépek nagy sürgés-forgását vette észre a rakétakilövő állomás téres betonmezőin. Az autók előre-hátra futkostak, és különösen sűrűn keringtek a rakétaszerkezetek körül. Ezek az ég felé irányuló rakéták már régen álltak, mint holmi családi házak, a maguk területein, a királysas rég megszokta őket, de ma valami történhetett körülöttük. Túlságo-

san sok az autó, túlságosan sok az ember, túlságosan nagy a sürgés-forgás.

Nem kerülte el a királysas figyelmét az sem, hogy az a nemrég érkezett ember teveháton, a két dübörgő traktor és a bozontos, vörös szőrű kutya most ott vesztegel a szögesdróton kívül, mintha nem tudnának átjutni rajta... A vörös kutya ingerelte a sast dologtalanságával, s különösen azzal, hogy ott sündörgött az emberek körül, de egyáltalán nem mutatott érdeklődést a vörös kutya iránt, idáig csak nem süllyed. Csupán keringett a hely fölött, éberen figyelte, mi következik, mire készül az a vörös kutya, amely farkcsóválva járkál az emberek között...

Edigej fölemelte szakállas arcát, és meglátta az égen lebegő sast. „Fehér farkú, jókora – állapította meg. – Hej, ha királysas lehetnék, ki állíthatna meg! Elszállnék és letelepednék Ana-Bejit sírhantjaira!..."

Eközben az úton közeledő autó hangja hallatszott. „Jön! – örvendett meg Förgeteges Edigej. – No, ha isten adja, minden jóra fordul!" A „Gazik" gyorsan odakanyarodott a sorompóhoz és hirtelen lefékezett az őrház ajtaja mellett. Az őr már várta érkezését. Egyszerre kihúzta magát, tisztelgett az őrségparancsnoknak, Tanszikbajev hadnagynak, amikor az kilépett a „Gazik"-ból, és kezdte volna a jelentést:

– Hadnagy elvtárs, jelentem...

Az őrségparancsnok azonban egy kézmozdulattal megállította, és amikor az őr jelentés közben leeresztette kezét a sapkaellenzője mellől, a sorompó túloldalán állókhoz lépett.

– Kik vannak itt idegenek? Ki vár? Ti vagytok azok? – kérdezte, Förgeteges Edigejhez fordulva.

– Biz, bizgoj, karagim. Ana-Bejitke dzsetpej turup

kaldik. Kalaj da bolsze, dzsardamdas, karagim[1] – felelte Edigej, azon igyekezve, hogy a mellén a kitüntetések szemébe tűnjenek a fiatal tisztnek.

De Tanszikbajev hadnagyra ez nem hatott. Csak szárazon köhintett, és amikor az öreg Edigej folytatni szándékozott, hidegen félbeszakította:

– Idegen elvtárs, beszéljen velem orosz nyelven. Én szolgálati kötelességeimet teljesítő személy vagyok – adta meg a magyarázatot, és ferde vágású szeme fölött összevonta fekete szemöldökét.

Förgeteges Edigej erősen zavarba esett:

– E-e, bocsáss meg, bocsáss meg. Ha nem jól szóltam, bocsáss meg. – Fejvesztetten elhallgatott, elvesztve beszélőképességét, meg azt a gondolatot, amelyet kimondani készült.

– Hadnagy elvtárs, engedje meg, hogy előterjesszük kérésünket – sietett az öreg segítségére Hosszú Edilbáj.

– Terjesszék, de minél rövidebben – figyelmeztette az őrségparancsnok.

– Egy pillanat. Legyen jelen a megboldogult fia is. – Hosszú Edilbáj hátrafordult. – Szabidzsan, hé, Szabidzsan, gyere ide!

De az, tőlük kissé távolabb fel-alá járva, ellenségesen legyintett:

– Tárgyaljatok magatok.

Hosszú Edilbájnak pirulnia kellett.

– Bocsánat, hadnagy elvtárs, sérelmezi, hogy így történt. Ez a fia a megholtnak, a mi öreg Kazangapunknak. Itt van még a veje is, az ott a pótkocsin.

A vő alighanem azt gondolta, hogy szükség van rá, és lefelé kászálódott a pótkocsiról.

1 Mi vagyunk, fiam, mi vagyunk Nem engednek bennunket a temetőhöz. Tégy valamit, segíts rajtunk, fiam.

– Ezek a részletek nem érdekelnek. Fejtsék ki a dolog lényegét – vágott közbe az őrségparancsnok.

– Jó.

– Röviden és sorjában.

– Jó. Röviden és sorjában.

Hosszú Edilbáj elkezdte mondani sorjában az egészet – kik ők, miért és milyen célból kerültek ide. Amíg beszélt, Edigej Tanszikbajev hadnagy arcát figyelte, és látta rajta, hogy semmi jót nem várhatnak. Az csak azért állt a sorompó túlsó felén, hogy a formaság kedvéért meghallgassa az idegen személyek panaszát. Edigej megértette ezt és elcsüggedt a lelke. És mindaz, ami kapcsolatban volt Kazangap halálával, egész készülődésük az útra, mindaz, amit tett, hogy meggyőzze a fiatalokat: a megboldogultat az Ana-Bejitben kell eltemetni, minden gondolata, mindaz, amiről érezte, hogy láthatatlan szálakkal fűzi össze a Sárga Homok történetével – mindez egy pillanat alatt semmivé vált, haszontalannak bizonyult, jelentéktelennek Tanszikbajev színe előtt. Edigej legnemesebb érzelmeiben érezte sértettnek magát. Nevetséges és a könnyekig fájdalmas volt neki a gyáva Szabidzsant nézni, aki még tegnap, subattal öblítgetve le a vodkát, az istenekről szónokolt, meg a rádióval irányított emberekről, ismereteivel igyekezett elképeszteni a boranliakat, most meg ki se akarja nyitni a száját. Nevetséges és fájdalmas volt ránéznie a bojtos lepellel sután felékesített Förgeteges Karanarra – kinek, minek kell ez most már! Ez a Tanszikbajev hadnagyocska, aki nem kívánt vagy nem mert az anyanyelvén beszélni – ez talán értékeli Karanar ünnepi díszét? Nevetséges és fájdalmas volt néznie Kazangap boldogtalan iszákos vejét, aki egy csepp szeszt sem ivott, a zötyögő pótkocsin utazott, hogy a megboldogult holtteste mellett lehessen, most pedig leszállt és odaállt melléjük, szemmel láthatón még re-

ménykedve, hogy átengedik őket a temetőbe. Még a kutyáját, a vörös Dzsolbarszot is nevetséges és fájdalmas volt látnia Förgeteges Edigejnek, minek is csatlakozott hozzájuk a maga jószántából, s miért várja most türelmesen, hogy továbbindulhassanak? Minek neki ez az egész, szegény kutyának? Vagy talán éppen azt érezte meg előre, hogy bajba kerül a gazdája, azért szegődött melléje, hogy vele legyen ebben az órában. A két fiatal traktoroslegény, Kalibek és Dzsumagali ott ül a vezetőfülkében – mit mondhat most nekik, s ők mit gondolhatnak ezek után?

A megalázott és csüggedt Edigej azonban pontosan érezte, hogyan emelkedik benne a felháborodás hulláma, milyen forrón és hevesen buzog fel a vér a szívében, és ismerve magát, tudva, milyen veszedelmes engednie haragja szavának, nagy akaraterővel igyekezett elfojtani háborgását. Nem, nincs joga elveszíteni önuralmát, amíg a halott temetetlenül fekszik a pótkocsin. Nem illik egy öregemberhez, hogy háborogjon és fölemelje a hangját. Ezt gondolta, és összeszorította a fogát, arcizmait megfeszítette, hogy egy szóval, egy mozdulattal se árulja el, mi megy végbe benne abban az órában.

Amint Edigej sejtette, Hosszú Edilbáj beszélgetése az őrségparancsnokkal rögtön reménytelen fordulatot vett.

– Nem tudok segíteni. A zóna területére idegeneknek belépni szigorúan tilos – mondta a hadnagy, miután végighallgatta Hosszú Edilbájt.

– Mi erről nem tudtunk, hadnagy elvtárs. Különben nem jövünk ide. Minek jöttünk, azt kérdi? Hát most, ha már itt vagyunk, kérje meg a fölötteseit, engedjék meg, hogy eltemessük ezt az embert. Hiszen csak nem vihetjük vissza!

– Már jelentettem szolgálati úton. És azt az utasítást

kaptam, hogy ne engedjek át senkit semmiféle ürügygyel.

– Micsoda ürügy, hadnagy elvtárs? – képedt el Hosszú Edilbáj. – Kell is nekünk ürügy! Minek? Mit nem láttunk a maguk zónájában? Ha nem akarjuk eltemetni a halottat, minek tettünk volna meg ekkora utat?

– Utoljára mondom, idegen elvtárs, hogy ide nincs belépés senkinek.

– Mi az, idegen! – adott hangot váratlanul a mindeddig szótlan alkoholista vő. – Kicsoda idegen? Mi vagyunk az idegen? – kiáltotta, és petyhüdt, iszákos arca bíborvörösre gyúlt, elkékült a szája.

– Úgy is van: mióta vagyunk mi idegenek? – állt mellé Hosszú Edilbáj.

Az iszákos vő, azon igyekezve, hogy át ne lépjen valami meg nem engedett határt, s tudva, hogy rosszul beszél oroszul, csak annyit mondott akadozva és ki-kijavítva szavait:

– Az a mienk, mienk temető. És mi, mi, sárga homoki nép, mi jogunk van eltemetni itt a magunké. Nagyon régen itt eltemettek Najmán-Anát, és senki se tudta, hogy ez ilyen csukott zóna lesz.

– Nem szándékom vitába bocsátkozni magukkal – jelentette ki Tanszikbajev hadnagy. – Mint az őrszolgálat jelenlegi parancsnoka, még egyszer kijelentem – a védett zóna területére belépés nincs és nem is lesz semmiféle okból.

Csend támadt. „Csak kibírjam, csak el ne kerítsem neki!" – igézte magát Förgeteges Edigej. Felpillantott az égre, és újra meglátta a távolban lebegve kerengő királysast. Ismét megirigyelte ezt a nyugodt és erős madarat. És úgy döntött, hogy nincs értelme tovább próbálni a szerencsét, el kell innen takarodniuk, hiszen

erővel nem törhetnek át. Akkor újra felnézett a sasra, és azt mondta:

– Hadnagy elvtárs, mi elmegyünk. De mondd meg, nem tudom, ki van nálatok, tábornok vagy még rangosabb – ez nem járja! Én mint öreg katona mondom – ez helytelen.

– Hogy mi helyes és mi helytelen – nincs jogom bírálni a felsőbb parancsot. És hogy a jövőben tudjátok, az a parancs, hogy mondjam meg nektek: azt a temetőt nemsokára felszámolják.

– Ana-Bejitet? – Hosszú Edilbáj nem hitt a fülének.

– Azt. Ha úgy hívják.

– De miért? Kinek van útjában az a temető? – háborodott fel Hosszú Edilbáj.

– Új mikrokörzet épül a helyén.

– Csuda! – tárta szét a karját Hosszú Edilbáj. – Éppen ott, nincs elég hely máshol?

– Így írja elő a terv.

– Ide hallgass, ki a te apád? – kérdezte meg kereken Förgeteges Edigej Tanszikbajev hadnagytól.

Az elképedt:

– Ezt meg mért kérdi? Mi köze hozzá?

– Az, hogy ne nekünk mondj olyat, amit ott kellett volna megmondanod, ahol kifundálták, hogy elpusztítják a temetőnket. Vagy a te őseid nem haltak meg, magad se halsz meg soha?

Ennek semmi köze az ügyhöz.

– Jól van, beszéljünk az ügyről. Akkor pedig, hadnagy elvtárs, hallgasson meg engem az, aki a legrangosabb nálatok, követelem, hogy elmondhassam a panaszomat a legfőbb parancsnokotoknak. Mondd meg, hogy egy öreg katona, Edigej Zsangeldin, a Sárga Homok lakója, egypár szót akar mondani neki!

– Nem tehetem. Utasítást kaptam, hogyan járjak el.

– Mit te tehetsz! – avatkozott bele megint az alko-

holista vő. És elszántan folytatta: – A rendőr a piacon az is nálad különb!

– Elég az arcátlanságból! – húzta ki magát elsápadva az őrségparancsnok. – Elég volt! Vigyék el innen ezt a sorompótól, és félre az útból a traktorokkal!

Edigej és Hosszú Edilbáj megragadta az iszákos vőt és elvonszolta az úton veszteglő traktorok felé, de az hátra-hátranézve tovább kiabált:

– Szagan dzsol da dzsetpejdi, szagan dzser da dzsetpejdi! Urdin szendejdin agzin![2]

Szabidzsan, aki egész idő alatt hallgatott, komoran járt fel-alá kissé távolabb tőlük, most elszánta magát, hogy elébük menve hangot adjon:

– No, mi az? Fel is út, le is út! Ennek így is kellett történni! Futottatok a vakvilágba! Ana-Bejit! Csakis! Most meg olyanok vagytok, mint a megvert kutyák!

– Ki megvert kutya? – ugrott oda hozzá az alkoholista vő, végképp kijőve a sodrából. – Ha van köztünk kutya, az te vagy, te szemét! Különb vagy-e annál, amelyik ott áll? És még a szádat jártatod – vagyok állami ember! Nem is vagy ember!

– Fogd be a szádat, te szeszkazán! – kiáltott rá fenyegetőn Szabidzsan, hogy az őrségen is hallják. – Én az ő helyükben az ilyen szavakért elküldenélek valahova jó messzire, hogy híred se maradjon! Mi hasznot hajtasz te a társadalomnak, az ilyeneket, mint te, meg kell semmisíteni!

Szabidzsan e szavak után hátat fordított, mintha azt mondaná: köpök rád meg azokra, akik veled vannak, aztán váratlanul gazda módra intézkedni kezdett, hangosan és követelőn rendelkezett, ráparancsolt a traktorosokra:

– Ti meg mit tátjátok itt a szátokat? Gyerünk, indít-

2 Az út sem elég neked, a föld sem elég neked! Köpök rád!

satok! Ahogy jöttünk, úgy megyünk! Az ördög anyjába! Rajta, forduljatok! Elég volt! Bolondot csináltak belőlem! Kellett nekem másokra hallgatni!

Kalibek beindította a traktorját, és óvatosan megfordult a pótkocsival, közben az iszákos vő felugrott rá és újra elfoglalta helyét a halott mellett. Dzsumagali várt, amíg Förgeteges Edigej eloldozza Karanarját a markológép kotróvedrétől. Szabidzsan látta ezt, de nem állta meg szó nélkül, inkább sürgetni kezdte:

– Te meg mért nem indítasz? Gyerünk, indulj! Mire vársz? Rajta, vissza! Szépen eltemettük! Én már az elején ellene voltam! Most már elég! Indulás, hazafelé!

Amíg Förgeteges Edigej felült a tevéjére – előbb le kellett fektetni a tevét, aztán felcihelődni a nyeregbe, majd talpra parancsolni az állatot –, a traktorok megindultak előre, azaz visszafelé. Tulajdon nyomukat követték. Meg sem várták Edigejt. Az első traktoron ülő Szabidzsan sürgette őket...

Az ég magasán még mindig ugyanaz a királysas körözött. Figyelte a magasból a vörös kutyát, valami okból bosszantotta céltalan viselkedésével. A sas szemmel tartotta. Nem értette, miért nem ered futásnak a kutya, amikor a traktorok megindultak, miért marad ott a tevés ember mellett, miért várja meg, amíg az felül a nyeregbe, s csak akkor lohol utána.

A traktoron ülő emberek, nyomukban a teve és utasa, utána a vörös szőrű, ügető kutya, visszaindultak a Sárga Homokon a Malakumdicsap-szakadék felé, amelynek medrében, egy elhagyott, vízmosta gödör kiszögellésén volt a sas fészke. Más időben a királysas nyugtalankodott volna, riasztó kiáltásokat hallat, látszólag távol marad, de nem veszi le szemét a jövevényekről, gyorsítja röptét, hívogatja társát, amely ott vadászgat a közelben törvényes területén, hívja, hogy csatlakozzék hozzá, ha úgy fordul a sorja, hogy meg

kell védeni a fészket. Most azonban cseppet sem nyugtalankodott a fehér farkú királysas – fiókái már rég kitollasodtak és elhagyták a fészket. Napról napra erősödött a tolluk, a borostyánsárga szemű, görbe csőrű sasfiókok már önálló életet éltek, megvolt a maguk vadászterülete a sárga homoki vidéken, s most már nem valami barátságosan fogadták az öreg sast, ha arra szálltában meglátogatta az ő területeiket...

A királysas nézte a visszafelé induló embereket, megszokta, hogy figyel mindent, ami birodalma határain belül van. Kíváncsiságát különösen felkeltette a bozontos, vörös kutya, amely egy pillanatra sem szakadt el az emberektől. Mi fűzte hozzájuk, miért nem vadászgatott magának, miért futott ahelyett farkcsóválva az emberek után, akik a maguk dolgával voltak elfoglalva? Minek neki az ilyen élet? S még valami csillogó holmik keltették fel a sas figyelmét a teveháton haladó ember mellén. Éppen ezért rögtön észrevette, hogy a traktorok nyomában haladó, teveháton ülő ember egyszer csak kivág oldalra, s egy szárazvölgyön átvágva a völgyet megkerülő traktorok elé kerül. Korbácsát suhogtatva egyre gyorsabban űzi a tevéjét, mellén ugrálnak és csörömpölnek azok a csillogó holmik, a teve fürgén vágtat, szélesen szétvetett lábakkal, hosszú léptekkel, a vörös kutya pedig sebes ügetéssel követi...

Így ment ez egy darabig, míg csak a tevés ember oldalról a traktor elé nem vágott s keresztbe nem állt előtte a Malakumdicsap-szakadék bejáratánál. A traktor lefékezett előtte:

– Mi az? Mi még a baj? – nézett ki a vezetőfülkéből Szabidzsan.

– Semmi. Állítsd le a motort – parancsolta Förgeteges Edigej. – Beszédem van veled.

– Miféle beszéded? Ne tarts fel, elegem van már az utazásból!

– Most te tartasz föl minket. Mert itt fogjuk eltemetni.

– Most már aztán elég! Nem űzöl tovább csúfot belőlem! – fortyant fel Szabidzsan, még nagyobbat rántva ronggyá löttyedt nyakkendőjén. – Én magam temetem el a kitérőállomásnál, vita nincs! Elég volt!

– Ide hallgass, Szabidzsan. A te apád volt, senki sem vitatja. De nemcsak te vagy a világon. Hát mégiscsak hallgass meg. Ami ott az őrségnél történt, magad is láttad, hallottad. Egyikünk sem hibás benne. De gondolj másra is. Ki látott már olyat, hogy a halottat hazaviszik a temetésről? Olyan még nem volt. Ez miránk hozna szégyent. Ilyen még nem történt, mióta a világ áll.

– Fütyülök az egészre – vágta oda Szabidzsan.

– Most fütyülsz. Mérgében sok mindent mond az ember. De holnap szégyellnéd. Gondold meg. A szégyent semmivel sem tudod lemosni. Akit kivisznek a házból, hogy eltemessék, azt nem vihetik vissza.

Közben a markológép vezetőfülkéjéből kiszállt Hosszú Edilbáj, a pótkocsiról leereszkedett az iszákos vő, Dzsumagali is odament megtudakolni, mi történt. Förgeteges Edigej, Karanar nyergében, elállta az útjukat.

– Hallgassatok rám, dzsigitek – mondta. – Ne forduljatok az emberi szokások ellen, ne szálljatok szembe a természettel! Nem esett még olyan, hogy a temetőből visszavitték volna a halottat. Akit temetni visznek, azt el is kell hogy temessék. Más mód nincs. Itt a Malakumdicsap-szakadék. Ez is a mi sárga homoki földünk! Itt a Malakumdicsapnál siratta el Najmán-Ana a fiát. Hallgassatok rám, az öreg Edigejre. Itt legyen Kazangap sírja. És az én sírom is itt legyen majd.

Ha isten úgy rendeli, magatok temessetek el ide. Erre kérlek benneteket. Most még nincs késő, van időnk – ott, a szakadék szélén, ott adjuk át a halottat a földnek!

Hosszú Edilbáj odanézett az Edigej kijelölte helyre.

– No, Dzsumagali, oda tudsz állni a markológéppel? – kérdezte.

– Oda hát, miért ne. Arra a szélére...

– Várj! Először engem kérdezz meg, melyik szélére! – avatkozott bele Szabidzsan.

– Hát éppen azt kérdezzük – felelte Dzsumagali. – Hallottad, mit mondtak! Mit akarsz még?

– Én meg azt mondom, elég a csúffá tevésből! Ez gyalázat! Gyerünk a kitérőállomásra!

– No, ha már erről van szó, a gyalázat éppen az, ha a halottat hazavontatják a temetőből! – mondta Dzsumagali. – Hát gondold meg jól!

Valamennyien elhallgattak.

– Csináljatok, amit akartok – vetette oda Dzsumagali –, én megyek, megásom a sírt. Az én dolgom gödröt ásni, minél mélyebbet. Amíg még van idő. Sötétben senki sem végzi el. Ti meg, ahogy akarjátok.

És Dzsumagali elindult „Belarusz" markológépe felé. Késlekedés nélkül beindította, kikormányozta az út szélére, elvonult mellettük, fel a dombra, onnan pedig a Malakumdicsap-szakadék szélére. Nyomában Hosszú Edilbáj lépkedett, utána pedig Förgeteges Edigej indította Karanart.

Az alkoholista vő azt mondta Kalibek traktorosnak:

– Ha nem mégy oda – mutatott a szakadékra –, a traktor alá fekszem. Nekem az semmiből sem áll. – Azzal megállt a traktoros előtt.

– No, mi az, hát hová menjek? – kérdezte Kalibek Szabidzsantól.

– Csupa szemétnép, ebfajzat! – káromkodta el magát Szabidzsan. – Mit ülsz itt, indíts, gyerünk utánuk!

Az égen lebegő királysas figyelte a szakadéknál sürgő-forgó embereket. Az egyik gép görcsösen rángatózva kotorta a földet és hányta halomba félre, mint az ürge a lyuka mellé. Közben mögéje ért a traktoros vontató. Azon ugyanúgy ott ült az a magányos ember valami furcsa, mozdulatlan, fehérbe bónyált tárgy mellett, amely a pótkocsi közepén feküdt. A bozontos vörös kutya ott ténfergett az emberek körül, de inkább a tevéhez szegődött, lefeküdt a lába elé.

A sas megsejtette, hogy a földet kotró jövevények sokáig maradnak még a szakadék szélén. Simán lebegve továbbsuhant, s amikor meglátta a széles köröket a sztyeppen, a védett zóna irányába repült. Útközben vadászgatni akart és egyúttal megnézni, mi történik ott, a rakétakilövő állomáson.

Az űrrepülőtér leszállópályáin már második napja feszültség uralkodott, éjjel-nappal szakadatlanul folyt a munka. Az egész űrrepülőteret, minden hozzá tartozó különleges szolgálattal és zónával együtt éjjel erős fényszórók világították be. Világosabb volt a földje, mint nappal. Nehéz, könnyű és különleges gépek tucatjai, tudósok és mérnökök dolgoztak az „Abroncs"-művelet megvalósításának előkészítésén

A kozmoszban repülő készülékek megsemmisítésére szolgáló ellenszputnyikok már régen fellövésre készen álltak az űrrepülőtér külön kijelölt részén. De az OSZV–7 engedélyével leállították felhasználásukat egy külön megegyezésig, akárcsak az amerikai fél hasonló eszközeiét. Most új rendeltetést kaptak az „Abroncs" transzkozmikus műveletének megvalósításával kapcsolatban. Ugyanilyen rakétarobotok készülődtek az „Abroncs"-műveletre, az egy időben történő fellövésre az amerikai Nevada űrrepülőterén is.

A start időpontját a sárga homoki szélességi fokon este nyolc órára tűzték ki. A rakétáknak pontosan nyolc óra nullakor kellett startolniuk. Ezt követően másfél perc különbséggel kilenc sárga homoki ellenszputnyik-rakétának kellett felszállnia a távoli kozmoszba, azzal a céllal, hogy nyugat–keleti irányban állandóan működő abroncsot képezzenek a más bolygókról érkező repülőkészülékek elhárítására. A nevadai rakétarobotoknak észak–déli irányban kellett abroncsot alkotniuk.

Pontosan délután három órakor a Szári-Özek–1 űrrepülőtéren bekapcsolták az „Ötperces" nevű ellenőrző-visszaszámláló rendszert. Minden képernyőn és tablón, minden szolgálati ágban, minden csatornán ötpercenként kigyúlt a jelzés, figyelmeztető hang kíséretében: „Négy óra ötven perc a startig! Négy óra ötven perc a startig!" A start előtt három órával az „Egyperces" rendszert kapcsolták be.

Addigra a „Paritás" űrállomás már megváltoztatta a kozmoszban tartózkodási helyének paramétereit, és ezzel egy időben átkódolták fedélzeti rendszerének rádiócsatornáit, hogy kizárják az 1–2 és a 2–1 űrpárossal való érintkezés minden lehetőségét.

Ezalatt, teljesen hiábavalóan, csakúgy, mint a pusztába kiáltó szó, szakadatlanul érkeztek a világegyetemből az 1–2 és a 2–1 űrpáros rádiójelei! Kétségbeesetten kérték, hogy ne szakítsák meg velük az összeköttetést. Nem szálltak vitába az EIK döntésével, azt indítványozták, hogy újra meg újra tanulmányozzák az erdő öli civilizációval való esetleges kapcsolat problémáit, természetesen, mindenekelőtt a földlakók érdekeiből kiindulva, nem kérték azonnali rehabilitálásukat, hajlandók voltak várni és mindent elkövetni, hogy tartózkodásuk az Erdő Öle bolygón galaktikák közötti viszonylatban kölcsönös haszonnal járjon, de ellenezték

a közösen tervezett „Abroncs"-művelet alkalmazását, azt a globális önelszigetelést, amely, mint vélték, elkerülhetetlenül az emberi társadalom történelmi és technológiai sablonjaihoz vezet, azokon pedig túljutni évezredek kellenek... De már késő volt... A világon senki nem hallhatta őket, senki el sem képzelte, hogy a világegyetem térségéből némán hívogat a hangjuk...

Eközben a Szári-Özek–1 űrrepülőtéren már bekapcsolták az „Egyperces" rendszert, amely megállíthatatlanul számlálta vissza az időt az „Abroncs"-művelet startjáig...

A királysas, szokásos körútja után visszatért a Malakumdicsap-szakadék fölé. Az emberek ott a maguk dolgával voltak elfoglalva – ásókkal dolgoztak. A kotrógép már jókora halom földet kihányt. A markolókanalat most mélyen leengedték a gödörbe, az utolsó adag földet is kikotorták. A gép nemsokára abbahagyta a rángatódzást és félreállt, az emberek pedig tovább ástak valamit a gödör fenekén. A teve ott állt a helyén, de a vörös szőrű kutya nem volt sehol. Hová tűnhetett? A sas közelebb repült, sima kört írt le a szakadék fölött, jobbra-balra forgatta a fejét, végre meglátta a vörös kutyát: a pótkocsi alatt feküdt, elnyúlva a kerekek mellett. Hevert, pihent, talán szunyókált, észre sem vette a sast. Mennyit repült ma fölötte, de a kutya egyszer sem nézett fel az égre. Pedig még az ürge is, amikor két lábra áll, mozdulatlanul, mint a cövek, előbb körülnéz, aztán fel az égre, nem fenyegeti-e valami veszedelem. A kutya azonban az emberekhez alkalmazkodott, és nem fél semmitől, semmi gondja. Lám csak, hogy elnyújtózott! A királysas egy pillanatig mozdulatlanul állt a levegőben, teste megfeszült, és a farka alól zöldesfehér sugarat lövellt a kutya felé, hirtelen-hevesen, mint a puskalövés. Nesze neked, mintha azt mondta volna!

A magasból valami letoccsant Förgeteges Edigej ruhája ujjára. Madártrágya. Honnan? Edigej lerázta a karjáról és felnézett. „Megint a fehér farkú, még mindig ugyanaz. Hányadszor röpül már el a fejem fölött! Mit jelenthet? Nicsak, de jó neki! Lebeg, ringatózik a levegőben." Gondolatait a gödör mélyéből felkiáltó Hosszú Edilbáj hangja szakította félbe:

– No, Edike, nézd meg! Elég, vagy ássunk még?

Edigej komoran hajolt a gödör széle fölé.

– Menj a másik sarkába – kérte Hosszú Edilbájt. – Te meg, Kalibek, mássz ki egyelőre. Köszönöm neked. Igen, úgy nézem, elég mély. De azért, Kalibek, egy kicsit ki kell még tágítani az oldalmélyedést, hadd legyen jó tágas.

Miután így rendelkezett, fogott egy vízzel teli kis kanisztert, és a markológép mögé kerülve elvégezte a rituális mosdást, ahogy imádkozás előtt illik. Akkor valahogy helyreállt a lelki békessége – ha nem tudták is Ana-Bejitben eltemetni Kazangapot, de akárhogy is, elkerülték a nagy szégyent: nem vontatták haza a temetetlen halottat. Mert úgy történt volna, ha ő nem olyan állhatatos. Most valahogy úgy kell gazdálkodni az idővel, hogy még a sötétség leszállta előtt visszaérhessenek Förgeteges-Boranliba. Otthon már persze várják őket és aggódnak, amiért késnek. Hiszen azt ígérték, hogy legkésőbb hat órára hazaérnek, akkorra készítik el a tort. De most már fél ötre járt. És még hátravan a temetés és az út hazafelé a Sárga Homokon. A leggyorsabb iramban is kétórás út. De sietni nem illett, összecsapni a temetési szertartást. Hát legföljebb késő este ülik meg Kazangap halotti torát. Mi mást tehetnek...

Edigej a mosakodás után megkönnyebbült: elvégezte az utolsó rítust. Visszacsavarta a kaniszter dugóját,

sokat jelentő arccal került elő a markológép mögül, méltóságosan simogatta szakállát és bajuszát.

– Az elhunyt Kazangapnak, isten rabjának fia, Szabidzsan, állj a bal oldalamra, ti meg négyen hozzátok a testet a sírgödör szélére, fektessétek fejjel a lemenő nap felé – kezdte kissé ünnepélyes hangon. Majd amikor mindezt megtették, így folytatta: – Most pedig forduljunk mindnyájan a szent kábakő felé. Nyújtsátok magatok elé nyitott tenyereteket, gondoljatok az istenre, hogy ebben az órában meghallja szavainkat és gondolatainkat.

Akármilyen furcsa, de Edigej nem hallott sem csúfolódást, sem morgást a háta mögött. Ennek örült, hiszen mondhatták volna: „Hagyd, öreg, ne ködösítsd már a fejünket, miféle mullah vagy te, az ördögbe is, temessük el gyorsan a halottat és gyerünk haza!" Pedig Edigej még azt a merészséget is elkövette, hogy a temetési imádságot nem ülve mondta el, hanem állva, mert hallotta hozzáértő emberektől, hogy az arab országokban, ahonnan a vallás származott, teljes hosszukban kiegyenesedve, állva imádkoznak a temetőkben. Igaz vagy sem, Edigej mindenesetre közelebb akart lenni fejével az éghez.

Mielőtt azonban elkezdte volna a szertartást, meghajolt a jobbról és balról érkező fény felé, ugyanilyen főhajtással adózott a földnek és az égnek, hódolva ezzel az ingathatatlan föld teremtőjének, a világénak, amelyen véletlenül jelenik meg az ember, aztán eltűnik, a napok és éjszakák változásának örök törvényéhez hasonlóan... Akkor pillantotta meg Förgeteges Edigej újra a fehér farkú királysast. Az ott vitorlázott előtte, alig mozdítva szárnyát, kimért köröket írt le egymás után az ég magasában. A sas azonban nem zökkentette ki elmélyedéséből, ellenkezőleg, segített összeszednie magasan járó gondolatait.

Előtte az ásító gödör szélén ott feküdt saroglyán a fehér nemezbe bónyált, halott Kazangap. Halkan elmondta fölötte a temetési igéket, amelyeket jó előre megfogalmaztak minden egyes ember számára, mindenkinek, minden időben, egészen a világ végezetéig, az igéket, amelyek kimondták a kezdettől való eleve elrendelést, az egyformán elkerülhetetlen sorsot mindenkinek, bárkinek, akárki volt és akármilyen korban élt, az egyformán kikerülhetetlent azok sorsában, akik még csak ezután születnek – miközben Förgeteges Edigej elmondta ezeket a próféták által megfogalmazott és örökül hagyott, az egész létezést összefoglaló igéket, igyekezett azokat a maga lelkében fogant gondolatokkal és személyes tapasztalataival is kiegészíteni. Hiszen nem élt hiába ez az ember a világon.

„Ha igazán hallod, ó, Isten, imádságomat, amelyet őseink és tudós könyvek után mondok, akkor hallgass meg engem is. Talán nem zavarja egyik a másikat.

Itt állunk a Malakumdicsap-szakadéknál, Kazangap tárt sírja mellett, néptelen és vad helyen, mert nem tudtuk eltemetni őseink temetőjében. Az égből sas néz bennünket, ahogy itt állunk nyitott tenyérrel és elbúcsúzunk Kazangaptól. Te, hatalmas, ha vagy, bocsáss meg nekünk és fogadd kegyelmesen rabodat, Kazangapot, akit eltemetünk, s ha megérdemli, adj lelkének örök nyugodalmat. Igyekeztünk mindent megtenni, ami tőlünk telt. A többi a te dolgod!

Most pedig, ha már ebben az órában hozzád fordulok, hallgass meg engem, amíg még élek és gondolkodni tudok. Világos, hogy az emberek mást se tudnak, mint kérni téged: szánj meg, segíts, jutalmazz meg! Túlságosan sokat várnak tőled minden dologban – igazban és nem igazban. A gyilkos, még az is azt kívánja lelkében, hogy az ő pártján légy. De te csak hallgatsz. De hiszen azért vagyunk emberek, s mi tagadás,

azt hisszük, különösen amikor bajban vagyunk, te csakis azért vagy az égben, hogy segíts. Nehéz neked, értem én, mert nincs vége a mi könyörgéseinknek. Te pedig egymagad vagy. De én nem kérek tőled semmit. Csak el akarom mondani ebben az órában, amit gondolok.

Nagyon bánkódom, hogy mostantól nem juthatunk el ősi temetőnkbe, ahol Najmán-Ana nyugoszik. Azért azt akarom, hogy én is itt nyugodhassak majd ezen a helyen, a Malakumdicsap-szakadék szélén, amelyet az ő lába érintett. Úgy legyen, hogy itt fekhessem majd Kazangap mellett, akit most átadunk a földnek. És ha igaz, hogy a halál után a lélek más testbe költözik, miért legyek hangya, én fehér farkú királysas szeretnék lenni. Hogy szállhassak, mint az ott, a Sárga Homok fölött, hogy nézhessem a földemet és ne tudjak betelni látásával. Ennyit kérek csak.

Ami pedig végső kívánságomat illeti, meghagyom a fiataloknak, hogy majd ide jöjjenek el velem. Megmondom nekik, lelkükre kötöm, hogy itt temessenek el. Csak azt nem látom, aki majd elmondja az imádságot fölöttem. Istenben nem hisznek, semmiféle imádságot nem ismernek. Hiszen senki sem tudja, és nem is tudja meg soha, létezik-e isten a világon. Az egyik azt mondja, van, a másik, hogy nincs. Én hinni akarom, hogy te vagy s hogy itt lakozol a gondolataimban. És amikor imával fordulok hozzád, valójában magamhoz fordulok terajtad keresztül, megadatott nekem ebben az órában úgy gondolkodni, ahogy te magad gondolkodnál, teremtőm. Hiszen erről van szó! Ezek meg, a fiatalok, nem gondolnak erre, és lenézik az imádságot. De mit tudnak majd mondani maguknak és másoknak a halál nagy órájában? Sajnálom őket, hogyan fejthetik meg a maguk emberi titkát, ha gondolataik nem tudnak olyan magasra emelkedni, mintha hirtelen va-

lamennyien istenné válnának? Bocsásd meg nekem ezt az istenkáromlást. Egyikükből sem lesz isten, de másképp te is megszűnsz létezni. Ha az ember titokban nem tudja istennek hinni magát, aki mindenkiért harcol, akkor hogyan harcolnál te az emberekért, akkor te sem leszel, istenem... Pedig nem szeretném, ha nyomtalanul eltűnnél...

Íme elmondtam minden háborgásomat és szomorúságomat. Bocsáss meg, ha valamit nem jól mondtam. Én egyszerű ember vagyok, úgy gondolkozom, ahogy tőlem telik. Most még elmondom az utolsó szavakat a szent írásokból, aztán hozzálátunk a temetéshez. Áldásod legyen ezen a dolgunkon..."

– Ámen – végezte be Förgeteges Edigej az imádságot, aztán elhallgatott, még egyszer fölnézett a királysasra, és fájdalomtól áthatva, lassan a mögötte álló emberek felé fordult, akikről az imént mondta el véleményét magának az úristennek. Az istenhez intézett beszéd véget ért. Ott álltak előtte öten, azok, akikkel ideérkezett, s akikkel most végre hozzáfog a késedelmes temetéshez.

– No, hát – mondta tűnődve – amit az imában el kellett mondani, azt elmondtam helyettetek is. Most pedig lássunk munkához.

Förgeteges Edigej félrehajította kitüntetésekkel teletűzdelt kiskabátját és leereszkedett a sírgödör fenekére. Hosszú Edilbáj segített neki. Szabidzsan, mint a megboldogult fia, félrehúzódva állt, lecsüggesztette a fejét, azzal fejezte ki fájdalmát, azok hárman pedig – Kalibek, Dzsumagali meg az alkoholista vő – leemelték a saroglyáról a nemezbe pólyát testet és lebocsátották a sírba, Edigej és Hosszú Edilbáj karjára.

„Elérkezett hát a búcsú órája! – gondolta Förgeteges Edigej, miközben lefektette Kazangapot örökös nyugvóhelyére, a föld mélyébe. – Bocsáss meg, hogy

ilyen sokáig nem találtunk neked pihenőhelyet. Egész álló nap vittünk, oda, aztán ide. De hát - így történt. Nem a magunk hibájából nem temethettünk az Ana-Bejitbe. De ne hidd, hogy ennyiben hagyom a dolgot. Elmegyek akárhová! Amíg élek, nem hallgatok. Majd megmondom én nekik! Te csak pihenj nyugodtan a helyeden. Nagy a föld, beláthatatlan, neked meg, látod, tízhüvelyknyi jutott belőle. Aztán: nem leszel itt egyedül. Hamarosan ideköltözöm én is, Kazangap. Várj még rám egy kicsit. És ne kételkedj bennem. Ha csak valami baj nem történik velem, természetes halállal halok meg, idejövök én is, és újra együtt leszünk. És földdé leszünk, a Sárga Homok földjévé. Csak már nem tudunk róla. Erről csak addig tudhatunk, amíg élünk. Ezért mintha neked mondanám ezt, pedig valójában magamnak mondom. Hiszen az, ami voltunk, az már nem lesz akkor. Így megyünk el – abból, ami volt, abba, ami nincs. A vonatok pedig tovább futnak a Sárga Homokon, és más emberek jönnek a helyünkbe..."

Itt az öreg Edigej már nem bírta tovább, felzokogott – mindaz, ami volt, történt a Förgeteges-Boranli kitérőállomáson eltelt sok-sok esztendő alatt, minden baj és öröm belefért néhány búcsúzó szóba és az elhantolás pár percébe. Milyen sok és milyen kevés, ami az embernek adatott!

– Hallod, Edilbáj? – szólalt meg Edigej; a szűk gödörben összeért a válluk. – Engem is ide temess el, hogy egymás mellett legyünk. Ugyanígy fektess ide, tulajdon kezeddel, s úgy helyezz el, ahogy most mi csináljuk, hogy én is kényelmesen feküdjek. Szavadat adod-e?

– Hallgass már, Edike, majd később beszélünk róla. Menj fel most az isten világára. Majd itt magam befejezem. Nyugodj meg, Edike, és mássz fel. Ne emészd magad.

Förgeteges Edigej, szétmázolva nedves arcán az agyagot, felkapaszkodott a gödör fenekéről, kezek nyúltak feléje, felhúzták, ő sírt és szívbe markoló szavakat mormolt. Kalibek hozta a vizes kanisztert, hogy az öreg megmosakodhasson.

Aztán mindenki egy marék földet dobott a sírgödörbe, s nekiláttak a szélárnyékos oldal felől betemetni a sírt. Először ásóval, aztán Dzsumagali a kormánykerékhez ült és a földgyaluval tolta a gödörbe a kihantolt földet. Végül újra ásókkal igazították el a sírdombot...

A fehér farkú királysas pedig egyre ott körözött felettük, a porfelhőt figyelte, meg azt a maroknyi csoportot, amely valami furcsa dolgot művelt a Malakumdicsap-szakadéknál. Észrevette, hogy különös élénkség támad köztük, amikor a gödör mellett friss földhalom kezdett nőni. Még az elnyúlva heverő vörös szőrű kutya is felkelt a pótkocsi alól, és ott sündörgött az emberek körül. Az meg ugyan mit akart? Csak a bojtos lepellel ékesített öreg teve kérődzött továbbra is nyugalmasan, fáradhatatlanul őrölve állkapcsával...

Úgy látszott, az emberek továbbindulnak. De nem, az egyikük, a teve gazdája, arca elé tartotta nyitott tenyerét, s a többiek is ugyanazt csinálták...

Az idő már sürgette őket. Förgeteges Edigej körbejártatta mindenkin állhatatos tekintetét, és azt mondta:

– A dolgot elvégeztük. Jó ember volt-e Kazangap?

– Jó ember volt – felelték azok.

– Nem maradt-e adósa valakinek? Itt van a fia, ő vállalja magára apja tartozását.

Senki nem válaszolt. Akkor Kalibek mondta, mindnyájuk nevében:

– Nem, nem maradt utána semmi tartozás.

– Akkor hát mit mondasz, Szabidzsan, Kazangap fia? – fordult hozzá Edigej.

– Köszönetet mindnyájatoknak – felelte Szabidzsan kurtán.

– Ha így van, akkor – indulás haza! – mondta Dzsumagali.

– Mindjárt. Csak még egy szót – tartotta vissza Förgeteges Edigej. – Én vagyok köztetek a legöregebb. Kérésem van hozzátok, mindőtökhöz. Ha valami történik, ide temessetek el engem, közvetlenül Kazangap mellé. Hallottátok? Ez a végső akaratom, szóval úgy vegyétek.

– Senki sem tudja, Edike, hogy lesz, mint lesz, minek töröd ezen előre a fejedet? – adott hangot kétségének Kalibek.

– Mindegy – erősködött Edigej. – Nekem meg kell mondanom, nektek pedig meg kell hallgatnotok. Ha pedig majd arra kerül a sor, emlékezzetek rá, mi volt a végső kívánságom.

– Hát még milyen nagy kívánságok következnek? Ki vele, Edike, akkor már mondd el azokat is – próbálta tréfára fordítani a szót Hosszú Edilbáj.

– Ne tréfálj – szólt rá megbántódva Edigej. – Komolyan beszélek.

– Megjegyeztük, Edike – nyugtatta meg Hosszú Edilbáj. – Ha úgy fordul a sora, úgy teszünk mindent, ahogy kívánod. Ebben ne kételkedj.

– Ez már dzsigithez illő beszéd – dörmögte Edigej elégedetten.

A traktorok megfordultak, hogy elinduljanak lefelé a szakadéktól. Förgeteges Edigej, Karanart kantárszáron vezetve, elindult Szabidzsan mellett, amíg a traktorok le nem értek. Négyszemközt akart vele beszélni arról, ami nagyon nyugtalanította.

– Figyelj ide, Szabadzsan, a kezünknek már nincs

dolga, hát beszédem volna veled. Mi legyen a temetőnkkel, az Ana-Bejittel? – tette fel a kérdést.

– Hogyan hogy mi legyen? Ezen kár törni a fejünket – felelte Szabidzsan. – A terv az terv. A temetőt likvidálják, elhordják, ahogy a terv előírja. Ennyi az egész.

– Én nem erről beszélek. Hiszen legyinteni mindenre lehet. Te itt születtél, itt nőttél fel. Apád taníttatott. Őt most eltemettük. Egymaga fekszik a tiszta mezőben – egyetlen vigasz, hogy mégiscsak a maga földjében. Te tanult ember vagy, a területi központban dolgozol, hál' istennek azzal beszélhetsz, akivel akarsz. Mindenféle könyveket olvastál...

– No, és aztán? Mit akarsz ezzel? – vágott a szavába Szabidzsan.

– Azt, hogy segíthetnél nekem, hogy beszélhessek valakivel, elmennénk együtt, amíg nem késő, akár holnap, hogy ne halogassuk, az itteni főnökökhöz, hiszen csak van abban a városkában valaki, aki a legfejesebb. Ana-Bejitet nem tehetik a földdel egyenlővé. Hiszen az történelem.

– Régi mesék azok, értsd meg már, Edike. Itt világraszóló kérdésekről van szó, kozmikus kérdésekről, mi pedig holmi temető miatt menjünk panaszkodni? Kinek van erre szüksége? Fütyülnek rá! Meg aztán úgysem engednek be oda.

– Ha nem megyünk, akkor nem is. De ha követeljük, beengednek. Ha meg nem, akkor kijöhet elénk maga a főnök is. Nem hegy az, hogy ne tudna elmozdulni a helyéről.

Szabidzsan ingerült pillantást vetett Edigejre.

– Hagyd már, öreg, ezt a butaságot. Énrám pedig ne számíts. Nekem erre semmi szükségem.

– Mondtad volna mindjárt. Akkor kár a beszédért. Még hogy mesék!

– Mért, mit gondoltál? Hogy kapom magam, és már

futok is? Minek? Nekem családom van, gyerekeim, munkám. Mire jó szél ellen pisálni? Hogy valahonnan letelefonáljanak, aztán már fenékbe is rúgnak? Nem, köszönöm, nem kérek belőle!

– Fogadd el magad a köszönetet! – vetette oda Förgeteges Edigej, aztán dühösen tette hozzá: – Fenékbe rúgnak! Hát neked a feneked a legfőbb gondod?

– Mért, mit gondoltál? Az bizony! Könnyű neked! Ki vagy te? Senki. Nekünk bizony a fenekünk a legfőbb gondunk, hogy a szánknak édesebb falat jusson.

– Nocsak! Azelőtt a fejet becsülték, most meg, úgy látom, a feneket?

– Értsd, ahogy akarod. De keress más bolondot.

– Világos. Több szavam nincs! – vágta el Förgeteges Edigej. – Üld meg a tort, aztán adja isten, hogy ne lássalak soha többé.

– Még sor kerülhet rá – húzta el a száját Szabidzsan.

Ezzel váltak el. A traktorosok megvárták, amíg Edigej felül a tevéjére, s csak akkor akartak indulni, de ő mindjárt megmondta nekik, hogy ne késlekedjenek, hanem hajtsanak, ahogy csak tudnak, rég várják már őket a torra, őneki teveháton mindenütt van út, majd maga megy.

Amikor a traktorosok elhajtottak, Edigej még ott maradt egy darabig, azt fontolgatta, mitévő legyen most.

Egyedül volt, teljes magányban a Sárga Homok közepén, ha nem számítja hűséges kutyáját, Dzsolbarszot. Az először a távolodó traktorok után vetette magát, aztán visszafutott a gazdájához, mert megértette, hogy annak most nem egy az útja velük. De Edigej ügyet se vetett rá. Ha a kutya hazalohol, azt se vette volna észre. Más forgott most a fejében. Kiábrándult a világból. Semmi sem tudta feledtetni vele a lelkében égő sebet, a nyomasztó és nyugtalanító ürességet a

Szabidzsannal folytatott beszélgetés után. A csillapíthatatlan fájdalomnak ez a magához szívó üressége úgy ásított benne, mint egy huzatos rés, mint egy hideggel és sötétséggel teli szakadék. Bánta Förgeteges Edigej, erősen bánta, hogy elkezdte azt a beszélgetést, hogy hiába szórta szavait a szélbe. Hát Szabidzsan az az ember, akihez érdemes tanácsért és segítségért fordulni? Abban bízott, hogy mégiscsak tanult, iskolázott ember, hát könnyebben szót ért az olyanokkal, mint ő maga. Pedig hát mi haszna, hogy mindenféle tanfolyamokat végzett meg intézetekben tanult? Talán éppen azért tanították, hogy olyanná váljék, amilyen lett. Lehet, hogy van valahol egy mindenhová behatoló lény, mint az ördög, aki sok munkát fektetett Szabidzsanba, hogy Szabidzsan legyen belőle, ne valaki más. Hiszen ő maga mesélte, apró részletekig, azt a butaságot a rádióval irányítható emberekről! Elkövetkeznek, aszongya, azok az idők! Hátha már őt magát is rádióval irányítja az a láthatatlan és mindenható valaki...

Minél tovább gondolkodott erről az öreg Edigej, annál fájdalmasabb és reménytelenebb lett a szíve ezektől a gondolatoktól...

– Mankurt vagy! Igazi mankurt! – suttogta hirtelen indulattal, egyszerre gyűlölve és szánva Szabidzsant.

De eszében sem volt beletörődni a történtekbe, tudta, hogy tenni fog valamit, cselekedni, hogy nem fog hétrét görnyedni. Förgeteges Edigej tudta, hogy ha meghátrál, az vereség lesz a saját szemében. Érezte, annak ellenére, hogy ez a nap így végződött, tennie kell valamit, még nem tudta pontosan, mit, hogyan kezdjen hozzá, hogy az Ana-Bejittel kapcsolatos reményei és gondolatai eljussanak azok fülébe, akik valóban meg tudják változtatni a parancsot. Ha eljuthatnának, hatnának is, más belátásra bírnák őket... De hogyan érje ezt el? Hová forduljon, mit cselekedjék?

Edigej e nehéz töprengések közben körülnézett Karanar nyergéből. Körülötte a hallgatag sztyepp. A közeledő este árnyékai már odalopakodtak a Malakumdicsap vörös homokú szakadéka alá. A traktorok rég eltűntek a messzeségben, elnémultak. Elvonult a fiatalság. Az utolsó azok közül, akik még tudták és őrizték a Sárga Homok múltját, az öreg Kazangap, ott feküdt a szakadék szélén, a frissen felhantolt, magányos sírban, a beláthatatlan sztyepp közepén. Edigej elképzelte, hogy a kis domb majd lassanként süppedni kezd, ellaposodik, belevész a Sárga Homok ürömvirág-sűrűjébe, és nehéz vagy egyenesen lehetetlen lesz megtalálni ezen a helyen. Így is kell ennek lennie – senki nem éli túl a földet, s a földet senki sem kerülheti el...

A nap megduzzadt, elnehezedett lenyugvóban, tulajdon nehezen bírt súlyától mind közelebb és közelebb süllyedt a látóhatárhoz. A távolodó égitest fénye percről percre változott. Az alkonyat méhében láthatatlanul megfogant a sötétség, mély kékséggel öntötte el a ragyogó aranyban úszó térségeket.

Förgeteges Edigej, megfontolva és latra vetve a körülményeket, arra az elhatározásra jutott, hogy visszatér a sorompóhoz, a védett zóna bejáratához. Más módot nem tudott kitalálni. Most, amikor már túl voltak a temetésen, amikor már nem kötötte senki és semmi, teljes mértékben csak a maga erejére, természet és tapasztalat adta erejére támaszkodhatott, megengedhette magának, hogy tulajdon veszedelmére és kockázatára úgy cselekedjék, ahogy jónak látja. Mindenekelőtt azt akarta elérni, hogy az őrszolgálatot rávegye: vezessék el, akár fegyveres kísérettel, a legfőbb parancsnokhoz, vagy, ha kell, kényszerítsék azt a parancsnokot, hogy jöjjön a sorompóhoz és hallgassa meg őt, Förgeteges Edigejt. Akkor aztán mindent a szemébe mond...

Mindezt végiggondolta, és eltökélte, hogy azonnal cselekszik – közvetlen okként Kazangap temetésének sérelmes esetét szándékozott felhozni. Szilárdan elhatározta, hogy a sorompónál nem enged a magáéból, követeli, hogy beléphessen, vagy hogy a parancsnokkal beszélhessen, ezzel kezdi, megérteti az őrökkel, hogy addig nem tágít, amíg meg nem hallgatja a legrangosabb, nem pedig holmi Tanszikbajev...

Ehhez szedte most össze a bátorságát.

– Taubakel! A kutyának gazdája van, a farkasnak istene! – biztatta magát, hetykén megcsapta Karanart és visszaindult a sorompó felé.

Közben lenyugodott a nap, gyorsan sötétedett. Mire a zóna közelébe ért, már koromsötét volt. Vagy fél kilométerre lehetett a sorompótól, amikor már tisztán látta maga előtt az őrség fényszóróját. Leszállt a tevéjéről, gyalog akart az őrségig menni. Úgy csúszott le a nyeregből. A tevéje csak útban lett volna ennél a vállalkozásnál. Miért legyen terhére? Hátha olyan parancsnokra akad, aki szóba se áll vele, hanem azt mondja: „Hordd el magad innét a tevéddel együtt! Hogy kerültél ide? Nincs meghallgatás!" – és be sem engedi az irodájába. Főképpen pedig azt nem tudta Edigej, mivel végződik a vállalkozása, sokáig kell-e várnia az eredményre, akkor már jobb, ha egyedül megy oda, Karanart pedig otthagyja béklyóban a sztyeppen. Majd ellegelész addig.

– No, te várj meg itt, én megyek, megtudakolom, mire végződik – dörmögte Karanarhoz fordulva, de inkább a maga bátorítására. A tevét mégiscsak lefektette, mert az átalvetőből ki kellett vennie a béklyót.

Miközben Edigej a béklyóval bajlódott a sötétben, olyan csend vette körül, olyan mérhetetlen némaság, hogy tulajdon lélegzetét is hallotta, még valami bogarak zizegését is a levegőben. Feje fölött temérdek sok

csillag fénylett, szinte egyszerre gyulladtak ki a tiszta égen. Olyan nagy volt a csend, mintha érlelt volna valamit...

Még a Sárga Homok csendjéhez hozzászokott Dzsolbarsz is feszülten hegyezte fülét, aztán, nem tudni, miért, vonítani kezdett. Ugyan mi nem tetszett neki ebben a csendben?

– Még te is itt lábatlankodol! – mérgelődött a gazdája. Aztán azon gondolkodott: hová tegye a kutyát? S míg a tevebéklyót forgatta a kezében, törte a fejét, mit csináljon a kutyával. Világos, hogy nem marad el mellőle. Ha elkergeti, akkor sem tágít. Kutyástul beállítani pedig nem illik a kérelmezőnek. Ha nem szólnak rá, akkor is nevetnek rajta: nicsak, eljött az öreg, hogy kiverekedje az igazát, de nincs vele senki, csak a kutyája. Jobb hát kutya nélkül. Akkor kitalálta, hogy egy hosszú kantárszárral odaköti Dzsolbarszot a teve szerszámához. Legyenek együtt, párba fogva, a kutya meg a teve, amíg ő vissza nem ér. Hívogatni kezdte a kutyáját: „Dzsolbarsz! Dzsolbarsz! Ide gyere!" – és lehajolt, hogy rákösse a kantárt a nyakára. De akkor egyszer csak történt valami a levegőben, egyre erősödő vulkánmorajjal megmozdult valami a térben. Szinte mellette, valahol egészen közel, a rakétakilövő állomás zónájában, félelmetes láng vakító oszlopa tört fel az égbe. Förgeteges Edigej ijedten hőkölt hátra, a teve orditva ugrott föl a helyéről. A kutya rémülten lapult az ember lábához.

Az „Abroncs" transzkozmikus elhárító műveletének első rakétarobotját lőtték fel. A Sárga Homokon pontosan este nyolc óra volt. Az első után feltört a magasba a második, nyomában a harmadik, aztán még egy, még egy... A rakéták a távoli kozmoszba indultak, hogy állandó kordont vonjanak a földgolyó köré, hogy

semmi változás ne történjen a földi dolgokban, hogy úgy maradjon minden, ahogy van...

Az ég rászakadt az ember fejére, láng- és füstgomolyok hasogatták... Az ember, a teve, a kutya, ezek az egyszerű lények, eszüket vesztve rohantak el. Rémülettől áthatva együtt futottak, féltek elszakadni egymástól, vágtattak a sztyeppen, amelyet könyörtelen élességgel világítottak be a gigantikus tűznyalábok...

De akármilyen messzire szaladtak, az csak helyben futás volt, mert minden újabb robbanás mindenen átható fény-tűzvészt és megsemmisítő robajt zúdított rájuk...

Ők pedig szaladtak – ember, teve, kutya, rohantak, hátra se nézve, aztán egyszer csak úgy rémlett Edigejnek, hogy ki tudja, honnan, mellettük terem egy fehér madár, amely valamikor Najmán-Ana fehér kendőjéből született, amikor az anya mankurt-fia nyilától sebezve holtan bukott le a nyeregből... A fehér madár sebesen szállt az ember mellett, s abban az égszakadásban-földindulásban, dübörgésben egyre azt kiáltozta:

– Ki fia vagy? Mi a neved? Emlékezz a nevedre! Az apád neve Dönenbáj, Dönenbáj, Dönenbáj, Dönenbáj, Dönenbáj, Dönenbáj...

Sokáig szállt még a hangja az összezáródó sötétségben...

Néhány nap múlva Kizil-Ordából megérkezett Förgeteges-Boranliba Edigej mindkét lánya, Szaule és Sarapat, ki-ki a férjével, gyerekeivel. Megkapták a táviratot a Sárga Homok nagy öregének, Kazangapnak haláláról. Azért jöttek, hogy elemlékezzenek róla s hogy fájdalmukról bizonyságot tegyenek, de egyúttal vendégeskedjenek is egy-két napig a szülői házban, hiszen minden rosszban van valami jó is.

Amikor az egész csapat leszállt a vonatról és megálltak Edigej háza előtt, az apjuk nem volt otthon, Ükübala futott ki elébük és sírva ölelte, csókolta a gyermekeit, nem győzött betelni az unokáival, közben egyre azt hajtogatta:

– Köszönöm neked, istenem! De jókor jöttetek! Hogy örül majd apátok! Milyen jó, hogy itt vagytok! S hogy együtt jöttetek, összegyülekeztetek és eljöttetek! De megörül apátok!

– Hol van? – kérdezte Sarapat.

– Este jön csak haza. Még reggel beutazott Postaládára, az ottani főnökökhöz. Folyton dolga van velük. Majd később elmondom. De mit álltok az ajtóban? Hiszen ez a ti házatok, gyermekeim...

Azon a vidéken tovább jöttek-mentek a vonatok nyugatról keletre, és keletről nyugatra...

A vasúti pálya két oldalán óriási homokos térségek terültek el – Szári-Özek, a Sárga Homok középvidéke.

Csolpon-Ata, 1979. december–1980. március

Kiadta az Európa Könyvkiadó
A kiadásért az Európa Könyvkiadó igazgatója felel
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (819776/08)
Nyomta az Alföldi Nyomda
A nyomdai rendelés törzsszáma: 6208.66-14-I
Készült Debrecenben, 1982-ben

Felelős szerkesztő: Árvay János
Szakmai tanácsadó: Szabó József
A védőborító és a kötésterv Szemethy Imre munkája
Műszaki szerkesztő: Liener Katalin
Műszaki vezető: Szegleth Károly
Készült 29 850 példányban, 22,07 (A/5) ív terjedelemben
EU-i-8283
ISBN 963 07 2607 6